

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ
зарубіжної літератури
**В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Навчальний посібник

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2025

УДК 373.5.016:82(100)(075)

М 545

*Друкується за ухвалою Вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(протокол № 2 від 24.02.2025)*

Рецензенти: **Козлик І.**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри світової літератури і порівняльного літературознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Лановик З., докторка філологічних наук, професорка кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Іванова Л., спеціаліст вищої категорії, «Відмінник освіти», методистка науково-методичного центру предметів мовно-літературної та історичної галузей і міжнародної інтеграції КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області»

М 545 Методика викладання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти : навч. посіб. / Ю. Ісапчук, А. Тичініна, А. Сажина, Н. Нікоряк, К. Калинич, П. Рихло, Р. Дзик, Г. Іванчук. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. 304 с.

ISBN 978-966-423-944-5

У навчальному виданні представлено класичні та новітні науково-педагогічні напрацювання з методики викладання зарубіжної літератури в ЗЗСО. Запропоновано на розгляд 13 тем, що складаються з корпусу традиційних питань (становлення предмета, вчитель та типологія уроків, біографія письменника, основи теорії літератури, літературознавчий аналіз, жанрово-видова специфіка, традиційні та інноваційні методи і прийоми викладання, позакласна робота) і поєднуються з актуальністю інклюзивної складової сучасного освітнього процесу та інтерактивним педагогічним інструментарієм, забезпечуючи компетентнісний підхід до літературної освіти учнів. Тези лекцій доповнено дидактичними матеріалами для обов'язкового та позакласного читання, а також орієнтовними завданнями з олімпіади.

Для студентів спеціальності А4 «Середня освіта (мова і література)», вчителів і викладачів зарубіжної літератури.

ISBN 978-966-423-944-5

УДК 373.5.016:82(100)(075)

© Ю. Ісапчук, А. Тичініна, А. Сажина, Н. Нікоряк,
К. Калинич, П. Рихло, Р. Дзик, Г. Іванчук, 2025 р.

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2025 р.

ЗМІСТ

Вступ	4
Тема 1. Етапи становлення методики викладання зарубіжної літератури в ЗЗСО	5
Тема 2. Методика викладання зарубіжної літератури в ЗЗСО: наукові та педагогічні виміри	16
Тема 3. Сучасний учитель зарубіжної літератури	28
Тема 4. Урок зарубіжної літератури: специфіка, класифікації та типи	40
Тема 5. Біографія письменника як ключ до вивчення творчості	55
Тема 6. Основи літературної теорії на уроках зарубіжної літератури	68
Тема 7. Літературознавчий аналіз художнього твору	89
Тема 8. Вивчення художнього твору з урахуванням його жанрово-видової специфіки	99
Тема 9. Традиційні методи та прийоми викладання зарубіжної літератури	111
Тема 10. Інноваційні методи та прийоми викладання зарубіжної літератури	135
Тема 11. Дистанційне та онлайн-навчання: педагогічний інструментарій	156
Тема 12. Інклюзивна література в освітньому процесі	181
Тема 13. Позакласна робота в системі літературної освіти учнів	202
Дидактичні матеріали	214
Уроки із позакласного читання для учнів 9-го класу	214
Вивчення творчості Пауля Целана для учнів 11-го класу ..	224
Підготовка до олімпіади: орієнтовні завдання	247
8 клас	247
9 клас	260
10 клас	276
11 клас	287
Авторський колектив	303

ВСТУП

Навчальне видання систематизує досвід провідних українських теоретиків і практиків із *обов'язкової дисципліни* «Методика викладання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти»¹. Посібник узагальнює класичні та інноваційні науково-педагогічні напрацювання з комплексного підходу до літературної освіти й акцентує на принципах компетентнісного навчання учнів. Традиційні теми лекцій з методики викладання зарубіжної літератури в ЗЗСО актуалізуються проблематикою (с)прийняття Іншої/Інакшої особистості та інтерактивним інструментарієм (а)синхронної взаємодії учасників освітнього процесу. Власні доробки колективу авторів-укладачів унаочнюють практичну складову дисципліни.

Курс «Методика викладання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти» спрямований на професійну підготовки майбутніх фахівців – вчителів (англійської і румунської мов та зарубіжної літератури) за спеціальністю А4 «Середня освіта». Його *мета* полягає у формуванні в студентів ґрунтовних знань з основних понять методики викладання зарубіжної літератури і практичних умінь та навичок з підготовки й проведення уроків зарубіжної літератури на належному рівні. Як наслідок студенти отримають *фахові компетентності*, пов'язані зі здатністю обирати оптимальні форми організації літературної освіти та професійно розв'язувати педагогічні проблеми під час навчального процесу.

¹ Враховані також результати обговорень Всеукраїнського методичного семінару здобувачів освіти, стейкхолдерів та вчителів літератури у ЗЗСО «Методичне портфоліо сучасного вчителя літератури (зарубіжної та української)», що відбувся 20 березня 2024 р. на базі кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Тема 1

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗЗСО

Основні поняття: *генеза викладання літератури, методика викладання зарубіжної літератури, етапи становлення методичних концепцій, методи та прийоми навчання.*

Історична еволюції методики та її відокремлення від педагогіки. *Елліністичний досвід використання художнього слова* у вихованні громадянської свідомості дітей (твори Гомера, Гесіода, Геродота, Софокла та ін.). Застосування художньої літератури задля отримання визначених навчально-виховних цілей: декламація та заучування напам'ять (читання і декламування текстів, запам'ятовування великих уривків із творів), аналіз та інтерпретація (вивчення структури та змісту текстів, аналізування героїв, сюжетів і тем, порівняння творів), учительський коментар (надавання коментарів до текстів, пояснення історичного та культурного контексту, значення окремих фраз та ідей), морально-філософські аспекти (обговорення моральних, етичних і філософських питань, наявних у текстах). Вплив давньої риторики та поезики на формування методики викладання зарубіжної літератури. Цілі тодішнього літературного навчання: риторичні навички (розвиток умінь, спрямованих на публічні виступи та політичну кар'єру), моральне виховання (література як засіб навчання моральних аспектів, формування етичних принципів і громадянських чеснот), культурна ідентичність (усвідомлення власної культурної конгруентності та значення національної історичної спадщини).

Вивчення літератури в період Середньовіччя (V–XV ст.). Роль релігійних текстів (Біблія, життя святих, праці отців церкви тощо) на літературний процес, їх спрямування на зміцнення віри та релігійного світогляду учнів. Класичні твори риторики та

стилю (Цицерон, Вергілій, Горацій) та їх вплив на тодішнє навчання. Значення вчителя у формуванні світоглядних та моральних цінностей учнів. Схоластичний метод викладання літератури (логічний аналіз текстів, їхній синтез із релігійними догмами, дискусії та диспути як основні підходи при розборі тексту).

Доба Відродження (XIV– XVII ст.) та її гуманістичний підхід. Акцент на вихованні гармонійно розвиненої особистості. Вивчення класичних творів античності як взірців літературної досконалості. Виховання моральних і етичних цінностей через літературу. Використання ефективних методів навчання художнього слова: заохочення до самостійного аналізу та інтерпретації літературних текстів, компаративний підхід, інтеграція міжмистецьких зв'язків (синтез літератури з живописом, архітектурою, музикою), використання візуального матеріалу, підвищення рівня мовної компетентності учнів, читання та переклад класичних текстів, обговорення й дискусії прочитаного тощо.

Ключові концепції методики викладання літератури в XVII ст.: наслідування античних зразків (вивчення творів Гомера, Вергілія, Овідія та ін. класичних авторів, підручників із риторики та поезики), дотримання відповідних правил і норм при аналізі творів (правило композиції, стилю та жанру), морально-етична спрямованість (література як каталізатор формування чеснот і етичних цінностей), тлумачення текстів (аналізування та інтерпретація класичних літературних доробків), риторичні вправи (удосконалення вмінь чітко та логічно висловлювати думки).

Інтелектуальний та культурний підйом епохи Просвітництва (кінець XVII–XVIII ст.). Основні цілі та принципи методики викладання літератури цього періоду: формування аксіологічних маркерів через прочитання класичних творів; розвиток критичного мислення та

раціонального підходу до навчання; пропагування ідеалів рівності, свободи та братерства; ознайомлення з науковими досягненнями та філософськими ідеями цього періоду; інтеграція з іншими предметами (історія, філософія, природничі науки); аналіз літературних творів, що відображають соціально-політичні зміни того часу; лекція як базовий метод передачі знань про літературні та філософські концепції.

Методичні прийоми літературної освіти у XIX ст.: акцент на вивченні класичних творів зарубіжної літератури (трагедії та комедії античних авторів – Есхіл, Софокл, Еврипід, Аристофан; поеми та епос – Гомер, Вергілій; класицистичні твори – Корнель, Расін, Мольєр та ін.); формування літературного канону, обов'язкового для вивчення (твори Гомера, Данте, Шекспіра та ін.); використання традиційних методів навчання літератури – читання, детальний аналіз і коментар до творів, запам'ятовування уривків та цитат для розвитку пам'яті та мовлення; обговорення моральних і філософських тем, наявних у художніх текстах; акцент на літературних формі, стилі та змісті; використання перекладів та адаптацій зарубіжних творів для полегшення розуміння складних текстів; вивчення літератури за жанрами та періодами, без акценту на міждисциплінарному підході; граматики, стилістики та риторики як частина навчального плану; монологічний виклад матеріалу як провідний освітній метод того часу.

Специфіка викладання літератури в епоху модерну: впровадження нових педагогічних методів, включаючи інтерактивні та мультимедійні технології; акцентування на міждисциплінарності (поєднання художніх текстів з історією, культурологією та іншими науками); розширення літературного канону за рахунок включення текстів різних країн та культур; збільшення уваги до сучасних авторів та актуальних соціальних тем; використання дискусій, дебатів і письмових робіт для формування критичного мислення та навичок аргументації;

індивідуалізація навчального процесу з урахуванням інтересів і потреб учнів; застосування творчих завдань; використання фільмів, аудіокниг та інших мультимедійних ресурсів; застосування різноманітних методів аналізу художніх творів; проведення літературних гуртків, конкурсів, літературників задля ознайомлення з кращими зразками світової літератури.

Сучасний стан методики викладання зарубіжної літератури: використання інтерактивних методів та технологій (мультимедійних презентацій та відеоматеріалів, інтерактивних дошок та онлайн-платформ для роботи); вивчення літератури в інтеграції з іншими дисциплінами (зокрема, проведення міждисциплінарних уроків); створення літературних проєктів; ґрунтовне дослідження авторів та їхніх творів; організація вечорів, вистав, презентацій, пов'язаних із вивченням певного художнього твору; вивчення літератури різних країн і культур; увага до текстів різноманітного соціального та культурного контексту; використання сучасних літературознавчих підходів і методів при аналізі твору (біографічний, культурно-історичний, імагологічний, рецептивний, наратологічний, інтертекстуальний, інтермедіальний, антропологічний, феміністичний тощо); залучення цифрових ресурсів та електронних книг (підручників та онлайн-бібліотек, відповідних мобільних додатків); індивідуалізація навчання; надання конструктивного зворотного зв'язку для поліпшення комунікації між вчителем і учнями; гейміфікація освітнього процесу (використання літературних квестів, вікторин, конкурсів тощо).

Український досвід

Зародження шкільної літературної освіти в Київській Русі:

- князі Рюриковичі (Олег, Ольга, Ігор, Святослав) та створення шкіл граматики. Фольклорні твори як засоби навчання;
- князь Володимир Великий та Київська школа «книжного вчення». Вивчення граматики, богослов'я, філософії, риторики, математики, співів, іноземних мов;

- Ярослав Мудрий і Софія Київська. Заснування бібліотеки, майстерні-скрипторії;
- забезпечення початкової освіти та релігійного виховання церковними школами. Використання відповідної літератури – Євангеліє, Псалтир, переклади уривків творів Аристотеля, Платона, Сократа, Епікура, Плутарха, Софокла, Геродота – як продуктивний засіб навчання;
- передумови виникнення перших методичних підходів до викладання зарубіжної літератури (інтерес до теорії літератури у давньоруській літературі – «Ізборники» Святослава Ярославовича);
- педагогічна спрямованість «Повчання дітям» Володимира Мономаха.

Освітній процес періоду українського Відродження (XVI – перша половина XVII ст.). Бінарний вплив католицизму на український освітньо-культурний процес: поліпшення загального розвитку та нівелювання національної мови, традицій і вірувань. Братські школи та їхня національна й ідеологічна спрямованість. Значення Львівської братської школи: засвоєння «семи вільних мистецтв», предметів тривіуму (граматика, риторика, діалектика) квадрівіуму (арифметика, геометрія, астрономія, музика), письма, хорового співу та мов (рідна, слов'янська, грецька, латина, польська). Формування у братських школах перших методичних прийомів – пояснення, бесіда, диспут, взаємне навчання, самостійна робота, повторення – та класно-урочної системи. Острозька та Києво-Могилянська академії як перші національні заклади вищого типу.

Становлення і розвиток методики викладання літератури в XIX–XX ст. Вплив ідей національної етнопедагогіки. Просвітницькі концепції І. Франка, Х. Алчевської, Т. Лубенця. Принципи національного виховання у виданнях за редакцією Х. Алчевської. Вплив на методику викладання літератури літературознавчих і мовознавчих концепцій.

Орієнтація у ХХ ст. на питання організації освітнього літературного процесу, зокрема й на підготовку вчителів. Дослідження з методики викладання літератури (Р. Мазуркевич, Т. Бугайко, Ф. Бугайко, К. Сторчак та ін.). Українська шкільна програма під впливом радянської ідеології. Включення до програми з літератури окремих творів зарубіжних авторів у російських перекладах. Внесок у розвиток методики викладання літератури Л. Булаховського, П. Волинського, В. Масальського, А. Машкіна. Роль фахових журналів у розробці теоретичних і практичних засад методики викладання літератури.

МВЗЛ в роки незалежної України

Методика викладання зарубіжної літератури в період незалежної України як окрема наукова дисципліна (О. Ісаєва, Ж. Клименко, Ю. Ковбасенко, Л. Мірошніченко, О. Ніколенко, Ю. Султанов, Л. Удовиченко та ін.). Причини введення курсу «Зарубіжна література» в ЗЗСО: націоналізація освіти в Україні та прагнення до інтеграції у світове співтовариство. Внесок і значення науково-методичних шкіл: Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова (керівник Л. Мірошніченко), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (керівник О. Ніколенко), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (очільник Ю. Султанов). Чотири етапи становлення предмета «Зарубіжна література»:

- **Перший етап** (1991–1995 рр.): вивчення шляхів усунення наслідків тотальної ідеологізації у сфері художньої літератури та шкільної освіти, відновлення у сучасній школі світових художньо-мистецьких цінностей, репресованих, замовчуваних та цензурованих під впливом радянської ідеології та соцреалізму в українській школі. Створення орієнтовано-тематичного плану в 1992 р. та у 1993 р. – зразка нової програми для вивчення зарубіжної літератури. Два відмінні методологічні підходи до методологічної бази та ключових

принципів розробки шкільної програми: 1) програмними творами слугують художні тексти, які демонструють різні літературні напрямки однієї культури; 2) відбирати для програми лише ті твори, що демонструють літературні традиції багатьох культур. Базові концептуальні підходи учителів-практиків: оцінка зарубіжної літератури з погляду християнських цінностей, усвідомлення зарубіжної літератури як «підручника життя», аналіз зарубіжної літератури як художнього мистецтва слова, вивчення зарубіжної літератури з акцентом на пріоритетність універсальних загальнолюдських цінностей, духовні й аксіологічні компоненти у літературному навчанні.

- **Другий етап** (1995–2000 рр.): поява програми за редакцією К. Шахової як етап становлення та вдосконалення методики викладання зарубіжної літератури в школі. Нова назва предмета у зв'язку зі зміною програми – «Література народів світу» (1992 р.), «Зарубіжна література» (1993 р., 1995 р.). Зародження перших спроб теоретичного аналізу методичних концепцій викладання зарубіжної літератури, оснований на різних методологічних принципах, їхній вплив на подальший розвиток методики викладання зарубіжної літератури та формування особливостей наступного етапу.
- **Третій етап** (2000–2005 рр.): створення теоретичної та практичної основи для методики викладання зарубіжної літератури та її методологічних засад, ґрунтуючись на накопиченому досвіді, досягненнях і помилках, які супроводжували становлення та розвиток зарубіжної літератури як шкільної дисципліни.
- **Четвертий етап** (2005–2012 рр.): період реалізації програми 2005 року. Розробка основ для адаптації до нових умов (сучасні вимоги, залучення компаративного аналізу, диджиталізація та інформатизація суспільства, потреба у вихованні нового покоління читачів). Програма за

редакцією Ю. Ковбасенка (для 12-річної школи) та її вплив на переорієнтацію програми 2005 року, визначення ключових напрямків для вивчення класичних творів з акцентом на історико-літературний (хронологічний) підхід.

Сучасний етап у розвитку методичної науки зарубіжної літератури (з 2012 року). Актуальні методи та нові програми (за редакцією О. Ніколенко). Характерні ознаки нового періоду: розвиток нового читача, переосмислення й модернізація літературних творів, компаративна змістова лінія, зосередження на вивченні іноземних мов, інтегроване читання художніх текстів. Триетапне вивчення зарубіжної літератури згідно з новими вимогами – Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (за О. Орловою):

- **5–7 класи** – етап формування в учнів тривалої зацікавленості до читання художньої літератури. Застосування традиційних для вітчизняної методики принципів жанрово-тематичного розподілу творів за відповідними категоріями: 5-й клас – «Казки народів світу», «Природа і люди», «Світ дитинства», «Образ майбутнього в літературі»; 6-й клас – «Міфи народів світу», «Мудрість байки», «Пригоди і фантастика», «Людські стосунки», «Поетичне відчуття світу»; 7-й клас – «Билини і балади», «Історичне минуле в літературі», «Духовне випробування людини», «Дружба і кохання», «Літературний детектив», «Світова новела»;
- **8–9 класи** – етап аналізу провідних літературних епох у культурному контексті із включенням творів, що відповідають віковим критеріям школярів. Інтеграція історико-літературного підходу з жанрово-родовим принципом з відповідною рубрикацією: 8-й клас – «Священні книги людства як пам'ятки культури і джерело літератури», «Античність», «Середньовіччя», «Відродження», «Бароко», «Класицизм», «Просвітництво»; 9-й клас – «Романтизм», «Реалізм», «Модернізм і авангардизм», «Постмодернізм».

- *10–11 класи* – творчо-критичне читання як новий етап літературної освіти, логічно пов’язаний із попередніми, вивченими періодами. Використання хронологічного, концентричного, жанрово-тематичного та мультикультурного підходів для втілення принципу концентричного розширення (від простого до складного). Залучення спадщини класичної літератури та сучасних популярних творів різних культур і народів задля осягнення механізмів літературного процесу та його компонентів з метою ґрунтовного дослідження світових шедеврів: 10-й клас – «Золоті сторінки далеких епох» (Стародавня Греція, Відродження, англійський Ренесанс), «Проза та поезія пізнього романтизму та перехід до реалізму XIX ст.», «Роман XIX ст.», «Перехід до модернізму. Взаємодія символізму й імпресіонізму в ліриці», «Драматургія кінця XIX – початку XX ст.», «Сучасна література в юнацькому читанні»; 11-й клас – «Золоті сторінки далеких епох» (Й. В. Ґете «Фауст»), «Модернізм», «Шедеври європейської лірики», «Антиутопія у світовій літературі», «Проблеми війни і миру у світовій літературі XX ст.», «Людина та пошуки сенсу існування в прозі другої половини XX ст.», «Література другої половини XX – початку XXI ст.», «Сучасна література в юнацькому читанні».

Освітня концепція нової української школи (2016–2029 рр.).

Особливості викладання зарубіжної літератури в ЗЗСО в контексті реформи НУШ (орієнтація на цілісний підхід до освіти та розвиток наскрізних компетентностей учнів): аналіз певного літературного тексту крізь призму історичних, культурних, звичаєвих, мистецьких аспектів, характерних для відповідного часу, країни та суспільного контексту, із паралельним залученням суміжних предметів, що викладаються в школі. Специфіка Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Ключові характеристики типової освітньої програми НУШ.

Література

1. Беззуб І. Реформування середньої освіти: виклики та нововведення. *Громадська думка про правотворення*. 2020. № 4 (189). С. 4–12.
2. Васильєва С. Витоки ідеї формування професійного статусу вчителів у античності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 38. С. 10–16.
3. Верстюк О. Дерусифікація української освіти: проблеми та перспективи. Київ : Київський університет імені Тараса Шевченка. 2022. 244 с.
4. Зарубіжна література: Нові навчальні програми для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту, профільний рівень); Методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України / укл. О. Топузов, Т. Засєкіна, В. Снегірьова. Київ : Оріон, 2018. 112 с.
5. Кремень В. Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 8–15.
6. Мацевко-Бекерська Л. Методика викладання світової літератури : навч.-метод. посіб. Одеса : Гельветика, 2020. 296 с.
7. Мірошніченко Л. Методика викладання зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах : підручник. Київ : Слово, 2010. 432 с.
8. Наукові основи методики літератури : навч.-метод. посіб. / Н. Волошина, О. Бандура, О. Гальонка [та ін.]; ред. Н. Волошина. Київ : Ленвіт, 2002. 344 с.
9. Нова українська школа : поради для вчителя / за заг. ред. Н. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
10. Новаківська Л. Розвиток методики викладання словесності у вітчизняній школі в XIX – на початку XX століття. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 72 (1). С. 34–39.
11. Орлова О. Методика навчання зарубіжної літератури : навч.-метод. посіб. для підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» філологічних спеціальностей педагогічних закладів освіти. Полтава : ПНПУ, 2021. 109 с.

12. Пасічник Є. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах : навч. посіб. Київ : Ленвіт, 2000. 384 с.
13. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934> (дата звернення: 20.07.2024).
14. Удовиченко Л. Методика навчання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти : навч. посіб. для підготовки до атестації студентів-філологів. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2022. 121 с.
15. Шевчук Т. Дерусифікація української освіти: історичний аспект. Київ : ЛІБЕРА, 2022. 224 с.
16. Штейнбук Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в школі : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 316 с.
17. Яценко Т. Літературознавчі передумови розвитку сучасної методики навчання літератури в загальноосвітніх навчальних закладах України. *Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology*. 2013. Vol. 9. P. 159–165.

Тема 2

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗЗСО: НАУКОВІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ВИМІРИ

Основні поняття: *навчальна дисципліна методика викладання зарубіжної літератури (МВЗЛ) в школі, мета і завдання МВЗЛ, науково-дослідні методи, особливості предмета, суміжні науки, нормативні та законодавчі документи.*

Специфіка літератури як науки і виду мистецтва. Цілі літературної освіти, її головний зміст, значення та стратегічні концепції. Розвиток методики як наукової дисципліни. Пріоритети викладання зарубіжної літератури в ЗЗСО (антропологічний, аксіологічний, українознавчий, етичний, полікультурний) (за Л. Мацевко-Бекерською). **Номінативне визначення методики викладання зарубіжної літератури (МВЗЛ):** педагогічна дисципліна, зорієнтована на взаємодії вчителя та учнів у контексті викладання літератури (Ф. Бугайко); наука, яка вивчає принципи викладання літератури у середній школі (В. Неділько); окрема педагогічна наука, що займається вихованням, літературною освітою та розвитком особистості учнів через художнє слово, дисципліна про оптимальне використання методів і прийомів, що допомагають учителю-словеснику досягти найвищої педагогічної результативності у взаємодії з учнями, поліпшує зміст, структуру та систему літературної освіти школярів (Є. Пасічник); наука, що займається вивченням типології форм літературної освіти, методів, прийомів і засобів викладання художньої літератури в ЗЗСО, спрямована на організацію самостійного опанування літературою учнями, естетичне виховання здобувачів середньої освіти та їхню позакласну і позашкільну літературну діяльність (Б. Степанишин); наукова дисципліна, що базується на

педагогічних і літературознавчих підходах, містить психолого-педагогічні засади для вчителя-літератора і рекомендації щодо організації взаємодії учня з художнім твором, визначає, які художні тексти доцільно викладати в школі та якими дидактичними засобами формувати необхідні компетентності розуміння та сприйняття літератури (Г. Токмань). Методика викладання зарубіжної літератури в школі та її педагогічна спрямованість. Актуальні вимоги до викладання літератури в закладах загальної середньої освіти. Об'єкт і предмет дослідження МВЗЛ, її **мета** вивчення у школі:

- *формування літературної компетентності* (знання провідних літературних творів, авторів та течій; уміння аналізувати й інтерпретувати художні тексти; ознайомлення з різноманітними жанрами, стилями, теоретичними поняттями);
- *розвиток критичного мислення* (стимулювання до самостійного осмислення літературних творів; уміння аргументовано висловлювати власну думку; формування компаративного аналізу літературних текстів різних культур та епох);
- *виховання моральних та етичних цінностей* (ознайомлення з канонічними художніми творами, що відображають універсальні людські цінності; аналіз моральних дилем та етичних конфліктів, наявних у літературних текстах; сприяння саморефлексії та духовному розвитку учнів крізь призму творів зарубіжної класики);
- *вироблення творчих здібностей* (стимулювання до написання власних творів за прочитаними текстами; підтримка творчої ініціативи – організація учнями літературних вечорів, театральних постановок, літературних вікторин та конкурсів тощо; використання інтерактивних методів навчання для розвитку креативного мислення);
- *сприяння культурної обізнаності* (збагачення учнівських знань про світові культурні традиції та історико-географічний контекст літературних творів; поглиблене

розуміння міжкультурних взаємозв'язків; виховання толерантності до різноманітних культур і літературних традицій).

Завдання курсу методики викладання зарубіжної літератури:

- ознайомлюватися з історичними змінами методів викладання літератури;
- засвоїти особливості сучасного викладання зарубіжної літератури в школі, закономірності педагогічної діяльності;
- компетентно планувати і розробляти плани-уроків з урахування особливостей шкільного віку та відповідностей колективу;
- оптимально комбінувати методи та прийоми навчання відповідно до змісту та завдань уроку(-ів);
- вміти ґрунтовно й фахово організовувати, проводити й аналізувати урок за допомогою передових підходів та поєднання змісту, форм і методів художнього пізнання;
- практично використовувати здобутки методики викладання та педагогічної, психологічної, літературознавчої наук;
- навчати найефективніших методів, видів та способів професійної майстерності майбутнього вчителя-словесника;
- впроваджувати педагогічні інновації при аналізі літературного тексту, враховуючи жанрову специфіку;
- сприяти формуванню всебічної особистості учня в процесі вивчення зарубіжних творів, розвивати читацьку культуру, інтерпретаційні навички, вміння здійснювати ідейно-художню оцінку та формувати естетичний смак при оцінці творів словесного мистецтва.

Проблеми та цілі методики викладання зарубіжної літератури у школі спрямовані на реалізацію виховних та освітніх завдань ЗЗСО відповідно до вікових особливостей здобувачів середньої освіти. *Три ключові елементи методики викладання літератури:* 1) порівняльно-історичний метод (еволюція та становлення методики викладання літератури); 2) педагогічний метод

обсервації (теоретичні основи методики викладання літератури); 3) педагогічно-експериментальний метод (практичні аспекти викладання літератури). **Основні та другорядні методи дослідження МВЗЛ** (за Л. Удовиченко):

- *критичне переосмислення набутого вітчизняного і зарубіжного педагогічного досвіду* (реорганізація вітчизняної літературної освіти внаслідок впровадження знакових ідей та здобутків);
- *масове усне й письмове опитування учителів та учнів* (сприяє виявленню рівня літературного розвитку, продукування читацьких компетенцій засобами художньої літератури; визначає особливості та перспективи подальшого вивчення зарубіжних текстів),
- *метод цілеспрямованого спостереження* (допомагає окреслити читацькі запити, вподобання та зацікавлення, виокремити найактуальніші цілі, завдання та питання, застосовувати найпродуктивніші форми роботи й інноваційні підходи задля продуктивного результату),
- *педагогічний експеримент* (практично виокремлює найефективніші технології навчання, сприяє реалізації новаторських ідей, допомагає вдосконалити цікаві методики навчання, ґрунтуючись на якісних і кількісних показниках очікуваних результатів навчання).

Концептуальні вимоги викладання зарубіжної літератури (за Л. Мацевко-Бекерською): 1) ґрунтовна обізнаність із цілісним комплексом авторів, текстів, історичного контексту, теоретичного матеріалу тощо; 2) вміння комплексно передавати набуті знання іншим; 3) формування відповідних педагогічних навичок задля якісної взаємодії зі здобувачами освіти. Значення і місце науково-педагогічного доробку відомих учених і педагогів – Н. Волошиної, О. Куцевол, Л. Мацевко-Бекерської, Л. Мірошниченко, В. Неділька, Є. Пасічника, Б. Степанишина, Г. Токмань, Ф. Штейнбука та ін. – для методики викладання зарубіжної літератури. Перспективні тенденції в методиці вивчення

літератури. Концепція викладання літератури на основі екзистенціально-діалогічного підходу (за Г. Токмань). Стратегія викладання літератури з креативними та інноваційними методами (за О. Куцевол). Вивчення сучасних тенденцій літературознавчих студій і методики (за А. Градовським, С. Жилою, М. Жулинським, М. Ільницьким, А. Лісовським, М. Насенком, А. Ситченком та ін.). Традиційні принципи вивчення літератури в школі (за Л. Поліщук): науковість, історизм, співвідношення навчання і виховання, доступний розвиток здобувача базової середньої освіти, індивідуальний підхід до читачької діяльності, інтерпретаційні стратегії художнього твору й аналіз художнього тексту за шкільною програмою, аперцепція мистецтва та дійсності в естетичній концепції учня, комунікативні та репрезентативні аспекти, залучення крайнознавчого підходу. Модерні виклики методичної науки: теоретичні й практичні аспекти прочитання художніх текстів, формування рецептивної та аксіологічної культури, сучасна кооперація літературознавства з методикою викладання зарубіжної літератури: виклики й можливості аналізу поетики літературного твору, зміни у методах і підходах у викладанні літератури, створення нових моделей взаємодії між вчителем і учнем, культивування творчих здібностей учнів, розвиток новаторських підходів до організації занять і методик їхнього проведення. Фокусування методики викладання літератури як інтегрального системного процесу на провідних тенденціях розвитку мистецтва, основних принципах літературного розвитку та фундаментальних аспектах удосконалення педагогічного процесу задля забезпечення зрозумілості у формулюванні освітніх цілей, критичного оцінювання набутого науково-методичного досвіду, перспективного генерування відповідних методів і форм.

Ефективні інноваційні принципи літературної освіти:

- *ціннісний підхід* (відповідність естетичним і віковим запитам сучасних читачів);

- *толерантно-мультикультурний підхід* (свобода слова і прояв творчого мислення, спонукання до поваги й толерантності щодо культурних традицій інших народів, рас і національностей);
- *канонічний підхід* (підкреслення значущості вивчення класичних текстів світової літератури);
- *контекстуально-сучасний підхід* (знайомство не лише з текстами, обов'язковими для читання, та з «вічними» глобальними суспільно-культурними проблемами, а й залучення до вивчення літератури рідного краю, спрямоване на дослідження культури, традицій і проблем окремих українських регіонів);
- *іманентний підхід* (закладання іманентних законів розвитку літератури як такої);
- *артознавчий підхід* (розгляд літератури й інших видів мистецтва – музики, кіно, архітектури, живопису, театру – в інтертекстуальному та інтермедіальному аспектах);
- *перекладознавчий підхід* (знайомство з художніми текстами інших країн, забезпечення правильного розуміння учнями художніх творів іноземної літератури);
- *компаративний підхід* (аналіз етапів, фактів та особливостей художніх творів світової літератури в контексті літератур різних національностей, сприяючи розкриттю загальних закономірностей літературного процесу);
- *діалогічний підхід* (формування імпліцитного (компетентного) читача, реалізація зв'язку таких діалогічних концепцій: реципієнт – автор, реципієнт – герой(ї), реципієнт – текст);
- *цілісний підхід* (вивчення літературного твору в комплексному підході з урахуванням усіх його складових елементів та їхньої взаємодії задля розуміння його змісту, структури і художньої цінності: аналіз сюжету та композиції, жанру, образної системи, тем і мотивів, мовностилістичних, інтертекстуальних та інтермедіальних особливостей, емоційний та естетичний вплив).

Взаємозв'язок методики викладання зарубіжної літератури із суміжними науками (за Л. Мірошниченко):

- **літературознавство:** *літературна критика* – сприяє розвитку в учнів критичного мислення, уміння аналізувати структуру і стиль творів, а також розуміння літературних течій і жанрових особливостей, допомагає вчителям удосконалювати методи навчання, надаючи теоретичні основи для розуміння та оцінки літературних творів, відкриває нові підходи до аналізу та інтерпретації текстів у навчальному процесі; *теорія літератури* – розвиває учнівське розуміння й аналітичні здібності, базуючись на основних концепціях (жанр, сюжет, персонажі, мовні засоби, стиль тощо), аналізує літературні твори з точки зору їхньої будови й ідейної наповненості; *історія літератури* – дозволяє учням освоювати культурні, історичні та естетичні контексти, в яких виникали літературні твори, розуміти еволюцію жанрів, стилів і тематик на різних етапах літературного розвитку;
- **мовознавство:** *загальне мовознавство* – розглядає мовні особливості текстів, їхніх перекладів, вивчає лінгвістичний контекст авторських інтенцій та культурних нюансів, культурні аспекти мови та її вплив на літературний твір;
- **педагогіка:** *загальна педагогіка* – застосовує різноманітні педагогічні стратегії та підходи для розвитку критичного мислення, мовних навичок та культурної освіченості учнів із залученням сучасних освітніх технологій, створенню адаптивних навчальних програм з урахуванням індивідуальних особливостей школярів; *дидактика* – визначає оптимальні методи та прийоми для передачі знань і розвитку навичок учням (вибір текстів, організація уроку, застосування інтерактивних методів навчання, адаптація матеріалу до психологічних та когнітивних особливостей учнів); *історія педагогіки* – окреслює розвиток методів і підходів до

навчання літератури під впливом педагогічних ідей і течій різних часів, відображає зміни в методиці викладання та ефективність застосування загальних педагогічних тенденцій;

- **психологія:** *психологія творчості* – поглиблює в учнів здібностей до аналізу, рецепції та створення нових ідей, опираючись на прочитане, стимулює уяву, емпатію та креативність школярів унаслідок знань про творчі процеси й особливості створення художніх текстів; *педагогічна психологія* – санкціонує сприйняття, засвоєння та усвідомлення літературного матеріалу здобувачами базової середньої освіти, допомагає ефективному вибору методів викладання, створенню сприятливого навчального середовища, поліпшенню учнівської мотивації, забезпечуючи оптимальні умови для розвитку літературної компетентності; *вікова психологія* – завдяки врахуванню психологічних особливостей та потреб учнів різних вікових груп, адаптує літературні завдання відповідно до рівня розвитку їхніх когнітивних, емоційних та соціальних здібностей: для молодших школярів – завдання, що стимулюють цікавість та образне мислення (ігрові форми навчання), для школярів середньої школи – завдання із акцентом на розвиток критичного мислення й аналітичних навичок, для старшокласників – завдання, спрямовані на формування літературознавчих знань і особистого розуміння художніх текстів; *загальна психологія* – враховує як вікові, так й індивідуальні відмінності в сприйнятті, мисленні та емоціях учнів, адаптує методи та прийоми викладання літератури для ефективного та доступного засвоєння знань;
- **соціологія:** *міждисциплінарні дослідження* – надає можливість ґрунтовніше осмислювати контекст і значення літератури, підтримує розвиток аналітичних навичок та естетичного сприйняття учнів, розширює їхній світогляд, формує цілісне бачення світової культури як такої;

країнознавство – допомагає аналізувати історичний, культурний та географічний контекст творів зарубіжних класиків, краще розуміти особливості різних національних літератур, порівнювати їх із рідною культурою, формує повагу до культурного розмаїття; *гуманістична соціологія* – зорієнтована на формуванні ціннісних орієнтацій та моральних принципів, підкреслює значення індивідуального досвіду та самовираження, що впливає на вибір літературних текстів та методів їх викладання, сприяє гармонійному розвитку учнів як свідомих і відповідальних членів суспільства;

- **філософія:** *етика* – формує моральні та етичні цінності учнів через аналіз художніх творів, розвиває критичне мислення, емпатію та розуміння різних культур і світоглядів, допомагає розпізнавати й оцінювати моральні дилеми, генерувати власні ціннісні орієнтири та поліпшувати соціальну відповідальність; *естетика* – спрямована на розвиток в учнів естетичного сприйняття та розуміння художніх творів, розпізнавання художніх засобів та емоційних впливів, продукує естетичний смак і гедоністичні якості при читанні художніх текстів; *логіка* – протегує створення послідовності викладу матеріалу, аналіз художніх творів за допомогою логічних аргументів і висновків, розвиває критичне мислення здобувачів середньої освіти; *гносеологія* – розробляє ефективні дидактичні підходи, які сприяють глибокому осмисленню й аналізу художніх творів, розвитку критичного мислення та особистого розуміння літератури; *онтологія* – осягає сутність художніх творів і їх значення для людини, впливає на формування особистісної ідентичності учнів та їхнього світогляду, усвідомлення фундаментальних питань буття, порушених у творах, і екстраполює їх на власний життєвий досвід; *історія філософії* – інтегрує філософські концепції у навчальний процес для поглибленого аналізу

художніх текстів, визначає основні теми, моральні дилеми та культурні контексти, представлені в літературі;

- **історія:** *історія України* – розглядає історичний контекст задля кращого розуміння літературних текстів, дозволяє учням краще сприймати соціальні, політичні та культурні аспекти крізь призму знань української історії, сприяє формуванню національної ідентичності школярів; *всесвітня історія* – дає змогу краще розуміти історичні події, соціальні зміни та культурні тенденції відповідної епохи, осягати вплив історичних обставин на формування літературних напрямків і стилів, аналізувати взаємодію між літературою та історією.

Суспільна цінність методики викладання зарубіжної літератури. Законодавчо-нормативна база викладання зарубіжної літератури в школі (Концепція літературної освіти, Нова українська школа, Державні освітні стандарти із зарубіжної літератури, Національна доктрина розвитку освіти та ін.).

Література

1. Башманівська Л., Усатий А. Методика навчання української та зарубіжної літератур у закладах освіти : навч.-метод. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023. 66 с.
2. Козлик І., Рега Д. Освітній компонент «Зарубіжна література» як провідний засіб забезпечення повноцінності вищої філологічної освіти. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2024. 24 с.
3. Козлик І. Про значення вивчення зарубіжної літератури у формуванні державницької свідомості в українській молоді (інформація для роздумів). *Султанівські читання*. 2023. Вип. XII. С. 74–78.
4. Куцінко О. Особливості викладання зарубіжної літератури в школі. Харків : Основа, 2018. 94 с.
5. Лановик М., Лановик З. Проблеми модернізації національної системи освіти на тлі викликів сьогодення. *Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах* : матеріали

- II Всеукраїнської науково-практичної конференції (30 листопада 2023 року). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 199–203.
6. Мацевко-Бекерська Л. Методика викладання світової літератури : навч.-метод. посіб. Одеса : Гельветика, 2020. 296 с.
 7. Мацевко-Бекерська Л. Парадигматика радості як дискурс і контекст: методологія шкільної літературної освіти в координатах метамодерності. *Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (15 грудня 2022 року) / за заг. ред. Н. Грицак. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 48–52.
 8. Методика навчання зарубіжної літератури : навч. посіб. / укл. О. Черевченко. Умань : Візаві, 2020. 144 с.
 9. Мірошніченко Л. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник. Київ : Слово, 2010. 423 с.
 10. Наукові основи методики літератури : навч.-метод. посіб. / Н. Волошина, О. Бандура, О. Гальонка [та ін.]; ред. Н. Волошина. Київ : Ленвіт, 2002. 344 с.
 11. Орлова О. Методика навчання зарубіжної літератури : навч.-метод. посіб. для підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» філологічних спеціальностей педагогічних закладів освіти. Полтава : ПНПУ, 2021. 109 с.
 12. Поліщук Л. Методика навчання світової літератури : навч.-метод. посіб. Умань : Візаві, 2016. 139 с.
 13. Поліщук Л. Практикум з методики навчання світової літератури : навч.-метод. посіб. Умань : Візаві, 2020. 139 с.
 14. Султанов Ю. У пошуках засад, адекватних шкільному курсу з світової літератури. Теоретичний аналіз сучасного методологічного доробку. Стаття перша. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2001. № 2. С. 50–53.
 15. Султанов Ю. У пошуках засад, адекватних шкільному курсу з світової літератури. Теоретичний аналіз сучасного методологічного доробку. Стаття друга. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2001. № 3. С. 51–54.
 16. Султанов Ю. У пошуках засад, адекватних шкільному курсу з світової літератури. Теоретичний аналіз сучасного методологічного

доробку. Стаття третя. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2001. № 4. С. 50–53.

17. Султанов Ю. У пошуках засад, адекватних шкільному курсу з світової літератури. Теоретичний аналіз сучасного методологічного доробку. Стаття четверта. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2001. № 5. С. 37–41.
18. Токмань Г. Методика навчання української і зарубіжної літератури: самостійна робота студента : навч.-метод. посіб. Київ : Міленіум, 2019. 110 с.
19. Удовиченко Л. Методика навчання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти : навч. посіб. для підготовки до атестації студентів-філологів. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2022. 121 с.
20. Штейнбук Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в школах : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 316 с.

Тема 3

СУЧАСНИЙ УЧИТЕЛЬ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основні поняття: *види педагогічної діяльності, професійна компетентність учителя, сучасні ролі та вимоги до вчителя, планування та організація роботи педагога, календарно-тематичний план, план-конспект уроку, професійне самовдосконалення вчителя, портфоліо, кабінет зарубіжної літератури.*

Види педагогічної діяльності:

- дослідницька (аналіз та узагальнення);
- конструкторська (розробка системи викладання);
- організаторська (навчально-виховна робота);
- комунікативна (спілкування та оптимізація процесу різними засобами).

Художньо-педагогічна діяльність сучасного вчителя зарубіжної літератури: художньо-дослідницька, художньо-конструктивна, художньо-організаційна та художньо-комунікативна задачі (за Ф. Штейнбуком); формування позитивної Я-концепції та емпатії. Принципи особистісно-орієнтованого навчання (рівність та співпраця усіх учасників процесу, суб'єкт-суб'єктне спілкування), компетентнісного навчання (акцент на мотивації, розвитку особистості, рефлексії, відповідальності та культурі мислення) та компетентнісно-діяльнісного навчання (взаємодія учня-читача та учителя літератури на фасилітативній основі у синергетико-аксіологіко-акмеологічному просторі, за В. Шулярем).

Професійна компетентність учителя зарубіжної літератури як сума знань, умінь та навичок для розкриття його потенціалу та належної комунікації з учасниками освітнього

процесу на основі професійного стандарту «Вчитель ЗЗСО»²:

- 1) *мовно-комунікативна компетентність* – уміння обирати адекватні стратегії спілкування з учасниками освітнього процесу державною та іноземною мовами, за потреби мовою корінного народу / національної меншини;
- 2) *предметно-методична компетентність* – знання теорії та історії зарубіжної літератури, практичні уміння до їх застосування та моделювання змісту освіти й інтегрованого навчання, знання дидактики та теорії виховання, сучасних й ефективних способів, технологій, методів, прийомів і засобів викладання літератури та здатність до формування ціннісних ставлень у здобувачів освіти;
- 3) *інформаційно-цифрова компетентність* – медіаграмотність, критичне мислення та навички роботи із технічним обладнанням, освітніми електронними інструментами (електронними журналами) й цифровими ресурсами, мультимедійним забезпеченням, різними каналами комунікації (соціальні мережі та платформи);
- 4) *психологічна компетентність* – уміння орієнтуватися у психоемоційних запитах учасників освітнього процесу, використання належної стратегії для розвитку їхньої позитивної Я-ідентичності, пізнавальної діяльності та (само)поваги;
- 5) *емоційно-етична компетентність* – здатність проводити емоційну (само)діагностику, конструктивно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу, усвідомлювати розмаїття культур та належно залагоджувати конфлікти;
- 6) *компетентність педагогічного партнерства* – налагодження суб'єкт-суб'єктної стратегії комунікації з учнями, партнерського спілкування з їхніми батьками та командної

² Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» від 29.08.2024 р.

взаємодії з асистентами й відповідними фахівцями для осіб з особливими освітніми потребами;

- 7) *інклюзивна компетентність* – здатність забезпечувати толерантне й сприятливе освітнє середовища для здобувачів освіти залежно від індивідуальних особливостей та потреб усіх і кожного;
- 8) *здоров'язбережувальна компетентність* – навички для забезпечення та підтримки здорового й безпечного способу життя, підтримки фізичного та ментального здоров'я, організації комфортного освітнього простору;
- 9) *прогностична компетентність* – уміння планувати освітній процес і прогнозувати результати діяльності учнів;
- 10) *організаційна компетентність* – здатність урізноманітнено організовувати навчально-виховний процес, сприяти пізнавальній діяльності здобувачів освіти;
- 11) *оцінювально-аналітична компетентність* – уміння ефективно оцінювати результати діяльності учнів та формувати їхню спроможність до самооцінювання та взаємооцінювання;
- 12) *здатність до навчання впродовж життя* – опанування стратегіями професійного (само)розвитку, підтримки колег та інноваційної діяльності.

Сучасні ролі вчителя (концепція НУШ):

- розробник навчальних програм (уміння бачити навчальні завдання та шляхи досягнення результатів);
- фасилітатор (уміння допомагати у досягненні очікуваних результатів навчання);
- презентатор (уміння якісно комунікувати з учнями);
- коуч / тренер (уміння сприяти розвитку компетенцій школярів);
- ментор / наставник (уміння переносити здобуті знання у практичні навички та допомагати у саморефлексії);

- менеджер (уміння організовувати та забезпечувати навчально-виховний процес);
- тьютор / консультант (уміння ділитися компетентностями для розвитку та формування особистісної цілісності школярів);
- дослідник (уміння залучати учнів до усвідомленого пошукового процесу навчання);
- новатор / агент змін (уміння заохочувати до самоаналізу та рефлексії, розвитку та поширення педагогічних інновацій).

Маркери сучасного педагога (міжнародна премія «Global Teacher Prize»):

- 1) любов до свого фаху;
- 2) індивідуальний підхід до учнів;
- 3) формування м'яких навичок (soft skills);
- 4) застосування сучасних методів навчання;
- 5) володіння ІТ-технологіями;
- 6) навчання впродовж життя.

Вимоги до вчителя зарубіжної літератури (за Б. Степанишиним, Л. Мірошниченко): досконале знання свого предмета та захоплююче його викладання, виховання загальнолюдських та національних ідеалів, зв'язок змісту художніх текстів із життям, скерування до осмисленої рецепції естетики художнього тексту, заохочення до самостійної освіти, розвиток мовленнєвих та читацьких компетентностей, акцентування на постулатах (християнської) доброчинності, комплекс особистих, духовних та фізичних якостей педагога, філологічна ерудиція та методична вправність, любов до педагогічної діяльності та до учнів, відкритість до інновацій.

Планування та організація роботи педагога. План як визначений порядок розміщення літературно-мистецького матеріалу для опрацювання із покроковим алгоритмом дій, з метою досягнення освітньо-виховної мети та формування компетенцій школярів. Види планів (календарно-тематичні

й поурочні) та процедура їх складання (врахування вимог МОНУ до початку навчального року, поетапне затвердження на рівні навчального закладу).

Класична **схема календарно-тематичного плану** з рубрикацією (за Л. Мірошніченко та Л. Удовиченко):

- 1) нумерація (розподіл кількості годин);
- 2) тема уроку (формулювання у науково-діловому стилі з короткою анотацією);
- 3) дата (згідно з розкладом занять);
- 4) кількість годин в залежності від типу уроку (вивчення художніх текстів, виразного читання художніх текстів, позакласного читання, розвитку мовлення, літературні хвилини, вивчення напам'ять, теорія літератури, для самостійної роботи, для контрольної / діагностичної роботи);
- 5) примітки.

Врахування формування й розвитку мовленнєвих та читацьких компетентностей на основі відповідних форм роботи (монологічне / діалогічне мовлення, написання есе, дослідницьких робіт, конспектів, тез доповідей, статей, відгуків, рецензій, питань для репортажу та ін.); планування вивчення художніх текстів на вибір від модельної навчальної програми (узгодження з учнями та їхніми батьками).

Схема план-конспекту уроку (поурочний план):

- 1) тема уроку (художнє формулювання, на відміну від офіційного стилю у календарно-тематичному плані, зацікавлення-фіксація школярів);
- 2) епіграф (основна ідея уроку та шляхи її розкриття);
- 3) мета уроку (освітня / навчальна, розвивальна й виховна);
- 4) компетентності (ключові, загальнопредметні та предметні);
- 5) технічне обладнання та програмне забезпечення (кабінет зарубіжної літератури з різними видами наочності (візуальна, аудіальна, аудіовізуальна) й сучасним устаткуванням та використанням комп'ютерних технологій);

- 6) тип уроку (в залежності від класифікацій);
- 7) методи і прийоми уроку (на основі типу уроку);
- 8) етапи уроку (структурні елементи або ланцюжок навчальних ситуацій залежно від типу уроку; трикомпонентна та інваріантна структура уроку);
- 9) використана навчально-методична й наукова література;
- 10) перебіг уроку / конспект / тези уроку (знання конспекту уроку, готовність до експромту й зміни видів діяльності).

Типові помилки вчителя: монотонність, надлишок використання мультимедійних технологій, суворе дотримання плану уроку, надмірний контроль знань, завищені вимоги при оцінюванні, байдуже ставлення, вибіркова увага.

Професійне самовдосконалення вчителя

Удосконалення кваліфікації й підвищення педагогічної майстерності як запорука успішного вчителя та її основні форми: бази даних програм підвищення кваліфікації, курси перепідготовки (традиційні та на онлайн-платформах), методична робота (стажування, консультації, самоосвіта, наставництво), методичні об'єднання, щорічні конференції, семінари, воркшопи, вебінари, педагогічні читання, науково-практичні конференції, опорні заклади освіти, університети наукових знань, екскурсії, творчі звіти, педагогічні виставки та ін.

Методичне об'єднання вчителів літератури: розв'язання ключових проблем, пов'язаних із засвоєнням учителем навчальних програм, видань, вимог до викладання предмета, проведення факультативної та позакласної роботи, вивчення найновітнішого досвіду колег; окреслення завдань з метою формування інтелектуально-духовного світу учнів; установлення міжпредметних зв'язків, активізація пізнавальної діяльності школярів, розвитку основних компетентностей, оптимізація навчального процесу тощо.

Участь педагогічному (методичному) експерименті:

- 1) організація експерименту (перевірка методичної проблеми за допомогою експерименту з метою виявлення закономірностей);

2) проведення експерименту (визначення контрольних та експериментальних класів).

Участь у різноманітних методичних заходах: науково-практичні конференції, круглі столи, педагогічні читання (за рівнем проведення: шкільні, районні, міські, обласні, всеукраїнські; тематичні); семінари, вебінари, воркшопи, тренінги, майстер-класи (обговорення затребуваних питань, практичні завдання).

Участь у конкурсах для освітян: «Учитель року» у номінації «Зарубіжна література», «Творча майстерня учителів зарубіжної літератури», всеукраїнський «Парк педагогічної майстерності» (2011–2015), всеукраїнський «Краща STEM-публікація», всеукраїнський відкритий «Національний конкурс педагогічної майстерності», міжнародний педагогічної майстерності «Сонце Сократа» та ін.

Опрацювання передового досвіду колег та кооперативна професійна діяльність: виявлення (анкетування, опитування, оприлюднення власних напрацювань), вивчення (емпіричний, аналітичний, дослідницький підхід) та узагальнення (колективний, індивідуальний, новаторський, раціоналізаторський, зразковий досвід та його перспективність; створення бази найкращих сценаріїв уроків та знахідок); участь у розробці модельних навальних програм із зарубіжної літератури та ін.

Взаємодія з обдарованими учнями: предметна олімпіада (шкільний, районний / міський та обласний рівні), підготовка школярів та / або участь у роботі журі I–IV етапу проведення; предметний конкурс захистів наукових робіт слухачів МАН; літні школи; міжнародна гра «Sunflower» тощо.

Самоосвіта вчителя та її види: читання першоджерел, опрацювання різноманітного аудіо- та відеоконтенту (з методики викладання, теорії та історії літератури, педагогіки та психології), участь у колективній методичній роботі, відвідування театрів та кіно, літературних екскурсійних турів,

складання плану із самоудосконалення, саморефлексія (щоденник), консультування з наставником (завучем) тощо.

Портфоліо як комплект документів методичного характеру, що засвідчують рівень досягнень та поступу в педагогічній діяльності вчителя з метою аналізу та демонстрації результатів роботи; альтернативна форма оцінювання професійної компетентності (на педагогічних радах, конференціях, перед атестацією). Паперовий або електронний формат, рекомендації до оформлення (логічність, лаконічність, структурованість, актуальність, естетичність, цілісність, наочність), базові відомості титульного аркушу (ПІБ, дата народження, світлина, інформація про освіту, стаж, кваліфікаційна категорія, клас викладання, населений пункт, рік), довільна структура.

Ключові елементи портфоліо:

- офіційні документи (нагороди, грамоти, подяки, дипломи, сертифікати);
- інформація про підвищення кваліфікації (тема, найменування організації, місце проведення, номер і дата видачі документа), професійну перепідготовку, здобуття додаткової освіти або наявність наукових ступенів, почесних звань;
- інформація про узагальнення і поширення індивідуального досвіду (методичні розробки, публікації навчально-виховного формату, участь у науково-методичних заходах, стажуваннях, розробка та реалізація власних проєктів, авторських (навчальних) програм, участь в інноваційних формах діяльності);
- участь у фахових конкурсах (назва, терміни, результат);
- показ позитивної динаміки розвитку школярів (порівняльний аналіз досягнень дітей та результативності взаємодії з батьками);
- відгуки про педагогічну діяльність вчителя (від адміністрації, колег, батьків, випускників, на основі методичних бюлетенів

про відкритий захід, рецензій на розвідки педагога, самоаналіз, резюме).

Кабінет зарубіжної літератури у ЗЗСО – «спеціально обладнаний навчально-методичний центр, який повинен забезпечувати найвищі рівні викладання літератури – науковий, естетичний, навчальний, методичний, виховний» (Л. Мірошніченко).

Ключові завдання кабінету:

- реалізація освітньо-навчальної мети та завдань із розвитку компетентностей школярів;
- сприяння активнішого вивчення зарубіжної літератури для базової середньої та повної загальної середньої освіти (рівень стандарту, профільний та інтегрований курс);
- забезпечення доступу учасників навчально-виховного до сучасних технологій та засобів навчання;
- сприяння якісній підготовці вчителя до уроків та підвищення його методичного рівня;
- поширення новітнього досвіду вчителів;
- організація різних форм позакласної учнівської роботи;
- проведення засідань методичного об'єднання;
- популяризація культури читання серед учнів та їхніх батьків.

Обладнання кабінету та його поділ на групи: навчальне (книжки, посібники, аудіовізуальні засоби), загальне (меблі та допоміжний інвентар) та спеціальні засоби (технічне забезпечення тощо).

Види обладнання кабінету:

- 1) документальні матеріали (освітні (правові) документи, календарно-змістове планування, кращі плани-конспекти уроків);
- 2) словесно-образна наочність (книгозбірня з підручниками-хрестоматіями, повнотекстові видання для самостійного / позакласного читання, роздатковий матеріал, стенди

з популяризацією актуальної інформації про нові переклади або з пам'ятками для учнів тощо);

- 3) літературознавчі та критичні матеріали (навчальні посібники, монографії, статті та ін.);
- 4) періодичні видання (тематичні журнали, газети);
- 5) методична література (навчально-методичні посібники, сценарії літературних заходів);
- 6) довідкова література (літературознавчі словники, енциклопедії);
- 7) наочність, технічне обладнання та програмне забезпечення: візуальна, аудіальна, аудіовізуальна наочність, сучасне устаткування (мультимедійні дошки, проєктори, телевізори, ПК (ноутбуки), інші засоби оргтехніки) та використанням комп'ютерних технологій (інструментарій і платформи).

Кабінет зарубіжної літератури як *осередок для популяризації читання* через проведення різноманітних (інтерактивних) заходів: факультативні заняття, засідання літературних / театральних гуртків або клубів, тематичні тижні або до ювілейних письменницьких дат, турніри-конкурси, зустрічі з перекладачами. Облаштування разом з учнями та взаємодія зі шкільною бібліотекою. Обладнання літературного музею-кімнати для зарубіжних авторів, вихідців із різних регіонів України (іншомовна література рідного краю): експозиція літературна (оригінальні тексти та їх переклади, альбоми, листівки, матеріали з конференцій, семінарів) і літературно-меморіальна (особисті речі, рукописи, спогади від сучасників, листи, фото тощо).

Типи кабінетів:

- кабінет-літературний клуб (власна назва і перспективний план роботи, формат поетичної студії тощо);
- кабінет-музей (найпоширеніший, присвята певній персоналії, персонажу, національній літературі, періоду чи жанру);
- об'єднаний кабінет (взаємодія вчителів зарубіжної літератури

та української літератури або з вчителем іноземної мови; акцент на міжпредметних зв'язках);

- кабінет – методичний центр (співпраця учасників методичного об'єднання вчителів, наголос на дидактичних інноваціях та систематизації передового досвіду за культурологічним, проблемно-тематичним, компаративним, жанрово-родовим, персональним, національним, регіональним підходами).

Література

1. Бабченко Л. Портфоліо учителя як форма аналізу та оцінки результатів його діяльності : метод. рек. Дніпро : Середняк Т. К., 2019. 21 с.
2. Башманівська Л., Усатий А. Методика навчання української та зарубіжної літератур у закладах освіти : навч.-метод. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023. 66 с.
3. Ісаєва О. Сучасний кабінет літератури: Яким йому бути? Типи кабінетів зарубіжної культури. *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України*. 2002. № 5. С. 5–8.
4. Майстер-клас учителя зарубіжної літератури / упоряд. І. Мойсеїв. Київ : Редакції загальнопедагогічних газет, 2005. 120 с.
5. Мацевко-Бекерська Л. Методика викладання світової літератури : навч.-метод. посіб. Одеса : Гельветика, 2020. 296 с.
6. Мірошніченко Л. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник. Київ : Вища школа, 2007. 415 с.
7. Наукові основи методики літератури : навч.-метод. посіб. / Н. Волошина, О. Бандура, О. Гальонка [та ін.]; ред. Н. Волошина. Київ : Ленвіт, 2002. 344 с.
8. Орлова О. Методика навчання зарубіжної літератури : навч.-метод. посіб. для підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» філологічних спеціальностей педагогічних закладів освіти. Полтава : ПНПУ, 2021. 109 с.
9. Педагогічна практика : метод. рек. для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 014 «Середня освіта», спеціалізація 014.02 Середня освіта (мова та зарубіжна

- література (англійська)) / уклад.: Н. Нікоряк, А. Сажина. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. 79 с.
10. Степанишин Б. Стратегія і тактика в літературній освіті учнів: роздуми старого методиста-словесника, або Від «альфи» до «омеги» у викладанні рідного письменства в школі. Київ : Веселка; Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. 192 с.
 11. Сучасний кабінет світової літератури : інформ.-метод. бюл. / упор. О. Демида. Тернопіль : Тернопільський районний методичний кабінет, 2013. 50 с.
 12. Удовиченко Л. Методика навчання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти : навч. посіб. для підготовки до атестації студентів-філологів. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2022. 121 с.
 13. Химера Н. Сутність педагогічної майстерності вчителя зарубіжної літератури. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2007. № 1. С. 56–66.
 14. Чумак Л. Теоретичні і методичні засади розвитку професійної майстерності вчителів зарубіжної літератури в системі післядипломної освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2018. 37 с.
 15. Штейнбук Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в школі : навч. посіб. 2-ге вид., випр. та уточн. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 280 с.
 16. Шуляр В. Сучасний урок літератури: технологічні моделі : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. 136 с.

Тема 4

УРОК ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ: СПЕЦИФІКА, КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ТИПИ

Основні поняття: *специфіка уроку, вимоги до уроку, макро- та мікроструктура уроку, принципи структурування уроку, структурні форми уроку, етапи уроку, класифікація уроків, тип уроку, форма (вид) уроку.*

Урок як форма організації навчально-виховної діяльності та центральний педагогічний феномен: «період інтенсивного духовного спілкування з вихованцями» (Н. Волошина), «складна динамічна система взаємопов'язаних компонентів» (Є. Пасічник), «дзеркало загальної і педагогічної культури вчителя» (В. Сухомлинський).

Сучасний урок зарубіжної літератури, його специфіка як поєднання об'єктивності та суб'єктивності: текст – учень – вчитель – твір, зустріч-діалог «художній текст – читач»; учень як активний співтворець уроку; діалогічність спілкування; ефективність; оптимальна структура; орієнтація на результат; розвиток (творчої уяви, естетичного сприймання художнього образу, емоційного відгуку на експресію слова, емпатії, відкритості до діалогу, уміння застосовувати літературознавчі (теоретичні) знання на практиці); створення суголосного емоційного фону; науковість; застосування сучасних технічних засобів навчання.

Вимоги до уроку (за О. Ісаєвою та І. Хроменко): побудова за законами мистецтва; компетентнісне навчання; сприяння (само)пізнанню, формуванню особистісних (духовно-ціннісних) орієнтацій та естетичних потреб, розвиток критичного мислення; емоційність; інформативна насиченість; проблемне навчання; ігрові технології; інтерактивне навчання; інформаційно-мультимедійне забезпечення.

Макро- та мікроструктура уроку:

Макрокомпоненти уроку – сприймання, осмислення, узагальнення й систематизація (акцент на засвоєнні знань) та мотивація, цілепокладання, рефлексія та оцінювання (акцент на особистісно-орієнтованому навчанні); мікрокомпоненти – логічність, послідовність, вікова відповідність і рівень підготовки як мікроелементи уроку (акцент на дидактичних завданнях).

Принципи структурування уроку на основі матеріалу, мети, класу, педагога та відкритості до діалогу «художній текст – учень – учитель» (за Г. Токмань):

- викладацький (планування дій вчителя);
- технологічний (планування дій учителя та учнів);
- поетапний (найпоширеніший, поділ уроку на традиційні етапи);
- ситуаційний (створення навчальної ситуації);
- сюжетний (планування на основі елементів композиції твору).

Структурні форми уроків:

- 1) ланцюжок (найтиповіша, лінійна послідовність зв'язку між компонентами уроку): актуалізація опорних знань та вмінь – підготовка до сприймання теми уроку – оголошення теми та епіграфа уроку – формування нових компетентностей – узагальнення та систематизація навчальних результатів – підсумки;
- 2) піраміда (послідовність між елементами уроку за принципом (над)будови з можливістю повернення до попередніх елементів уроку);
- 3) дерево (наявність кількох автономних гілок-розгалужень між компонентами уроків).

Три етапи уроку: підготовка – проведення – аналіз.

Підготовка до уроку (проєктування): розробка моделі уроку (використання предметного календарно-тематичного плану, визначення конкретного типу уроку та укладання його плану-конспекту).

Проведення уроку: дотримання всіх компонентів уроку з підбиттям його підсумків, продуманим обліком та оцінюванням знань й умінь учнів, організацією самостійної роботи у вигляді домашнього завдання.

Аналіз уроку: компонентний, аспектний і системний (загальний) типи; дидактичний, психологічний, виховний, методичний, організаційний види.

Рефлексія та (само)аналіз уроку за критеріями: відповідність теми, мети і завдань, типу та структури уроку, місце уроку у загальній системі вивчення певної теми, доцільність методів та прийомів роботи, організація опитування, науковий рівень матеріалу, активізація опорних знань, врахування жанрової природи твору, емоційна домінанта уроку, контакт вчителя з класом, засвоєння нових теоретико-літературних понять, специфіка домашнього завдання, міжпредметний зв'язок, темп уроку, принцип розвивального навчання, наочність, розвиток усного та писемного мовлення, формування вмінь та навичок, результативність, подальша самоосвіта тощо.

Класифікація уроків зарубіжної літератури на основі різних критеріїв: дидактична мета, навчальний матеріал, ключовий метод викладання, специфіка предмета та структури уроку, вимоги часу (1992–2016 рр., НУШ, Державний стандарт базової середньої освіти 2020 р.) і новаторство (традиційні та нестандартні). Реалізація різних типів уроків у численних формах (видах) та / або найнеочікуваніших комбінаціях (у залежності від авторських класифікаційних розробок провідних методистів України).

Традиційні (стандартні, основні) типи уроків

Ознаки: класична структура, відповідність стандартам.

Класифікація за дидактичною (навчальною та навчально-творчою) метою (Є. Пасічник, Г. Токмань):

- 1) урок засвоєння нових знань та розвитку умінь і навичок (поєднання теорії з практикою);

- 2) урок узагальнення та систематизації здобутих знань (знання як система);
- 3) урок контролю, умінь і навичок (фронтальний, індивідуальний, груповий, усний, письмовий тощо);
- 4) урок сприймання твору мистецтва (прочитання, перегляд, прослуховування);
- 5) урок творчої діяльності (наукова, методична, інтерпретаційна, художня);
- 6) комбінований урок (поєднання кількох складників).

Класифікація за типом навчального (літературознавчого) матеріалу (Г. Токмань):

- 1) урок вивчення біографії автора;
- 2) урок огляду творчості (автора, школа, течія, напрям, епоха);
- 3) урок аналізу епічного / ліричного / драматичного / міжродового твору;
- 4) урок засвоєння літературознавчої термінології;
- 5) урок опрацювання літературознавчої статті.

Класифікація за вибором ключового методу викладання (Г. Токмань) у вигляді уроку:

- 1) лекції (інформаційна, пояснювальна та ін.);
- 2) бесіди;
- 3) самостійної роботи;
- 4) гри;
- 5) творчого читання;
- 6) репродуктивного;
- 7) евристичного;
- 8) дослідницького.

Класифікація із врахуванням специфіки (структури) уроку (Л. Чумак):

- 1) урок аналізу художніх текстів:
рецепції, посиленого опрацювання, узагальнюючого характеру;
- 2) урок дослідження теорії та історії літератури:
формування літературознавчої термінології, дослідження

літературознавчих статей, біографії письменника, у вигляді вивчення історико-літературного матеріалу, формат опитування, повторення, узагальнення;

3) урок зв'язного мовлення:

проекти на основі власних вражень і / або на літературну тематику, у формі усних та / або доповідей та ін.

4) урок позакласного читання:

вступний (інформаційний), урок підготовки до самостійного читання та сприйняття складних творів, урок поглиблено-аналітичного вивчення твору, урок узагальнюючої роботи.

Класифікація за Б. Степанишиним:

- 1) урок сприйняття художнього тексту (повне прочитання твору);
- 2) кіноурок (демонстрація художнього / документального фільму);
- 3) урок поглибленого опрацювання художнього тексту (вибіркове читання уривків сприйнятого твору та його коментування);
- 4) урок узагальнюючої роботи проаналізованого епічного великоформатного тексту (аналіз композиції та елементів змісту твору);
- 5) урок вивчення особи письменника (уявна зустріч школярів-читачів з автором);
- 6) урок з підготовки до написання учнівського твору;
- 7) урок написання учнівського твору (на літературному матеріалі, напіввільні, вільні, повністю творчі);
- 8) урок аналізу учнівських творів (повідомлення загального підсумку та порівняння);
- 9) комбінований урок: інтегральний із найпоширенішими різновидами урок-диспут / семінар.

Класифікація на основі завдань організації занять та форм реалізації методів навчання (В. Неділько, Л. Мірошніченко):

1) урок опанування нового матеріалу:

у вигляді лекції, бесіди, з використанням ПК тощо;

- 2) урок удосконалення набутих знань, умінь й навичок: семінар, самостійна робота, написання твору та ін.;
 - 3) урок узагальнення і систематизації (повторення й закріплення): урок-семінар / бесіда (у т. ч. позакласне читання);
 - 4) комбінований урок;
 - 5) контрольний урок:
- різні види контрольних робіт, опитування, урок самоконтролю / взаємоконтролю, заліки.

Класифікація на основі методів навчання, форм роботи, видів дидактичних завдань (І. Соболев):

урок-лекція / розповідь / екскурсія / диспут, учнівських читань, вивчення художнього твору, самостійної роботи учнів, моделювання планів, письмових завдань, обговорення творів позакласного читання, з використанням сучасних технологій та ін.

Класифікація Ф. Штейнбука на основі типологічних ознак (мета, свобода учителя, навчальна ситуація, чинники структури уроку):

- 1) урок творчого читання (трирівневий процес осмисленого й особистісного прочитання художнього тексту: увага до тексту, співучасть та відкриття нового; врахування вікових особливостей школярів):
урок коментованого читання, урок-знайомство / діалог / усний журнал / салон / портрет / роздум, урок-дослідження (художній метод) та ін.;
- 2) урок текстуального аналізу твору (аналіз тексту як витвору мистецтва):
урок-бесіда/ дослідження / семінар / диспут, урок-дослідження (методи: біографічний, читацький, літературознавчий, історичний, бібліографічний) тощо;
- 3) урок компаративного (порівняльного) аналізу твору (трирівневий підхід: підготовка, реалізація та узагальнення):
урок-лекція / бесіда / дослідження (перекладознавчий метод), урок-зіставлення / диспут, інтегрований тощо;

- 4) урок культурологічного аналізу твору (врахування контексту історії світової культури та важливість фонових знань):
урок-дослідження (методи: мистецтвознавчий, краєзнавчий) та ін.;
- 5) комбінований (змішаний) урок;
- 6) урок позакласного (додаткового) читання (опрацювання художніх текстів на вибір учителя):
урок-бесіда / огляд / вікторина / концерт / композиція / семінар тощо.

Модифікована класифікація В. Шуляра (на основі дидактичної мети та специфіки літератури як виду мистецтва):

- 1) настановчо-мотиваційний урок (увідний, вступний);
- 2) урок вивчення життєпису автора (автобіографічна оповідка, замальовка, розповідь, життєвий і творчий шлях);
- 3) урок вивчення та аналізу художнього твору (духовно-естетичне сприйняття, осмислення твору, аналітико-синтетична робота над художнім текстом, інтерпретування твору);
- 4) урок теоретичного та літературно-мистецького спрямування (врахування контексту теорії та мистецтва, опанування літературознавчим матеріалом);
- 5) урок комунікативно-мовленнєвого діяльнісного спрямування (виразне читання текстів, творчі проєкти, діяльнісно-креативне читання);
- 6) урок у формі позакласного читання та вивчення (іншомовної) словесності рідного краю (вступна презентація, літературно-мистецький огляд, монографічний огляд, відгуки, підсумки);
- 7) урок системно-узагальнюючого спрямування (повторення від окремої теми до загального літературного курсу);
- 8) урок, спрямований на рефлексивно-корективний контроль (різночасова перевірка набутих знань, норм і цінностей, урок аналізу та вдосконалення компетентності учня як читача).

Класифікація з метою формування основних компетентностей (державний стандарт 2018 р.):

- 1) формування компетентностей;
- 2) розвитку компетентностей (опрацювання теоретичного матеріалу);
- 3) перевірки й / або оцінювання досягнення компетентностей (практична робота);
- 4) корекції ключових компетентностей;
- 5) комбінований.

Нестандартні (творчі, додаткові) типи уроків

Ознаки: нетривіальна структура, творчий пошук, різноманітність міжпредметних зв'язків, активна діяльність, імпровізація.

Класифікація за інноваційністю у формі та змісті уроку (Г. Токмань):

- 1) інтеграційний (знання як цілісна єдність):
бінарний, інтегрований (з історією, філософією, психологією, соціологією, Біблією), у вигляді блоків, урок-композиція (наприклад, література та музика);
- 2) рольовий (в основі гра, перевтілення, соціальні маски):
«театр», «літературна кав'ярня», «літературний салон», «пресконференція», «я – вчитель», «редакція», «суд», урок-доля, урок-аукціон знань;
- 3) мистецький (в основі жанр конкретного виду мистецтва):
урок-концерт / драма / вернісаж / казка / реквієм / портрет, кіноурок, собор муз);
- 4) урок-літературна мандрівка (базуються на наочності та мультимедійному супроводі):
у вигляді музейної екскурсії / мандрівки стежинами автора, з врахуванням історичної доби та художності літературного тексту;
- 5) інноваційно-технологічний (в основі технологічна модель зі своїми правилами та етапами):

- урок сугестивний, евристичний, інтерактивний, продуктивний, проєктний, ейдетичний, занурення, опорних схем;
- 6) вищої школи (випереджальне навчання-підготовка до продовження освіти):
- у форматі академічної лекції, практичного заняття, семінару, колоквиуму, наукової конференції, літературознавчих диспутів;
- 7) літературознавчих студій (в основі науковий пошук із застосуванням літературознавчих методів):
- урок біографічний, міфологічний, компаративний, структуральний, герменевтичний, феміністичний, рецептивний та ін.

***Класифікація за різними педагогічного технологіями
(Г. Кондратенко, О. Рідкоус):***

- 1) інформаційно-комунікативна:
урок-лекція / семінар / твір / залік / консиліум, інтегрований та ін.;
- 2) ігрова:
змагання (турнір, аукціон, інтелектуальний хокей), ділові / рольові ігри (бізнес-гра, ерудит, імпровізація), драматизація (пантоміма, ляльковий театр, драматична гра) тощо;
- 3) дослідницька:
урок-діалог / усний журнал / розвідка / протиріччя / коло ідей та ін.;
- 4) інтерактивна:
навчання у форматі співпраці (парна, мінігрупова робота, акваріум), колективної взаємодії (мозайка, мікрофон), моделювання ситуацій (публічні слухання), обговорення конфліктних питань (методика «позиція», оцінювальна диспути) та ін.;
- 5) психотренінг:
тренінг пам'яті / уваги, сугестопедагогічний урок, «твій характер», «сам себе виховую» тощо.

Новаційна класифікація зі змінною структурою та специфіки літератури як виду мистецтва (В. Шуляр):

- 1) лекція за літературно-мистецьким матеріалом;

- 2) семінарське заняття за літературно-мистецьким матеріалом;
- 3) учнівська конференція;
- 4) лабораторне заняття за літературно-мистецьким матеріалом;
- 5) літературознавчий практикум;
- 6) урок / заняття у формі літературознавчої консультації;
- 7) колоквиум (залік) за літературно-мистецьким матеріалом;
- 8) факультативне заняття за літературно-мистецьким матеріалом;
- 9) елективні літературно-мистецькі заняття;
- 10) індивідуальна робота (заняття) з учнем-читачем;
- 11) тематична атестація з літературної компетентності учня-читача.

Новаційна класифікація за нетрадиційною структурою та специфіки літератури як виду мистецтва (В. Шуляр):

- 1) урок-театралізація / інсценізація / візуалізація за літературно-мистецьким матеріалом;
- 2) відеоурок за літературно-мистецьким матеріалом;
- 3) урок-літературознавче дослідження;
- 4) урок-імітаційно-дидактична гра (турнір, подорож, аукціон тощо);
- 5) етюдне заняття з літератури (есе);
- 6) урок-дискусія / диспут за літературно-мистецьким матеріалом;
- 7) урок-коментар /роздум.

Інноваційна класифікація із застосуванням педагогічних технологій навчання (В. Шуляр):

- 1) інтегральний:
урок-інтеграція (міжкурсний, міжпредметний, міжнауковий, міжлітературний огляд),
урок-компаратив (типологічний, міжтекстуальний та ін.);
- 2) урок у системі особистісно зорієнтованого учня;
- 3) заняття у системі модульно-розвивального навчання;
- 4) урок за проєктно-моделювальною технологією навчання;
- 5) урок у системі адаптивного навчання;
- 6) урок у системі інформаційних технологій навчання;

- 7) урок у системі предметної персонал-технології;
- 8) інклюзивно-дистанційний урок;
- 9) урок у системі проблемного навчання;
- 10) урок за технологією критичного мислення;
- 11) урок культурологічного аналізу літературно-мистецького матеріалу;
- 12) урок в аксіологічному вимірі учня.

Класифікація за формою та змістом художнього тексту:

- 1) урок-подорож:

урок-історична / віртуальна / (поза)часопросторова подорож (в певну епоху або уявний світ персонажів), урок-екскурсія / експедиція / пізнавальна мандрівка, урок-квест (фентезі і фантастика) та ін.;

- 2) урок аналізу художнього образу:

урок-образ / аналіз образної системи твору / порівняльної характеристики конкретних персонажів (мала проза, романи);

- 3) інтегрований урок:

урок-виставка / презентація історико-культурної епохи / літературно-музична композиція / концерт, урок-інтеграція кількох шкільних предметів (іноземна мова / географія / історія та зарубіжна література) тощо;

- 4) урок-діалог:

урок творчого читання / порівняльного аналізу (лірика, казки народів світу), урок-діалог із художнім образом / рецензія;

- 5) урок-диспут:

проблемний урок (соціальний роман), урок-змагання / конкурс (лірика);

- 6) театралізований урок:

урок-перевтілення / інсценізація / рольова гра (драма, байки), урок-суд / спектакль / репортаж / прес-конференція та ін.

Класифікація за засадничим прийомом у методичній моделі:

- 1) урок мозкового штурму;

- 2) урок-конкурс (виразного читання);
- 3) урок-ток-шоу /інтелект-шоу (ток-ринг, ток-маскарад);
- 4) урок-екскурсія;
- 5) урок-змагальна гра;
- 6) урок-знайомство з жанром художнього твору;
- 7) урок-відкриття;
- 8) урок-анонс;
- 9) урок-спогад;
- 10) урок-взаємонавчання;
- 11) урок-аргумент;

Типологія нестандартних уроків поза класифікаціями:

- 1) урок-емоцій та вигадки:
урок-інтрига / пам'ять / реквієм / рефлексія / настрої / оберіг, урок-казка / сюрприз / дзеркало / зустріч / знахідка / інтернет-кафе та ін.
- 2) мультимедійний урок:
урок-розробка інфографіки / постеру / відеогри / книжкового прихистку, захисту проєктів, урок-коментар до аудіокнижки / екранізацій творів / скрапбукінг, вебквест, робота з ІІІ та ін.
- 3) Stem-урок (акцент на виконанні практичних завдань з елементами творчого проєктування):
урок-технологічний аналіз персонажів, урок-створення кіберперсонажів / локацій художніх текстів / художніх деталей тощо.

Іноземний досвід класифікацій уроків

Польська класифікація (В. Оконь):

- 1) інформаційний урок (традиційний та односторонній);
- 2) проблемний урок (урок-дискусія);
- 3) операційний урок (застосування теоретичних знань на практиці, розвиток навичок літературознавчого аналізу);
- 4) експозиційний урок (емоційне сприйняття і засвоєння матеріалу);
- 5) комбінований урок (від двох і більше дидактичних стратегій взаємодії з учнями).

Література

1. Аналіз уроку / упоряд. Н. Мурашко. Київ : Шкільний світ, 2008. 128 с.
2. Башманівська Л., Усатий А. Методика навчання української та зарубіжної літератур у закладах освіти : навч.-метод. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023. 66 с.
3. Богосвятська А. Уроки-майстерні: технологія і практика. *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України*. 2012. № 11. С. 16–21.
4. Ігрові форми і методи на уроках зарубіжної літератури : навч. посіб. / упоряд. Н. Жданова, І. Жеміоніс. Київ : Шкільний світ, 2008. 112 с.
5. Ісаєва О. Компетентісно спрямована літературна освіта: стан, зміст, проблеми. *Всесвітня літератури в середніх навчальних закладах України*. 2009. № 7/8. С. 10–16.
6. Кондратенко Г., Рідкоус О. Нестандартні уроки в школі: класифікація, структура, методика застосування. *Педагогічні науки*. 2006. Вип. 42. С. 93–98.
7. Кричфалушій Т. Роль нестандартних уроків та ситуацій у процесі вивчення зарубіжної літератури : метод. посіб. Тячів, 2004. 76 с.
8. Куцінко О. Урок як основна форма організації навчання літератури : посібник. Харків : Основа, 2018. Ч. 1. 92 с.
9. Куцінко О. Урок як основна форма організації навчання літератури : посібник. Харків : Основа, 2018. Ч. 2. 90 с.
10. Мацевко-Бекерська Л. Методика викладання світової літератури : навч.-метод. посіб. Одеса : Гельветика, 2020. 296 с.
11. Микитюк В. Практикум з методики викладання української літератури : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 186 с.
12. Мірошниченко Л. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник. Київ : Вища школа, 2007. 415 с.
13. Ніколенко О., Куцевол О. Сучасний урок зарубіжної літератури. 5–11 класи : посіб. для вчителя. Київ : Академія, 2003. 288 с.
14. Орлова О. Методика навчання зарубіжної літератури : навч.-метод. посіб. для підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр»

- філологічних спеціальностей педагогічних закладів освіти. Полтава : ПНПУ, 2021. 109 с.
15. Острове́рхова Н. Аналіз уроку: концепції, методики, технології. Київ : ІНКОС, 2003. 351 с.
 16. Пасі́чник Є. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах : навч. посіб. Київ : Ленвіт, 2000. 384 с.
 17. Скри́пник М. Шкільний урок ХХІ ст.: типи, проекти, аналіз : нотатник педагога. Київ : ЦПО, 2020. 146 с.
 18. Смагі́на Т. Теоретичні та практичні основи конструювання компетентнісного уроку. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2012. Вип. 61. С. 128–131.
 19. Со́болев І. Типи уроків і засоби активізації викладання літератури в школі. Київ : Радянська школа, 142 с.
 20. Степа́нишин Б. Стратегія і тактика в літературній освіті учнів: роздуми старого методиста-словесника, або Від «альфи» до «омеги» у викладанні рідного письменства в школі. Київ : Веселка; Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. 192 с.
 21. Тіхо́ненко С. Сучасний урок літератури як шлях пізнання феномену художнього твору. Кіровоград : КОППО імені Василя Сухомлинського, 2014. 84 с.
 22. Токма́нь Г. Методика навчання української і зарубіжної літератури: самостійна робота студента : навч.-метод. посіб. Київ : Міленіум, 2019. 110 с.
 23. Удо́виченко Л. Методика навчання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти : навч. посіб. для підготовки до атестації студентів-філологів. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2022. 121 с.
 24. Хро́менко І. Вісім ознак сучасного уроку світової літератури. *Зарубіжна література в школах України*. 2011. № 5. С. 6–12.
 25. Царло́ва І. Урок літератури і формування критичного мислення. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2008. № 10. С. 16–18.
 26. Чу́мак Л. Теоретичні і методичні засади розвитку професійної майстерності вчителів зарубіжної літератури в системі післядипломної освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2018. 37 с.

27. Шевченко О. Проблемність уроків літератури. *Зарубіжна література в школі*. 2005. № 19. С. 8–11.
28. Штейнбук Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в школі : навч. посіб. 2-ге вид., випр. та уточн. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 280 с.
29. Шуляр В. Сучасний урок літератури: технологічні моделі : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. 136 с.

Тема 5

БІОГРАФІЯ ПИСЬМЕННИКА ЯК КЛЮЧ ДО ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ

Основні поняття: *біографія письменника, літературний портрет, наукова біографія, візуальний образ, художня біографія, автобіографія, творчий портрет, психологічний профіль, підходи до вивчення біографії.*

Життєвий і творчий шлях письменника як провідний аспект у системі викладання літератури. Формування інтересу до біографічного жанру, його витоків, варіантів і відображення образу письменника в різні історичні епохи:

1. Біографія – один із найдавніших жанрів. *Розвиток біографічної традиції в античну епоху:* спочатку в Стародавній Греції, відтак еволюція життєпису в елліністичний період (біографія-довідка, біографія-характеристика, біографія-похвала, біографія-епітафія) і розквіт жанру в Стародавньому Римі. Перші біографічні описи зорієнтовані на звеличення сміливості та мудрості, поступово акцент зміщується на освіченість і риторичні здібності.
2. *Доба Середньовіччя і вплив християнства.* Різноманіття біографій в агіографічному руслі (хроніки, життя, проповіді, сповідь, листи, що фіксують подієві аспекти життя, та діалоги, що відображають внутрішню боротьбу й аскетизм).
3. *Відродження і зростання уваги до світських об'єктів,* з'являються життєписи художників і поетів (роль біографії в контексті сприйняття художньої творчості). Життєпис як необхідна складова усвідомлення творчого процесу, акцентування на внутрішній біографії особистості (Данте, Петрарка).
4. *Епоха Просвітництва та професійні автобіографії.* Документальна сутність життєпису. Вивчення архівів,

свідчення очевидців та інтерв'ю. Чітка та приваблива розповідь. Прагнення до правдивого зображення всіх аспектів життя та характеру.

5. *Повернення до агіографічних традицій в епоху романтизму:* образ письменника, який, опинившись у злиднях, не здатний подолати життєві виклики й отримує визнання лише після смерті. Зростання кількості біографій завдяки збільшенню читацької аудиторії. Популярні біографії в м'яких палітурках, біографічні нариси в періодиці.
6. *Наприкінці XIX – початку XX ст.* відбувається формування сучасної біографії з урахуванням соціології та психології. Більша увага до дитинства і юності під впливом психоаналізу. Розвінчування надто компліментарних біографій попередніх часів, своєрідне іконоборство. Популярні біографії знаменитостей. Біографічний «бум» в 1920-ті роки. Поява наукових біографій. Різні підходи до написання біографій, виокремлення тих або інших аспектів особистості. Фемінізм і поява біографій жінок. Витіснення традиційної літературної біографії мультимедійними формами на сучасному етапі: документальні і художні фільми, засновані на житті видатних людей.

Загальна характеристика біографічних жанрів.

Відтворення сутності певної особистості за допомогою автобіографізму, документальності, історичної достовірності, ретроспективності та суб'єктивності. Форми життєпису (нарис, епіграма, сповідь, повчальна розповідь тощо) та їх функціональні завдання: інформувати, розважати, викликати емоції, навчати. Роль біографічних джерел (документи, листування, щоденники, автобіографії, мемуари, нотатки, художні твори, інтерв'ю, анкети, судові справи, медичні записи, літературознавчі дослідження та ін.).

Специфіка ***наукової біографії***: достовірність, документальна точність, логічність та виваженість; детальне (через хроніки,

літописи, монографії) або стисле (через енциклопедичні анотації, статті) представлення життєвого шляху письменника, а також його особистісне і творче зростання, випробування та досягнення.

Особливості *художньої біографії*: наявність суб'єктивності, яка проявляється в оригінальних поглядах і особистій позиції оповідача, а також стильових елементах, що включають художні засоби мовлення, сприяють емоційності, образності та експресивності; наявність пейзажів, діалогів, ритму, композиції, повторів, контрастів, авторських відступів тощо.

Характерні риси *літературного портрету*: відтворення зовнішнього вигляду письменника – його обличчя, фігури, манери ходи, одягу, жестів, а також глибоке дослідження його внутрішнього світу, що підкреслює соціально-типологічні аспекти особистості, її унікальність, соціальний статус, чесноти та ставлення до своєї творчості. Художня деталь як провідний засіб емоційної наповненості та характеристики оповіді. Забезпечення достовірності літературного портрета завдяки життєвим фактам і свідченням відомих діячів.

Питомі ознаки *автобіографії*: здатність письменника відтворити процес самопізнання та особистісної трансформації крізь індивідуальну призму життєвого досвіду, наявність глибинного психологізму, епізодичної структури, ліричних та краєзнавчих відступів. Зосередження на процесі самоаналізу письменника, який дозволяє йому досліджувати власні зміни та події через суб'єктивний погляд на пережите. Жанрові різновиди автобіографії: сімейна хроніка, сповідь, звертання, автобіографічна повість та роман, зокрема у формі листів.

Шкільні програми як важливий чинник орієнтації педагогів на глибоке вивчення біографічних фактів авторів (наявність теми «Біографія письменника», визначений обсяг часу на її вивчення, а також формат занять, спрямованих на засвоєння матеріалу і розвиток необхідних навичок, у поєднанні з процесом

контролю та оцінки набутих знань). Взаємозв'язок художнього тексту з життям його творця. Роль спогадів, щоденників і мемуарів при вивченні біографії.

Дослідження життєвого шляху автора крізь призму його **візуального образу**. *Психологічний профіль* письменника: відображення рівня його особистісної зрілості на конкретних етапах життя (дитинство, молодість, зрілість, старість), основних рис характеру й індивідуальних особливостей (надмірна щедрість, гостинність, обачність у стосунках, емоційна виразність або стриманість, любов до усамітнення, готовність підтримати інших тощо). *Творчий портрет* автора: виразні уривки його творів, огляд творчих здобутків із зазначенням кількох найвідоміших, афоризми про літературу та мистецтво, самоаналіз робіт, цікаві свідчення сучасників – інших письменників та критиків, з акцентом на значенні досліджуваного тексту в його творчій спадщині та в національній літературі. *Діяльнісне зображення* митця (містить конкретні приклади його дій у родинній, суспільній, державній, національній і творчій сферах). Світоглядні характеристики письменника (епоха, національна приналежність, система цінностей, досвід спілкування та конфлікти, професія, особисті стосунки, життєві втрати).

Трикомпонентна модель особистості письменника та його життєвого шляху: «загальнолюдське – суспільне – особистісне» (автор і мистецтво, автор і суспільство, автор і людство).

Взаємозв'язок біографічного письменницького простору з інокультурним середовищем: хронотопний і національний вимір (національні традиції символи, мова), історико-культурний і соціальний контекст (суспільні цінності, система освіти і специфіка побуту).

Підходи до вивчення біографії письменника:

- за Н. Волошиною: опис життя автора із загальним оглядом творчого процесу та детальним текстуальним аналізом;

переривання біографічної оповіді про письменника задля аналізу одного з його творів; вивчення монографічної теми через аналіз творчості митця, а біографії – самостійно із поступовими узагальненнями вчителя.

- за *Є. Пасічником*: вивчення життєвого шляху митця як найефективніший спосіб розуміння його творчості; підбір стилю розповіді та структури викладу для кожного автора (емоційне пояснення, «заочна екскурсія», монологічна лекція із завданням на активізацію мислення тощо).
- за *Л. Мірошніченко*: критерії відбору інформації (епізоди з біографії, що напряду стосуються ключового твору та портретів письменників, систематизовані за рубриками чи в послідовності, продиктованій темою) – коректне написання прізвища та імені письменника, увага до його псевдоніма, епістолярної спадщини, автобіографічних творів, нагород і присвячених йому музеїв. Вікова стратифікація вивчення біографій письменників (5–7 класи – кілька фактів із біографії автора, безпосередньо пов'язаних з програмним художнім текстом; 8–11 класи – конкретні підходи до вивчення біографічного матеріалу, різноманітні методи навчання та тематичні розділи, органічне впровадження набутих знань у структуру навчального курсу старшокласників). Триаспектний розгляд біографії автора в 8–11 класах: 1) першочергове вивчення життєвого шляху письменника, відтак – літературної діяльності; 2) аналіз біографії письменника в контексті його творчості; 3) фрагментарне вивчення біографії. Доцільність розгляду обмеженої кількості біографічних дат у контексті значних історичних подій, історико-культурологічних даних – у вигляді коментарів та мініблоків. Важливість використання навчальних технічних засобів, наочного матеріалу та музичного супроводу під час вивчення біографії письменника.

- за *Б. Степанишиним*: вивчення історії народу крізь призму авторського життєпису; дослідження особистості письменника: світогляду, моральних переконань, уподобань, характеру, темпераменту, ставлення до навколишнього середовища, суспільства та ін. Відповідальність за презентацію життєпису автора («олюднення» подій).
- за *В. Гладішиєвим*: комплексний підхід до аналізу біографічних матеріалів, проблемно-орієнтоване навчання та стимулювання самостійної пізнавальної активності й творчої діяльності як основні критерії вивчення життя письменника. Автобіографічні матеріали як основа творчого портрета автора: виявлення зв'язку між особистістю митця та його творами, створення інформаційно-емоційної напруги в процесі навчання через лекції, проблемні завдання, бесіди, дискусії, творчі проєкти. Фрагментарне використання автобіографії під час лекцій із доповненими коментарями вчителя, використання уривків з мемуарів та художніх творів письменника. Основні вимоги до педагога під час вивчення життєписів – опанувати систему знань і вмінь, пов'язаних із вивченням біографії письменника, враховувати зміст підручників і самого твору, створювати модель відповідного уроку.
- за *А. Ситченком*: орієнтація на віковий аспект аудиторії: для учнів 5–6 класів – інформація про місце народження письменника, його родину, освіту та перші літературні кроки; 7 клас – демонстрація художньо-біографічного нарису з яскравими фактами життя (освіта, дитячі інтереси в читанні, зацікавлення народними та історичними легендами, творчий шлях, суспільні події, що вплинули на митця, історія створення його творів).
- за *О. Чирковим*: використання педагогом правильно підібраних біографічних фактів задля ефективного коментування під час читання та аналізу творів письменника,

залучення текстуального аналізу для розкриття стану суспільства і мистецтва певного епістемологічного зрізу, виявлення світоглядних та творчих особливостей автора.

- за *Ю. Бондаренко*: відокремлення точного біографічного матеріалу від особистої позиції біографа, впровадження ідейно-концептуальних підходів у шкільне вивчення літератури, включаючи космоцентричний, геоцентричний, антропоцентричний та націоцентричний погляди.
- за *Г. Токмань*: ознайомлення учнів із характерними рисами та долею письменника; розуміння особливостей його творчості (жанри, тематика, основні ідеї); визначення його стосунків з людьми та соціумом; з'ясування, чи був його талант визнаний за життя та після смерті; спроба відчувати переживання письменника, захоплення ним і його творчістю.
- за *Н. Петриченко*: письменник як «системотворчий фактор», тоді як його «листи» – джерело пізнання духовного світу та специфіки історичних періодів і розвитку літератури. Спрямованість уваги вчителя на пізнання та самопізнання як першорядні процеси самовиховання та виховання, що мають суттєве значення для професійної підготовки студентів та формування їхньої особистості.
- за *І. Волинець і О. Демчуком*: підхід «оптимального мінімуму» біографічних даних про письменників, зосередження уваги на їхній національній приналежності, часових рамках життя, прив'язках до значущих історичних подій (принцип історизму), зв'язках з українськими діячами та Україною.
- за *О. Ісаєвою*: три складові літературного впливу – освітньо-змістовий, практичний та ціннісно-орієнтаційний. Зацікавлення творчістю письменника через захоплення його літературними вподобаннями з акцентом різних способах, якими письменники впливають на життя людини.
- за *Ж. Клименко*: створення біографічних довідок, біографічних розповідей, «візиток», навчальних ігор і тем

наукових досліджень, спрямованих на опрацювання біографічних матеріалів та літературних творів.

Зміст біографії та її основні завдання на уроках у різних вікових групах:

- **5–6 класи** – епізодичний підхід до аналізу біографії письменника: учням пропонують 1–2 факти з життя, що відповідають їхнім інтересам – дитинство, пригоди, подорожі, дружба – і тісно пов’язані з вивченням твору. Врахування емоційного аспекту учнів цього віку: моральна оцінка подій із життя автора.
- **7–8 класи** – вивчення 2–3 важливих фактів із біографії автора (доленосні події, перша любов, стосунки між дітьми та дорослими) задля кращого розуміння історичного контексту епохи і письменницького «художнього світу»; розрізнення «життєвої правди» і «художнього вимислу» для глибшого занурення в літературу.
- **9–11 клас** – окреслення проблеми життєвого шляху митця та особливостей його творчості в історико-літературному контексті, зосередження уваги на особистісному та громадянському зростанню письменника з метою розвитку в учнів критичного мислення. Використання прикладів вибору життєвого шляху, світоглядних позицій автора задля ґрунтовного розуміння його творчості. Значення розгляду автобіографічних паралелей у творах митця, виконання завдань дослідницького та проблемного спрямування, емоційно-ціннісного осмислення поглядів і проблем, висвітлених у його творах.

Значення вивчення біографії письменників у шкільній освіті. Біографія автора – це ключ до розуміння його творчості, який дозволяє учням краще усвідомити ідеї, закладені у творах. Особисте життя письменника демонструє зв’язок із соціальними, історичними й культурними процесами його епохи. У шкільній практиці акцент на біографії допомагає учням

формувати критичне мислення, виявляти автобіографічні мотиви у творах та встановлювати зв'язок між життям автора і літературою.

Актуальні проблеми. Недостатність часу, виділеного на вивчення біографій, більшість матеріалу залишається для самостійного опрацювання. Брак якісних біографічних матеріалів. Недостатня інтеграція біографічного аналізу та культурного контексту в шкільних програмах із зарубіжної літератури.

Актуальні завдання. Розробка ефективної методичної системи, яка сприяє вивченню біографій письменників. Опанування технологіями відбору фактів з життя письменників. Здійснення моніторингу ефективності розроблених методик. Самопізнання та рефлексія як основа для розуміння життя інших. Ідея індивідуального аналізу життєпису як частини пізнавальної діяльності. Формування емоційного зв'язку між учнями та письменником через аналіз життєвих викликів і досягнень автора. Літературознавче обґрунтування: біографія автора невіддільна від аналізу його творів, що дозволяє краще зрозуміти жанрову специфіку та ідеологічну наповненість текстів; оволодіння теоретичними знаннями про епоху, стиль і творчість автора; реконструкція образу автора через життєві факти. Встановлення зв'язку між автобіографічними елементами та творчістю. Використання творчих завдань (написання есе, створення інтерактивних презентацій). Інноваційні стратегії навчання. Використання діалогічного підходу для аналізу життєвого шляху письменника. Інтеграція сучасних цифрових технологій: створення мультимедійних презентацій, використання інтерактивних платформ для обговорень. Стратегії активного навчання: моделювання уроків, дискусії на теми моральних дилем із життя письменників. Моніторинг і оцінка результатів. Проведення досліджень щодо ефективності методик через анкетування, тестування, аналіз результатів. Запровадження системи зворотного зв'язку для вдосконалення методичних підходів.

Література

1. Богдан Л. Особливості вивчення біографії письменника на уроках зарубіжної літератури. *Актуальні проблеми науково-методичного забезпечення викладання зарубіжної літератури в навчальних закладах України* : зб. матеріалів конференції. Київ : УАВЗЛ, 2002. Ч. 2. С. 15–21.
2. Богдан Л. Системний підхід до вивчення біографії письменника на уроках зарубіжної літератури. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2003. № 3. С. 45–46.
3. Богосвятська А. Нові тенденції вивчення біографії письменника. *Зарубіжна література в школах України*. 2014. № 5. С. 10–20.
4. Бондаренко Ю. Філософсько-історичні підходи до вивчення біографії письменника. *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України*. 2009. № 4. С. 5–7.
5. Вивчення зарубіжної літератури в 11 класі : метод. посіб. для вчителів / за ред. О. Чиркова. Житомир : Полісся, 2005. 202 с.
6. Волошина Н. Вивчення біографії письменника в єдності з його творчістю. *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України*. 2009. № 4. С. 2–4.
7. Галич О. Письменницькі мемуари в школі. Луганськ : Знання, 2001. 146 с.
8. Гладишев В. Теорія і практика контекстного вивчення художніх творів у шкільному курсі зарубіжної літератури. Миколаїв : Іліон, 2006. 372 с.
9. Гладишев В. Художній твір – естетична матеріалізація духовного життя автора. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2004. № 5. С. 47–49.
10. Голуб Б. Технологічний прийом «Лови помилку» під час вивчення біографічних тем у 10 класі. *Зарубіжна література в школі*. 2008. № 7. С. 9–13.
11. Гордієнко О. Міжпредметні зв'язки в процесі вивчення біографії письменника на уроках зарубіжної літератури. *Зарубіжна література в навчальних закладах*. 2002. № 3. С. 8–11.
12. Демчук О. Життєпис письменника: конспекти нестандартних уроків. Київ : Педагогічна преса, 2002. 192 с.

13. Дзик Р. Парадигма «письменник» як актуальна літературознавча категорія. *Питання літературознавства*. 2012. Вип. 86. С. 3–17.
14. Ісаєва О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. 380 с.
15. Клименко Ж. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. 340 с.
16. Ковбасенко Ю. Біографія письменника і викладання літератури. *Постметодика*. 2006. № 6 (70). С. 6–17.
17. Ковдя-Оникієнко А., Привалова С. Засоби активізації навчальної діяльності учнів старшої школи під час вивчення біографії письменника на уроці літератури. *Арватівські читання–2020* : зб. тез доповідей Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції, 15 квітня 2020 р. Ніжин : Вид-во НДУ імені Миколи Гоголя, 2020. С. 155–157.
18. Куцевол О. Життя і творчість письменника у дзеркалі «поетичної критики» : навч. посіб. Вінниця : Консоль, 2010. 280 с.
19. Мещерякова Н. Морально-етичний аспект вивчення біографії письменника на уроках літератури. *Актуальні питання філології та методики викладання мов* : зб. матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Кривий Ріг, 29–30 вересня 2020 р. Кривий Ріг : КДПУ, 2020. Вип. 3 (15), ч. 2. С. 191–198.
20. Мещерякова Н. Науково-методичні засади вивчення біографії письменника в школі. *Актуальні питання методики викладання літератури* : навч.-метод. посіб. Кривий Ріг : КДПУ, 2017. С. 6–37.
21. Мірошниченко Л. Вивчення біографії письменника. *Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах* : підручник. Київ : Вища школа, 2007. С. 341–389.
22. Овдійчук Л. Вивчення життєпису письменника на уроках літератури (естетичний аспект). *Українська література в загальноосвітній школі*. 2013. № 11. С. 17–20.
23. Островська Г. Біографія письменника як предмет дослідження. *Методика. Досвід. Пошук. Проблеми вивчення шкільних курсів мови та літератури*. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2009. Вип. XI. С. 75–82.

24. Островська Г. Взаємопов'язане вивчення учнями життєвого і творчого шляху письменника. *Література. Діти. Час. Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва*. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. Вип. 1. С. 143–147.
25. Островська Г. Логічно-змістовий аналіз проблеми вивчення біографічних відомостей про письменника та його творчості у шкільному курсі «Зарубіжна література». *Зарубіжна література в школах України*. 2009. № 2. С. 7–9.
26. Островська Г. Формування професійної готовності майбутніх учителів зарубіжної літератури до вивчення біографії письменників у загальноосвітній школі. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2017. 472 с.
27. Островська Г. Формування у студентів навичок відтворення світогляду та образу письменника при вивченні його біографії. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2017. № 7 (15). С. 53–57.
28. Пасічник Є. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах : навч. посіб. Київ : Ленвіт, 2000. 384 с.
29. Петриченко Н. Використання епістолярної спадщини письменників на уроках української літератури : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Ленвіт, 2004. 144 с.
30. Пустовіт В. Методичні аспекти інноваційного вивчення біографії письменника в школі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2013. Вип. 20. С. 174–177.
31. Ситченко А. Методика навчання української літератури в загальноосвітній школі : навч. посіб. для студентів-філологів. Київ : Ленвіт, 2011. 300 с.
32. Слижук О. Вивчення життєпису сучасного письменника в 5–7 класах НУШ: особистісний контекст. *Джерела*. 2023. № 1 (103). С. 67–69.
33. Степанишин Б. Стратегія і тактика в літературній освіті учнів: роздуми старого методиста-словесника, або Від «альфи» до «омеги» у викладанні рідного письменства в школі. Київ : Веселка; Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. 192 с.

34. Токмань Г. Вивчення життєпису та індивідуального стилю письменника. *Методика навчання української літератури в середній школі*. Київ : Академія, 2012. С. 180–188.
35. Толстенкова М. Біографічні та автобіографічні твори на уроках літератури. *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України*. 2009. № 4. С. 8–10.
36. Тригуб І. Залучення біографічного контексту в процесі вивчення художнього твору. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новачії, досвід та перспективи* : зб. тез доповідей І Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Запоріжжя, 10 квітня 2020 р.). Запоріжжя : АА Тандем, 2020. С. 61–62.
37. Шкловська О. «Діалог з митцем» на уроці зарубіжної літератури: актуальні проблеми, пошуки, рішення. *Зарубіжна література в школах України*. 2011. № 12. С. 61–64.
38. Шовкопляс Г. Викладання біографії письменника: щодо проблеми вибору біографічного матеріалу. *Шкільна літературна освіта: традиції і новаторство. XI Волошинські читання* : зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2023. С. 261–267.

Тема 6

ОСНОВИ ЛІТЕРАТУРНОЇ ТЕОРІЇ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основні поняття: *теорія літератури, літературна компетентність, літературознавча лінія, компаративна лінія, теоретико-літературні поняття, послідовність, систематичність.*

Теорія літератури – одна з фундаментальних літературознавчих дисциплін. Формування основ поетики в Стародавній Греції. Розробка низки літературознавчих категорій та понять у працях видатних мислителів Античності (Платон, Сократ, Аристотель). Накопичування теоретико-літературних понять до XIX ст. у взаємозв'язку з філософією, риторикою, естетикою та іншими провідними для тієї чи іншої доби науками гуманітарного циклу.

Теорія літератури як основна літературознавча дисципліна, яка вивчає природу, специфіку, загальні закономірності розвитку художньої літератури, основні закони творчості; встановлює критерії та принципи аналізу й оцінки літературного матеріалу; здійснює дослідження, узагальнення та систематизацію загальних літературознавчих понять.

Структурний поділ теорії літератури на кілька розділів: сутність, зміст і форма художньої літератури, її специфіка та функції як самостійного виду мистецтва; специфіка художньої творчості й аналіз конкретних літературних явищ; жанрологія – вчення про поділ літератури на роди, жанри, жанрові різновиди; літературний процес як зміна напрямів, течій, шкіл, особливостей стилю окремого письменника й у цілому літератури певної доби.

Вивчення літератури у ЗЗСО з урахуванням великої кількості теоретико-літературних понять як про окремі

властивості та особливості художніх творів, так і літературного процесу в цілому. Розкриття сутності й особливостей теоретико-літературних понять в тісному зв'язку з аналізом художніх творів.

Вивчення літератури в школі як формування таких читацьких якостей учня: емоційної схвильованості, розвиненої відтворювальної і творчої уяви; здатності до співпереживання; вміння «читати» словесні образи, бачити художні деталі; розуміння індивідуального стилю письменника; вміння сприймати твір у його художній цілісності; здатності осмислювати створені письменником характери, конфлікти, ідеї, позиції автора; самостійності та обґрунтованості оцінок, уміння зіставляти, аналізувати й оцінювати твори і творчість письменників; володіння навичками усного й писемного мовлення, зокрема розвиток навичок інтерпретації й аналізу художнього твору.

Розуміння учнями тексту як основна компетентність, яку покликана забезпечувати літературна освіта: «розуміння тексту – тобто його смислу, значущості та релятивізму – є кінцевою метою будь-якого читання. Навчати цьому вкрай важко, тому що ця здатність охоплює дуже багато різних аспектів і опирається на величезну кількість найрізноманітніших навичок» (Д. Лемов).

Основні завдання вивчення теорії літератури на уроках зарубіжної літератури у ЗЗСО:

- Розуміння літератури як частини культури – розвиток усвідомлення учнями літератури як важливої складової національної та світової художньої культури, її взаємозв'язку з іншими видами мистецтва.
- Усвідомлення специфіки мистецтва слова – формування розуміння літератури як мистецтва слова, її гуманістичного потенціалу та ролі в контексті інших мистецьких форм.
- Знання літературних творів і процесів – знайомство учнів з ключовими літературними творами, важливими етапами

і явищами літературного процесу, розуміння основних світоглядних позицій відомих письменників та їх внеску у світову культуру.

- Оволодіння літературознавчими поняттями – навчання учнів основних термінів і концепцій теорії літератури для застосування у процесі аналізу і інтерпретації творів.
- Розвиток творчого читача – формування у школярів якостей творчого читача, стимулювання розвитку їхнього читачького досвіду та критичного мислення.
- Навички написання різноманітних робіт – розвиток умінь створювати усні й письмові роботи різних жанрів, таких як рецензії, есе, творчі завдання.
- Оцінка художньої вартості творів – розвиток здатності оцінювати художню цінність творів, порівнювати їх у різних перекладах, а також порівнювати літературні твори з їхнім втіленням в інших видах мистецтва (кіно, театр, музика).

Чотири змістові лінії літературного компонента: емоційно-ціннісна, літературознавча, культурологічна, компаративна.

Літературознавча лінія – дослідження літературних творів як єдності змісту й форми, оволодіння учнями основними літературознавчими поняттями й застосування їх під час аналізу й інтерпретації художніх творів; розгляд літературних творів, явищ і фактів у контексті літературного процесу; виявлення специфіки літературних напрямів, течій; розкриття поетикальних (зокрема жанрово-стильових) особливостей художніх творів; ознайомлення учнів із загальними принципами художнього перекладу, необхідними для текстуальної роботи з перекладною літературою.

Відображення літературознавчої лінії у Модельній навчальній програмі «Зарубіжна література. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (у редакції 2023 року). Рубрика «*Теорія літератури*» (ТЛ), що сприяє вивченню

зарубіжної літератури з урахуванням досягнень сучасного літературознавства. Основні поняття й терміни, які учні мають знати й використовувати під час аналізу й інтерпретації художніх текстів. Принципи науковості (відповідно до розвитку сучасного літературознавства), послідовності (від простих до складних) і концентричності (від елементарних уявлень до їхнього поглиблення, від загальних понять до їхніх різновидів тощо).

Компаративна лінія – порівняння літературних творів, явищ і фактів, що належать до різних літератур; установлення зв'язків між українською та зарубіжними літературами (генетичних, контактних, типологічних та ін.); розгляд традиційних тем, сюжетів, мотивів, образів у різних літературах; зіставлення оригіналів та україномовних перекладів літературних творів; увиразнення особливостей української культури й літератури на тлі світової; демонстрація лексичного багатства й невичерпних стилістичних можливостей української мови, поглиблення знань і розвиток навичок учнів з іноземних мов.

Впровадження у шкільний аналіз художнього твору компаративної лінії як спосіб збагатити культурний простір сучасних учнів, створити підґрунтя для самостійної глибокої інтерпретації художнього твору, провести літературні паралелі між художніми явищами у національній і світовій літературі, зорієнтуватися у різноманітті національно-культурних епох, осягнути самотність й унікальність кожної літератури.

Реалізація літературознавчої лінії у рубриках *Україна і світ (УС)*, *Література і культура (ЛК)*, *Медіатекст (МТ)*. Порівняння явищ однієї національної літератури, художніх творів різних національних культур, художніх текстів і медіатекстів, літературних творів і творів інших видів мистецтва, художніх і нехудожніх текстів, оригіналу і перекладу. Забезпечення цілісності уявлень учнів про художню літературу та її місця в системі мистецтва й культури, міжпредметні зв'язки (української та зарубіжної літератур, зарубіжної літератури та

історії (української, всесвітньої), зарубіжної літератури та мови (української, іноземної) та ін.). Розширення змісту рубрики з урахуванням вікових особливостей учнів, їхніх знань з інших предметів, фонових знань тощо.

5 клас

Зарубіжна література. *Принципи:* залучення до читання, врахування вікових особливостей. *Методи:* інтерактивні бесіди, презентація художніх текстів, формування читацького інтересу. *Прийоми:* створення літературних мап, читання уривків вголос, використання візуалізації через комікси або малюнки; створення читацького щоденника для відстеження прочитаного; використання інтерактивних завдань (наприклад, вікторини про книжки).

Фольклор, народна казка, сюжет, мандрівні сюжети. *Принципи:* зв'язок літератури з культурою, інтеграція народної творчості; культурологічний підхід: розкриття національних особливостей казок різних країн. *Методи* порівняння текстів, аналіз казкових елементів, обговорення моральних уроків; метод проєктів: створення ілюстрацій або коміксів до казок. *Прийоми:* дискусія «Чому народні казки актуальні сьогодні?»; аналіз сюжетних ліній із використанням карт сюжетів (графічний підхід); створення схеми казки (експозиція, зав'язка, кульмінація, розв'язка), інсценування.

Літературна казка, подібності й відмінності літературної казки від народної. Тема та ідея художнього твору, оригінал і переклад. Поглиблення поняття: сюжет. *Принципи:* порівняльний аналіз: виокремлення специфіки авторської казки; поглиблення літературознавчих понять, розвиток критичного мислення. *Методи:* аналіз текстів, визначення ключових тем і ідей, порівняльний аналіз перекладів. *Прийоми:* робота з діаграмою Венна: спільне та відмінне у народних і літературних казках; створення коротких анотацій до прочитаних казок; аналіз перекладних текстів з акцентом на роль перекладача.

Подібні образи в зарубіжних і українських казках (Іссумбосі – Хлопчик-Мізинчик; Фарбований Шакал – Фарбований Лис, пасербиця з казки «Пані Метелиця» – дідова дочка з казки «Про дідову дочку і бабину дочку» та ін.). *Принципи:* культурна інтеграція, формування полікультурної компетентності. *Методи:* міжкультурний діалог: установлення зв'язків між різними культурами через фольклор; антропологічний підхід: аналіз моральних і соціальних цінностей у казках. *Прийоми:* створення таблиці зіставлення персонажів, колективне створення мініпроектів; творчі завдання: написання власної версії казки з інтерпретацією одного з персонажів; розробка плакатів із символами різних казок.

Вірш, пейзаж, оповідання. *Принципи:* сприйняття літератури як мистецтва; розвиток емоційного інтелекту. *Методи:* декламація віршів, обговорення літературних описів природи, створення фанфіків. *Прийоми:* виразне читання з елементами театралізації; створення малюнків до описаних пейзажів; опис природи через асоціації; групова робота: аналіз основних образів в оповіданнях.

Персонаж, герой / героїня літературного твору. Поглиблення понять: тема та ідея художнього твору, сюжет. *Принципи:* аналіз особистості, формування моральних орієнтирів. *Методи:* психологічний аналіз: розуміння мотивації персонажів; історико-культурний підхід: вивчення контексту створення образів. *Прийоми:* візуалізація: створення характеристик персонажів у вигляді інфографіки; дискусія: «Який герой мені найближчий і чому?»; гра «Знайди героя за його описом»; «гаряче крісло» (інтерв'ю з персонажем), складання карток із рисами характеру героїв.

Повість. Поглиблення понять: персонаж, герой / героїня літературного твору. *Принципи:* системність у вивченні літературних жанрів; розвиток читацької грамотності. *Методи:* аналіз структури твору; характеристика головного героя; аналіз

розвитку персонажа у структурі повісті; розкриття жанрових особливостей повісті; хронологічний аналіз подій у повісті. *Прийоми*: складання картки персонажа із зазначенням його змін упродовж сюжету; рольові ігри за мотивами повісті; складання схеми взаємодії персонажів; створення мініпрезентацій про героїв.

6 клас

Художній образ, види художніх образів у літературі.
Поглиблення понять: оригінал і переклад. *Принципи*: формування уявлення про багатозначність художніх образів, значення перекладу для літературного обміну. *Методи*: пояснювально-ілюстративний, порівняльний аналіз. *Прийоми*: складання таблиць, створення порівняльної характеристики оригінального та перекладеного твору.

Традиційні образи в національних літературах.
Принципи: національно-культурна самобутність; інтеграція локального в глобальний контекст. *Методи*: дискусія, метод занурення у контекст. *Прийоми*: створення проєктів «Образи, що єднають культури».

Використання художніх образів у державних символах різних країн, у різних видах мистецтва. *Принципи*: міждисциплінарність, актуальність. *Методи*: інтегрований урок, візуалізація. *Прийоми*: аналіз символіки гербів, прапорів, гімнів.

Міф. Утілення міфів народів світу в мистецтві (живопис, музика, кіно, театр, мультиплікація та ін.).
Принципи: історико-культурна послідовність, інтерес до витоків культури; інтеграція мистецьких дисциплін у літературну освіту. *Методи*: лекція, робота з текстами; аналіз зразків мистецтва, порівняльний аналіз. *Прийоми*: створення кластерів на тему «Що таке міф?»; створення презентацій «Міф у мистецтві».

Давні міфологічні уявлення українців (про створення світу, про природу, про добрі й злі сили). Образи Прометея,

Дедала й Ікара в українській літературі. Звернення українських письменників до образів, сюжетів міфів народів світу. *Принципи:* національна ідентичність, глобальний контекст. *Методи:* інтерпретація тексту, дослідницький. *Прийоми:* створення міфологічної мапи України.

Роман, фантастика, гумор, порівняння, інтер'єр. Поглиблення понять: повість, тема, ідея художнього твору, сюжет, персонаж. *Принципи:* розвиток критичного мислення. *Методи:* коментоване читання, аналіз тексту. *Прийоми:* складання «паспортів» персонажів.

Портрет, проблема і проблематика літературного твору. Поглиблення понять: тема, ідея, герой/героїня художнього твору (вплив обставин на формування характеру і вчинки, внутрішній світ героя/героїні). *Принципи:* комплексність, зв'язок із життям. *Методи:* структурно-семантичний аналіз, проєктна діяльність. *Прийоми:* побудова діаграм «Проблематика і характери».

Хайку, епітет, метафора. Поглиблення поняття: вірш. *Принципи:* залучення до естетичних переживань. *Методи:* творчі завдання, порівняння. *Прийоми:* створення власних хайку.

Художня деталь. Поглиблення понять: тема, ідея, оповідання (фантастичне, науково-фантастичне оповідання). *Принципи:* деталізація як основа художнього аналізу. *Методи:* робота з текстом, коментоване читання. *Прийоми:* вправи на визначення художніх деталей.

Традиції фольклору (казка, пісня, народні образи) у творах Ч. Дікенса і М. Гоголя. *Принципи:* зв'язок із народною творчістю. *Методи:* історико-літературний аналіз, порівняльний. *Прийоми:* створення «фольклорного словника персонажів».

7 клас

Поглиблення понять: оригінал і переклад. Балада (фольклорна і літературна). *Принципи:* доступність для сприйняття; інтеграція фольклору і літератури. *Методи:*

порівняльний аналіз, історико-літературний підхід. *Прийоми*: створення таблиці «Фольклорна балада vs. літературна балада»; переклад частини балади учнями з поясненням мовних труднощів.

Поглиблення понять: сюжет, персонаж літературного твору. *Принципи*: системність у розумінні структури твору. *Методи*: аналіз тексту, побудова сюжетних схем. *Прийоми*: графічна візуалізація сюжетної лінії; «діагностика персонажа» (аналіз вчинків героя).

Зображення героїв балад у мистецтві (живописі, музиці, мультиплікації та ін.). Національні герої та символи в баладах. *Принципи*: кросдисциплінарність, формування емоційного сприйняття. *Методи*: інтегрований аналіз мистецьких творів, групова робота. *Прийоми*: створення презентації «Національні герої у баладах різних народів»; порівняння художніх образів у баладі та живописі.

Образ автора. Поглиблення понять: роман (історичний роман), пейзаж, сюжет, персонаж. Поглиблення понять: вірш, повість, сюжет. *Принципи*: особистісно зорієнтований підхід. *Методи*: метод коментованого читання, творчі вправи. *Прийоми*: написання есе «Яким я уявляю автора роману»; створення ілюстрацій до описаних пейзажів.

Новела, розповідь, композиція художнього твору, символ. Поглиблення понять: художня деталь, герой/героїня. *Принципи*: акцент на формальних та смислових аспектах твору. *Методи*: інтерпретація тексту, дискусія. *Прийоми*: створення «діаграми символів» новели; аналіз композиції через графічну побудову.

Детектив, оповідь. Поглиблення понять: сюжет, композиція (детективного твору). *Принципи*: інтрига як мотивуючий фактор читання. *Методи*: проєктний, аналіз тексту. *Прийоми*: гра «Розслідування за текстом»; створення власного детективного сюжету.

Алегорія. Поглиблення понять: новела (новела-притча), казка (казка-притча), символ. *Принципи:* акцент на глибоких філософських сенсах. *Методи:* творчі завдання, дискусії. *Прийоми:* написання «казки-притчі» з використанням алегорії; аналіз філософських ідей у текстах.

Художність. Поглиблення понять: повість, роман, фантастика. *Принципи:* розвиток естетичного сприйняття. *Методи:* порівняння літературних творів, інтерактивні обговорення. *Прийоми:* обговорення «Що таке художність у літературі?»; складання «шкали художності» творів.

Вплив цифрових технологій на сучасну культуру. Роль наукової фантастики у поступі цивілізації. *Принципи:* актуальність, зв'язок із сучасністю. *Методи:* проєктний, інтеграція медіа. *Прийоми:* створення презентації «Цифрова культура і фантастика»; дискусія «Чи стане фантастика реальністю?».

8 клас

Епос, лірика, драма, літературний процес, літературна епоха. *Принципи:* системний підхід до аналізу літератури. *Методи:* історико-літературний, пояснювальний. *Прийоми:* створення «літературного календаря епох»; аналіз елементів різних родів у текстах.

Культура як «текст» і «сукупність текстів». *Принципи:* міждисциплінарність, критичне мислення. *Методи:* проблемно-пошуковий, інтеграція. *Прийоми:* побудова «культурного тексту» регіону (проєкт); аналіз символів культури через літературу.

Героїчний епос, поема. Поглиблення поняття: повість (повість-притча), метафора. *Принципи:* героїка як моральна цінність. *Методи:* порівняльний аналіз, обговорення. *Прийоми:* рольова гра «Захист героїчного образу»; аналіз метафор у текстах героїчного епосу.

Античні сюжети й образи в українській літературі («Енеїда» І. Котляревського, вірші М. Зерова та ін.). *Принципи:* зв'язок із класичною спадщиною, інтеграція

античності й української культури. *Методи:* історико-літературний аналіз, компаративний метод. *Прийоми:* порівняння античного сюжету з його переробкою в українській літературі; інсценізація уривків з «Енеїди» у сучасному контексті.

Рубаї, сонет. Поглиблення понять: гіпербола, метафора, епітет, порівняння. *Принципи:* розвиток образного мислення, оволодіння поетичними формами. *Методи:* творчий, аналітичний. *Прийоми:* написання власних рубаї або сонетів із застосуванням зазначених засобів; аналіз образної системи класичних сонетів.

Сонет в українській літературі. *Принципи:* національна специфіка, єдність форми і змісту. *Методи:* порівняльний аналіз, вивчення жанрових особливостей. *Прийоми:* визначення структури сонета за прикладом українських авторів; написання сонета на тему з української культури.

Трагедія, ліричний герой/героїня, вічний образ. Поглиблення понять: роман (роман-пародія), сонет, оригінал і переклад. *Принципи:* поглиблення розуміння жанрової специфіки, емоційний розвиток. *Методи:* інтерпретація тексту, дискусія. *Прийоми:* аналіз «вічних образів» у літературі різних епох; дебати «Чи потрібні сьогодні романи-пародії?».

Комедія. Поглиблення понять: драма як рід літератури, повість. *Принципи:* формування почуття гумору через літературний аналіз. *Методи:* рольова гра, контекстуальний аналіз. *Прийоми:* розбір комедійних ситуацій через діалог із текстом; написання короткої комедійної сцени.

Бароко в Україні, його специфіка й різновиди. *Принципи:* осмислення унікальності української барокової культури. *Методи:* інтеграція літератури та мистецтва, історичний аналіз. *Прийоми:* аналіз віршів у стилі бароко (збірка прикладів); створення мініпроекту «Бароко в українській культурі».

9 клас

Літературний жанр, літературний стиль. *Принципи:* чітке розмежування понять, їхня взаємодія. *Методи:*

термінологічний аналіз, класифікація. *Прийоми*: складання «жанрово-стильового дерева»; порівняння жанрів у літературі різних епох.

Жанрово-стильові тенденції в українській та зарубіжних літературах на етапах літературного процесу: подібності й відмінності. *Принципи*: компаративність, врахування національного контексту. *Методи*: хронологічний аналіз, групова робота. *Прийоми*: таблиця «Подібності й відмінності жанрових тенденцій»; написання есе «Що об'єднує українську й зарубіжну літератури».

Вплив медіа на розвиток літературних жанрів і стилів у сучасний період. *Принципи*: актуальність, інтеграція літератури та медіа. *Методи*: інтерактивні дискусії, дослідницький. *Прийоми*: аналіз сучасних медійних жанрів у літературному контексті; створення власного короткого твору у форматі блогу чи сторітелінгу.

Ода, комічне в художній літературі, гротеск. *Принципи*: формування емоційного й естетичного сприйняття. *Методи*: аналітичний, творчий. *Прийоми*: створення власної оди; аналіз гротескових елементів у відомих творах.

Просвітницькі ідеї у спадщині українських письменників. *Принципи*: історична й культурна спадкоємність. *Методи*: історико-літературний аналіз, проєктний. *Прийоми*: створення хронологічної таблиці просвітницьких ідей у творах; написання статті «Уроки Просвітництва для сучасного світу».

Байронічний герой. Поглиблення понять: лірика, поема, роман, літературний герой/героїня (романтичний герой/героїня), оригінал і переклад. *Принципи*: осмислення індивідуалізму і романтичного бунту. *Методи*: порівняльний аналіз, художній підхід. *Прийоми*: створення портрета Байронічного героя; дискусія «Чи можливий сьогодні Байронічний герой?».

Український романтизм, його національна самобутність і зв'язок із європейським романтизмом. *Принципи*: порівняння

національних особливостей, інтеграція до загальноєвропейського контексту. *Методи*: компаративний аналіз, історико-культурний підхід. *Прийоми*: створення таблиці «Особливості українського та європейського романтизму»; аналіз романтичних образів у творах Т. Шевченка чи М. Гоголя.

Поглиблення понять: епос як рід літератури, портрет, повість, роман, інтер'єр. *Принципи*: структурний підхід, комплексний аналіз художніх засобів. *Методи*: літературознавчий аналіз, практичний. *Прийоми*: створення схеми «Елементи художнього світу»; опис інтер'єру у творі за прикладом аналізованих текстів.

«Нова драма», драма як жанр (соціально-психологічна, драма-казка), дія (внутрішня, зовнішня), відкритий фінал, підтекст. *Поглиблення понять: драма як рід літератури, символ.* *Принципи*: розвиток аналітичного мислення, інтеграція теорії та практики. *Методи*: інтерпретація тексту, рольові ігри. *Прийоми*: інсценізація уривків із «нової драми» з акцентом на підтекст; обговорення варіантів можливих фіналів із відкритим кінцем.

Утілення творів представників «нової драми» в театрі, кіно. *Принципи*: синтез літератури й інших видів мистецтва. *Методи*: інтеграція мистецьких дисциплін, аудіовізуальний аналіз. *Прийоми*: перегляд і обговорення театральних постановок або екранізацій; порівняння режисерського бачення з авторським текстом.

Тенденції «нової драми» в українській літературі. *Поглиблення понять: роман, повість, художній образ, тема, проблема.* *Принципи*: зв'язок національного літературного процесу зі світовим; інтеграція літературознавчих понять у практичну діяльність. *Методи*: дослідницький, компаративний; літературний аналіз, творча робота. *Прийоми*: створення мінідослідження про українських драматургів «нової драми»; аналіз сучасних п'єс із точки зору «нової драми»; складання

тезового плану аналізу художнього твору; написання есе на тему «Образ і тема: як вони взаємодіють у романі».

10 клас

Автор, читач, художній переклад, діалог культур.

Принципи: міжкультурна комунікація, інтерактивність у навчанні, акцент на читачеві як співтворцеві. *Методи:* порівняльний аналіз, метод дискусії, контекстний аналіз. *Прийоми:* аналіз біографії автора і культурного контексту, створення «портрета» читача, переклад уривків учнями.

Міф, епічна поема, вічний образ, трагедія. *Принципи:* історико-літературний контекст, акцент на культурній пам'яті. *Методи:* історико-культурний аналіз, порівняльний аналіз, розгляд міфологічних мотивів у сучасній культурі. *Прийоми:* аналіз вічних образів (Прометей, Одисей), творчі проекти «Сучасні міфи».

Гротеск, фантастика, соціальна сатира, психологізм, верлібр. *Принципи:* розвиток критичного мислення, акцент на жанрових особливостях. *Методи:* компаративістський підхід, інтерактивне читання, метод проблемних ситуацій. *Прийоми:* дискусії «Гротеск як форма протесту», написання фантастичних історій, аналіз сатиричних творів.

Роман та його різновиди, індивідуальний стиль. *Принципи:* розвиток читачької культури, розуміння авторського стилю. *Методи:* типологічний аналіз, аналіз тексту на рівні стилю. *Прийоми:* побудова «стилістичного профілю» автора, обговорення різновидів романів (роман-виховання, історичний роман).

Модернізм, символізм, імпресіонізм, неоромантизм, символ. *Принципи:* розуміння стилів через культурний контекст, інтерпретація символів. *Методи:* порівняльний аналіз течій, елементи естетичного виховання. *Прийоми:* створення символічних карт творів, групова робота над інтерпретацією символів.

«Нова драма», дія (зовнішня і внутрішня), символ, підтекст, драма-феєрія. *Принципи:* акцент на підтексті, вивчення драми через аналіз конфлікту. *Методи:* інтерактивне читання драм, побудова мапи конфліктів. *Прийоми:* постановка сцен, аналіз фрагментів із виявленням підтекстів.

Класична і масова література. Художність. *Принципи:* виховання естетичного смаку, розуміння різниці між якісною та масовою літературою. *Методи:* порівняння текстів різних рівнів художності, дискусії. *Прийоми:* обговорення фрагментів класики і бестселерів, складання «рецепту» якісної літератури.

Відмінності перекладного твору від оригінального. Порівняння образів, оригіналу й перекладу (фрагментів – за умови володіння учнями іноземною мовою). *Принципи:* важливість збереження стилю, змісту, атмосфери твору. *Методи:* аналіз тексту оригіналу і перекладу, порівняльний аналіз стилістики. *Прийоми:* дискусія «Переклад як творчість», творчий переклад учнями коротких уривків.

Екранізації романів ХІХ ст. Зіставлення особливостей стилів митців. Ознаки казки в драмі «Блакитний птах» М. Метерлінка. Порівняння драм «Блакитний птах» М. Метерлінка і «Лісова пісня» Лесі Українки. Трансформація тем, мотивів, образів, поетикальних засобів класики в сучасній літературі. *Принципи:* інтеграція літератури і кіно, розвиток візуальної грамотності. *Методи:* аналіз кіноадаптацій, порівняння тексту і його втілення у кіно. *Прийоми:* перегляд уривків із фільмів, складання таблиць порівняння стилів.

11 клас

Діалог культур. Поглиблення поняття про художній переклад. *Принципи:* сприяння міжкультурному діалогу, розвиток толерантності через літературу. *Методи:* аналіз контексту твору та його перекладу, порівняння різних перекладів одного твору. *Прийоми:* порівняння мовних засобів у перекладі, творчі завдання на переклад уривків текстів.

Трагедія. Поглиблення поняття про художній образ.

Принципи: вивчення універсальності трагічних сюжетів і архетипів. **Методи:** структурний аналіз трагедій, акцент на ролі художнього образу в сюжеті. **Прийоми:** складання характеристик героїв трагедії, творчі діалоги між персонажами.

Модернізм, «роман у романі», гротеск, сатира. **Принципи:** розуміння модернізму як експерименту, розвиток критичного мислення. **Методи:** аналіз структурних новацій, вивчення сатири через історико-культурний контекст. **Прийоми:** створення короткого гротескного твору, аналіз епізодів із роману «роман у романі».

Віри, поема, авангардизм, символізм, футуризм, акмеїзм, ліричний герой (героїня). **Принципи:** розуміння розвитку поетичних форм, акцент на індивідуальності ліричного героя. **Методи:** аналіз поетичних текстів у контексті художніх напрямів. **Прийоми:** порівняння творів різних напрямів, написання власних поетичних рядків у стилі авангарду чи символізму.

Антиутопія, конфлікт, сатира, соціальна фантастика.

Принципи: вивчення літератури як форми протесту, розвиток критичного мислення. **Методи:** аналіз конфліктів у тексті, порівняння антиутопій різних авторів. **Прийоми:** дебати на тему «Чи реальна утопія?», аналіз сатиричних елементів у фантастиці.

Епічний театр, підтекст, мотив, композиція. **Принципи:** розуміння інновацій драматургії ХХ ст., аналіз тексту через підтексти. **Методи:** аналіз композиції епічного театру, інтерпретація мотивів у творах. **Прийоми:** постановка сцен із виявленням підтексту, створення композиційної схеми твору.

Притча, «магічний реалізм», підтекст, індивідуальний стиль письменника, національний колорит. **Принципи:** розуміння глибинних підтекстів, акцент на авторській стилістиці. **Методи:** аналіз художніх прийомів магічного реалізму, дослідження національного колориту. **Прийоми:**

створення притч за мотивами творів, аналіз стилістичних особливостей тексту.

«Театр абсурду», постмодернізм, інтертекстуальність, «магічний реалізм». *Принципи:* вивчення інноваційних напрямів літератури, акцент на інтертекстуальності. *Методи:* аналіз абсурдних елементів у драматургії, дослідження постмодерністських текстів. *Прийоми:* створення інтертекстуальних завдань, дискусії «Абсурд як відображення реальності».

Поглиблення понять про класичну і масову літературу, популярні жанри сучасної літератури. *Принципи:* розвиток читацького смаку, критичний підхід до літературних явищ. *Методи:* порівняльний аналіз текстів класичної і масової літератури. *Прийоми:* створення карт популярних жанрів, обговорення меж між масовою і класичною літературою.

Відмінність понять «національна література» і «світова література». *Принципи:* розуміння літератури як частини світового культурного контексту. *Методи:* аналіз творів у національному та світовому контекстах. *Прийоми:* складання порівняльних таблиць, дослідження спільних і відмінних рис.

Порівняння образів Фауста і Вагнера. *Принципи:* глибоке розуміння образів через порівняння, акцент на культурному контексті. *Методи:* компаративний аналіз, історико-культурний підхід. *Прийоми:* побудова характеристик персонажів, порівняння їхніх мотивів.

Традиції М. Гоголя у творчості Ф. Кафки. *Принципи:* вивчення літературних традицій, розуміння впливу митців один на одного. *Методи:* аналіз спільних мотивів, вивчення особливостей стилів. *Прийоми:* складання паралелей між творами, обговорення спільних рис гротеску.

Образи й мотиви світової культури (Біблії, мистецтва, філософії, фольклору) у творах поетів. *Принципи:* акцент на міжтекстовності, вивчення ролі культурного коду в літературі. *Методи:* дослідження мотивів і образів, аналіз алюзій. *Прийоми:*

побудова схем міжтекстових зв'язків, обговорення ролі Біблії та філософії у творах.

Зіставлення фрагментів англійських оригіналів й українських перекладів творів Дж. Орвелла. Порівняння образів персонажів. Зіставлення персонажів, символів, метафор. *Принципи:* збереження змісту й стилю в перекладі, аналіз культурних особливостей. *Методи:* компаративний аналіз текстів, аналіз стилістичних рішень. *Прийоми:* робота над перекладом ключових фрагментів, порівняння мовних засобів оригіналу і перекладу.

Трансформації традиційних жанрів у сучасну добу. Зіставлення літературних творів та їх утілення в кіно, театрі, образотворчому мистецтві. *Принципи:* інтеграція мистецтв, розвиток естетичного сприйняття. *Методи:* аналіз адаптацій творів у різних мистецьких формах, порівняння жанрових трансформацій. *Прийоми:* перегляд і обговорення екранізацій, створення власних проєктів (сценаріїв чи ілюстрацій).

Триетапний шлях засвоєння учнями кожного теоретико-літературного поняття:

1) нагромадження відповідних спостережень над певними літературними явищами і фактами під час вивчення художніх творів і оглядів розвитку словесного мистецтва;

2) пояснення поняття, формулювання визначення;

3) збагачення засвоєного поняття новими ознаками й вироблення в учнів умінь користуватися цими знаннями практично.

Дотримання певних літературознавчих і педагогічних засад при засвоєнні учнями знань з теорії літератури: образність літератури, єдність змісту і форми, перевага літератури над іншими видами мистецтва, емоційний вплив літератури на читача, перехід від розгляду поодиноких фактів до з'ясування певного художнього засобу, дотримання послідовності та систематичності у засвоєнні матеріалу.

Необхідні умови засвоєння елементів теорії літератури: урахування сприймання їх різними віковими групами учнів, систематичне проведення закріплення матеріалу, навчання учнів відшукувати художні засоби у тексті твору, виконання вправ на закріплення пройденого матеріалу.

Прийоми та засоби для урізноманітнення викладу певного поняття: зв'язок з українською літературою; використання інтермедіального підходу (зразки образотворчого, музичного, кіномистецтва); підручники.

Ведення учнем спеціального літературознавчого словника протягом усіх років навчання як ефективний засіб для кращого засвоєння теоретико-літературних понять. Рубрики словника, що сприяють систематизації засвоєного матеріалу: 1) художня література як вид мистецтва; 2) роди, жанри, жанрові різновиди; 3) літературний твір як художнє ціле; 4) віршування; 5) літературний процес.

Види наочності, що використовуються під час вивчення теоретико-літературних понять. Текстова наочність: написи на дошці; текстові матеріали. Природна наочність: предмети в природі. Словесна наочність: слово вчителя; відповідь учня; повідомлення учня; прослуховування аудіозапису. Образотворча наочність: картини; ілюстрації; малюнки. Уявна наочність – уявлення, які виникають під час: роботи зі словесним матеріалом; прослуховування музичних творів. Символічна наочність: схеми; таблиці; графіки.

Прийоми для ефективного засвоєння *літературних напрямів*: стильові асоціації, художній переказ зі збереженням стильової естетики, лекції-мультимедійні презентації, опрацювання довідкової літератури, евристичне спостереження, конструювання поняття, стильових текстуальних і міжмистецьких порівнянь, визначення стильової домінанти в художньому творі й творчості письменника, визначення рис напрямів у художньому творі й творчості письменника тощо.

Література

1. Бандура О. Вивчення елементів теорії літератури у 9–11 класах : посіб. для вчителя. Київ : Радянська школа, 1989. 160 с.
2. Вітченко А. Теорія і технологія формування інтерпретаційної компетенції старшокласників у процесі вивчення світової драматургії. Луганськ : Шико, 2007. 326 с.
3. Грицак Н. Методика вивчення студентами-словесниками жанрової природи оповідання з урахуванням національної специфіки. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*. 2020. Вип. 11 (40). С. 53–69.
4. Грицак Н. Теорія і методика жанрового аналізу малих епічних і ліро-епічних різнонаціональних художніх творів. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. 400 с.
5. Зарубіжна література. 10–11 класи. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. 56 с. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zarubizhna.literatura-10-11-standart.pdf>
6. Марко В. Аналіз художнього твору : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Академвидав, 2015. 256 с.
7. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (у редакції 2023 року) / О. Ніколенко та ін. Київ, 2023. 103 с. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/Zar.lit.5-9-kl.Nikolenko.ta.in.28.12.2023.pdf>
8. Невінчана Н. Теорія літератури в школі : у 2 ч. Київ : Редакції загальнопедагогічних газет, 2004. Ч. 1. 128 с.
9. Невінчана Н. Теорія літератури в школі : у 2 ч. Київ : Редакції загальнопедагогічних газет, 2004. Ч. 2. 128 с.
10. Ситченко А. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу. Київ : Ленвіт, 2004. 304 с.
11. Скорина Л. Аналіз художнього твору : навч. посіб. для студентів гуманітарних спеціальностей (філологія, літературна творчість, журналістика). Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. 424 с.
12. Телехова О. Вивчення теорії літератури в школі : посіб. для вчителів. Харків : Гриф, 1999. 176 с.

13. Токмань Г. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. Київ : Міленіум, 2002. 230 с.
14. Цуркан А. Вивчення елементів теорії літератури на уроках літератури в старшій ланці середньої загальноосвітньої школи. *Рідна школа*. 2015. № 3. С. 61–64.
15. Юніцька Н. Теорія літератури в школі. Харків : Основа, 2012. 128 с.

Тема 7

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Основні поняття: *художній аналіз, цілісний аналіз тексту, шляхи аналізу, зміст, форма.*

Професійний аналіз твору як шлях розуміння змісту твору через осягнення краси й багатства його художньої форми. Зв'язок із теорією літератури.

Літературний твір як основна одиниця художньої літератури. Цілісність художнього твору (якість завершеного художнього твору, елементи якого взаємодіють за принципом органічних систем: набувають сенсу тільки в контексті цілого). Необхідність цілісного аналізу художнього твору, що не означає докладного, вичерпного застосування всіх аналітичних процедур. Головна умова цілісного аналізу – розгляд будь-якого, навіть найменшого елемента структури твору (звукопису чи епітета) крізь призму цілісності твору, яка складається у свідомості інтерпретатора після остаточного сприйняття твору.

Аспекти цілісності твору:

Генетичний аспект – свідомість автора, його задум.

Структурний аспект – взаємодія і взаємозв'язок усіх елементів.

Рецептивний аспект – динамічна цілісність сприйняття твору. Гармонія між змістом і формою.

Зміст та форма як когнітивні категорії та їхні позиції в науці про літературу. Гармонійна єдність форми й змісту в літературному тексті як умова його художньої вартості. Форма як спосіб існування художнього змісту. Зовнішня та внутрішня форми твору. Підходи до розуміння структури художнього твору. Загальна характеристика елементів змісту. Тема як об'єктивна основа змісту твору та її конструктивна функція. Типові види тем. Питання й проблема. Художня ідея як

«імпульс оповідування» (К. Леві-Строс). Типи «ідей». Емоційно-ціннісна орієнтація твору й персонажів. Авторська тенденційність у висвітленні теми твору та форми її вираження. Поняття «пафос» як ферментивний чинник авторської нарації.

Елементи внутрішньої форми художнього твору. Поняття про систему. Літературний твір як багаторівнева система. Сюжетно-композиційний рівень. Типологія сюжетів, транзитивні сюжети та образи. Компоненти сюжету. Сюжет, фабула, композиція, архітектоніка (сутність термінів). Просторово-часовий рівень. Поняття хронотопу (М. Бахтін). Рівень системи образів. Особливості літературознавчого аналізу.

Принципи аналізу художнього твору:

- історизму, науковості, єдності змісту і форми, доступності, емоційності (за Н. Волошиною);
- цілісності, відповідності форм і шляхів аналізу художній природі твору, єдності змісту та форми твору, багатозначності (за Ф. Штейнбуком);
- систематичності, індивідуального підходу, міцності та усвідомленості знань, зв'язку теорії з практикою, унаочнення, етнізації, культуровідповідності, природовідповідності, гуманізації та ін. (за Г. Токмань).

Помилки у сприйманні й тлумаченні літературних творів, які допускаються вчителями (за В. Марком): персонажів, створених письменником, часто сприймають як реальних людей, які справді жили й мали відповідні біографії та життєві історії; відбувається змішування авторських думок і почуттів із тими, що належать героям, або ж із власними уявленнями читача.

Аналіз – система послідовних дій вчителя-дослідника, спрямованих на пізнання твору як художнього феномена (В. Марко: «це уявна (мисленнєва) операція над твором, яка передбачає членування твору на частини (складники змісту і форми), виділення певних частин, дослідження їх особливостей, визначення їх місця й функціональної ролі в

загальній системі твору, встановлення характеру взаємодії з іншими частинами твору»). Рівень деталізації аналізу визначається літературознавчими чи навчальними завданнями. Це може включати пошук, порівняння й систематизацію різноманітних матеріалів про створення твору та етапи його реалізації; вивчення численних елементів змісту та форми, а також аналіз закономірностей їх взаємодії, підпорядкованості авторському задуму й основній ідеї; дослідження художнього мовлення та авторського стилю.

Шляхи аналізу художнього твору:

- ***Пообразний:*** образи-персонажі в найширших зв'язках з іншими художніми складниками тексту.

Аналітична робота за логічною схемою: образ-персонаж – уривок – ідея. Визначення учнями основних образних уривків тексту, перечитування фрагментів, в яких ці образи мають найхарактерніше втілення, формулювання висновкових тез щодо характерів образів-персонажів у зв'язку із провідною думкою твору.

Засоби пообразного аналізу: характеристика персоносфери (системи образів-персонажів, пояснення взаємозв'язків); обґрунтування того, хто з персонажів найбільше запам'ятався і чим саме; опис зовнішності героя; риси характеру, помітні з портрета; авторське ставлення до героя, втілене в описі зовнішності; характеристика мовно-виражальних засобів, які розкривають ставлення автора до образу-персонажа; своє ставлення до персонажа; складання характеристики образу персонажа (у вигляді таблиці, розповіді, цитат); пошук типологічно подібних героїв у інших творах світової літератури, творах інших видів мистецтва, формування провідної ідеї твору; висловлення власних вражень від твору.

- ***«Слідом за автором» (сюжетний, послідовний, подієвий):*** сюжет, в якому розкривається головна думка твору.

Аналітична робота за логічною схемою: уривок – образ –

ідея. Емоційно-чуттєве сприйняття художніх подій, вироблення здатності виявляти різнопланові зв'язки між ними, проникання в їх тенденційність, посилення інтересу до інших елементів твору, зокрема його образів-персонажів. Аналіз та оцінка образів-персонажів літературного твору з опорою на події, в яких вони беруть активну участь, пояснення причин і наслідків подій. Складання плану твору, з'ясування особливостей сюжету та позасюжетних елементів.

Засоби сюжетного аналізу: розповісти, що найбільше вразило, обурило, здивувало у творі; вказати момент, який найбільше запам'ятався; поділити твір на частини, дібрати заголовок до кожної з них; переказ твору за планом; характеристика образів-персонажів як учасників означених подій; міркування щодо того, як зміна окремих подій (чи їх послідовності) вплине на фінал твору, його головний задум твору; відшукування схожих сюжетних перипетій в інших творах світової літератури.

Поняття про традиційні (транзитивні) сюжети та образи.

- **Проблемно-тематичний:** проблеми, які ставить автор у творі перед собою, персонажами та читачем.

Аналітична робота, яка відбувається за логічною схемою: ідея – образ-персонаж – уривок або ідея – уривок – образ-персонаж. Визначення ключових проблем, порушених автором, і виявлення образів та сюжетних елементів, які найяскравіше їх відображають. Акцент на основних ідеях, переданих письменником, розкриття естетичної цінності зображеного, а також осмислення твору в контексті як національного, так і загальнолюдського значення.

Засоби проблемно-тематичного аналізу: окреслення думок, які виникли у процесі читання твору; враження про те, що найбільше вразило, стурбувало, здивувало у творі; називання думок, які збігаються із власними або суперечать їм; образи-персонажі як носії, виразники ідей автора; події твору, які

найяскравіше відображають авторський задум; окреслення та обґрунтування головних ідей твору; ідейний перегук з іншими творами світової літератури, з власним життєвим досвідом.

- **Комбінований:** комплексне використання елементів різних типів роботи.

Поєднання в одній моделі елементів кількох інших типів аналітичної роботи. Комбінація основних емоційно-сміслових утворень для глибшого осягнення тексту, розуміння його образів-персонажів. Досить рухливий синтез подієвих, образних, проблемно-тематичних і стильових компонентів.

Підходи до аналізу художнього твору:

- **Біографічний підхід** – аналіз біографії письменника як ключового джерела його творчості, дослідження життєвих обставин для глибшого розуміння зародження та розвитку творчих задумів.
- **Культурно-історичний підхід** – вивчення соціально-історичних умов створення твору, а також історико-літературного контексту, у якому він був представлений читачам, із урахуванням сучасної оцінки.
- **Компаративістичний підхід** – аналіз впливу одних літературних і мистецьких явищ на інші, порівняння фольклорних джерел, вітчизняної та зарубіжної літератур, вивчення їхньої взаємодії, розвитку та взаємовпливів.
- **Структуралістичний підхід** – сприйняття твору як цілісної системи, аналіз усіх його елементів форми, що слугують вираженню змісту.

Прийоми аналізу: «повільне читання», історико-літературний коментар.

Мета аналізу – визначення, наскільки всі елементи твору узгоджуються з авторським задумом, а також оцінка гармонійної єдності змісту й форми. Вибір принципів, методів, способів і прийомів аналізу не як випадковий процес, а такий, що залежить від мети вчителя і особливостей самого твору.

Синтез як завершальний етап будь-якого аналізу: короткі висновки про основну ідею твору, про характер авторської позиції та специфіку їх втілення.

Переорганізація функцій вчителя – від лектора та ментора до координатора, організатора, провідника у сучасному навчальному процесі. Завдання педагога – не домінувати в класі та не надавати готових рішень, а впроваджувати такі методики, які мотивують учнів до самостійного пошуку, активізують їхню творчу й пізнавальну активність.

Використання різноманітних джерел: основна література (художні тексти, підручники, посібники), додаткові матеріали (журнальні статті, першоджерела), культурні заходи (музеї, виставки, лекції, концерти), а також мережеві ресурси, інтерв'ю, біографії та свідчення очевидців.

Робота з підручником: підручник є систематизованим джерелом навчального матеріалу, що відповідає затвердженім програмам. Він спрямований на управління пізнавальною діяльністю учнів, містить рекомендації щодо засвоєння матеріалу, сприяє розвитку творчості та формуванню навичок самостійного застосування знань у практичній діяльності.

Читання як основний процес у навчанні: опрацювання художніх текстів, підручників, додаткової літератури.

Способи читання:

- ***поглиблене*** – повільний і уважний спосіб читання, метою якого є повне розуміння тексту, його деталей і прихованих сенсів (зазвичай використовується для вивчення наукових статей, класичних художніх текстів або матеріалів, що потребують аналізу); особливості: вивчення структури тексту, зосередженість на кожному абзаці й реченні, аналіз і занотовування ключових ідей;
- ***швидке*** – опрацювання тексту з максимальною швидкістю для ознайомлення із загальним змістом; особливості: охоплення великих обсягів інформації, застосування технік

скорочитання, використання периферійного зору для охоплення кількох рядків одночасно;

- **панорамне** – опрацювання тексту, спрямоване на отримання загального уявлення про текст (зазвичай використовується для перегляду змісту перед його глибшим опрацюванням); особливості: читання заголовків, підзаголовків, вступу й висновків, ознайомлення з ключовими абзацами, пошук загальної тематики та структури;
- **вибіркове** – читання тільки тих частин тексту, які важливі для виконання конкретного завдання; особливості: ігнорування несуттєвих фрагментів, зосередженість на потрібних розділах або тезах, використання ключових слів для швидкого знаходження інформації;
- **читання-перегляд** – опрацювання тексту для швидкого ознайомлення з ним без детального занурення в його зміст; особливості: пробігання очима тексту, виділення найбільш значущих частин, ігнорування другорядних елементів;
- **читання з опрацюванням тексту** – поєднання читання з активною роботою над текстом, наприклад, підкресленням важливих фраз, складанням нотаток або укладання конспекту; особливості: активна взаємодія з текстом, використання текстовиділення чи записів на полях, рефлексія над прочитаним;
- **сканування** – швидкий пошук конкретної інформації в тексті, наприклад, дати, імені, факту чи відповіді на конкретне запитання; особливості: ігнорування загального змісту, використання ключових слів або фраз для пошуку, швидке «просіювання» тексту;
- **виразне** – читання тексту вголос із дотриманням інтонації, ритму, пауз і акцентів; особливості: використовується для сприйняття тексту аудиторією; допомагає розкрити емоційний зміст твору, вимагає уваги до ритміко-стилістичних особливостей тексту;

- **аналітичне** – опрацювання тексту задля його глибокого аналізу, виявлення його структури, ідей, підтекстів; особливості: розбір тексту на частини; виявлення причинно-наслідкових зв'язків; розуміння глибоких концепцій і підтексту;
- **попереднє** – швидке ознайомлення з текстом перед його подальшим детальним опрацюванням; особливості: використання для отримання першого враження, аналіз заголовків, вступу й резюме, створення загального уявлення про тему й стиль викладу.

Зв'язок читання з подальшим аналізом тексту: складання плану, укладання конспекту, формулювання тез, виписування і опрацювання цитат, складання анотації, виокремлення ключових слів, складання таблиць, схем.

Необхідні навчально-інформаційними вміння для читання та аналізу тексту:

- орієнтація в текстах, їх структурних елементах;
- робота в бібліотеці;
- пошуки за каталогами, картотеками;
- робота з довідковою літературою, періодикою;
- знання основних компонентів підручника;
- вміння групувати матеріали, знаходити необхідне, важливе.

Педагогічні технології для аналізу тексту:

- групові (колективні) – робота в парі, групове розв'язання проблем;
- ігрові технології навчання – проекти дослідницькі, творчі, рольові, інформаційні, прикладні;
- формування критичного мислення – сенкани, «мозковий штурм», розширена лекція, постановка запитань, кероване читання з передбаченням, щоденник нотаток, «гроно», взаємонавчання, вільне письмо, рефлексія, дебати, дискусія;
- інтерактивне навчання – моделювання життєвих ситуацій, створення діалогів, власних висловлювань, окремих текстів, рольових ігор, спільне розв'язання проблем (на основі опрацьованого матеріалу).

Література

1. Башманівська Л. Методика викладання української літератури : навч.-метод. посіб. для самостійної роботи студентів і дистанційного навчання. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 140 с.
2. Бровко І., Коцюбинська М., Сидоренко Г. Аналіз літературного твору : посіб. для вчителів. Київ : Радянська школа, 1959. 168 с.
3. Грицак Н. Теорія і методика жанрового аналізу малих епічних і ліро-епічних різнонаціональних художніх творів. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. 400 с.
4. Ковпик С. Аналіз тексту художнього твору літератури як базис філологічної освіти : навч.-метод. посіб. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2020. 98 с.
5. Козлик І. Літературознавчий аналіз художнього тексту/твору в умовах сучасної міжнаукової та міжгалузевої взаємодії. Брно, 2020. 235 с.
6. Коцюбинська М. Література як мистецтво слова. Деякі принципи літературного аналізу художньої мови. Київ : Наукова думка, 1965. 324 с.
7. Марко В. Аналіз художнього твору : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Академвидав, 2015. 256 с.
8. Мацевко-Бекерська Л. Методика викладання світової літератури : навч.-метод. посіб. Одеса : Гельветика, 2020. 296 с.
9. Мірошніченко Л. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник. Київ : Слово, 2010. 432 с.
10. Орлова О. Методика навчання зарубіжної літератури : навч.-метод. посіб. для підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» філологічних спеціальностей педагогічних закладів освіти. Полтава : ПНПУ, 2021. 109 с.
11. Ситченко А. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу. Київ : Ленвіт, 2004. 304 с.
12. Скорина Л. Аналіз художнього твору : навч. посіб. для студентів гуманітарних спеціальностей (філологія, літературна творчість, журналістика). Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. 424 с.

13. Слоньовська О. Методика викладання української літератури : методич. рекомендації. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2019. 21 с.
14. Тіхоненко С. Сучасний урок літератури як шлях пізнання феномену художнього твору. Кіровоград : КОППЮ імені Василя Сухомлинського, 2014. 84 с.
15. Токмань Г. Методика навчання української і зарубіжної літератури: самостійна робота студента : навч.-метод. посіб. Київ : Міленіум, 2019. 110 с.
16. Удовиченко Л. Методика навчання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти : навч. посіб. для підготовки до атестації студентів-філологів. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2022. 121 с.
17. Удовиченко Л. Теорія і технологія вивчення художніх образів-персонажів у курсі зарубіжної літератури старшої школи. Київ, 2020. 352 с.
18. Чирков О. Текстуальний, інтертекстуальний, контекстуальний аналізи. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2004. № 6. С. 42–44.
19. Шалагінов Б. Естетичний аналіз літературного твору: до історії питання. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2007. № 2. С. 32–34.
20. Шалагінов Б. Науковий та «шкільний» аналізи художнього тексту. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2004. № 6. С. 6–9.
21. Штейнбук Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в школах : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 316 с.

Тема 8
ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ
З УРАХУВАННЯМ
ЙОГО ЖАНРОВО-ВИДОВОЇ СПЕЦИФІКИ

Основні поняття: *рід, жанр, жанрова природа твору, генологія, епос, лірика, драма, ліро-епос, аналіз епічного твору, аналіз драматичного твору, аналіз ліричного твору, аналіз ліро-епічного твору, сюжет, композиція, архітектоніка, образ-персонаж, мотив, тема, ідея.*

Рід як спосіб вираження художнього змісту. **Жанр** як історично сформований тип художнього твору, який синтезує характерні особливості змісту та форми певного виду творів, має відносно сталу композиційну будову, яка постійно розвивається та збагачується. Жанр як змістовна форма. Поділ окремих жанрів на *жанрові різновиди* (за тематичним принципом, за пафосом тощо).

З історії вивчення родів і жанрів літератури. Поділ літератури на три роди за концептом мімезису в «Поетиці» Аристотеля. Естетично-генологічні позиції Томи Аквінського («Сума теології»), Н. Буало («Поетичне мистецтво»), Г. Е. Лессінга («Лаокоон, або Про межі малярства й поезії»). Філософське обґрунтування «тріади» у Г. В. Ф. Гегеля як критерій справедливості генологічного концепту Аристотеля. Питання про походження епосу, лірики й драми. Інтерпретація категорії роду сучасною літературознавчою науковою практикою. Поняття «жанрова форма / матриця» у застосуванні до жанрів. Жанрові структури й канони. Зв'язок жанрів із типами мовлення в історичній перспективі. Різноманіття концептів жанру в сучасній теорії. Жанрова «спіраль» (Н. Копистянська). «Жанровий метаморфізм» (О. Червінська). Специфіка формування сучасних жанрових форм у літературному процесі ХХІ ст.

Епічні, ліричні, драматичні жанри. Особливості міжродових і позародових літературних форм. Специфіка елементів художньої системи літературного твору залежно від його родового походження. За І. Козликом: епос (у класичному розумінні), художня проза, лірика, драма, суміжний рід (ліро-епічні, епіко-драматичні, ліро-драматичні твори, епіко-романні художні практики), синтетичний рід (синтез елементів різної родової належності).

Урахування жанрової специфіки художнього твору як необхідна умова для аналізу його змісту та форми в їхньому взаємозв'язку.

Пріоритетні положення аналізу художнього твору в аспекті жанру:

- вивчення жанрової природи художнього твору як знаходження й виявлення усталених чинників (ознак, елементів, факторів) і індивідуальних рис художнього твору;
- повноцінне осмислення художнього твору за умови відповідних знань та уявлень читача про його жанрові ознаки, загальну літературну тенденцію і авторські трансформації;
- звернення до жанру не лише як поглиблення теоретичних знань учнів, але й як виховання естетично-художнього смаку молоді, усвідомлення специфіки художнього твору як явища мистецтва;
- обрання письменником того чи іншого жанру як віддзеркалення ставлення митця до зображуваної дійсності й авторської орієнтації на світову чи національну літературну традицію;
- увиразнення межі авторської жанрової модифікації як одне із завдань учителя.

Етапи аналізу жанру художнього тексту (за Л. Скориною):

1) визначення літературного роду; 2) у межах цього роду визначення жанру твору, ідентифікація твору із традиційними жанровими різновидами; за наявності авторської дефініції –

перевірка її точності; 3) увиразнення жанрової неповторності твору (жанрової традиційності чи новаторства); у випадку не співвідносності твору з існуючими жанровими формами – уточнення і опис його жанрової форми.

Завдання жанрового аналізу (за Л. Скориною): визначення того, наскільки жанрова форма відповідає ідейному змісту твору та сприяє його розкриттю.

Жанрова грамотність, жанровий аналіз, жанровий шлях аналізу з урахуванням національної специфіки художнього твору (за Н. Грицак):

жанрова грамотність як сукупність знань, умінь і навичок для визначення жанру за типологічними ознаками, виокремлення специфічних авторських жанрових рис, орієнтування в різноманітті жанрів художньої літератури, порівняння жанрів у національних літературах, увиразнення жанрових змін і трансформацій;

жанровий аналіз як один із видів літературознавчого аналізу, заснований на виявленні типологічних ознак та індивідуально-авторських особливостей жанрової структури художнього твору;

жанровий шлях аналізу з урахуванням національної специфіки художнього твору як складний процес: дослідження жанрової природи твору, тлумачення та оцінювання його в цілому (визначення загальних усталених типологічних ознак літературного тексту і виявлення його оригінальних авторських національних рис), спрямований на пізнання інших культур та літератур, усвідомлення самотності національної літератури, створення власної інтерпретації інокультурного твору.

Провідні засади, на яких базується жанровий аналіз художнього твору, з урахуванням національної специфіки: художній текст формується не лише за фіксованою структурою, а й відображає авторський стиль, наративні особливості, літературну свідомість епохи та нації, а також залежить від

естетичного бачення письменника; дослідження жанру художнього тексту передбачає глибокий аналіз його поетики; такий аналіз допомагає виявити як універсальні, так і специфічно національні жанрові риси; жанр літературного твору впливає на спосіб його сприйняття читачем; художній текст є засобом пізнання іншого та виступає носієм ціннісної системи національної культури; зіставлення жанрів у різних літературах дозволяє визначити унікальність і самобутність кожної з них.

Методичні прийоми у навчанні жанрового аналізу: «культурологічного понятійного кола», «жанрові асоціації», «жанрова п'ятихвилинка», «діалог жанру», «полілог жанру», «жанрове розслідування», «асоціативний жанровий малюнок»); створення «теоретичного» пазла; розроблення пам'ятки жанру, анкети жанру, жанрової довідки, питань для жанрового диктанту; відтворення картини функціонування жанру в літературній традиції; заповнення таблиць «Жанрові ознаки (новели / оповідання тощо)», «Визначення жанру в довідковій літературі», «Визначення жанру в підручниках / посібниках», «Спільні та відмінні жанрові ознаки»; виписування цитат письменників про специфіку жанру одного художнього твору; складання списку цитат письменників про жанр тощо.

Вивчення епічного твору

Епос: «відсутність автора», специфічність оповідальної форми та художнього часопростору. Опрацювання епічного твору у двох аспектах: детальний аналіз окремих фрагментів і широке узагальнення ідейно-художнього багатства всього твору. Розгляд твору в історичному та естетичному контекстах епохи як обов'язкова умова сучасного прочитання епічного твору.

Типи аналізу епічного твору: цілісний, композиційний, пообразний, проблемно-тематичний, структурно-стильовий.

План аналізу епічного твору:

1. Стислі відомості з історії написання твору.

2. Рід, жанр, жанровий різновид.

3. Тема, проблематика.

4. Композиційні особливості.

4.1. Архітектоніка (поділ твору на книги, томи, розділи, частини тощо).

4.2. Сюжет: конфлікт (соціальний, психологічний, політичний, морально-етичний, побутовий), авторське розташування сюжетних елементів (експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка).

4.3. Паратекстуальні та позасюжетні елементи; їх роль і значення у художньому творі (заголовки, присвяти, епіграф, авторські відступи, вставні епізоди, пролог, епілог).

4.4. Персоносфера (головні, другорядні, епізодичні; групування навколо конфлікту; образи-портрети, інтер'єр, пейзаж).

5. Характеристика дійових осіб.

6. Ідейний зміст твору.

7. Специфіка художнього мовлення.

8. Риси літературного напрямку (напрямів), стильова домінанта, ознаки індивідуального стилю, особливості хронотопу, інтертекстуальні елементи.

План аналізу образу-персонажа:

1. Становище героя: вік, національність, соціальний статус, сімейний стан, професія, життєві умови, оточення.

2. Тип характеру, риси вдачі, принципи і прагнення.

3. Трансформації долі героя, еволюція чи деградація його внутрішнього світу.

4. Засоби характеротворення (портрет; характеристика – авторська, самохарактеристика, опосередкована; інтер'єр; оточення; вчинки; екскурси в минуле і в майбутнє; психологічне зображення; мовна індивідуалізація).

5. Авторське ставлення до образу-персонажа.

Прийоми навчання:

- складання плану (за формулюванням – звичайний, цитатний, комбінований; за побудовою – простий і складний);
- переказування (переказ близько до тексту; стислий переказ; художній переказ);
- прийом усного малювання;
- аналіз мікрообразу;
- використання карток-завдань;
- прийом інсценізації твору/фрагмента.

Переказ твору та його види: переказ близький до тексту (особливо корисний для учнів 5–6 класів); переказ вибіркового; стислий переказ; переказ з творчим завданням (від імені героя; зі зміною кінцівки тощо).

Вивчення ліричного твору

Лірика: своєрідність ліричного твору в аспекті авторського «я». Ліричне «я», «ліричний герой». Велике значення образу-переживання, емоційного начала. Сугестія.

Жанрова класифікація лірики за провідними мотивами: політична, громадянська, пейзажна, інтимна, медитативна, філософська, релігійна.

Етапи уроку з вивчення ліричного твору:

1. Інтелектуальна й емоційна підготовка класу до знайомства з ліричним твором. Демонстрація творів інших видів мистецтва з цієї теми. Висвітлення історії написання вірша, звертання до біографічних фактів, мемуаристики – листів, щоденників, спогадів. Звертання до особистого досвіду, пов'язаного з мотивом твору, актуалізація власних спогадів, мрій тощо.

2. Художнє читання – декламація вірша напам'ять учителем, учнем, актором (в аудіо- чи відеозапису).

3. Самостійне читання ліричного твору учнями (т. зв. читання «про себе»).

4. Перше цілісне сприйняття твору: загальне враження.

5. Аналіз ліричного твору, інтерпретація художніх засобів.

6. Творча діяльність – виразне читання вірша учнями, написання есе, спроби власного віршування.

План аналізу ліричного твору:

1. Стислі відомості з історії написання, історична основа (за потреби і наявності).

2. Літературний рід, жанр.

3. Ретельний аналіз формо-змістових елементів з поетапним читанням тексту із зупинками. Тлумачення прочитаного уривка, інтерпретація образів з погляду їх змістового наповнення і мовного вираження.

4. Аналіз таких художніх явищ, як:

а) художній образ (ліричний герой, образ-пейзаж та ін.);

б) образ-переживання (плин почуттів і думок);

в) специфіка художнього мовлення на чотирьох рівнях:

- засоби звукопису (алітерація, асонанс, звуконаслідування);
- лексичні засоби (синоніми, антоніми, пароніми, омоніми, застарілі слова (архаїзми та історизми), неологізми, діалектизми, жаргонізми).
- тропи (епітет, порівняння, метафора, метонімія, синекдоха, гіпербола, алегорія, символ, іронія, сарказм);
- стилістичні фігури (анафора, епіфора, антитеза, паралелізм, градація, риторичні фігури);
- г) особливості віршування (метрика);
- г) особливості строфічної побудови.

Прийоми роботи над ліричним твором:

- Виразне читання ліричних творів.
- Аналіз ліричного твору.
- Порівняння кількох перекладів одного твору.
- Порівняння оригіналу твору й перекладу.
- Порівняння з творами інших видів мистецтв.
- Створення образонів.

Вивчення драматичного твору

Драма: «драматичний герой», колізія та особливості сюжету, своєрідність композиції, художніх образів, специфіка нарації. Зв'язок драматичного твору з театральним мистецтвом. Специфіка драматичного хронотопу: обмеження в часі (кілька годин дійства), у просторі (кілька картин), у дії (не всі життєві події можна показати на сцені). Відсутність у драмі таких композиційних компонентів епосу як авторські характеристики, відступи, описи. Специфіка психологічного зображення героя (відсутність внутрішніх монологів, потоку свідомості, психологічних портретів тощо). Ремарка. Вчинки та розмови (монологи, діалоги, полілоги) дійових осіб. Концентрованість дії та значущість висловлювань персонажів. Розуміння внутрішніх мотивів поведінки персонажа як найважча складова, що забезпечує цілісне сприйняття драми, яка потребує домислювання, вгадування за діями і словами героя.

Активізація творчої уяви читача: визначення у творі сценічної і позасценічної дії. Пояснення другого плану ролі як прийом вивчення п'єси.

Підтекст у п'єсі – дещо прихована форма передачі концептуальних думок і почуттів дійових осіб. Розкриття підтексту за допомогою слів, пауз, жестів, міміки тощо.

Читання драматичного твору вголос, за ролями як засіб проникнення в підтекст дії, уміння передати його інтонаційно, розвиток інтонаційної та акторської майстерності.

Використання позакласної роботи для залучення учнів до драматургії факультативні заняття, позакласне читання, відвідування театральних вистав, діяльність драматичного гуртка в школі (виконання на шкільній сцені уривків із п'єс, що вивчаються на уроці, – найкращий вид інтерпретації прочитаного).

Прийом коментованого читання як один з основних у вивченні драматичного тексту: пояснення значення події,

визначення особливості індивідуального мовлення кожного персонажа.

Перегляд вистави й обговорення режисерської інтерпретації як спосіб підсилити загальний інтерес до читання й аналізу драматичного твору, сприяти кращому розумінню теми й ідеї твору, конфлікту, внутрішнього світу дійових осіб, драматургійної майстерності автора. Обговорення побаченого після відвідин театру, характеристика не лише героїв твору, а й гри акторів, сценічного втілення в цілому.

План аналізу драматичного твору:

1. Ім'я автора, назва твору.
 2. Короткі відомості про автора та історію написання твору (насамперед ті, що сприяють кращому розумінню специфіки твору); сценічна історія п'єси.
 3. Наявність присвяти, епіграфа.
 4. Режисер, акторський склад вистави.
 5. Напрямок, якого (яких) стосується твір.
 6. Жанр.
 7. Тема та ідея.
 8. Система образів.
 9. Сюжет.
 10. Композиція.
 11. Художньо-зображальні засоби словесного мистецтва: діалоги, монологи, репліки як засоби характеристики персонажів; художня роль ремарок.
 12. Художньо-зображальні засоби сценічного мистецтва: мізансцена, гра акторів, декорації, костюми, музичні, звукові та світлові ефекти тощо.
 13. Думки митців, критиків до твору і вистави.
 14. Власна думка про твір та виставу.
- Три види інтерпретації драматичного твору (за А. Вітченком):* читацької – тексту; глядацької – вистави; виконавської – грати роль під час інсценування твору на шкільній сцені або читання «за ролями» в класі.

Вивчення міжродових літературних форм

Поєднання епічного й ліричного начал – ліро-епічні жанри: балада, думка, билина, байка, гумореска, співомовка, поема.

Концептуальні положення вивчення ліро-епічних творів:

- специфіка опрацювання ліро-епічних творів залежить від домінування в них ліричного чи епічного фактору;
- найбільш ефективним у розкритті всіх аспектів міжродових жанрів є комбінований шлях аналізу;
- можливе застосування варіантів схем аналізу ліричного, епічного творів;
- поєднання прийомів роботи з різними родами й жанрами літератури (переказування сюжету й мотивація вчинків героїв їхніми почуттями, складання плану й розгляд версифікаційної майстерності мови твору тощо).

Вивчення *поеми* через визначення домінуючого начала твору: епічного (робота над сюжетною канвою твору, виокремлення елементів композиції, пообразний аналіз), ліричного (емоційне сприймання твору, коментування, почуттів ліричного героя, характеристика версифікаційної майстерності, аналіз тропів та фігур), драматичного (характеристика наскрізної напруженої дії, монологів та діалогів).

Аналіз *балади* (за А. Ситченком):

1. Настрої (або почуття, передані у творі).
2. Подія (допомагає зрозуміти й відчувати ці настрої й почуття).
3. Образи (які найбільше виражають ці настрої).
4. Образотворчі засоби (тропи, фігури тощо, які підсилюють ці настрої).
5. Ритм поезії (увиразнює її зміст і спрямованість).
6. Основні думки й почуття (навіює цей твір).
7. Краса і значення твору.
8. Ознаки поетичного жанру балади.
9. Зв'язки з іншими творами.

Аналіз байки

1. Визначення особливості композиції твору.
2. Аналіз характерних рис головних героїв байки, мотивів їхньої поведінки.
3. Розкриття алегоричного змісту байки.
4. З'ясування головної думки.
5. Аналіз моралі байки.
6. Підбір прислів'їв, приказок, фразеологізмів, афоризмів до байки.

Вивчення байки за Г. Токмань: розгляд її як епічного твору з певним сюжетом, що переказується учнями; як драматичного твору з гострими конфліктом і діалогом в центрі зображення (читання за ролями або інсценізування в класі); як ліричного віршованого твору, що потребує уваги до образності мови й до особливостей версифікації.

Література

1. Бовсунівська Т. Жанрові модифікації сучасного роману. Харків : Діса плюс, 2015. 370 с.
2. Бовсунівська Т. Теорія літературних жанрів: жанрова парадигма сучасного зарубіжного роману : підручник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2009. 520 с.
3. Васильєв Є. Сучасна драматургія: жанрові трансформації, модифікації, новації. Луцьк : Твердиня, 2017. 532 с.
4. Вітченко А. Теорія і технологія формування інтерпретаційної компетенції старшокласників у процесі вивчення світової драматургії. Луганськ : Шико, 2007. 326 с.
5. Грицак Н. Методика вивчення студентами-словесниками жанрової природи оповідання з урахуванням національної специфіки. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*. 2020. Вип. 11 (40). С. 53–69.
6. Грицак Н. Теорія і методика жанрового аналізу малих епічних і ліро-епічних різнонаціональних художніх творів. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. 400 с.

7. Козлик І. Літературознавчий аналіз художнього тексту/твору в умовах сучасної міжнаукової та міжгалузевої взаємодії. Брно, 2020. 235 с.
8. Козлик І. Проблеми жанру і жанрового вивчення літератури в сучасній теорії літератури. *Зарубіжна література в школах України*. 2006. № 10. С. 54–60.
9. Козлик І. Теоретичне вивчення філософської лірики і актуальні проблеми сучасного літературознавства. Івано-Франківськ : Поліскан; Гостинець, 2007. 591 с.
10. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства. Львів : ПАІС, 2005. 368 с.
11. Марко В. Аналіз художнього твору : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Академвидав, 2015. 256 с.
12. Пронкевич О., Ситченко А. Вивчення зарубіжної літературної казки у 5-му класі : посіб. для вчит. зарубіжної літератури. Київ : ІЗМН, 1996. 76 с.
13. Сипко Л., Чуловський Б. Вивчення лірики у школі: матеріали до уроків : посіб. для вчит. та студ. пед. вишів. Ч. 1: 5–7 клас. Тернопіль, 2008. 84 с.
14. Ситченко А. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу. Київ : Ленвіт, 2004. 304 с.
15. Скорина Л. Аналіз художнього твору : навч. посіб. для студентів гуманітарних спеціальностей (філологія, літературна творчість, журналістика). Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. 424 с.
16. Токмань Г. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. Київ : Міленіум, 2002. 230 с.
17. Червінська О. Аргументи форми. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2015. 384 с.
18. Шинкаренко Н. Система уроків вивчення західної драматургії другої половини ХХ ст. *Зарубіжна література в школі*. 2008. № 13–14. С. 2–8.

Тема 9

ТРАДИЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основні поняття: *метод, прийом, метод читання художнього твору, евристичний метод, дослідницький метод, репродуктивний метод, технології навчання зарубіжної літератури.*

Специфіка вивчення творів зарубіжної літератури в ЗЗСО. Поняття перекладу, оригіналу. Сучасні підходи до вивчення літератури в ЗЗСО. Ключові завдання вчителя: навчання емоційного та вдумливого читання художньої літератури, виховання глибокої моральності, естетичного чуття і смаку, ефективного засвоєння основ теорії літератури. Поняття про «метод» (форма двоєдиного процесу навчання, дидактична взаємодія учнів та вчителя, спрямована на виконання навчальних, освітніх та виховних завдань), «методичний прийом» (спосіб втілення методу, його частина/елемент, окремий етап пізнання, що здійснюється під час використання певного методу). Складність визначення методів навчання літератури: література як вид мистецтва, літературознавство як наука про нього. Метод навчання літератури як стимул для внутрішньої, емоційної, інтелектуальної, естетичної діяльності учня (глибоко особистісна, індивідуальна, екзистенційна).

Специфіка методів навчання зарубіжної літератури. Ключові принципи класифікацій. Різноманіття існуючих наукових класифікацій. Метод вивчення літератури за *характером* (самостійність і творчість) діяльності тих, кого навчають: пояснювально-ілюстративні, інформаційно-рецептивні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові (евристичні), дослідницькі. Метод вивчення літератури за *джерелом знань*: лекція, бесіда, самостійна

робота. *За дидактичними цілями:* методи заохочення, активізації, мотивації навчання, сприяють підтримці інтересу до процесу навчання, розвитку відповідальності за його результати (навчальний діалог/дискусія/бесіда, навчальні/розвивальні/інтелектуальні ігри, ініціювання цікавих, нових і нестандартних ситуацій у процесі навчання тощо); методи організації та реалізації навчально-пізнавального процесу (інструктування, пояснення, розповідь, бесіда, робота з підручником, ілюстрування, самостійне спостереження, вправи тощо); методи контролю/самоконтролю (усне, письмове, тестове, графічне, програмоване оцінювання, самооцінка у навчанні). Метод *як вид діяльності учнів* – творче читання, репродуктивний, евристичний, дослідницький. Три групи методів: словесні (лекції, бесіда, гроно проблемних методів, літературні ігри, виразно-художнє читання), наочні (ілюстрування, програвання, демонстрування) та практичні (планування, тезування, конспектування, бібліографічний пошук, реферування) (Б. Степанишин). Методи та прийоми емоційно-образного осягнення художнього тексту та інтерпретації літературних текстів. Триєдина фундаментальна система методів: загальні методи (монологічний, діалогічний, евристичний, ілюстративний, дослідницький, алгоритмічний, програмовий), навчальні методи (репродуктивний, творчий, практичний, частково-пошуковий, пошуковий, спонукальний), методи учіння (інформаційний, пояснюючий, інструктивний стимулюючий) (Б. Степанишин). Методи та прийоми: читання літературного твору, аналіз художнього тексту, коментування літературного твору позатекстовими матеріалами (листи, мемуари, щоденники, літературно-критичні статті та наукові дослідження, біографії письменників та ін.), як буття літературних творів у формах інших видів мистецтва (музика, живопис, театр, кіно), а також як літературну творчість за мотивами літературних творів життєвих вражень учнів.

Основні принципи відбору актуальних методів навчання.

Залежність вибору від сформульованої навчально-виховної мети та змісту уроку, від матеріалу навчання, віку учнів та рівня його літературної освіти, методичного вподобання учителя. Поєднання різних методів, їх взаємозв'язок у практичній діяльності вчителя. Реалізація методів через відповідні прийоми. Ефективність компаративного прийому: фактів зарубіжної та української літератур, перекладу та оригіналу, різних варіантів перекладу, реалій суспільного і культурного життя, менталітету тощо. Характеристика найважливіших методів викладання літератури.

Метод читання художнього твору

Метод творчого читання як первинний, основний і найголовніший метод вивчення художньої літератури, що сприяє розширенню світогляду учнів, розвитку їхніх естетичних і моральних якостей. Специфічно літературний метод, який активізує безпосереднє, емоційне, естетичне сприймання твору; від застосування якого залежить рівень сприйняття учнями художнього твору, його осмислення й оцінка. Молодші та середні класи як фундаментальний період формування культури читання, вироблення навичок кваліфікованого читача (вільно й осмислено читати, емоційно переживати прочитане, сприймати красу художнього твору). Мета методу творчого читання – активізація художнього сприйняття, художніх переживань, формування засобами мистецтва художніх нахилів і здібностей школярів. Аналіз прочитаного як активний процес пізнання та обов'язковий елемент у процесі вивчення літератури. Читання й аналіз як послідовні ланки сприйняття словесного мистецтва: суб'єктивізація літературного тексту під час читання й об'єктивізація авторського задуму у процесі аналізу. Завдання вчителя – заохочення до читання, яке приносить учню естетичне задоволення і спонукає його до аналітичних дій. Складність процесу читання: одночасна віра художньому зображенню та усвідомлення його умовності щодо народження оцінок,

почуттів, викликаних твором. «Варіативність» читацького сприйняття. Навчання аналізу художнього твору: осмислене сприйняття, активізація всіх якостей культурного читача; глибоке проникнення в тканину художнього твору; розуміння тексту в дискурсі світової культури, філософської думки; уміння оцінювати й одержувати справжнє естетичне задоволення від твору як мистецтва слова.

Методичні прийоми та різновиди читання художнього твору

Різноманіття методичних прийомів: виразне/художнє читання вчителя; читання майстрів художнього слова (аудіо/відеозаписи); виразне читання учнів; коментоване читання. Виразне читання як один з найефективніших і найдієвіших видів художньої інтерпретації тексту. Прийоми вдосконалення та використання виразного читання (за О. Ісаєвою): читання в особах; читання «ланцюжком»; мелодекламація; інсценування прочитаного; рецензування прочитаного; конкурс виразного читання. Ключові вимоги до читця: образне мислення та емоційне збудження; швидкий перехід з певного емоційного стану в інший; читання чітко, виразне, добре поставленим голосом; захоплення без втрати почуття міри, контроль рівня емоційного збудження; переконання у слушності виголошуваного; постійне вдосконалення техніки читання; зоровий контакт з аудиторією; міміка, пов'язана з почуттями читця; доречність та органічність жестикуляції; стриманість, невимушеність і природність пози й манер; елегантність та простота зовнішнього вигляду. Встановлення домінуючого та допоміжного прийому в реалізації певного методу.

Методичні прийоми

Виразне/художнє читання вчителя, прослуховування звукового запису. Виразно-художнє читання як складний творчий процес, як мистецтво втілення в «живому слові» думок,

почуттів, настроїв, переживань, закладених у художньому творі. Найбільш ефективний метод роботи на початковому етапі навчання. Демонстрація зразків прочитання не передбачає нав'язування готової інтонації, не вимагає механічного повторення. Мета – поділитися з учнями думками та враженнями, що виникли під час роботи над текстом, розбурхати уяву, зачепити їхні почуття; пробуджувати емоційний відгук учнів, викликати зацікавлення відповідним твором. Виразне читання поезії вчителем сприяє відображенню ідей і почуттів, втілених автором у художніх образах твору. Підготовка вчителя до виразного читання: ретельний текстуальний аналіз; розчленування тексту на періоди та ланки; прослуховування аудіозаписів (за наявності); складання партитури тексту; начитування фрагментів або цілого тексту.

Виразне читання учня. Виразне читання на уроках зарубіжної літератури як мистецтво виконання/озвучування художнього тексту та предмет навчання цього мистецтва. Мета – «формування естетично розвиненого читача, здатного відчувати художнє слово, вміти насолоджуватися прочитаним» (за О. Ісаєвою). Виразне читання як складний процес: переконливе розкриття ідеї твору; передавання свого ставлення до образів/персонажів, подій твору; спонукання слухачів переживати ті емоції/почуття, що виникають у процесі читання в учня-читця. Поєднання процесу формування нових навичок виразного читання з розвитком таких якостей читання, як свідомість, правильність і швидкість. Показники виразності: паузи (зупинки між певними тактами), наголошені слова, методика (голосове оформлення речення), темп мовлення (певна швидкість вимови), міміка (вираз обличчя). Обов'язки вчителя у процесі навчання виразного читання: виправляти недоліки у вимовлянні учнями окремих звуків/звукосполучень, удосконалювати діяльність органів мовлення, формувати вміння змінювати силу і висоту голосу, темп мовлення, навчати правильно користуватися

в діалогічному мовленні виразними засобами (жестами, мімікою, інтонаційними запитаннями, відповідями захоплення тощо), емоційно, виразно, послідовно без пропусків, перестановок, повторень передавати зміст твору. Конкурс виразного читання: ефективність прийому, простота в організації, змагальний принцип. Нагорода всіх учасників як запорука справедливого конкурсу. Контекст/антураж – важливий елемент проведення конкурсу виразного читання. Поетапність як важлива вимога використання цього прийому: оформлення класу/аудиторії, вибір відповідного одягу, підбір музичного супроводу, ілюстративного матеріалу, послідовність читання віршів/логічна їх цілісність, поетичні діалоги.

Психолого-педагогічні можливості виразного читання: постає критиком/аналітиком художнього тексту; сприяє розумінню та запам'ятовуванню його змісту; стимулює звертати увагу не лише на цілісність тексту, а й на окремі слова, вирази, речення, знаходити найтонші відтінки смислу прочитаного, підтекст; формує художній смак, розвиває уяву та почуття; розвиває голос, поширює його діапазон, відкриває нові тембри, привчає розумно володіти апаратом дихання; виправляє вади вимови; прищеплює навички розумної й вільної мови; викликає почуття естетичної насолоди у виконавця; сприяє зближенню, духовному єднанню людей, даючи привід для обміну думками.

Читання в особах. Специфічний характер застосування прийому: при вивченні драматичних творів, окремих ліро-епічних жанрів. Вимоги до ефективного застосування прийому: чітке осмислення учнями ідеї твору, рис дійових осіб, індивідуальних особливостей мовлення. Демонстрація зразків читання в особах у записі: виконання акторами театру, перегляд фрагмента кінофільму або телевистави.

Інсценування як результативний прийом з розвитку навичок виразного читання: спонукає учнів до творчого переосмислення літературних образів; стимулює увагу та співпереживання;

посилює динаміку розгортання конфліктів художнього тексту, гостріше окреслює сюжетику у свідомості учнів; загострює увагу учнів на тексті в цілому. Видовищність та цікавість уроків із використанням прийому чи елементів прийому інсценування. Обґрунтоване використання прийому змістом художнього твору та темою конкретного уроку. Необхідність підготовчого етапу при використанні прийому інсценування. Дозованість у використанні даного прийому на уроках зарубіжної літератури: негативні наслідки надмірного використання.

Рецензування прочитаного. Специфіка цього прийому: учні виступають у ролі вчителя, самостійно оцінюючи своїх однокласників. Компетенції прийому рецензування: вироблення навичок аналізу прочитаного, умінь слухати і оцінювати виконання художніх текстів однокласниками, формування естетичного смаку, розвиток критичного мислення. Методичні вимоги щодо використання прийому рецензування: 1) формально-мовленнєвий рівень: «загальне враження від почутого та його аргументація; метод читання (розповідний, ораторсько-публіцистичний, моторний, наспівний, монотонний, речитатив тощо) і його відповідність прочитаному тексту; характер відтворення тексту (спотворений чи ні); характеристика інтонаційного багатства прочитання; відповідність логічних наголосів змістові твору; дотримання пауз; правильність темпу читання, наявність чіткого ритму; доречність міміки та жестів; доречність пози» (за Б. Степанишиним); 2) аналітично-змістовий рівень: «визначення того, чи зрозумів виконавець тему та ідею твору; висновок щодо того, чи вдалося читцю передати під час читання авторську думку; визначення «понадзавдання» прочитаного і того, чи вдалося декламатору досягти цього «надзавдання»; оцінка того, чи цікавою була інтерпретація, «бачення» твору, яку запропонував читець; виявлення помилок під час донесення до слухачів змісту художнього твору; загальний висновок та оцінювання» (за О. Ісаєвою).

Коментоване читання. Традиційний прийом, що допомагає «учням у самостійній роботі з художнім текстом, позаяк сприяє їхньому розумінню ідейно-художнього змісту прочитаного, готує їх до аналізу» (за Л. Мірошніченко). Розвиток корисних умінь і навичок для роботи з книгою: вироблення навичок ретельного читання, умінь використовувати словники, довідники, бібліографічні джерела. Коментоване читання як синтетичний прийом, що передбачає залучення й застосування інших прийомів (виразного читання, бесіди, повідомлення учнів, зіставлення тощо). Для опанування прийому коментованого читання вчитель повинен знати: різновиди коментарів, що дозволить зробити викладання цікавим і захоплюючим; типи словників, до яких слід звертатися; різні видання творів. Різновиди коментарів: історико-культурний (розкриття маловідомих і незрозумілих учням фактів/подій з історії та культури іншої країни, відображених у творі); побутовий (пояснення національно-специфічних побутових реалій, ознак національного побуту/звичаїв, не притаманних українському народу); географічний/природничий (пояснення особливостей клімату, флори, фауни, рельєфу країни, які зображено у творі чи вплинули на його написання); лінгвістичний (коментування незрозумілих слів та їхніх значень, умов вживання в художньому тексті, коментування елементів поетичної мови, роз'яснення сталих словосполучень); лінгвопорівняльний (пояснення прямих і переносних значень слів, а також значення ступеня спорідненості їхніх семантичних полів, стилістичної забарвленості в українських та інших мовах).

Методичні різновиди

Види навчальної діяльності учнів, у яких реалізується метод читання художніх творів: читання художнього твору вдома/у класі; виразне читання з обґрунтуванням специфіки читання; вивчення напам'ять; переказування з наближенням до тексту; художня розповідь/усне словесне малювання; написання

сценаріїв; виконання ілюстрацій до прочитаного тексту; усні/письмові читацькі відгуки на прочитаний твір, постановка спектаклю.

Заучування напам'ять. Вивчення напам'ять як процес запам'ятовування, заснований на повторі, процес активного розвитку пам'яті й збагачення усного мовлення учнів. Проблеми ефективного використання цього виду: формальний підхід, небажання виконувати в майбутньому, нерозуміння змісту, відсутність аналізу, механічне заучування з витрачанням більшої кількості часу і зусиль. Вплив на процес запам'ятовування психологічних, вікових та індивідуальних особливостей засвоюваного матеріалу, змісту і форми тексту. Значення розуміння твору для якості його запам'ятовування. Завдання вчителя: досягти гарного запам'ятовування віршів (розвивати здатність тривалого утримання вірша у пам'яті), навчання учнів виразного читання. Прийоми «легкого» вивчення напам'ять: попередній аналіз тексту: осмислення прочитаного, пояснення незнайомих слів/виразів; поділ тексту на логічні частини (строфічний, композиційний): сприяє цілісному і детальному сприйняттю; виразне читання: читання вголос, посилена увага до інтонації та ритму; відтворення того, що запам'ятав: виявлення проблемних місць; використання творчої уяви: візуалізація образів; виокремлення опорних слів твору. Психолого-педагогічні можливості вивчення напам'ять: сприяє розумовому розвитку школярів; підвищує культуру мовлення, збагачує лексичний запас; виховує естетичні смаки та любов до художнього слова; розвиває і тренує пам'ять.

Переказ. Характерні ознаки переказу: переказ сприяє реалізації певної навчальної чи дослідницької мети, виконанню пізнавальних та розвивальних завдань; використовується з певною метою – активізувати аудиторію через акцент на особистісному погляді, стимулювати творче ставлення до твору; переказ розвиває логічне мислення, розширює й активізує словниковий запас, розвиває мовленнєві навички учня.

Художня розповідь/усне словесне малювання. Зміст понять «художня розповідь», «усне малювання», «оживлення тексту». Мета усного малювання – формування умінь відтворювати/передавати словами те, що уявляється/постає під час читання художніх творів. Мета художньої розповіді – стимулювати творчу уяву читачів, уможливлувати виникнення довільних, позатекстових асоціацій. Відмінність усного малювання, художньої розповіді від переказу: наявна власна композиція та сюжет, експозиція й зав'язка та інші компоненти художнього твору, їх особливість – надзвичайно емоційна насиченість. Ключові функції: сприяння розвитку творчої уяви, допомога у тлумаченні та розумінні художніх образів, підвищення емоційного рівня сприйняття художнього тексту. Усне малювання як ефективний засіб для роботи над пейзажною лірикою. Головні етапи впровадження прийому. Перший/початковий етап: аналіз ілюстрацій до твору, порівняння репродукцій картин з уривками твору, самостійний підбір малюнка до твору чи його фрагмента. Другий етап – словесний малюнок: виокремлення домінуючого образу, його оточення; знаходження слів, за допомогою яких цю картину зображує автор у творі; підбір колірної гами, що виражає настрій і почуття героя; особлива увага до засобів художньої виразності (авторський підбір епітетів, метафор та порівнянь); складання діафільму – серії словесних або графічних малюнків відповідно до послідовності подій у творі, кожен малюнок супроводжується титрами/підписами. Малювання словесних картин до важливих для розуміння ідейного змісту епізодів тексту.

Складання сценаріїв (кіносценаріїв). Особливий вид діяльності, що об'єктивно спонукає/мотивує учнів до творчого процесу. Причини захоплення учнів кіномистецтвом: динамічне розгортання дії у кінофільмі; зоровий, рухливий образ викликає на свідомому/позасвідомому рівнях безліч асоціацій; кіномистецтво видовищне, надає можливість глядачам

віртуально перевтілюватися у персонажів фільму і ставати активним учасником подій. Складнощі використання цього виду діяльності. Методика складання/написання сценарію: обрання тексту, за яким організовується відповідний вид діяльності; членування твору на епізоди, з яких вибудовуватиметься текст сценарію; композиція та зміст епізодів; опрацювання фрагментів текстів, що озвучуватимуть відповідні епізоди; домашнє завдання – написання кіносценарію. Залучення учнів до такого виду діяльності сприяє: глибокому розумінню ідейного змісту аналізованого твору, усіх текстових/позатекстових деталей, усвідомленню суттєвих відмінностей між двома самостійними видами мистецтва, які не можуть замінити один одного; формуванню позитивного ставлення до літератури.

Ілюстрування прочитаного твору. Вид діяльності, що має вагоме значення для активного розвитку творчої уяви учнів, допомагає їм чітко відтворити життєві картини чи портрети персонажів, змальовані письменником у творі. Мета – засвоєння учнями знань про взаємодію образотворчого мистецтва та літератури, формування художньо-практичних умінь та навичок передавати у живописному творі індивідуальні характеристики обраного персонажа, використовувати набуті знання у самостійній художній діяльності під час виконання ілюстрації до твору. Два різновиди ілюстрування прочитаного твору: словесне, графічне. Варіативність виконання графічного завдання: малюнок, створений власноруч чи за допомогою технічних засобів (комп'ютерних програм, ІІІ). Специфіка використання цього виду діяльності: не всі учні на належному рівні володіють мистецтвом малювання, врахування вікових особливостей учнів. Аналіз наявних ілюстрацій та картин як перший важливий етап до власного ілюстрування прочитаного. Методика використання даного виду: аналіз твору або його частин, які проілюстровані художниками; знаходження епізодів тексту, яким відповідають ілюстрації; з'ясування, за допомогою

яких живописних засобів митець відтворив зміст тексту і як висловив власне ставлення до зображуваного; встановлення, чи точно передані художником словесні образи; знаходження відмінностей між словесними та живописними образами; яке значення мають ці відмінності для розуміння словесного образу; з'ясування, чи збігається уявлення учнів про образ з тим, що зображено на ілюстрації; обрання окремих епізодів для створення власних ілюстрацій; проведення вибіркового читання за ілюстраціями учнів, що дозволяє закріпити зв'язок слова та образу. Вимоги до вчителя: обізнаність з техніками живопису, із засобами виразності, які використовуються у цьому виді мистецтва.

Усні/письмові читацькі відгуки на прочитану книгу, спектакль чи кінофільм. Визначення поняття «відгук»: висловлювання людини про певний твір, що має емоційно-оціночний характер і містить аргументацію думки автора, підкріплену доказами. Читацький відгук – форма діяльності учнів, що передбачає їх самостійну роботу щодо розвитку умінь усвідомлювати та формулювати власні враження від прочитаного/побаченого. Ефективний різновид діяльності учнів, направлений на вироблення навичок осмисленого та критичного сприйняття художніх текстів/вистав/фільмів, підвищення рівня загальної культури та культури читання учнів. Уважне та вдумливе прочитання/перегляд, обмірковування цікавих думок та ідей, складання плану як важливі підготовчі етапи до написання відгуку. Схема організації цього виду діяльності: повідомити назву книги/фільму та його автора/режисера; коротко розповісти основний зміст; визначити проблематику тексту; чітко сформулювати свої думки/враження (сподобався/не сподобався); аргументувати свою оцінку, підкріпивши доказами (цитати, фрагменти); назвати головних персонажів і висловити своє ставлення до них; вмотивувати оцінку персонажів; зробити висновок: надати узагальнену

оцінку всій книзі/фільму шляхом порівняння з іншими роботами автора або тієї самої жанрової спрямованості; дати поради однокласникам: читати/дивитися чи не читати/ не дивитися.

Евристичний метод

Евристичний – наступний рівень, відповідно до логіки пізнавальної діяльності учнів. Тлумачення грецького слова «евристика»: теорія методики, «сукупність прийомів дослідження й навчання за допомогою навідних питань, мистецтво пошуку істини». Евристичний метод: сприяє опануванню учнями основних методик аналізу літературного тексту, розумінню ключових понять з теорії літератури, усвідомленню закономірностей історико-літературного процесу; розвиває критичне мислення учнів, учить самостійності у здобутті знань, вдосконалює їхні практичні навички аналізу твору, біографічних та історико-літературних матеріалів, критичних статей, зацікавлює їх предметом вивчення та спонукає до роздумів і пошуків.

Евристична бесіда та навчальний диспут як домінуючі прийоми евристичного методу. Евристична бесіда як підґрунтя до диспуту. Методика підготовки бесіди чи диспуту: перший етап – підготовчий: учитель перечитує художній твір, опрацьовує додаткові джерела літератури (літературознавчі, біографічні, літературно-критичні статті тощо), долучає інформацію з інших видів мистецтва – театральних постановок, кінофільмів та ін., на основі зібраної/опрацьованої інформації формулює систему питань і визначає типи завдань; другий етап – етап реалізації: проведення бесіди або диспуту, третій – підбиття підсумків, висновки.

Евристична бесіда. Метод евристичної бесіди, прийоми реалізації, види робіт. Значення бесіди: надає значні можливості для індивідуальної роботи з учнями, виявлення/з'ясування їхніх читацьких реакцій, рівня розуміння твору. Визначення евристичної бесіди: «метод, який передбачає поглиблення

первинного емоційно-художнього сприйняття учнями літературного твору й стимулювання їхніх інтелектуальних зусиль» (Л. Мірошніченко); метод безпосереднього спілкування, що дає змогу одержати інформацію від співрозмовників за допомогою наперед підготовлених запитань. Чотири ключові прийоми реалізації евристичного методу. Побудова логічної та чіткої системи запитань як перший важливий прийом: запитання формуються за художнім твором, критичною статтею, стосуються теоретичних або історико-літературних проблем; дають змогу не лише отримати готові знання, а й можливість зрозуміти, як ці знання здобути. Вимоги до запитань: чіткі, логічні та зрозумілі за змістом; невеликі за обсягом; складені за принципом від найпростіших до складних; основні запитання та додаткові; у кількох варіантах (відповідають рівню підготовки); спрямовані на чітку/однозначну відповідь. Побудова системи різних типів завдань до тексту/статті/матеріалів – другий прийом реалізації евристичного методу. Види завдань: фронтальні, групові, індивідуальні; усні, письмові. Використання прийому зіставлення для ефективного виконання творчих завдань. Зіставлення як третій важливий етап реалізації евристичного методу. Предмет зіставлення: епохи, літературні напрями; біографії письменників, творчі контакти (зустрічі, листування, співпраця); історія створення сюжетів/творів; близькі за ідейно-тематичним спрямуванням твори; оригінал твору та його переклад; художні образи; образні асоціації, які виникають у свідомості учнів; теоретико-літературні поняття, які залежно від національної специфіки розбіжні за своїм значенням або збігаються лише частково; відтінки слів в образних системах українських та зарубіжних авторів; рівень значення творчості письменників. Четвертий етап – постановка проблеми вчителем або учнями й організація та проведення диспуту. Види бесід: за заздалегідь складеними питаннями та вільна бесіда. Бесіда за складеними питаннями: вчителем

пропонується система запитань, які дозволяють учням самостійно зорієнтуватися у тексті, знайти відповідні докази, підтвердити власні тези/висновки цитатами та підготуватися до колективної бесіди на уроці. Вільна бесіда: вчитель заздалегідь продумує та розробляє план-конспект, визначає в ньому мету, спрямованість бесіди та її висновки; він не пропонує питання, учні повинні добре орієнтуватися у художньому тексті, запитання виникають у процесі обговорення.

Навчальний диспут. Дефініція понять «диспут», «дискусія», «дебати». Походження слова «диспут»: від латинського – міркую, суперечу. Диспут як один із домінуючих прийомів евристичного методу: допомагає розвивати логічне мислення та культуру мови учнів; формувати власний погляд та переконання (розвиток критики та самокритики); сприяє самостійності у набутті знань, формує соціальну та моральну зрілість; навчає вмінню опонувати й перевіряти правильність/неправильність своїх гіпотез, поглядів і переконань; впливає на інтелектуальну та емоційну сфери особистості учня. Проблемне питання як основа для організації диспуту. Диспут – засіб перетворення знань у переконання: обговорення питань, запропонованих учителем, та тих, що виникли під час підготовки до диспуту; зіштовхування різних поглядів/думок, як наслідок – знання учнів уточнюються, коригуються, поглиблюються; практика аргументованого захисту власних думок, ідей, переконань. Запорука успішного проведення диспуту: високий рівень ерудиції, активності та самостійності учнів, старання підготовка вчителя та учнів, актуальність теми, характер проведення. Підготовчий етап: визначення та формулювання вчителем теми диспуту, мети та завдань; розробка системи питань і контрпитань для розкриття змісту теми; проведення інструктажу для учнів; осмислення учнями проблеми та її основних аспектів; підготовка необхідної інформації про суть проблеми; обмін думками; підготовка відповідних матеріалів на підтвердження

своїх думок, суджень. Вимоги до диспуту: вільний обмін думками; активність під час диспуту; виступ та критика будь-яких положень, з якими не погоджуються; ключове – факти, логіка, уміння доводити, переконувати, аргументувати. Технологія проведення диспуту: оголошення теми, мети, завдань; ознайомлення з наочністю та дидактичними матеріалами; налаштування учнів на відвертість, уважне й шанобливе ставлення до інших думок; обґрунтування своїх переконань, висновків; підбиття підсумків: оцінка не лише змісту виступів, а й форми їх виголошення, увага до сформованості умінь правильно відстоювати свої думки та переконання.

Дебати. Дебати як одна з інтерактивних методичних форм. Ключові відмінності між диспутом та дебатами. Правила проведення дебатів: участь двох і більше команд; відстоювання командами позиції, обраної під час жеребкування; обрана позиція відстоюється всіма членами команди, незалежно від їх власних переконань; аргументація проводиться, поки не вичерпаються всі докази; заборона повторів аргументів, порушення норм етикету спілкування; роль «рефері» виконує вчитель, який проводить дебати; «рефері» підводить підсумки дебатів і оголошує переможців; за необхідності обираються члени журі, які й оцінюють процес дебатів і виставляють бали.

Дослідницький метод

Роль давньогрецького філософа Сократа у становленні дослідження як методу. Ключовий чинник дослідницького методу: переважання самостійної роботи учнів у процесі вивчення художнього твору й ґрунтовного його аналізу. Навчальний характер дослідницького методу: від учнів не вимагають нових відкриттів. Мета застосування – навчити учнів з наукової точки зору аналізувати текст. Суттєві відмінності між евристичним та дослідницьким методами: використовуючи евристичний метод, учитель спрямовує пошук учнів у відповідне русло (за допомогою запитань, різних завдань), при

застосуванні дослідницького методу – учні самостійно виконують доволі складні завдання, опираючись на здобуті раніше знання, навички та вміння. Дослідницький метод та специфіка його застосування у класах з різними рівнями сформованості читацької компетентності: часткове використання в середніх класах, доцільність активного застосування у старших класах, коли для стимулювання/мотивування залучаються всі його прийоми. Дослідження передбачає: критичне опанування художніх текстів, наукових та науково-популярних книг/статей у процесі роботи над обраною темою. Прийоми реалізації дослідницького методу: формулювання вчителем головної проблеми; рекомендація проведення уроку у формі семінарського заняття: учні самостійно обирають теми доповідей, співдоповідей або готують виступи/доповіді в ролі опонентів; учитель пропонує для самостійного аналізу позапрограмний художній текст або самостійно обраний учнями твір, або творчі завдання літературознавчого/культурологічного/естетичного характеру. Види діяльності учнів, передбачені дослідницьким методом: самостійний аналіз частини чи епізоду тексту, що вивчається; цілісний аналіз позапрограмного твору; компаративний аналіз двох або більше творів на тематичному, проблемному, ідейному, теоретико-літературному, історико-літературному, мистецько-культурологічному рівнях; порівняння й аналіз двох чи більше точок зору щодо твору, образ героя тощо; порівняння художнього твору з його екранізацією; самостійна оцінка вистави, різних акторських інтерпретацій героя драми; уміння користуватися бібліотечними каталогами, самостійно знаходити необхідні для виконання завдань літературні джерела, вміння їх опрацьовувати, конспектувати, цитувати, складати плани, конспекти та повні тексти своїх виступів і творів. Значення дослідницького методу: сприяє розвитку мислення учнів, оволодінню ними навичками та вміннями, які пов'язані з досягненням знань із певного предмета, водночас стимулює справжнє зацікавлення літературою.

Репродуктивний метод

Дефініція понять «репродуктивний метод», «викладацький метод», «репродуктивно-творчий метод». Обов'язковість репродуктивного методу, що логічно завершує процес пізнання: спрямований на відновлення, відтворення збереженого у пам'яті матеріалу. Застосування репродуктивного методу у процесі повторення вивченого матеріалу, перевірки домашнього завдання. Ключова мета репродуктивного методу – надання учням «готових» знань і спрямовування їхніх зусиль на запам'ятовування необхідної інформації; формування вміння застосовувати набуті знання; збагачення учнів знаннями та вміннями, формування навичок проведення основних розумових операцій. Процес реалізації методу: за допомогою прийомів, спрямованих на стимуляцію навчальної діяльності учнів. Ключові прийоми реалізації репродуктивного методу: слово вчителя, розповідь вчителя, лекція, завдання за підручником або посібником. Вікова специфіка застосування прийомів: перші два використовуються вчителем у середніх класах, третій – частіше у старших. Розвиток думки учня при використанні репродуктивного методу: вчитель виголошує проблемну лекцію, учень стежить за логікою викладу матеріалу, складає тезисний план; учитель подає різні точки зору на проблеми і пропонує шляхи вирішення. Значення наочності при застосуванні репродуктивного методу навчання: краще й активніше засвоєння і запам'ятовування інформації.

Слово вчителя. Прийом репродуктивного методу, за допомогою якого подається будь-яка інформація, найчастіше організаційного характеру: мотивацій навчальної діяльності, оголошення теми, мети та завдань уроку тощо. Специфіка застосування вчителем цього прийому: допомагає розпочати урок, донести учням певну невеличку інформацію, підбити підсумки виконання учнями домашнього завдання, у написанні творчої роботи, дати необхідну інформацію протягом уроку,

пояснити зміст та умови виконання домашнього завдання. Небагатослівність і конкретність як характерні ознаки методу.

Розповідь учителя. Характерні ознаки: лаконічний характер, нескладна за науковим змістом та термінологією, більш екзистенційна (вчитель висловлює своє бачення ситуації, явища, подає своє враження, акцентує на найцікавішому). Умови використання вчителем поширеного слова: при викладанні біографічних відомостей, пов'язаних із написанням твору; фактів суспільно-історичного плану, що покладені в основу тексту; історико-культурні й літературні явища життя; історико-порівняльні паралелі щодо зарубіжної та української літератур; типологічно подібні моменти у різних літературах; переказ окремих епізодів, що не вивчаються текстуально. Підготовка вчителя як важливий та необхідний етап цього прийому: складання плану, тез, написання розгорнутого конспекту, підбір наочності. Початок розповіді – важливий момент фокусування уваги та зацікавлення інформацією учнів. Психолого-педагогічні можливості розповіді вчителя: в оптимальній формі подається фонові інформація; стимулює інтерес до особистості письменника та його твору, прочитання і подальшого осмислення художнього тексту; здійснює вплив на емоційну сферу особистості учня; подається взірць літературної мови.

Лекція. Поступове розширення розповіді вчителя у старших класах, перехід до застосування лекції. Лекція як ефективний метод вивчення літератури, найбільш зручний та економний засіб передачі складного, великого за обсягом навчального матеріалу. Розрізнення понять «шкільна лекція» та «лекція». Визначення шкільної лекції: послідовний виклад навчального матеріалу вчителем. Специфіка застосування (старші класи). Вимоги до лекції (за Г. Ващенком): належний науковий рівень; струнка структура (вступ, план, виклад теми, висновки); жива й цікава форма викладу; нормативність мови і стилістична виразність лектора, доступність мовлення для розуміння учнів;

відповідність інтонації, міміки, жестів лектора змісту лекції. Специфіка сприйняття лекційного викладу: від учнів вимагається широке коло знань, уміння зосереджуватися під час слухання, запам'ятовувати основне. Етапи підготовки лекції: обрання матеріалу для лекції; призначення учнів-помічників для спільної підготовки; завдання для учнів: оформлення дошки (записування теми, епіграфа, плану уроку, цитат, дат тощо); оформлення виставки книг (різні видання творів письменника, монографій, статей про нього, мемуарів, епістолярної спадщини); підготувати слайди/презентацію з цитатами та відгуками про письменника і його творчість; вивчити напам'ять його вірші; стати співдоповідачами. Вступний, оглядовий та підсумковий характер лекції. Складові частини: вступна (привертає увагу до теми і зацікавлює учнів), головна (розкриття змісту теми, обґрунтування її теоретичних положень), завершальна (підбиття підсумків, формулювання висновків). Класифікації лекцій: за змістом (вступна, біографічна, настановча, оглядова, підсумково-узагальнювальна), за формою (проблемна, сократична, дискусійна, нарисова, асоціативна). Поєднання шкільної лекції з іншими прийомами: запитання, виразне читання, унаочнення, самостійна робота.

Завдання за підручником або посібником/хрестоматією.

Прийом репродуктивного методу, що потребує не механічного запам'ятовування та відтворення отриманої від учителя інформації, а осмисленого володіння нею, вміння ілюструвати її самостійно підібраними прикладами.

Види діяльності учнів, зумовлені репродуктивним методом: уважне та свідоме сприйняття слова, розповіді й лекції вчителя; складання плану, тез або конспекту лекції учителя чи прочитаних статей підручника; складання хронологічних та інших таблиць; підготовка усних відповідей за лекцією вчителя або матеріалом підручника; написання творів узагальнюючого характеру з використанням наявного матеріалу з даної теми чи

проблеми. Значення репродуктивного методу – не лише повідомлення готових знань, а й розкриття шляхів оволодіння певними вміннями; метод сприяє розвитку мислення учнів, умінню критично сприймати й оцінювати будь-який матеріал, забезпечує свідоме й глибоке засвоєння знань.

Технології навчання зарубіжної літератури

Зміна функцій учителя: від транслятора знань та організатора навчального процесу до педагога-консультанта, який надає необхідну допомогу учням під час здійснення самостійної пошукової навчальної діяльності. Застосування специфічних технологій в організації відповідного навчання.

Технологія кооперативного навчання – навчання об'єднаних спільною навчальною метою учнів у малих групах: учитель керує роботою кожного учня опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльність малої групи. Основні ознаки кооперативного навчання: поділ учнів на групи для досягнення конкретної навчальної мети; склад груп змінюється відповідно до змісту й характеру навчальних завдань; кожна група розв'язує конкретну проблему, визначену завданням; завдання в групі виконується так, щоб можна було відзначити й оцінити індивідуальний внесок кожного члена групи та групи в цілому. Переваги кооперативного навчання: орієнтує учнів на взаємодію та співпрацю зі своїми ровесниками, уможливорює реалізацію природного прагнення кожної людини до спілкування, сприяє розвитку умінь працювати в команді, будуючи процес виконання колективного завдання ефективним шляхом.

Ігрова технологія. Гра як прогресивний спосіб організації діяльності учнів. Ігрова технологія як інноваційний метод, що робить навчальний процес цікавим та насиченим. Особливості ігрових технологій навчання: задана ситуація, в основі якої лежить соціальний досвід; за певних створених обставин в учня розвиваються нові невласиві йому якості і прищеплюється контроль над своєю поведінкою. Втілення в різноманітних

дидактичних іграх: рольових, завданням яких є програвання типових життєвих ситуацій; ділових, що моделюють поведінку людей за певних заданих обставин, на певному робочому місці; імітаційних, які передбачають освоєння певних процедур, формування уявлень про цілісну сферу діяльності.

Проектна технологія. Проектна технологія як ефективний метод здобуття нових знань, закріплення вивченого матеріалу, контролю знань та умінь учнів. Основні ознаки: передбачає самостійну (індивідуальну, групову) діяльність учнів, що полягає у добровільному виборі, дослідницькому, творчому вивченні або розв'язанні значущої в теоретичному, практичному, пізнавальному плані проблеми на основі самостійного визначення завдань, етапів дослідження, їх реалізації і оформлення результатів.

Технологія розвитку критичного мислення учнів на основі застосування сукупності спеціальних форм, прийомів і методів навчання під час опрацювання інформації з різних джерел, зокрема підручника, художнього твору, засобів масової інформації, інтернету. Основні ознаки: накопичуючи дані, аналізуючи тексти, зіставляючи альтернативні погляди і використовуючи можливості колективного обговорення, учні шукають і знаходять відповіді на питання, що їх хвилюють, розвиваючи ті вміння і навички мислення, що дають змогу адекватно оцінювати нові обставини й формувати стратегію подолання проблем, які можуть виникнути.

Технологія навчання на основі дебатів і дискусій – будується як цілеспрямований і впорядкований обмін ідеями, судженнями, думками в групі задля пошуку не стільки єдиної істини, як множинних істин, що постають як обґрунтовані погляди і позиції.

Технологія ситуаційного навчання. Їх застосування передбачає осмислення учнями реальної життєвої ситуації, що відображає не тільки певну практичну проблему, але

й актуалізує певний комплекс знань, умінь, навичок учнів, необхідних для її розв'язання. Основне завдання – не лише передача знань, а й розвиток здатності учнів ефективно діяти і приймати рішення в реальних життєвих ситуаціях.

Література

1. Башманівська Л., Усатий А. Методика навчання української та зарубіжної літератур у закладах освіти : навч.-метод. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023. 66 с.
2. Дмитренко К. Інноваційні методи викладання зарубіжної літератури. Харків : Основа, 2018. 92 с.
3. Ігрові форми і методи на уроках зарубіжної літератури : навч. посіб. / упоряд. Н. Жданова, І. Жеміоніс. Київ : Шкільний світ, 2008. 112 с.
4. Ісаєва О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів при вивченні зарубіжної літератури : посіб. для вчителя. Київ : Ленвіт, 2000. 184 с.
5. Коваль Г., Іванова Л., Суржур Т. Методика читання : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. 280 с.
6. Куцевол О. Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія) : навч. посіб. Київ : Освіта України, 2011. 464 с.
7. Мацевко-Бекерська Л. Методика викладання світової літератури : навч.-метод. посіб. Одеса : Гельветика, 2020. 296 с.
8. Методика навчання зарубіжної літератури : навч. посіб. / укл. О. Черевченко. Умань : Візаві, 2020. 144 с.
9. Мірошніченко Л. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник. Київ : Вища школа, 2007. 415 с.
10. Орлова О. Методика навчання зарубіжної літератури : навч.-метод. посіб. для підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» філологічних спеціальностей педагогічних закладів освіти. Полтава : ПНПУ, 2021. 109 с.
11. Савченко О. Методика читання в початкових класах : посіб. для вчителя. Київ : Освіта, 2007. 334 с.

12. Удовиченко Л. Методика навчання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти : навч. посіб. для підготовки до атестації студентів-філологів. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2022. 121 с.
13. Фенцик О. Повноцінне сприйняття молодшими школярами художніх творів на уроках літературного читання. *Початкова школа*. 2011. № 11. С. 9–15.
14. Штейнбук Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в школі : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 316 с.
15. Шуляр В. Компетентнісні літературні вправи (зарубіжна література, інтегрований курс «Література») : практико-орієнтована монографія : у 2 ч. Миколаїв : МОППО, 2024. Ч. 1. 196 с.
16. Шуляр В. Компетентнісні літературні вправи (зарубіжна література, інтегрований курс «Література») : практико-орієнтована монографія : у 2 ч. Миколаїв : МОППО, 2024. Ч. 2. 210 с.

Тема 10

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основні поняття: *метод, прийом, інновації, інноваційні методи, методи кооперативного навчання, інноваційні методи активізації творчого потенціалу учнів, методи ейдетики, інтерактивне навчання, інформаційно-комунікаційні технології навчання, цифровізація освіти, проєктна діяльність учнів, технології використання штучного інтелекту.*

Інноваційні методи та прийоми викладання зарубіжної літератури в середній школі – новітні підходи до навчання, які сприяють розвитку критичного мислення, творчості та активної участі учнів у процесі пізнання. **Головна мета вивчення предмета «Зарубіжна література» в ЗОШ** – «залучення учнів до кращих здобутків зарубіжної літератури та культури, розвиток творчої особистості (читача), формування в неї гуманістичного світогляду, високої моралі, естетичних смаків, а також якостей громадянина України, який усвідомлює свою належність до світової спільноти» (Зарубіжна література 5–9 клас. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів).

Інновації (англ. innovation – нововведення, термін Й. Шумпетера) – концептуальні нововведення, комплекс заходів, спрямованих на впровадження нових принципів, методів, технологій, винаходів. Відмінність понять інновації та новації: «новація – це заміна чогось узвичаєного новим, інновація ж означає таке нововведення, яке здійснюється в системі за рахунок її власних ресурсів» (Г. Токмань). Похідні поняття інноваційної діяльності, інноваційного процесу, інноваційної активності. Неологія – наука про інновації. Інноваційна технологія навчання, за Г. Токмань, – система новаторських способів педагогічних дій, форм і засобів навчання, спрямована на оптимізацію процесу навчання.

Інноваційність – одна з ключових компетентностей, якими повинні оволодіти школярі після закінчення адаптаційного (5–6 класи) і базового предметного навчання (7–9 класи). Курс зарубіжної літератури у середній школі як активізатор комунікації українською й іноземними мовами, розвитку інформаційно-комунікаційної та культурної компетентностей. Проблема обдарованості, творчості, інтелекту, креативної освіти – провідні у сучасній освітній політиці. Інноваційний підхід є важливим аспектом компетентнісного потенціалу предмета «Зарубіжна література», що виявляється через різноманітні *вміння*, зокрема:

- здатність чітко, грамотно та креативно презентувати власні ідеї та погляди, використовуючи різноманітні виразні засоби, зокрема приклади і цитати з творів класичних та сучасних зарубіжних авторів;
- уміння ефективно застосовувати нематеріальні та цифрові ресурси для навчання, комунікації та дослідження літературних і лінгвістичних явищ, а також для впровадження інноваційної діяльності;
- здатність вибирати та застосовувати різні комунікативні стратегії для розв’язання важливих життєвих проблем, зокрема у ситуаціях невизначеності;
- орієнтація на морально-етичний та естетичний досвід, закладений у творах художньої літератури різних народів, при прийнятті особистих рішень та розв’язанні життєвих проблем.

Відповідно до модельної програми навчання вітаються відкритість до інновацій, готовність продукувати нові ідеї, мотивувати до цього інших; морально-етична відповідальність за власні вчинки; усвідомлення необхідності поєднання інноваційного поступу особистості/суспільства з морально-етичними нормами, стратегіями толерантної комунікації та міжкультурної взаємодії.

Взаємозв'язки традиційних та інноваційних методів у літературній освіті. Головна мета інноваційних методів вивчення зарубіжної літератури – формування креативних навичок компетентного читача. **Педагог** – організатор співдружності, посередник, консультант та керівник пошукової діяльності учнів. **Учень** – активний, зацікавлений у навчальній діяльності і умотивований до самовдосконалення.

Найважливіші параметри інноваційного навчання: суб'єктивний тип і характер взаємовідносин між здобувачами освіти та педагогом; діалогічний, демократичний, рефлексивний стиль взаємодії; групові та колективні форми організації навчального процесу; проблемні, пошукові, евристичні та дослідницькі методи навчання; ефективні способи отримання й засвоєння інформації, які орієнтовані на пошуково-мисленнєву діяльність.

Освітні інновації, за В. Шевченко, – цілеспрямований процес «часткових змін, що ведуть до модифікації мети, змісту, методів, форм навчання, способів і стилю діяльності, адаптації освітнього процесу до сучасних вимог часу і соціальних запитів ринку праці».

Інноваційне навчання – систематичне прагнення до переоцінки цінностей, збереження тих із них, які мають незаперечне значення і відкидання тих, що вже застаріли. Інноваційність як активний процес створення, поширення нових методів і засобів для виконання дидактичних завдань підготовки фахівців у гармонійному поєднанні класичних традиційних методик та результатів креативного пошуку, застосування нестандартних, прогресивних технологій, оригінальних дидактичних ідей і форм забезпечення освітнього процесу.

Методи кооперативного навчання

Методи кооперативного навчання на уроках зарубіжної літератури в середній школі – це освітні технології, спрямовані на організацію співпраці між учнями для досягнення спільних

навчальних цілей. Вони передбачають інтерактивну взаємодію, активне залучення кожного учасника та розвиток комунікативних і соціальних навичок. Ці методи сприяють глибшому розумінню літературних текстів; формуванню критичного мислення; підвищенню зацікавленості у вивченні зарубіжної літератури; створенню атмосфери взаємодопомоги та підтримки. Колективно-групове навчання – це підхід, що передбачає взаємодію учнів у групах для досягнення спільних навчальних цілей.

- **Робота в парах:** виконання завдань у парах, що стимулює співпрацю та взаємне навчання. Наприклад, обговорення аналізу характеру літературного героя. Один учень формулює характеристики, інший – ілюструє їх прикладами (уривками) з тексту.
- **Робота в групах:** учні працюють у малих групах над спільним завданням, як-от створення постеру про проблематику твору (розподіл ролей: текстовий редактор, ілюстратор, доповідач).
- **Коло ідей:** учасники по черзі висловлюють свої думки щодо заданого питання. Наприклад, обговорення, які конфлікти порушує твір і як вони відображають час його написання.
- **Акваріум:** група учнів виконує завдання або обговорює проблему, а решта спостерігають і аналізують.
- **Два – чотири – всі разом:** спочатку учні працюють у парах, потім об'єднуються у четвірки, а далі обговорюють усім класом.
- **Ротаційні трійки:** кожна група з трьох учнів працює над різними питаннями, потім змінює склад і продовжує роботу.
- **Інтерактивні плакати (стінгазети):** групи створюють постери, які відображають ідеї твору.
- **Метод «Шість капелюхів»:** розгляд ситуації (складної моральної дилеми) в творі з шести різних позицій: емоційна, логічна, креативна тощо.
- **Дискусійна карусель:** групи по черзі обговорюють проблеми, переходячи до іншого столу.

- **Метод кейсів:** робота над реальними або вигаданими ситуаціями з твору, наприклад, розробити план дій для персонажа на основі його проблеми.
- **Мікрофон:** учні по черзі висловлюють свою думку з конкретного питання, тримаючи уявний «мікрофон».
- **Мозковий штурм:** група генерує ідеї чи відповіді на запитання за принципом «жодна ідея не неправильна».
- **Ажурна пилка (Jigsaw):** учні розділяються на групи, кожна з яких вивчає певний аспект теми, а потім діляться знаннями з іншими.
- **Навчаючи – учусь:** учень виступає в ролі вчителя, пояснюючи матеріал іншим.
- **Незакінчені речення:** учні завершують речення, щоб висловити свої думки.
- **Групування:** створення асоціативних схем, у яких центральне слово оточується пов'язаними поняттями. Наприклад, слово «Шекспір» у центрі, а навколо – ключові твори, теми, персонажі.
- **Кола Вена:** графічний метод порівняння двох або більше об'єктів через перетин кіл.
- **Дерево рішень:** учні аналізують проблему або конфлікт твору, розглядаючи причини, наслідки та можливі рішення.
- **Карусель:** учні працюють у парах або групах, які по черзі змінюють позиції для обговорення різних аспектів теми.
- **Пошук істини:** групи обговорюють суперечливе питання, намагаючись знайти компроміс або істину.
- **Міркування від протилежного:** учні формулюють ідеї, які суперечать загальноприйнятим поглядам, а потім аналізують їх.
- **Діамантова діаграма:** ранжування ідей чи понять за їхньою важливістю у формі діаманта. Наприклад, визначення найбільш вагомих мотивів у романі «Айвенго».
- **Фішбоун (риб'ячий скелет):** графічний метод, що допомагає аналізувати причини й наслідки проблеми. Наприклад, аналіз причин і наслідків трагічної долі Гамлета у п'єсі Шекспіра.

Технології і методи ситуативного моделювання на уроках зарубіжної літератури. Ситуативне моделювання як методичний підхід, який дозволяє учням «зануритися» в атмосферу літературного твору, дослідити поведінку героїв, їхні почуття та мотиви через створення навчальних ситуацій. Це сприяє розвитку критичного мислення, емпатії, креативності й комунікативних навичок.

Інноваційні методи активізації творчого потенціалу учнів на уроках зарубіжної літератури

Інноваційні методи активізації творчого потенціалу учнів на уроках зарубіжної літератури – сучасні педагогічні прийоми, спрямовані на розвиток креативності, уяви та аналітичного мислення школярів. Вони допомагають учням краще зрозуміти літературні твори, розкрити свій творчий потенціал та набути навичок нестандартного мислення. Ці методи сприяють залученню учнів до активної участі у навчальному процесі.

- **Кроссенс** (англ. *cross-sense*) – це асоціативна головоломка, що складається з 9 малюнків, кожен з яких має приховане смислове або емоційне значення.
- **Сенкан** – п'ятирядковий вірш, що допомагає узагальнити знання про твір чи персонажа.
- **Інсерт (INSERT)** – метод інтерактивного читання, який передбачає маркування тексту за допомогою умовних знаків (✓, –, +, ?). Учні позначають у тексті уривки, які вони зрозуміли (✓), викликають сумнів (–), нові ідеї (+) або питання (?). Це сприяє глибшому осмисленню прочитаного.
- **Творчі продовження:** *приквел* – історія, що передує подіям твору; *сиквел* – продовження історії, події після завершення роману; *ремікс* – переосмислення твору в іншому стилі чи жанрі; *спіноф* – окрема історія про другорядного персонажа; *фанфіки* – власні твори, написані учнями на основі

оригінального тексту. Створення *сценаріїв* для екранізації: учні пишуть сценарій для сучасної адаптації твору, враховуючи нові реалії. Наприклад, сучасна адаптація «Отелло» у вигляді детективу.

- **Акрівірії** – вірші, де перші літери кожного рядка складають слово або ім'я.
- **Каліграми** – вірші або інший текст, оформлений у вигляді малюнка, який відображає їхній зміст. Наприклад, вірш про море у вигляді хвилі чи корабля.
- **Смайли-пиктограми** – використання емодзі для аналізу або переказу сюжету. Наприклад, передати сюжет «Ромео і Джульєтти»: ❤️👉🤔💔🔪💀🌹.
- **Листування між персонажами**: учні пишуть уявні листи або електронне листування між героями.
- **Інтерв'ю з героями твору**: учні виступають у ролі журналістів, ставлячи питання персонажам, які відтворюють інші учні.
- **Технологія «Живі картини» (Tableau Vivant)**: учні відтворюють сцени твору, зупиняючи момент у вигляді «живої картини».
- **Літературні квести** – інтерактивна гра, що передбачає виконання завдань, пов'язаних із твором.
- **Створення літературного блогу або соціальної сторінки героя**: учні пишуть пости, створюють меми чи публікації в соцмережах (Facebook, Instagram, X / Twitter) від імені літературного персонажа.
- **Технологія сторітелінгу**: учні вигадують історії на основі образів, тем чи подій твору. Наприклад, розповісти історію з погляду другорядного персонажа.

Методи ейдетики

Методи ейдетики – це способи навчання, що використовують здатність до яскравого запам'ятовування та відтворення образів, асоціацій, емоційних вражень. Вони

спрямовані на активізацію уяви, творчого мислення та формування міцних асоціативних зв'язків, що полегшують запам'ятовування й розуміння літературного матеріалу. Основні принципи ейдетики: візуалізація – створення в уяві яскравих образів, пов'язаних із текстом; асоціативність – прив'язка нової інформації до вже знайомих образів чи понять; емоційність – акцент на емоційному переживанні для кращого запам'ятовування; ігрова форма – використання творчих завдань, що стимулюють уяву. Результати використання ейдетичних методів: поліпшення пам'яті та уваги; глибше емоційне сприйняття літературних творів, розвиток емоційного інтелекту; розвиток образного та асоціативного мислення; підвищення зацікавленості учнів у зарубіжній літературі.

- **Ейдос-конспект:** структурований конспект, в якому інформація подається за допомогою малюнків, символів, схем і коротких текстів.
- **Піктограма:** методика, що передбачає перетворення тексту в малюнки або піктограми, які символізують ключові ідеї.
- **Метод входження:** «увійти» в образ – учні уявляють себе героями твору, відчують його емоції, вивчають його думки та дії.
- **Метод фантастичної розповіді:** створення учнями альтернативних історій чи розвитку подій на основі прочитаного.
- **Колаж:** створення візуальних композицій із малюнків, фото, цитат і символів, які ілюструють специфіку твору.
- **Скрапбукінг:** методика створення креативного зошита чи альбому, в якому відображаються події, герої, мотиви, цитати й уривки описів твору.
- **Лепбук:** інтерактивна папка, що містить інформацію у вигляді схем, малюнків, кишеньок з картками.
- **Віршостосики:** учні створюють короткі римовані вірші на основі ключових моментів твору.

- **Візуалізація тексту та біографії автора:** створення наочних матеріалів, картинок, фотографій, хронологічної шкали для подання біографії автора або сюжету твору.
- **Ментальні карти (Mind Maps):** графічний спосіб подання інформації, де центральна тема розгалужується на підтеми.
- **Мнемотехнічні прийоми:** складання віршів чи асоціативних фраз для запам'ятовування імен, назв або дат.
- **«Картинна галерея»:** візуалізація ключових сцен із твору у вигляді уявних картин або їх ілюстрування.
- **Кольорове кодування тексту:** використання кольорів для виділення певних тем, мотивів чи характерів героїв.
- **Складання «карти історії»:** візуалізація подій сюжету у вигляді малюнків або схем (наприклад, створення сюжетної лінії у формі дороги чи дерева).
- **Перетворення тексту в аудіообрази:** учні уявляють, як звучали б голоси персонажів, шуми природи чи міста, описані в тексті, за допомогою технологій III генерують композицію.

Інтерактивне навчання

Креативно-інноваційна стратегія викладання літератури (О. Куцевол) охоплює застосування новітніх методів у навчанні зарубіжної літератури. Інноваційні навчальні технології та їх використання в сучасному навчально-виховному процесі закладів освіти сприяють ефективному проведенню уроків зарубіжної літератури та розвитку учнів через інтерактивні, творчі підходи до навчання:

- технології проблемного навчання;
- інформаційно-комунікаційні технології навчання;
- технології розвитку критичного мислення;
- технології інтегрованого навчання;
- технології модульно-розвивального навчання;
- технології проєктного навчання;
- ігрові технології;
- технології продуктивного навчання;
- технології інтерактивного навчання.

Інтерактивне навчання (від англ. interact – взаємодія) – це методика, яка передбачає активну взаємодію всіх учасників навчально-виховного процесу, індивідуалізуючи участь кожного в колективній (груповій) діяльності з чітко визначеними очікуваними результатами навчання. Г. Токмань класифікує й характеризує такі інноваційні прийоми (класифікація на основі ігрової форми роботи учнів):

- **Експертиза:** група школярів формулює запитання до одного зі своїх однокласників. Питання охоплюють як зміст, так і форму художнього твору, який аналізується.
- **Алгоритм:** систематичний план, який розділяє розв'язання проблеми на послідовність простих дій із зазначенням порядку їхнього виконання. Його можна застосовувати, наприклад, для аналізу віршованої метрики чи жанрової класифікації творів.
- **Лабораторні студії:** проводяться у форматі літературознавчого аналізу «під мікроскопом» (Г. Ключек) невеликих за обсягом художніх текстів, таких як вірші, уривки з епосу чи драми. У ході роботи важливо використовувати сучасний науковий інструментарій для глибокого дослідження тексту.
- **Ділова гра:** імітаційна діяльність, яка моделює реальну роботу представників певних професій, таких як учитель, редактор, укладач антології, перекладач, літературний критик.
- **Навчання напівголосом:** учні поділяються на підгрупи для проведення коротких дискусій у невимушеній атмосфері.
- **Кейс-стаді:** форма ситуативного навчання, що моделює реальні життєві обставини. Для аналізу ситуації, відображеної у творі, використовується широкий спектр знань.
- **Лабіринт дій:** учням надаються друковані матеріали: картки з художніми текстами та їх аналізом із різних аспектів. Завдання полягає у виборі правильної комбінації карток.
- **Мозковий штурм:** клас розділяється на дві групи: одна генерує ідеї, а інша їх аналізує та оцінює.

- **Проектування:** розвиток системного мислення через створення проекту для опрацювання нової теми – щойно прочитаного, але ще не обговореного в класі твору. Після реалізації проекту (протягом 1–2 тижнів) проводиться презентація отриманих результатів.
- **Акваріум:** група учнів розміщується в центрі класу й веде дискусію, тоді як решта спостерігає за одним або двома учасниками. Після завершення обговорення спостерігачі дають свої коментарі та зауваження.
- **Мікрофон:** демократичний метод, коли кожен учень по черзі має змогу швидко відповісти на запитання або висловити свою думку щодо обговорюваної проблеми.
- **Тренінг:** метод організованого спілкування, що проводиться з метою розвитку певних умінь і навичок. Регулярно проводяться тренінги для визначення тропів, версифікаційних особливостей вірша, орфоепічно правильного виразного читання творів, стилістичного редагування власних текстів тощо.
- **Рефлексія:** метод самопізнання, самооцінки та самоаналізу. Вчитель раптово дає команду «Стоп», і учні мають зупинитися, щоб задуматися над питаннями «Що я роблю?», «Як я виконую завдання?», і, можливо, досягти інсайту – несподіваного рішення, розуміння проблеми або знайти шлях до її розв’язання.
- **Ланцюжок асоціацій:** конкретний епізод з художнього твору слугує відправною точкою для створення асоціативного ряду, який формують учні (індивідуально, в парах або в групах).

Інформаційно-комунікаційні технології навчання в контексті цифровізації освіти

Роль інформаційних технологій навчання зарубіжної літератури у середній школі у створенні динамічного та інтерактивного навчального середовища. Вони забезпечують ефективну взаємодію учнів з матеріалом, допомагаючи вивчати

зарубіжні літературні твори через новітні технології. Класифікація сучасних інформаційно-комунікаційні технологій (ІКТ):

1. **Комп'ютерні технології** – використання персональних комп'ютерів для навчальних цілей, програмного забезпечення для створення презентацій, виконання лабораторних робіт, проведення літературних аналізів.
2. **Мультимедійні технології** – інтеграція тексту, зображень, відео та аудіо для створення більш захоплюючих та інтерактивних уроків, що допомагають краще засвоювати матеріал.
3. **Аудіовізуальні технології** – використання відеоматеріалів, аудіофайлів, записів літературних творів для доповнення традиційного навчального процесу.
4. **Телекомунікаційні технології** – застосування інтернет-ресурсів для комунікації та доступу до літературних матеріалів (електронна пошта, форуми, чати).
5. **Дистанційні технології** – онлайн-навчання через різні платформи, що забезпечують доступ до навчальних матеріалів і взаємодію з викладачами на відстані.

Цифровізація освіти активно змінює традиційні методи навчання, надаючи нові можливості для реалізації інноваційних форм і підходів до навчання. Вона передбачає використання різноманітних цифрових інструментів для поліпшення доступу до інформації, організації навчального процесу та комунікації між учителями і учнями. **Основні моделі реалізації дистанційного навчання** включають різні цифрові сервіси та платформи, серед яких:

- **Google-сервіси** (Google Classroom, Google Meet) – платформи для організації дистанційних уроків та завдань.
- **Zoom, Microsoft Teams, Google Meet** – інструменти для відеоконференцій та інтерактивних онлайн-занять.
- **Moodle, WeStudy** – навчальні системи для створення курсів, управління завданнями та тестування учнів.

- *Viber, Facebook Messenger* – додатки для організації комунікації, обміну матеріалами та швидкого зворотного зв'язку з учнями.

Компоненти технології дистанційного навчання:

1. **Засоби комунікаційних технологій на мережевій основі:** електронна пошта, відео- і телеконференції, чати, а також інструменти для пошуку інформації, доступу до файлів і баз даних.
2. **Віртуальні ресурси:** віртуальні бібліотеки, музеї, електронні книги та навчальні системи, що дозволяють учням взаємодіяти з культурними й літературними пам'ятками, а також досліджувати твори через інтерактивні платформи.
3. **Засоби віртуального педагогічного спілкування:** використання відео-уроків, вебінарів, онлайн-дискусій та чатових груп для забезпечення постійного зворотного зв'язку та підтримки навчального процесу.
4. **Організаційні форми навчання:** дистанційні іспити, вебсемінари, проєктні віртуальні групи, що дають можливість створювати інноваційні навчальні практики.
5. **Методи активного навчання:** включають в себе застосування таких методів, як кейс-уроки, проєктна діяльність, дослідницькі завдання.

Технологія кейс-уроків стає дедалі більш популярною в процесі навчання зарубіжної літератури, оскільки дає учням змогу активно працювати з реальними або вигаданими літературними ситуаціями, що сприяє розвитку критичного мислення та навичок розв'язання проблем.

STEM-освіта в контексті вивчення літератури передбачає використання міждисциплінарного підходу, що об'єднує науку, технології, інженерію, математику та мистецтво. Це дозволяє більш комплексно підходити до вивчення літератури, інтегруючи її з іншими науковими дисциплінами, що розвиває креативне мислення учнів.

Методика проведення занять із використанням інформаційних технологій: інтерактивні методи навчання, створення електронних курсів, використання мультимедійних інструментів для аналізу літературних творів, а також організація дистанційних уроків і тестування з використанням онлайн-платформ. Це дозволяє створювати ефективне навчальне середовище, що сприяє розвитку як творчих, так і аналітичних здібностей учнів. Можливості інтернет-ресурсів при вивченні літератури:

1. **Електронні бібліотеки** – надають доступ до літературних творів, наукових статей та досліджень з літературознавства в Україні та за кордоном.
2. **Інтернет і філологічна освіта** – інтернет надає доступ до численних ресурсів, що допомагають поглибити знання з літературознавства, філології, теорії літератури.
3. **Електронні підручники та посібники** – доступ до сучасних електронних підручників, навчальних програм та матеріалів для глибшого вивчення зарубіжної літератури.
4. **Мультимедійні курси** – онлайн-курси, що містять інтерактивні елементи та мультимедійні компоненти, для кращого засвоєння літературних творів.
5. **Електронні каталоги та архіви** – доступ до електронних архівів педагогічних практик, наукових робіт, що дозволяє здійснювати поглиблені дослідження і підготовку до занять.
6. **Літературознавчі та культурологічні словники** – онлайн-ресурси для кращого розуміння контексту творів, термінології, культурних аспектів літературних напрямів.

Проектна діяльність учнів

Медіакомпетентність учня-читача та учителя літератури.

О. Ісаєва – розробник інноваційні технології вивчення зарубіжної літератури в Україні, зокрема в контексті медіаосвіти, що відкривають нові можливості для інтеграції сучасних медіаформ у навчальний процес. Одним із важливих

аспектів є використання медіатексту як ключового елементу для глибшого вивчення художніх творів. Під медіатекстом розуміється будь-який текст, створений за допомогою медіаінструментів – від класичних літературних творів до сучасних медіаформ, таких як фільми, відео, блоги, інфографіка, соціальні мережі та інші.

Методика **критичного аналізу медіатекстів** є важливим інструментом у навчанні, що дозволяє учням не тільки вивчати класичні твори зарубіжної літератури, а й порівнювати їх із сучасними медіаінтерпретаціями. Це дає можливість критично осмислювати зміну контекстів, адаптацію літературних творів до нових форматів та зміну культурних смислів. Ще одним важливим напрямом є створення медіатекстів учнями в рамках вивчення зарубіжної літератури. Це може включати розробку мультимедійних презентацій для аналізу творів, буктрейлерів (відеороликів, які презентують літературні твори у форматі трейлерів до фільмів), що сприяє розвитку творчих і технічних навичок учнів, а також їх здатності презентувати літературні твори у нових формах. Учительський сайт, блог чи влог стають потужними інструментами для організації дистанційної літературної освіти та літературної комунікації. Вони дозволяють створювати навчальні ресурси, публікувати матеріали для самостійного вивчення, організовувати онлайн-обговорення літературних творів, а також взаємодіяти з учнями через інтерактивні платформи. Використання таких інструментів допомагає залучити учнів до активної участі в процесі навчання, створюючи сучасне навчальне середовище, яке стимулює інтерес до зарубіжної літератури та сприяє розвитку їхніх критичних і творчих здібностей. Інноваційні технології вивчення зарубіжної літератури не лише модернізують підхід до навчання, а й сприяють розвитку цифрових компетенцій учнів, підготовляючи їх до нових вимог сучасної освіти.

Проектна діяльність сприяє активному залученню учнів у навчальний процес, розвиває їхні творчі, комунікативні та технічні навички, а також поглиблює знання з літератури. Використання сучасних інструментів та інтерактивних методів робить уроки більш захопливими і продуктивними. Ці технології допомагають учням не лише поглиблено опрацьовувати літературні твори, але й застосовувати свої знання у творчих і технічних проєктах, що формує ключові компетентності XXI ст.

- **Створення презентацій:** учні створюють мультимедійні презентації для ілюстрації основних тем, героїв чи ідей твору. Сервіси: *PowerPoint, Canva, Google Slides*.
- **Розробка постерів:** візуалізація ключових моментів твору у вигляді постера або плаката. Сервіси: *Canva, Adobe Spark, VistaCreate*.
- **Буктрейлери:** створення коротких відеороликів, які презентують сюжет, теми чи персонажів твору. Сервіси: *iMovie, Movavi, Adobe Premiere Rush, Animoto*.
- **Хмаринки слів:** візуалізація ключових понять, мотивів або характеристик героїв у вигляді хмаринки слів. Сервіси: *WordArt, Tagul, WordClouds*.
- **Літературні блоги та влоги:** учні ведуть блоги або знімають відео, аналізуючи літературні твори чи розповідаючи про свої враження. Сервіси: *Blogger, Wix, YouTube*.
- **Створення електронних книг:** учні об'єднують свої дослідження, ілюстрації та аналіз твору в електронну книгу. Сервіси: *Book Creator, Google Docs*.
- **Інтерактивні карти подій та подорожей героїв:** учні створюють інтерактивні карти, які ілюструють переміщення героїв або розвиток подій. Наприклад, карта подорожі Одисея з використанням Google Maps. Сервіси: *Google My Maps, ThingLink*.

- **Створення коміксів та графічних новел:** відтворення подій твору у вигляді коміксів чи графічних новел. Наприклад, комікс за мотивами «Маленького принца» Антуана де Сент-Екзюпері. Сервіси: *Pixton, Canva, Storyboard That*.
- **Аудіокниги та подкасти:** учні озвучують уривки творів, створюють подкасти з аналізом текстів або обговореннями тем. Сервіси: *Audacity, Anchor, Soundtrap*.
- **Відеоконтент:** використання уривків кіноадаптацій, документальних фільмів чи створення власних відео учнями. Сервіси: *YouTube, Vimeo, Adobe Premiere Rush*.
- **Електронний лепбук,** що відображає різні аспекти твору. Сервіси: *Canva, Google Slides*.
- **Використання мемів і GIF-файлів:** учні створюють меми або короткі GIF-файли, що відображають ключові моменти чи мотиви твору. Сервіси: *Giphy, Meme Generator*.
- **Віртуальні виставки:** учні створюють віртуальну галерею, присвячену творчості письменника чи аналізу твору. Сервіси: *Artsteps, Google Arts & Culture*.
- **Цифрові літературні ігри та квести:** розробка ігор та квестів, які базуються на аналізі твору. Наприклад, інтерактивна гра за романом «Айвенго» з пошуком артефактів. Сервіси: *Genially, Quizizz, Kahoot!, Twine, Unity, GameMaker*.
- **Спільні проєкти в онлайн-середовищі:** учні спільно працюють над аналізом творів через інтерактивні платформи. Сервіси: *Padlet, Trello, Google Workspace*.

Технології використання штучного інтелекту

Технології використання штучного інтелекту (ШІ) на уроках зарубіжної літератури у ЗЗСО відкривають нові можливості для інтерактивного та персоналізованого навчання. Інструменти на основі ШІ допомагають учням краще розуміти літературні твори, вдосконалювати аналітичні навички, творчо взаємодіяти з матеріалом та знаходити нові способи інтерпретації текстів.

- **Аналіз уривків тексту:** ШІ може допомогти учням аналізувати складні тексти, визначати основні теми, символи та стилістичні засоби. Сервіси: *ChatGPT, Grammarly, QuillBot, Perplexity AI*.
- **Генерація творчих текстів:** ШІ може допомогти учням створювати продовження історій, писати вірші, сценарії чи фанфіки за мотивами літературних творів. Сервіси: *Writesonic, Jasper AI, Sudowrite*.
- **Персоналізоване навчання:** інструменти ШІ дозволяють створювати індивідуальні завдання для учнів залежно від їхніх рівнів знань і зацікавлень. Сервіси: *Khan Academy (AI tutor), Edmodo, Socrative*.
- **Генерація візуального контенту:** ШІ допомагає створювати ілюстрації, постери, комікси та інші візуальні матеріали на основі літературних творів. Сервіси: *DALL-E, Midjourney, Artbreeder*.
- **Створення інтерактивних вікторин та ігор:** ШІ може автоматично генерувати запитання для тестів, інтерактивних квестів або ігор, пов'язаних із сюжетами творів. Сервіси: *Kahoot!, Quizizz, Genially* (з елементами ШІ).
- **Віртуальні літературні співрозмовники:** ШІ може імітувати розмову з літературними героями чи авторами. Це допомагає учням краще розуміти характери та контекст. Сервіси: *ChatGPT, Character.AI*.
- **Автоматичне створення конспектів і резюме текстів:** ШІ може узагальнювати об'ємні тексти, що дозволяє швидко зрозуміти їхній зміст. Сервіси: *SummarizeBot, SMMRY, ChatGPT*.
- **Переклади текстів і культурний контекст:** ШІ може перекладати літературні твори чи їхні уривки з іноземних мов і пояснювати культурні реалії. Сервіси: *DeepL, Google Translate, ChatGPT*.
- **Розпізнавання стилю письменників:** інструменти ШІ аналізують стилістичні особливості тексту, допомагаючи

учням розуміти авторський стиль. Сервіси: *Hemingway App*, *ChatGPT*, *Aylien*.

- **Інтерактивні карти та хронології:** ІІІ генерує візуальні інтерактивні елементи, які відображають подорожі героїв чи події творів. Сервіси: *Google My Maps*, *Maptive*, *MindMeister* (з елементами ІІІ).
- **Генерація звукового контенту:** ІІІ може створювати аудіокниги, озвучувати тексти чи імітувати голоси персонажів. Сервіси: *Describe*, *ElevenLabs*, *Lovo AI*.
- **Інтерактивні тренажери для написання есе:** ІІІ допомагає учням вдосконалювати навички написання, надаючи рекомендації та оцінюючи роботу. Сервіси: *Grammarly*, *ProWritingAid*, *Writefull*.
- **Генерація відеоконтенту:** ІІІ може створювати відео, які ілюструють ключові події чи теми літературних творів. Сервіси: *Synthesia*, *Pictory*, *Animoto*.

Інтеграція ІІІ у викладання зарубіжної літератури дозволяє урізноманітнити уроки, підвищити залученість учнів, розвивати їхні аналітичні, творчі й технічні навички, а також адаптувати навчання до сучасних освітніх викликів.

Література

1. Гладун О. Ігри на уроках зарубіжної літератури. *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України*. 2002. № 5. С. 5–6.
2. Грицак Н. Інноваційні підходи до вивчення зарубіжної літератури у вищій школі. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 1–2 (20–21). С. 188–199.
3. Грицак Н. Новітні підходи до викладання зарубіжної літератури у вищій школі. *Нові концепції викладання у світлі інноваційних досягнень європейської дидактики вищої школи*: матеріали Міжнародної науково-методичної конференції (30–31 жовтня 2017 р.). Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. С. 222–224.
4. Демчук О. Нестандартні уроки з літератури. 9–11 класи: метод. посібн. Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. 144 с.

5. Дмитренко К. Інноваційні методи викладання зарубіжної літератури : посібник. Харків : Основа, 2018. 92 с.
6. Жулева Л. Упровадження інноваційних, інтерактивних методів і форм навчання на уроках української мови та літератури. *Педагогічні науки*. 2011. Вип. 60. С. 356–362.
7. Інноваційні технології та сучасний урок літератури / упоряд. І. Кузьменчук. Київ : Шкільний світ, 2006. 128 с.
8. Інформаційні технології і засоби навчання / за ред. В. Бикова, Ю. Жука. Київ : Атіка, 2005. 272 с.
9. Куцевол О. Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія) : навч. посібник. Київ : Освіта України, 2009. 464 с.
10. Мацевко-Бекерська Л. Методика викладання світової літератури : навч.-метод. посіб. Одеса : Гельветика, 2020. 296 с.
11. Мірошниченко Л. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник. Київ : Вища школа, 2007. 415 с.
12. Москаленко О. Нові інформаційні технології на літературних заняттях. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2009. № 2. С. 46–48.
13. Ніколенко О., Куцевол О. Сучасний урок зарубіжної літератури. 5–11 клас : посіб. для вчителя. Київ : Академія, 2003. 288 с.
14. Ніколенко О., Таранік-Ткачук К. Fanfiction як явище літератури, культури і сучасної методики. *Всесвітня література в сучасній школі*. 2013. № 5. С. 16–21.
15. Присяжнюк С. Інтерактивні форми роботи на заняттях з української літератури. *Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2011. № 9. С. 52–56.
16. Штейнбук Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в школі : навч. посіб. 2-ге вид., випр. та уточн. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 280 с.
17. Шторлін В. Інтерактивні методи в діалозі культур. *Українська мова та література*. 2004. № 5. С. 39–43.
18. Шуляр В. Компетентнісні літературні вправи (зарубіжна література, інтегрований курс «Література») : практико-орієнтована монографія : у 2 ч. Миколаїв : МОППО, 2024. Ч. 1. 196 с.

19. Шуляр В. Компетентнісні літературні вправи (зарубіжна література, інтегрований курс «Література») : практико-орієнтована монографія : у 2 ч. Миколаїв : МОППО, 2024. Ч. 2. 210 с.
20. Шуляр В. Сучасний урок літератури: технологічні моделі : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. 136 с.
21. Tychinina A., Hurhish A. Prospects of using cultural-historical and multicultural approaches for the Formation of Cultural Competence in foreign literature lessons in secondary school. *Moderní aspekty vědy* : Svazek XLIX mezinárodní kolektivní monografie. Česká republika : Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024. P. 125–136.

Тема 11

ДИСТАНЦІЙНЕ ТА ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ: ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ

Основні поняття: компетентнісний підхід, навчання впродовж життя, дистанційне навчання, онлайн-навчання, онлайн-інструмент, онлайн-сервіс, графічний редактор, інтерактивна дошка, синхронна і асинхронна взаємодія, засоби навчання, освітня платформа, статистика навчальних досягнень, колаборація.

Визначення шляхів удосконалення підготовки вчителя до організації навчальної діяльності учнів в умовах навчання дистанційно або онлайн. Матеріал укладено на основі методичних рекомендацій «Організація дистанційного навчання в школі» (2020), практичних порад від освітнього серіалу Міністерства цифрової трансформації України «Карантин: онлайн-сервіси для вчителів» (2020), власного досвіду роботи в онлайн-форматі.

Динамічні зміни, стрімке прискорення, віртуальна реальність – фундаментальні особливості сучасного постіндустріального світу. Карантин через пандемію коронавірусу 2020 року, період повномасштабного вторгнення РФ в Україну – дистанційне навчання. Непередбачуваність подій, неготовність суспільства, невідповідність системи освіти потребам і запитам учасників освітнього процесу. Недостатній рівень досвіду дистанційної роботи педагогів, призупинення освітнього процесу. Відсутність єдиної платформи для навчання в закладах освіти, масове незадоволення громадян якістю надаваних освітніх послуг. Важливість не процесу засвоєння знань, а можливості й уміння управляти здобутими знаннями – очевидна мети освіти. Принципові зрушення **« нової парадигми освіти »**, гасло якої – **« освіта протягом життя »**, а основний інструмент – **« компетентнісний підхід »**.

Нові освітні стандарти, націлені на модернізацію дидактичної системи закладу освіти. Залежність якості освіти від ефективності забезпечення освітнього процесу в нових реаліях. Необхідність підвищення кваліфікації педагогічних працівників, зокрема в умовах **дистанційного навчання та онлайн-навчання**. Уміння розрізняти ці форми здобуття освіти.

Визначення в Положенні про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України № 1115 від 8 вересня 2020 р.: **дистанційне навчання** – «організація освітнього процесу (за дистанційною формою здобуття освіти або шляхом використання технологій дистанційного навчання в різних формах здобуття освіти) в умовах віддаленості один від одного його учасників та їх, як правило, опосередкованої взаємодії в освітньому середовищі, яке функціонує на базі сучасних освітніх, інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій». Процес набуття людиною знань, умінь і способів пізнавальної діяльності; викладання на відстані, відсутність міжособистісного спілкування віч-на-віч. Асинхронний режим через перегляд попередньо записаних лекцій, які можна слухати в зручний час. Виконання завдань у межах визначеного вчителем дедлайну. Обговорення через форуми, соціальні мережі, електронну пошту тощо. Спосіб навчання, що вимагає від здобувачів освіти високого рівня самоорганізації. Обов'язковість ретельного відстеження вчителем успішності виконаних завдань.

Онлайн-навчання – уроки, що відбуваються в реальному часі відповідно до заздалегідь складеного розкладу. Діалогове спілкування і синхронне виконання завдань. Синхронний режим – «взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники одночасно перебувають в електронному освітньому середовищі або спілкуються за допомогою засобів аудіо-, відеоконференції» (Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти). Серед його переваг –

можливість демонстрації презентацій та відео, проведення онлайн-тестувань в режимі реального часу, забезпечення миттєвого зворотного зв'язку. Основні недоліки – можливість технічних проблем, наслідування прийомів очного навчання, відсутність або недостатність емоційного та візуального контакту. Ефективність застосування інструментів онлайн-навчання і під час онлайн-навчання, і під час офлайн-навчання: наприклад, за умови синхронного використання певних інтернет-платформ на уроці.

Недостатній рівень цифрової грамотності вчителів як серйозна проблема. Результати анонімних опитувань 2019 року про менш ніж половину респондентів, які упевнено володіють технологіями, необхідними для впровадження дистанційного навчання або онлайн-навчання (А. Мірошнікова). Недостатність елементарних навиків роботи за комп'ютером або тільки вміння підключитися до онлайн-конференції як причина створення видимості роботи в умовах онлайн-навчання. Неактуальність використання лише матеріалу підручника, написання конспектів, «відсиджування» уроків в очікуванні застосування своїх гаджетів за призначенням: для улюблених ігор, перегляду новин у соціальних мережах, «переписування» з друзями. Нemoжливість сьогодні уявити педагога, який би не опановував цифрові інструменти й нові педагогічні підходи та методи. Потреба в миттєвому доступі до інформації. Важливість умінь і навиків розв'язувати проблеми в онлайн-середовищі. Єдиний спосіб зацікавлення – інтерактивна взаємодія, наприклад, через опрацювання навчального матеріалу з допомогою різних онлайн-інструментів.

«Усе, що може робити вчитель без сучасних інструментів, – конкурувати з Google, тобто надавати інформацію» (А. Мірошнікова). Завдання сучасного вчителя – навчити учнів знаходити достовірну інформацію, оцінювати надійність інформаційних джерел, уміти відрізняти факти від суджень,

розвивати навички учнів працювати в команді, формувати вміння демонструвати результати роботи не тільки у формі тексту, а й з допомогою інфографіки, медіатексту, коміксу тощо.

Обов'язковість вибору єдиного підходу до створення електронного освітнього середовища в закладі освіти. Необхідність схвалення педагогічною радою впроваджуваних електронних освітніх платформ, інформаційно-телекомунікаційних систем, онлайн-сервісів та інструментів для організації освітнього процесу під час *дистанційного навчання*. Робота педагогів в межах єдиного підходу, використання права академічної свободи, можливість вибору форм, методів і засобів для навчання дистанційно. Освітній процес в межах дистанційного навчання може передбачати «навчальні (у тому числі практичні, лабораторні) заняття, корекційно-розвиткові заняття, вебінари, онлайн-форуми та конференції, самостійну роботу, дослідницьку, пошукову, проєктну діяльність, навчальні ігри, консультації та інші форми організації освітнього процесу, визначені освітньою програмою закладу освіти (навчальними програмами з окремих предметів (інтегрованих курсів)» (Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти). Необхідність регулярної та змістовної взаємодії між суб'єктами дистанційного навчання під час організації освітнього процесу, важливість використання індивідуальних та колективних форм навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти, потреба в здійсненні учнями самоконтролю під час навчання дистанційно.

Самостійне визначення педагогічними працівниками режиму проведення окремих навчальних занять (синхронного чи асинхронного). Організація синхронного навчання, що становить не менше ніж 30 відсотків часу, який передбачено в освітній програмі закладу загальної середньої освіти. Зобов'язання закладу освіти будь-яким способом забезпечити зворотний зв'язок для здобувачів освіти, які з поважних причин не можуть взяти участі в синхронній взаємодії, зокрема через застосування

доступних учням засобів комунікації (поштовий, телефонний зв'язок тощо).

Вимоги до синхронної взаємодії: робота учнів та вчителів за затвердженим керівником закладу освіти і попередньо узгодженим між учасниками освітнього процесу розкладом уроків, який містить усі предмети навчального навантаження. Відповідність методичним рекомендаціям під час організації дистанційного навчання в школі. Оптимізація тривалості уроків порівняно з очним навчанням. Урізноманітнення спільної роботи інтерактивними методами, застосування відповідних онлайн-сервісів та інструментів, робота в групах, чергування видів діяльності (див. дет.: Набір і специфіка використання сервісів для вчителів). Короткий огляд таких сервісів, як *Facebook, Instagram, Telegram, TikTok, Google Classroom, ClassDojo, Padlet, Zoom, Hangouts, Skype, Viber*. Використання однієї платформи під час дистанційної роботи. Соціальні мережі – для спілкування, дистанційні платформи – для завдань.

Реалізація під час онлайн-навчання різних видів взаємодії задля досягнення таких *цілей*:

- оперативного інформування теми, мети, очікувань;
- вивчення нового навчального матеріалу;
- уточнення вивченого матеріалу;
- зворотного зв'язку щодо виконаних завдань;
- оцінювання результатів навчальної діяльності.

Необхідність врахування відвідуваності занять. Відсутність на уроці здобувачів освіти як причина неможливості пояснення нового матеріалу або ж необхідності запису нової теми і поширення цього запису. Важливість онлайн-уроку не в повноті викладення матеріалу, а в доступі до якісної інформації, яку можна опанувати самостійно. Обов'язковість точного розуміння учнями поставлених завдань. Відповіді на проблемні питання, що були виявлені на попередніх етапах роботи. Серед платформ, рекомендованих для синхронної взаємодії, такі: Google Meet,

Zoom, Microsoft Teams, Skype тощо. Можливість створювати текстові документи, електронні таблиці, презентації, зображення онлайн через облікові записи Google та Microsoft. Перегляд, редагування та обговорення інформаційного продукту, створеного учнем, і коментар окремих фрагментів, надання пропозицій та ідей для поліпшення роботи загалом. Хмарні середовища для надання зворотного зв'язку безпосередньо в учнівській роботі. Такий спосіб взаємодії простіший, аніж обмін фотографіями чи окремими файлами.

Надання своєчасного зворотного зв'язку для недопущення закріплення неправильних практик. Розвиток необхідних умінь та навичок. Використання так званого правила «сандвіча»: чергування реплік щодо вдалих фрагментів роботи з конструктивною критикою у випадках, що вимагають корекції. Рекомендація розмішувати зауваження між двома позитивними коментарями. Наприклад: «Дякую за дотримання дедлайну, але перевір і надішли повторно відповіді другого завдання. Знаю, що ти все виконаєш самостійно!» Мотивація учня до вдосконалення виконаної роботи та докладання більших зусиль як наслідок своєчасного і якісного зворотного зв'язку. Позитивний вплив на результати й успішність. Дистанційне навчання – не просто завдання за темами навчального предмета, своєчасно розіслані учням. Обов'язковість зворотного зв'язку від учителя як умова ефективної комунікації з учнем під час дистанційного навчання або онлайн-навчання (див. дет.: Алгоритми та комунікація вчителів і учнів на період дистанційного навчання).

Критерії вибору засобів організації онлайн-навчання. Створення вчителем власних вебресурсів або використання наявних на власний вибір для забезпечення онлайн-навчання учнів. Обов'язковість надання учням рекомендацій щодо ресурсів, можливих для використання, алгоритмів виконання завдань, можливостей самоперевірки відповідно до критеріїв

оцінювання. Важливість надання коректних покликань на джерела використаної інформації як приклад дотримання правил академічної доброчесності. Найголовніший критерій відбору сервісів і ресурсів для онлайн-навчання – результативність щодо досягнення поставлених методичних цілей, іншими словами, те, наскільки обраний інструмент сприяє реалізації очікувань навчання. Урахування універсальності цих інструментів для скорочення кількості різних платформ, які використовуються для навчання. Урахування зрозумілості інтерфейсу під час вибору інструментів. Перевага за українськомовними ресурсами. Важливість урахування особливих потреб учнів та засад універсальної доступності програмних засобів для розмаїття електронних пристроїв. Пріоритетність ресурсів, які найбільше підходять для різних гаджетів (персональних комп'ютерів, планшетів, мобільних пристроїв Apple, Android тощо). Реєстрація учнів на вебресурсах – важливий момент. Мінімізація кількості платформ, на яких пропонуємо реєструватись учням, важлива для інформаційної безпеки. Уважне ознайомлення із правилами використання платформ. Пріоритетність інструментів, що вимагають мінімального обсягу персональних даних, які фіксуються на них.

Різноманітність онлайн-інструментів, які можна використовувати для навчання. Деякі приклади:

1. **AR Book.** Освітня система, яка містить уроки з доповненою та віртуальною реальністю, готові навчальні матеріали (уроки, домашні завдання, контрольні роботи, тести). Економія часу, який виділяється на підготовку інтерактивних уроків. Універсальні інструменти, інтерактивний контент, функції для легкого й ефективного викладання.

2. **ClassDogo.** Ресурс для упорядкованої гейміфікації у віртуальному просторі, що дозволяє учням виконувати завдання та змагатися одне з одним. Можливість публікації постів із завданнями, файлами, додатковими покликаннями,

створення різнотипових завдань, виконання учнями робіт у форматі тексту, фото або відео, коментарі до дописів учителя та постановка додаткових питань до завдань або теми. Відстежування батьками динаміки в досягненнях своїх дітей. Рівний доступ до навчання через гру.

3. **Google Classroom.** Безкоштовний інструмент, розроблений Google, що дозволяє вчителям створювати та керувати класами онлайн. Можливість виконувати завдання, отримувати зворотний зв'язок від вчителя та спілкуватися зі своїми однокласниками. Зворотний зв'язок із батьками. Повний доступ до всього арсеналу інтерактивних методів навчання.

4. **JustClass.** Освітня платформа, на якій вчителі можуть безкоштовно задавати унікальні вправи як домашні, самостійні та контрольні роботи онлайн з автоперевіркою. Відповідність наявних матеріалів навчальним програмам МОН України. Завдання, які неможливо знайти в ГДЗ або списати з інших джерел. Мотивація до навчання через ігрові елементи та інтерактивні завдання.

5. **Kahoot!.** Інтерактивний інструмент, який дозволяє створювати квізи та інші ігри для використання в класі під час перевірки знань або для рефлексії на уроці. Безплатні підписки для українських шкіл. Заохочення до розвитку навичок, знань і впевненості. Спосіб зробити навчання більш захопливим. Ігровий майданчик для розвитку бажання навчатися впродовж життя.

6. **Nearpod.** Інструмент, який дозволяє створювати інтерактивні уроки та презентації, де учні можуть виконувати завдання та взаємодіяти, отримуючи зворотний зв'язок від вчителя. Серед переваг – інтерактивні вправи, опитування, голосування, якісна візуалізація, статистика навчальних досягнень (вікторини, віртуальні екскурсії, колаборація). Розширення можливостей онлайн-уроку.

7. **Padlet.** Інтерактивна віртуальна дошка, на якій можна створювати та ділитися ідеями, зображеннями, відео та іншими ресурсами з учнями. Зручний і простий у використанні сервіс для зберігання та організації спільної роботи з різним контентом – текстовим, графічним і звуковим.

8. **Всеукраїнська школа онлайн** – платформа для учнів 5–11 класів і методичної підтримки вчителів під час дистанційної та змішаної форм навчання, що забезпечує рівний, вільний і безоплатний доступ до якісного навчального контенту – відеопояснень, конспектів, тестів та завдань. Якісні матеріали для уроків, що пройшли експертизу і відповідають державним освітнім стандартам. Можливість відстежувати свій навчальний прогрес. Методичні рекомендації щодо використання навчальних матеріалів платформи. Приклади застосування сучасних освітніх технологій.

Корисність цих інструментів для використання на уроках. Залучення учнів до інтерактивної роботи, зростання рівня ефективності навчання. Важливість використання онлайн-інструментів для доповнення, а не повної заміни традиційних методів навчання.

Платформа Google Classroom – це сервіс, що пов’язує Google Docs, Google Drive і Gmail, сприяє організації дистанційного навчання й онлайн-навчання, дозволяючи використовувати відеоролики, текстову та графічну інформацію. Google Classroom як один із сервісів Google, призначений для створення віртуальних класів. Змога для вчителя здійснювати контроль, систематизацію, оцінювання. Проведення тестувань і опитувань, перегляд виконаних вправ, застосування різних форм оцінювання. Організація ефективного спілкування з учнями в режимі реального часу або через індивідуальний чи загальний коментар. Курси (групи) як основний елемент Google Classroom. Схожість курсів за функціями і структурою з форумами через легкий доступ до обміну повідомленнями між користувачами

(учасниками освітнього процесу). Можливість проводити онлайн-бесіди в синхронному режимі завдяки сервісу для спілкування Google Meet як з комп'ютера, так і з мобільних пристроїв. Змога для учасників демонструвати свої екрани, переглядати й опрацьовувати інформацію разом. Таку трансляцію можна записувати й вона автоматично зберігатиметься на Google-диску. Важливість властивості платформи створювати Google-форми для організації опитувань, збору відповідей, проведення тестувань, автоматизованої перевірки й оцінювання результатів навчання. Простір для досконалої організації дистанційного навчання, що забезпечує виконання таких *завдань*:

- якісне проведення онлайн-уроків;
- швидкий доступ до різних електронних матеріалів для навчання;
- зручна перевірка робіт учнів (тести або практичні завдання в зошитах, медіатвори, презентації, відеозаписи);
- швидке оцінювання та зворотний зв'язок щодо виконаних робіт;
- постійна можливість запитати та отримати вичерпну відповідь поза межами онлайн-уроку.

Контроль дедлайнів, збір завдань, надання індивідуальних консультацій, створення тестів з автоматичною перевіркою, виставлення оцінок (див. дет.: Використання Google Classroom під час дистанційного навчання).

Відеоконференція як синхронна зустріч-обговорення в онлайн-режимі. Відповідність часу проведення розкладу уроків. Сучасний спосіб зв'язку, що дає змогу проводити заняття з класом на відстані. Серед переваг – синхронність обговорень, дискусій, захисту проєктів, супровід лекцій наочним матеріалом (презентаціями, відео тощо).

Форум як поширений вид комунікації між учителем і учнями під час дистанційного навчання. Узгодженість

проблемних питань з тематикою календарного планування. Реалізація обговорення модератором, стимулювання відповідей додатковими запитаннями, поширення гіперпосилань на нову і цікаву інформацію. Можливість об'єднувати форуми в один великий. Наприклад, робота над мініпроектами в малих групах, що передбачає створення форумів для окремих груп задля взаємодії під час виконання поставлених завдань і подальше обговорення загальної теми проєкту спільно, із залученням учнів усього класу (вебконференція).

Відеочат як основна форма онлайн-комунікації. Чат як засіб для синхронного обговорення тем користувачами мережі, спосіб оперативного обміну інформацією та думками з допомогою інтернету. Різновиди чатів: текстовий, голосовий, відеочат. Текстовий чат як найбільш поширений. Зручність використовувати його для ознайомлення учнів з **планом роботи на уроці, висловлення очікувань від уроку та їх реалізації**. Можливість розмістити посилання на всі необхідні джерела. Забезпечення умов для рівного доступу до інформації учасників онлайн-конференції. Обмін інформацією, що забезпечує реальну можливість обговорення в рамках запропонованої для дискусії проблеми або планування спільної проєктної діяльності.

Анкетування як поточний контроль в ході онлайн-навчання. Анкета – достатньо гнучкий інструмент. Можливість ставити питання різними способами. Рекомендація застосовувати метод анкетування для самооцінювання з метою визначення рівня знань з вивченої теми. Оцінка результатів онлайн-навчання за певними критеріями: зрозумів (ла) / не зрозумів (ла); можу / не можу розв'язати самостійно; можу / не можу розв'язати з підказкою. Зворотний зв'язок з учителем як важливий фактор якості засвоєння знань. Реалізація вимог щодо самооцінювання діяльності: дитина повинна бачити свої успіхи і вчитися працювати над помилками (див. дет: 13 сервісів для створення онлайн-опитувань на сайті).

Zoom як сервіс, що дозволяє організовувати відеоконференції та онлайн-зустрічі. Можливість використання сервісу після створення облікового запису. Дозвіл безкоштовної версії програми на під'єднання до 100 пристроїв одночасно для проведення відеоконференцій тривалістю 40 хвилин. Уникнення обмежень по часу і поліпшення рівня обслуговування через використання одного з тарифних планів, з максимальною кількістю підключень до 500 осіб одночасно і розширеними опціями (наприклад, асистент на базі ШІ).

Zoom як сервіс для проведення групових та індивідуальних занять. Можливість використовувати додаток на різних електронних пристроях. Доступність платформи для операційних систем Windows, MacOS, Android та iOS. Дозвіл використовувати Zoom через браузері Google Chrome та Mozilla Firefox. Офіційний сайт Zoom для завантаження програми. Рекомендація дозволяти приєднання лише зареєстрованим користувачам, використання налаштування «кімната очікування» (підтвердження учасників під час приєднання до конференції), порада не розміщувати на загальнодоступних ресурсах посилання для zoom-конференцій – спосіб уникнути нарікань на низький рівень безпеки й захищеності та випадки підключення до конференцій сторонніх осіб. Підключення до відеоконференції за покликанням або ідентифікатором конференції для будь-якого користувача. Планування занять заздалегідь, створення лінків для постійних зустрічей. Наявність вбудованої інтерактивної дошки, яку можна демонструвати учням. Легке й швидке перемикання інтерактивної дошки на демонстрацію екрана чи навпаки (див. дет.: Платформа Zoom: якісний сервіс для проведення відеоконференцій та вебінарів).

Можливість проводити відеоконференції за допомогою Microsoft Teams, Google Meet, Skype тощо. Оцінювання роботи класу в синхронному режимі через ClassDojo. Власний «монстрик» для кожного учня, система мотивації за виконання

завдань. Схожість інструменту з фейсбуком: стрічка новин, портфоліо учня із завданнями, щоденник рефлексій учня.

Classtime – платформа, що дозволяє створювати власні і використовувати уже наявні інтерактивні навчальні додатки. Аналітика процесу навчання і можливість реалізувати стратегію індивідуального підходу до учнів. Доступ до бібліотеки ресурсів і можливість створювати нові завдання. Принцип роботи: розробка учителем інтерактивного навчального матеріалу з потрібної теми (або можливість додавати відібрані матеріали з бібліотеки), доступ учнів до отриманого навчального матеріалу, робота учнів і відстеження учителем прогресу у режимі реального часу або асинхронно. Інтеграція з Google Classroom, можливість синхронізувати оцінки учнів.

Classtime як українська гейміфікована платформа. Використання функцій перемішування та налаштування часу сприяє доброзичливому виконанню завдань. Можливість для вчителя використовувати напрацювання колег з бібліотеки. Шаблони завдань, більшість з яких з автоматичною перевіркою відповідей.

Cisco Webex – платформа для відеозв'язку. Необов'язковість реєструватися, доступ до конференції за посиланням або QR-кодом (див. дет.: Знайомимось із сервісами CISCO WEBEX. Вивчаємо можливості Classtime).

Специфіка дистанційного навчання, зв'язок із телекомунікаційними технологіями, інтернет-ресурсами і послугами. Структуризація змісту, способи реалізації методів і організаційних форм навчання. Вплив дистанційних форм здобуття освіти на функціонування всієї системи навчання. Завдання вчителя – максимальна доступність навчального матеріалу, цікавість, наочність і стимул до розширення знань. Спонування дітей до співтворчості, пошуку. Виконання учнем ролі дослідника.

LearningApps як онлайн-сервіс, який дозволяє створювати різноманітні інтерактивні вправи. Сервіс як додаток Web2.0 для

підтримки освітніх процесів. Використання вправ під час роботи на інтерактивній дошці. Інтерактивні вправи як індивідуальні завдання для учнів. Призначення конструктора LearningApps для розробки, зберігання і використання інтерактивних завдань із різних навчальних предметів.

Безумовність дотримання вимог законодавства під час організації освітнього процесу у формі дистанційного або змішаного навчання. Забезпечення умов захисту персональних даних учня. Дотримання правил і норм санітарного регламенту. Формування розкладу уроків, застосування вправ, спрямованих на рухову активність учнів та виконання вправ для очей, дотримання норм щодо безперервної тривалості освітньої діяльності з технічними засобами навчання (зокрема упродовж 20 хв для учнів 5–7 класів), тривалості виконання завдань для самопідготовки у позаурочний час).

Використання додаткових сервісів та ресурсів для урізноманітнення навчального процесу та надання учням можливості для інтерактивного опанування матеріалу (див. дет.: Швадчак Н. 35 інструментів для дистанційного навчання – добірка НУШ).

Онлайн-дошки. Онлайн-аналог шкільної дошки дозволяє розмістити попередньо підготовлені тексти, зображення, відео- чи аудіоматеріали, записувати інформацію шляхом друкування тексту або створення малюнків. Можливість використовувати додаткові інструменти для миттєвої побудови різних фігур, готові шаблони діаграм, карт понять, мозкового штурму, алгоритмів тощо). Дошка для організації спільної роботи, зокрема під час синхронного онлайн-заняття. Записи учнями на дошці одночасні або почергові. Можливість зберегти записи і надати для відсутніх на уроці.

Padlet – це віртуальна дошка для розміщення окремих плиток-дописів з текстами, гіперпосиланнями, малюнками, файлами, фотографіями, аудіо- чи відеозаписами. Серед

найбільших переваг – увімкнення режиму коментування, завдяки якому учні можуть додавати самостійно виконані роботи; зручність для швидкого інформування і розміщення оголошень. Серед недоліків – доцільність такої взаємодії в межах уроків одного класу або кількох класів (наприклад, паралельних) на нетривалий період, оскільки доступний простір швидко захащується; безкоштовна версія дає доступ лише до трьох віртуальних дошок. Padlet – одна з найбільш популярних платформ для створення спільних онлайн-дошок. Обмін ідеями через тексти на стікерах, фото і відео. Можливість з допомогою цього сервісу провести вправу «Барометр» (або схожу за суттю – «Займи позицію»), яка є інтерактивною візуалізацією думок учнів з певного питання. Вибір та оголошення проблемного питання за темою уроку. Важливість проблемного питання у цікавості, неоднозначності відповіді, спонуканні до роздумів. Висловлення точок зору і обґрунтування. Виконання вправ «Барометр» чи «Займи позицію» через макет «Полиця». Висвітлення на «дошці» проблемного питання та додавання «полиці-позиції», де учні можуть писати коментарі біля тієї позиції, що буде для них найближчою. Важливість уміння аргументувати думку. Наведення мінімум двох аргументів на підтримку своєї позиції як один із способів розвивати вміння учнів доводити власне бачення проблеми. Альтернативний сервіс онлайн-дошок – Miro.

Тести. Швидка оцінка рівня знань навчального матеріалу учнями через тести з автоматизованою перевіркою. Можливості тестових систем для створення різнотипних запитань: на множинний вибір, відповідь числом, словом, реченням, текстом; упорядкування / відновлення послідовності дій / подій; встановлення відповідності тощо. Постійний доступ до бібліотек наявних завдань, що можна використати (змінити чи оновити за необхідності) під час створення власних сесій тестувань. Формування запитань, використовуючи зображення,

аудіо- та відеофрагменти. Створення траєкторій опанування певної теми. Важливість опцій онлайн-сервісів перемішувати варіанти відповідей і самі запитання, встановлювати обмеження щодо часу (час на спробу, час відкриття тесту для виконання), обмежувати кількість спроб, вибір способу і терміну повідомлення результатів тестування. Послаблення суворості цих параметрів для тестування, що застосовується з навчальною метою. Застосування більш жорстких обмежень й нагадування учням про необхідність дотримання норм академічної доброчесності під час контрольного тестування. Значне спрощення роботи вчителя завдяки використанню функцій автоматизованої перевірки. Недостатність для достовірної діагностики успішності опанування теми. Доцільність доповнювати тестові завдання розгорнутими відповідями на запитання і практичними видами роботи. Переваги зворотного зв'язку за результатами тестування у формі індивідуальних коментарів. Можливість врахування динаміки відповідей учнів у плануванні нових занять.

Створення онлайн-тестів в Google Forms, а також на спеціалізованих платформах, наприклад, Classtime.

Онлайн-тести – це освітні програмні засоби, які спрямовані передусім на відпрацювання практичних навичок з вивченої теми і формувальне оцінювання, а не підсумкове. Можливість обрати відповідь, перевірити її правильність, повернутись до повторного опрацювання навчального матеріалу і знову спробувати виконати завдання. Неможливість перевірити кількість використаних джерел для відповіді на запитання онлайн-тесту під час асинхронного виконання. Серед переваг – завдання, запропоновані учням, можуть мати вигляд тестових (множинний вибір, установлення відповідностей, відновлення послідовності дій чи подій, позначення ділянки на зображенні тощо) або ігрових (пройти через лабіринт, розгадати кросворд чи ребус, скласти слово з букв або пазл тощо). Не так оцінка правильності

відповідей з першої спроби, як допомога учням побачити власні прогалини, проаналізувати помилки, зосередитися на шляхах корегування недоліків виконаної роботи. Виконання тренувальних вправ для закріплення навичок. Вибіркові додаткові завдання для учнів, які потребують більше практики. Найдоступнішою платформою для створення інтерактивних вправ є LearningApps. Формувальний зворотний зв'язок забезпечує спеціалізований сервіс GoFormative. Можливості для розробки інтерактивних вправ на основі флеш-карток через сайти StudyStack і Quizlet. Використання робочих зошитів в онлайн-режимі через сервіси LiveWorksheets, Wizer.me чи аналогічні.

Інтерактивні сервіси миттєвого опитування. Обмеження щодо лекційного викладу матеріалу під час онлайн-уроку. Застосування різних методів інтерактивної роботи. Висловлення учнями власної позиції, робота в малих групах, використання цифрових інструментів для організації швидких опитувань, щоб з'ясувати рівень оволодіння певною темою і для «заміру» ставлення учнів до певного питання. Відповіді учнів можуть відображатись у формі **рейтингів, хмар слів, рухомих рядків, діаграм, графіків, списків, кластерів тощо**. Створення ситуації успіху через висвітлення відповідей на спільному екрані, можливість побачити власний внесок у загальний підсумок. Використання сервісів для формувального оцінювання. Спільний слайд без імен окремих учнів, але із загальною тенденцією як можливість оцінити власну відповідь, не привертаючи уваги інших до допущених помилок. Серед найпопулярніших сервісів миттєвих опитувань: Kahoot!, Mentimeter, Poll Everywhere.

Mentimeter як конструктор для онлайн-опитувань у реальному часі. Доступ до вибору візуального вигляду опитування: хмара слів, відкрите питання, голосування (з різними варіантами відображення результатів), вікторина-змагання та чимало іншого. Вставка питань у вже підготовлені шаблони та

перехід через смартфони на сайт [menti.com](https://www.menti.com), ввівши код зі слайду.

Здійснення оцінювання результатів навчання дистанційно через застосування переваг інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій, наприклад, відеоконференц-зв'язку.

Цифрова творчість учнів. Зростання спектра цифрових інструментів для створення інформаційних продуктів, які сприяють якісному онлайн-навчанню. Використання для демонстрації рівня опанування навчального матеріалу з певної теми відеоповідомлень як альтернатива письмової розгорнутої відповіді на запитання, що демонструє різні важливі для сучасного учня компетентності. Спеціалізовані платформи для обміну відеороликами, з можливістю коментувати роботи і дискутувати щодо проблемних питань.

Окрім відеороликів, *об'єктами цифрової творчості* учнів можуть бути:

- **Презентації** для показу результатів проєкту. Створення яскравих презентацій за допомогою безкоштовних програм Canva й VistaCreate для вираження авторських ідей та розвитку навичок вправного оратора.
- **Резюме** для отримання роботи в майбутньому або для оформлення біографії письменника (розміщення інформації про його навчання, подорожі, твори тощо) чи характеристики літературного героя. Пропозиція від різних графічних онлайн-редакторів унікальних зразків дизайну, які допоможуть виділитися і якісно презентувати свою роботу. Важливе значення оригінального оформлення. Висновок про якість продукту реципієнт робить за шість – сім секунд.
- **Постери** для розповіді про свої ідеї, історичні чи біографічні події, фабулу літературного твору. Використання технічних можливостей графічних редакторів для створення власного медіатору за декілька хвилин уроку. Застосування шаблонів як короткий шлях до чудового дизайну.

- **Комікси** для стислого переказу фабули прочитаного твору чи складання власних діалогів (Storyboard That). Від незвичайних вчинків супергероїв, які поспішають на допомогу в безнадійних ситуаціях, до буденних пригод – комікси можуть розвивати уяву краще, ніж будь-які інші засоби. Популярність коміксів як форми мистецтва. Жанр, який не тільки розважає, а й навчає, демонструючи і пояснюючи складні історії через зображення і діалоги. Втілення найкрутіших ідей в життя через використання редактора Canva. Процес поєднання зображення, тексту та емоції зацікавлює учнів, розвиває їхню креативність. Переклад з англійської наявних текстових шаблонів як один із можливих способів залучити до створення коміксів усіх учнів. Конструювання коміксів – це просте, але цікаве завдання. Можливість відчувати себе професійними мультиплікаторами, художниками або дизайнерами, спроба стати авторами витворів мистецтва, якими будуть пишатися.
- **Мемі** для актуалізації матеріалу та кращого його запам'ятовування через жарт. Народження найсмішніших мемів під час співпраці з друзями в команді. Допомога генератора мемів для експериментів із зображеннями, ілюстраціями, підписами до мемів, додавання коментарів і відповідей на пропозиції в режимі реального часу.
- **Шкала часу** (TimelineJS).
- **Блоги** (Blogger).
- **Програми** (Scratch).
- **Анотовані зображення** (ThingLink).
- **Флеш-картки** (StudyStack, Quizlet).
- **Ребуси** (Rebus-1).
- **Кросворди** (Online Test Pad).
- **Власні тести** (Google Forms, Classtime, Kahoot!).
- **Карти понять** (MindMeister). Інтерактивні карти як інструмент для візуалізації та закріплення матеріалу. Їх

можна використовувати майже на всіх уроках і адаптувати під потреби конкретного класу та теми, що вивчається. Серед найпопулярніших онлайн-сервісів *Google Maps* – безкоштовний картографічний сервіс з українським інтерфейсом, де є карта та супутникові знімки всього світу, які можна переглядати в декількох режимах. *Google Earth* – це віртуальний глобус. Сервіс схожий на *Google Maps*: дозволяє переглядати знімки земної поверхні, змінювати масштаб і будувати маршрути пересування. Принципова відмінність сервісу полягає у тривимірному зображенні земної поверхні з урахуванням рельєфу і можливістю спостерігати за об'єктами під будь-яким кутом.

Інтерактивні карти можна використовувати для таких типів вправ:

- 1) прокладати шляхів героя;
 - 2) зазначати життєві шляхи письменника;
 - 3) позначати знакові події в житті героя;
 - 4) проводити квести, де потрібно знайти певний предмет чи слово;
 - 5) «відвідувати» визначні місця та пам'ятки культури, архітектури.
- **Інфографіка** (Canva, Creately, VistaCreate). Інфографіка як наочний спосіб подачі даних у графічній формі. Застосовування для навчання, для ілюстрації матеріалу, для статистичного звіту. Структурування великих обсягів інформації, співвідношення предметів за різними параметрами, демонстрація тенденцій з допомогою інфографіки. Заміна намальованих схем і накреслених таблиць інфографікою, яка дозволяє створити усе це в електронному вигляді. Створити інфографіку з допомогою графічних редакторів дуже легко, тому бути художником або дизайнером зовсім необов'язково.
 - **Хмари слів, мозаїка зі слів, візуальна поезія** (WordArt). *Хмара тегів* (хмара слів, або список, представлений візуально) як зорове оформлення категорійних списків. Часто

використовуються, щоб описати ключові слова (теги) на вебсайтах або для демонстрації невідформатованого тексту. Важливість ключових слів позначається кольором або розміром шрифту. Вплив застосування цієї техніки на швидке запам'ятовування термінів.

Можливості використання хмари слів у навчанні:

- у хмарі слів можна приховати тему уроку, яку учні мають самостійно визначити;
- запропонувати учням знайти пропозиції щодо плану названої теми, «хмара» може слугувати опорним конспектом;
- можна зашифрувати в «хмарі» проблемне запитання, відповідь на яке необхідно знайти протягом уроку;
- скласти речення або тест на основі слів із хмари;
- створити хмару слів на основі нещодавно вивчених навчальних матеріалів та попросити учнів пригадати, про що йшлося в цих текстах та в якому контексті використовувалися слова;
- показати хмару слів із незнайомого тексту та попросити учнів здогадатися про його зміст;
- перетворити сухий текст на цікаву головоломку;
- написати зашифровану листівку другу;
- створити хмару підказок для цифрового чи літературного диктантів, кросвордів тощо;
- повторити основні терміни теми, що вивчається.

Кількість варіантів використання «хмар/тегів слів» пропорційна кількості найрізноманітніших ідей.

Canva, VistaCreate – платформи для графічного дизайну. Створення візуального контенту як спосіб розвитку креативного мислення. Серед переваг над іншими сервісами для візуалізації – українськомовний інтерфейс, простота, готові шаблони та наявність безкоштовної версії. Незамінність таких сервісів в умовах дистанційного навчання для допомоги в засвоєнні матеріалу. Використання графічних редакторів для візуалізації

вивченого матеріалу. Розв’язання проблем, наближених до тих, що трапляються в реальному житті. Модифікація вправ з використанням графічних редакторів Canva та VistaCreate під власні потреби. Застосування завдань як практичних і як домашніх вправ.

Онлайн-ресурси, які допоможуть зробити урок інтерактивним:

- **Graasp** – платформа для створення віртуального дослідницько-навчального простору, структурований відповідно до фаз навчального процесу. Можливість індивідуального і групового навчання.
- **Inspiration** – програма для візуалізації, створення діаграм, карток і схем.
- **Kahoot!** – навчальна програма, що складається з ігор, серій запитань з кількома варіантами відповідей, забезпечує можливість додавати відео, зображення та діаграми.
- **Moodle** – платформа для навчання, що має великий набір інструментів для комп’ютеризованого навчання, зокрема й дистанційного [29].
- **Open edX** – безкоштовна система керування курсами, платформа для розміщення масових відкритих онлайн-курсів, а також для невеликих класів та навчальних модулів.
- **Plickers** – мобільний додаток для швидкої перевірки рівня сформованих компетентностей, який «зчитує» спеціальні картки з відповідями учнів за лічені секунди та виводить статистику на екран телефону вчителя.
- **Poodll** – набір інструментів для розробки більш динамічних курсів; технологія онлайн аудіо- та відеозйомки, що доступні для навчального процесу.
- **Turnitin** – інструмент для перевірки робіт учнів на наявність неправильного цитування та плагіату. Збіги позначаються різними кольорами із зазначенням оригінальних джерел.

- **Wordwall** – платформа, яку можна використовувати, щоб створювати інтерактивні вправи і матеріали для друку. За допомогою шаблонів, серед яких і знайомі класичні формати (вікторина, кросворд, анаграма, флеш-картка), і аркадні ігри (погоня в лабіринті, літак, полювання на крота), а ще інструмент для управління класом (план розсадження).

Володіння методикою створення дидактичного матеріалу за допомогою онлайн-сервісів як обов’язкова риса сучасного педагога, який працює в інноваційному форматі, дозволяє собі девайсизацію (гаджейтизацію) освітнього процесу, дбає про розвиток ключових компетентностей учнів.

Джерела

1. 13 сервісів для створення онлайн-опитувань на сайті. 2021. URL : <https://hostiq.ua/blog/ukr/survey-tools/> (дата звернення: 13.01.2025).
2. Алгоритми та комунікація вчителів і учнів на період дистанційного навчання. Серія 1. 2020. URL : <https://osvita.diia.gov.ua/courses/lesson/seria-1-algoritmi-ta-komunikacia-vчителiv-i-ucniv-na-period-distancijnogo-navcanna> (дата звернення: 13.01.2025).
3. Використання Google Classroom під час дистанційного навчання. 2024. URL : <https://naurok.com.ua/vikoristannya-google-classroom-pid-chas-distancijnogo-navchannya-414467.html> (дата звернення: 13.01.2025).
4. Деякі питання організації дистанційного навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 8 вересня 2020 р. № 1115. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text> (дата звернення: 13.01.2025).
5. Знайомимось із сервісами CISCO WEBEX. Вивчаємо можливості Classtime. Серія 6. 2020. URL : <https://osvita.diia.gov.ua/courses/lesson/seria-6-znajomimos-iz-servisami-cisco-webex-vivcaemo-mozlivosti-classtime> (дата звернення: 13.01.2025).
6. Карантин: онлайн-сервіси для вчителів. 2020. URL : <https://osvita.diia.gov.ua/courses/online-services-for-teachers> (дата звернення: 13.01.2025).
7. Мірошнікова А. Цифрова компетентність: що повинні вміти вчителі. 2019. URL : <https://osvitoria.media/experience/tsyfrova-kompetentnist-shho-povynni-vmity-vchyteli/> (дата звернення: 13.01.2025).

8. Набір і специфіка використання сервісів для вчителів. Серія 2. 2020. URL : <https://osvita.diia.gov.ua/courses/lesson/seria-2-nabir-i-specifika-vikoristanna-servisiv-dla-vciteliy> (дата звернення: 13.01.2025).
9. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації. 2020. 71 с. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf> (дата звернення: 13.01.2025).
10. Платформа Zoom: якісний сервіс для проведення відеоконференцій та вебінарів. 2019. URL : <https://gurt.org.ua/news/recent/52871/> (дата звернення: 13.01.2025).
11. Швадчак Н. 35 інструментів для дистанційного навчання – добірка НУШ. 2020. URL : <https://nus.org.ua/2020/03/16/30-instrumentv-dlya-dystantsijnogo-navchannya-dobirka-nush/> (дата звернення: 13.01.2025).
12. Як працювати й поводитися в Zoom: поради для учнів і вчителів. URL : https://osvita.ua/school/method/85398/#google_vignette (дата звернення: 13.01.2025).

Сервіси

1. AR Book. URL : <https://arbook.info>
2. Blogger. URL : <https://www.blogger.com>
3. Canva. URL : <https://www.canva.com>
4. ClassDojo. URL : <https://www.classdojo.com/uk-ua/resources>
5. Classtime. URL : <https://www.classtime.com>
6. Creately. URL : <https://creately.com>
7. Creo. URL : <https://www.creo.ua>
8. E-School. URL : <https://lms.e-school.net.ua>
9. GoFormative. URL : <https://goformative.com>
10. Google Classroom. URL : <https://classroom.google.com>
11. Google Forms. URL : https://www.google.com/intl/uk_ua/forms/about
12. Graasp. URL : <https://graasp.org>
13. Inspiration. URL : <https://www.inspiration-at.com>
14. JustClass. URL : <https://justclass.com.ua>
15. Kahoot!. URL : <https://kahoot.it>
16. LearningApps. URL : <https://learningapps.org>
17. LiveWorksheets. URL : <https://www.liveworksheets.com>

18. Mentimeter. URL : <https://www.mentimeter.com>
19. MindMeister. URL : <https://www.mindmeister.com>
20. Miro. URL : <https://miro.com>
21. Moodle. URL : <https://moodle.org>
22. Nearpod. URL : <https://nearpod.com>
23. Online Test Pad. URL : <https://onlinetestpad.com/ua>
24. Open edX. URL : <https://openedx.org>
25. Padlet. URL : <https://padlet.com>
26. Plickers. URL : <https://plickers.com>
27. Poll Everywhere. URL : <https://www.poll Everywhere.com>
28. Poodll. URL : <https://poodll.com>
29. Quizlet. URL : <https://quizlet.com>
30. Rebus-1. URL : <http://rebus1.com/ua>
31. Scratch. URL : <https://scratch.mit.edu>
32. Storyboard That. URL : <https://www.storyboardthat.com>
33. StudyStack. URL : <https://www.studystack.com>
34. ThingLink. URL : <https://www.thinglink.com>
35. TimelineJS. URL : <https://timeline.knightlab.com>
36. Turnitin. URL : <https://www.turnitin.com>
37. VistaCreate. URL : <https://create.vista.com>
38. Webex. URL : <https://www.webex.com>
39. Wizer.me. URL : <https://app.wizer.me>
40. WordArt. URL : <https://wordart.com>
41. Wordwall. URL : <https://wordwall.net>
42. Zoom. URL : <https://www.zoom.com>

Тема 12

ІНКЛЮЗИВНА ЛІТЕРАТУРА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Основні поняття: *інклюзія, інклюзивне суспільство, інклюзивне освітнє середовище, емпатія, емоційний інтелект, Інший, інакшість, ідентичність, виключення, сегрегація, інтеграція, Disability studies, інклюзивна література, інклюзивний персонаж, інклюзивний хронотоп.*

Інклюзивне суспільство, інклюзивне освітнє середовище

Курс «Інклюзивна література в освітньому процесі» як один із ключових для здобувачів освіти спеціальностей «Середня освіта» – сприяє усвідомленню, толерантному ставленню і прийняттю постаті Іншої (інакшої) особистості у суспільстві. Фактуальна освітнього компоненту – складова професійної підготовки майбутніх фахівців – учителів / викладачів (української, англійської, румунської мови та зарубіжної літератури), оскільки дозволяє оволодіти новітніми методиками вивчення такої літератури, що концептуалізує проблему інакшості та інклюзивності, забезпечуючи у такий спосіб професійну підготовку кваліфікованих, креативних та конкурентоспроможних спеціалістів у галузі загальної середньої освіти. Дисципліна актуалізує проблему інклюзивного виховання як педагогічно організованого процесу формування дитини як особистості, незалежно від рівня психофізичного розвитку, як неповторної людської індивідуальності в умовах інклюзивного суспільства, а також інклюзивної культури, що як ціннісна система, забезпечує виникнення у суспільстві атмосфери доброзичливості, безпеки та прийняття, яка б стимулювала людей до співпраці і взаємодопомоги, виховувала толерантне ставлення.

Концептуальна мета курсу – вивчення зразків словесного мистецтва, що інтерпретують особистісну інакшість (фізіологічну,

інтелектуальну, психологічну, емоційну, вікову, гендерну, ідентичнісну, етнічну, расову, релігійну, політичну, сексуальну, соціально-економічну, імміграційну), а також художньої літератури, яка наративізує історії про осіб з інвалідністю, формуючи у читачів адекватно-позитивне сприйняття стану таких людей.

Сутність інклюзивного освітнього середовища – «сукупність умов, способів і засобів для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб і можливостей». Важливість толерантного «спілкування в закладі освіти на засадах інклюзивності, доступності та рівності», визначена Державним стандартом базової середньої освіти: не лише про формування інклюзивного простору, але й створення безпечного середовища, вільного від «утисків, насилля (булінгу), виявів нерівності або несправедливості».

Що таке інклюзивне навчання?

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та виключення до освітнього процесу всіх його учасників.

*ООП – особливі освітні потреби. Особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

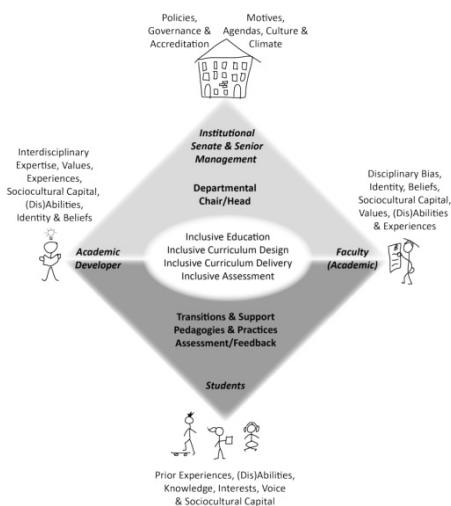
Рис. 1. Інклюзивне навчання

Регламентация питань інклюзивної освіти урядовими документами: Конституція України, Конвенція про права дитини, Конвенція про права осіб з інвалідністю, Закон України Про

освіту, Закон України Про дошкільну освіту, Закон України Про загальну середню освіту, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження примірнього положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» та ін. Методи і способи «залучення (інклюзії) різних людей у спільноти різного порядку» із урахуванням думки людей, які потребують подібного залучення.

Особа з особливими освітніми потребами – людина, якій потрібна додаткова (постійна чи тимчасова) підтримка в освітньому процесі. Головне завдання інклюзивного навчання – «Жодна дитина не має відчувати себе іншою та виключеною з освітніх, культурних і соціальних процесів».

Схема репрезентації спільного розуміння та взаємовідносин, необхідних між зацікавленими сторонами освітнього процесу як частини загального підходу закладу освіти до інклюзивного викладання та навчання, згідно з дослідженнями команди Л. Гвен:

Концептуалізація ідеї про те, що *інклюзивна освіта* повинна реалізовуватися на всіх рівнях навчання і протягом усього життя без дискримінації й на підставі рівності: «*Інклюзивне навчання* – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників».

Коректна термінологія, якою рекомендовано послуговуватися: людина з інвалідністю; людина з фізичними / сенсорними / психічними / інтелектуальними / ментальними порушеннями; людина з порушеннями опорно-рухового апарату; людина з порушеннями рухової функції; людина з порушеннями зору; людина з повною / частковою втратою зору; незрячий / незряча людина; людина з порушенням сприйняття кольору; людина з порушеннями слуху; людина з повною / частковою втратою слуху; нечуючий / нечуюча людина; людина, яка спілкується за допомогою альтернативних засобів комунікації; жестова мова; крісло колісне; людина, яка користуються кріслом колісним; людина, яка пересувається за допомоги коляски / крісла колісного; маломобільні групи населення.

Disability studies як міждисциплінарна сфера досліджень, що вивчає природу, значення, наслідки та інтерпретацію інвалідності як соціальної, культурної та політичної конструкції. Методологічний напрямок, що виникає в II пол. XX – поч. XXI ст. унаслідок хвилі боротьби «класових, расових, гендерних, сексуальних, етнічних та інших маргіналізованих груп проти дискримінації». Фокус представників Disability studies на відображенні людей з сенсорними, інтелектуальними, когнітивними, психічними чи фізичними вадами у філософії, культурі, мистецтві, політиці, економіці, соціології та літературі.

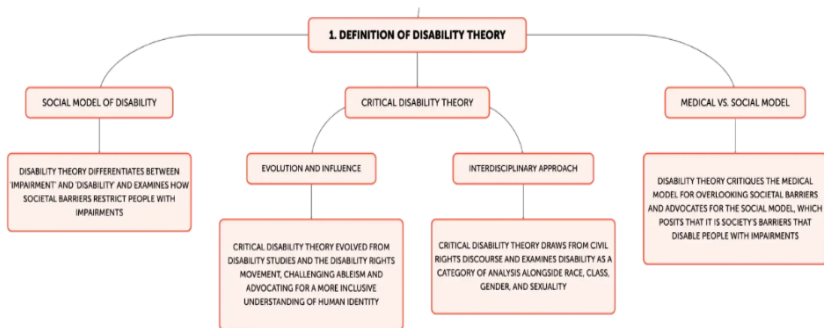

Рис. 2. Визначення Disability studies

Опис Й. Терборном актуалізації інклюзивних суспільств як поступового динамічного процесу:

1. Видимість
2. Увага
3. Доступ до соціальних взаємодій
4. Права та ресурси для повноцінної участі в суспільстві.

Виокремлення чотирьох етапів на шляху до становлення інклюзивного суспільства: виключення, сегрегація, інтеграція, інклюзія.

- **Виключення** – пряме чи опосередковане виключення чи обмеження «інакших» осіб з колективу.
- **Сегрегація** – відмежування й дистанціювання від «інакших» осіб (я/ми – вони).
- **Інтеграція** – це процес адаптації «інакших» у певному соціумі.
- **Інклюзія** – це бажання і готовність суспільства «приспосовуватися до індивідуальних потреб людей, а не навпаки».

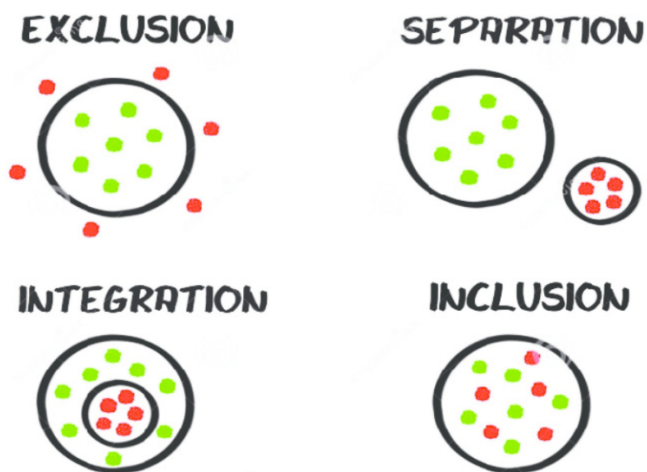
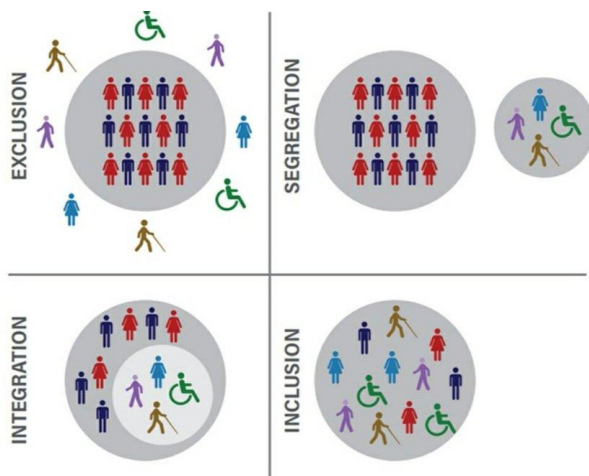

Рис. 3. Відмінності між виключенням, сепарацією, інтеграцією та інклюзією

Original source of figure unknown

Рис. 4. Відмінності між виключенням, сегрегацією, інтеграцією та інклюзією

Інклюзивні суспільства як такі, що ґрунтуються на принципах толерантності і справедливості, а також надають усім особам і групам незалежно від віку, гендеру, сексуальної орієнтації, етнічного походження, раси, здібностей, релігії, імміграційного статусу та соціально-економічного статусу доступ до суспільства та повну участь у ньому.

Проектні пропозиції міжнародних альянсів та наукових програм («Горизонт Європа», «UNITA» та ін.), що розширюють можливості для інноваційних досліджень і сприяють міждискурсивній синергії на шляху до інклюзивного зростання.

Проблема Інакшості у сучасній гуманітаристиці

Розгляд проблеми у межах літературознавчої антропології та імагології крізь призму образу *Іншого* / *Інакшого* / *Чужого*. Включення означеної тематики у методологічне поле гендерних студій, постколоніалізму, феміністичної критики.

Інший як одна із ключових категорій сучасної філософії, що окреслює параметри особистісної ідентичності і позначає інших людей, несхожих чи протилежних до Я. Згідно з тлумачним словником української мови, **Інший (иниий)** – такий, що «відрізняється від названого, даного; який існує, перебуває не в цьому місці, не в цих обставинах; не цей, не той, другий».

Інакшість як характерна риса Іншого. Проблематизація інакшості у філософії Р. Декарта, Г. В. Ф. Гегеля, М. Гайдеггера, Г.-Г. Гадамера. **Інакшість** – концептуальна основа інтерсуб'єктивності Е. Гуссерля «Вступ до феноменології» (1931) та Ж.-П. Сартра «Буття та ніщо» (1943). Відмінність як вроджена умова інакшості за Ж. Лаканом, Е. Левінасом та Ж. Дерріда.

Маніфестація сучасними дискурсами (політика, медіа, медицина, економіка, культура мистецтво) визнання, поваги й толерантності до іншого.

Характеристика полісемії іншості, розглянутої в

діахронічному ключі від Античності до сучасності, за Ю. Крістєвою: «необхідність жити з іншим, з чужинцем, ставить нас перед можливістю чи неможливістю бути інакшим». Бути інакшим – відрізнятися від усіх інших за певним(-и) критеріями. Інакшість, за Ю. Крістєвою, як прихований аспект нашої ідентичності. **Неприйняття інакшості** як каталізатор розірваності, порівняння, суперництва, нерозуміння, заздрості, дискримінації, ненависті, ксенофобії.

Проблема інакшості у філософії П. Рікера («Сам як інший», 1990) у контексті проблематики етичних намірів (намір «доброго життя разом з іншим і для іншого на основі справедливих установлень») та особистісної ідентичності. Концептуалізація П. Рікером діалектики самого та іншого, ніж сам: «Збереження «Я-сам» для особистості – це такий спосіб поводитися, щоб інший міг на неї розраховувати. Оскільки хтось розраховує на мене, я відповідаю за свої вчинки перед іншим». Інтерпретація П. Рікером образу іншого як метакатегорії у розрізі маркерів справедливості та рівності. Інший – інакший, ніж Ти.

Проблема інакшості у філософії М. Бубера: використання поняття комунікації для опису діалогу Я і Ти в онтологічному ключі. Розгляд М. Бубером Я як двоїстої категорії, у взаємозв'язку з Іншим, а відтак навіть із Вічним Ти: «З-поміж трьох сфер одна вельми відмітна: життя з людьми. Тут мова довершується як послідовність у мові й розмові. Тут лишень оформлене в мові слово стрічає свою відповідь. Тут лише засадниче слово в однаковій формі спрямовується і вертається, засадниче слово звернення і засадниче слово відповіді живуть в Єдиному висловлюванні, я й Ти не просто перебувають у стосунку, а також у постійній «щирості».

Проблема інакшості у філософії М. Фуко. Концептуалізація маргінальності і практик виключення (ізоляції) інших (божевільні, безхатьки, розпусники, марнотратники, психічно

хворі, люди з фізичними вадами) на периферію суспільства («Історія божевільня в класичну епоху»).

Онтологічний та аксіологічний аспекти інакшості, за Т. Лютим, який проінтерпретував ідеї М. Бубера, Е. Левінаса і Ю. Крістевой: «За допомогою Іншого усвідомлюється нетотожність Я. Тому Інший – це не просто даність, яку Я має беззастережно прийняти. Завдяки йому розкривається світ цінностей і значущості співіснування. Лик Іншого спонукає до відповідальності за нього, позаяк жадання егоїстичного привласнення й маніпулювання постійно виказує неповноту буття. Разом з Іншим будь-яке Я не лише здобуває множинність, але й приходить до розважливого ставлення до себе й світу».

Узагальнення Л. Мних щодо діалогу з іншим: «через пізнання конкретної людини, а не узагальненого образу чи стереотипу, можна знайти шлях до порозуміння з чужим/іншим, а тим самим і шлях до самого себе».

Інтенсифікація формування інклюзивного суспільства шляхом залучення здобувачів освіти до інтерпретації мистецтва крізь призму проблем інакшості – література, живопис, скульптура, фотографія, кіно, театр, де інтерпретується образ іншого / інакшого / чужого.

Поетика травми як чинника інакшості. Вплив концепцій З. Фрейда та Ж. Дерріда на формування теорії травми, що розкривають феномен інакшості крізь призму психоаналізу та деконструктивізму. Вивчення зв'язків травми та літературної репрезентації, із фокусом її впливу на культурну пам'ять у розвідках К. Карут: «Травма: Дослідження пам'яті» (1995), «Непривласнений досвід: Травма, наратив і історія» (1996), «Почути травму: Розмови з провідними фахівцями з теорії та лікування катастрофічного досвіду» (2014). Концептуалізація ідей про те, як травма трансформує наративи про інакшість. Роль травматичного досвіду в літературних текстах, що проблематизують поняття інакшості та історичної пам'яті, зокрема

Голокосту, у праці «Травматичний реалізм» (2000) М. Ротберга. Дослідження впливу травматичних подій на сприйняття «іншого» через літературні наративи Ш. Фелман: «Свідчення: Кризи свідчення в літературі, психоаналізі та історії» (1992), «Освіта і криза, або мінливості викладання» (1995), «Юридичне несвідоме: випробування та травми у ХХ столітті» (2002).

Термін «Інший» як означення особи, що за певними характеристиками відмінна (відчужена) від інших людей або від тебе відповідно до соціальних норм (стереотипів) суспільства, внаслідок чого вона постає маргіналом в означеному соціумі.

Інакшість як критерій жанрово-тематичного маркування тексту, як-от: дитяча чи підліткова література, інклюзивний роман, інклюзивна біографія, квір-література, жіночий роман.

Оприявлення інакшості через *антропологічні особливості*, стан, у якому перебуває особистість, або її ідентичність:

- фізіологічна специфіка (різноманітні аспекти тілесності)
- інтелектуальні здібності
- емоційний та психологічний стан
- соціально-економічний статус
- вік (ейджизм)
- раса, етнічне походження, національна приналежність
- гендер та сексуальна орієнтація
- релігійні погляди
- політичні переконання
- імміграційний статус, місце проживання (столиця, місто, село, імміграція, біженство, ВПО).

Включення до цього переліку осіб, що є пасивними (цивільне населення) та активними (військові, медики) учасниками бойових дій, кожен з яких є носієм певного типу травми, що зумовлено реаліями воєнного часу в Україні.

Інклюзивна література

Новизна терміна «інклюзивна література». Актуалізація терміну в українському науковому просторі О. Осмоловською.

Інклюзивна література – «література, орієнтована на формування позитивного сприйняття інвалідності та особистої різноманітності».

Визначення інклюзивної літератури з урахуванням широкого кола контекстуальних проблем: **інклюзивна література** – особливий вид словесної творчості концептуалізує образ іншого / інакшого у розрізі широкого спектра питань його (її, їхньої) відмінностей: фізіологічних, інтелектуальних, психологічних, емоційних особливостей, віку, гендеру, ідентичності, етнічного походження й раси, релігійних поглядів, політичних переконань, сексуальної орієнтації, соціально-економічного статусу, імміграційного статусу, місця проживання (імміграція, біженство, ВПО), а також ставить проблему (с)прийняття іншого у суспільстві.

Телеологічна спрямованість інклюзивної літератури як жанрового різновиду: демонстрація того, що краса світу полягає у його різноманітності; встановлення нових стандартів «нормальності» шляхом представлення різноманітності як звичайної ситуації в суспільстві.

Ефективність використання інклюзивної літератури як засобу виховання «толерантного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами». Інклюзивна література як така, що сприяє активізації **емпатії** (співпереживання, співрозуміння емоцій чи стану іншого) та формуванню **емоційного інтелекту** (здатності ідентифікувати власні емоції, керувати ними, а також розпізнавати емоції інших людей через самосвідомість, саморегуляцію, соціальну обізнаність та емпатію, що базуються на почуттях толерантності і справедливості). Актуальність парадигми «емоційний інтелект» (EQ), уведеною у сучасну гуманітаристику П. Саловеем і Дж. Масром (1990), як «групи ментальних здібностей, які допомагають усвідомити і зрозуміти власні емоції і емоції оточуючих». Популяризація поняття у концептуальній розвідці Д. Гоулмана «Емоційний інтелект» (1995), де емоційний

інтелект визначено як «спосіб, метод і форму спілкування людини з собою та оточуючими».

Вивчення потенціалу інклюзивної літератури як засобу виходу з екзистенційної кризи людей з інвалідністю та тих, хто живе поряд з ними, зрозуміти причини звернення до такої літератури як читача, так і письменника сучасними дослідниками. Міжжанрові зв'язки інклюзивної літератури з мотиваційною літературою: «творцями аналізованих нами інклюзивних творів часто виступають люди, для яких інвалідність – це власний досвід або досвід найближчих людей». Актуалізація питань травми, травмованої особистості та посттравматичного стану. Монографія Т. Гундорової «Леся Українка: Книги Сивілли» (2023) як виразний зразок Disability Studies у тематичному кластері «письмо і хвороба» в українському літературознавстві.

Міждисциплінарне осмислення проблеми (на перетині літературознавства, культурології та досліджень інвалідності) у журналі «Journal of Literary & Cultural Disability Studies» (Ліверпульський університет). Поетика кластера інклюзивної літератури в наукових конференційних заходах: семінар «Роль інклюзивної літератури у формуванні толерантного суспільства» (2024), Міжнародна наукова конференція «„Вихід за межі”: інклюзивна література як голос „іншого”» (2024).

Всеукраїнський культурно-просвітницький проєкт «Інклюзивна література». Створення спеціальної онлайн-бази даних з інклюзивної літератури, що сприяє в оптимальному пошукові джерел бібліотекам, навчальним закладам, дітям, батькам та всім зацікавленим.

Класифікація інклюзивної літератури:

1. Література, що наративізує історії про осіб з інвалідністю. Цей кластер варто диференціювати відповідно передбачуваного адресата (дитяча, для підлітків, для дорослих) та тематичного критерія (про фізіологічні, інтелектуальні, психологічні, емоційні особливості людей).

2. Література, яка спрямована на (с)прийняття особистої різноманітності – расової, національної, гендерної тощо.
3. Література про кризу / пошуки / конструювання власної ідентичності.
4. Література для людей з особливими (освітніми) потребами (книжки шрифтом Брайля, з використанням піктограм, тактильні, книжки-картинки та ін.).

Аналіз літературних зразків відповідно до ключових формально-змістових параметрів – теми, ідеї, проблематики, фабульно-сюжетної специфіки, нарації – векторів, що сприяють розумінню алгоритмів поведінки кожного персонажа літературного тексту.

Виникнення опозиції «я» / «інший», «чужий» у *персоносфері* «інклюзивного» тексту. Специфіка персоносфери інклюзивного твору: зазвичай її осердям, імагінативним центром постає образ Іншого – інклюзивного персонажа – носія певного типу інакшості. Особливості інклюзивного персонажа: оприявлення надзвичайних якостей, здібностей й можливостей, креативності, геніальності, – його потенціал акумулюється у пасіонарність героя-маргінала.

Наративна організація інклюзивної літератури: оповідні рівні сконструйовано довкола постаті дієгетичного наратора (інакшого / інклюзивного персонажа), або недієгетичного розповідача, який наратує історію про інакшого / інклюзивного персонажа.

Конструювання і наративізація *сюжетки* інклюзивної літератури крізь призму інклюзивного *хромотопу*, що «визначається діями, вчинками, рухом героїв з різними поглядами та можливостями, але в одній комфортній для всіх площині координат».

Дитяча інклюзивна література. Актуалізація тем боротьби дітей за життя, прийняття своєї інакшості (хвороби), сприйняття інакшості, поваги і любові до іншого за допомогою

казкових та притчевих фабул і відповідної персоносфери: Діна Марія М'юлок «Маленький кульгавий принц»; Ребекка Елліотт «Просто тому що»; Спиридон Черкасенко «Маленький горбань»; Вікторія Надикто «Пригоди Даші й Тіні»; Олена Осмоловська «Сонце в озері твоєму»; Катерина Єгорушкіна «Будиночок з води»; Оксана Драчківська «Зайчик-нестрибайчик та його смілива мама».

Підліткова інклюзивна література. Розширення тематичного спектра проблем, актуальних для підлітків та сприйняття їхньої інакшості у суспільстві. Тематизація боротьби з хворобою, примирення з хворобою, прийняття хворого тіла: Р. Дж. Паласіо «Диво»; Шерон Дрейпер «За межею»; Ерік Сігал «Історія одного кохання»; Катерина Бабкіна «Шапочка і кит». Нерідко цей сегмент літератури окреслює боротьбу з фобіями і страхами: Джон Грін «Черепахи аж до низу».

Підліткова інклюзивна література, що концептуалізує буття іншого, соціалізацію інакшої особистості у контексті його прийняття / неприйняття суспільством: А. Аудгільд Сульберг «Хто проти суперкрутих»; Анна Хьоглунд «Про це говорять лише з кроликами». Вона окреслює толерантність / нетолерантність суспільства до інших: Лариса Ніцой «Дві бабуськи в незвичайній школі, або Скарб у візку»; Оксана Радущинська «Метелики в крижаних панцирах»; Ульф Старк «Чи вмієш ти свистати, Юганно?». Основою персоносфери таких текстів постає інклюзивний персонаж як інакший / особливий / чужий: Марк Геддон «Загадковий нічний інцидент із собакою»; Ібен Акерлі «Ларс ЛОЛ»; Пем Мунйос Раян «Відлуння».

Опрямлення інклюзивної тематики у метажанрах фантастичної літератури: Джон Максвелл Кутзее «Повільна людина»; Дара Корній «Гонимарник», «Зірка для тебе».

Інклюзивна література для дорослих читачів. Розширення жанрово-видової палітри творів (новела, оповідання, повість, роман, п'єса) і суттєве ускладнення проблемно-тематичний

комплексу. Проблематизація питань нормального, аномального, ненормального, божевільного в етичному, онтологічному та аксіологічному просторі.

Перепрочитання літературної класики з методологічним фокусом на інклюзивності: Вільям Шекспір «Річард III»; Бертольд Брехт «Матінка Кураж та її діти»; Стефан Цвейг «Нетерпіння серця»; Марія Матіос «Солодка Даруся».

Інклюзивний персонаж як конфокальний у персоносфері, що зумовлено жанровою специфікою текстів: притчевість твору Сйон «Дитя землі»; «особливий детектив» Роберт Галбрейт «Корморан Страйк».

Боротьба за життя і жага до нього – основний ідейний зріз в інклюзивній літературі: Андрій Бачинський «140 децибелів тиші»; Дідьє ван Ковеларт «Майже вільна»; Алан Маршалл «Я вмію стрибати через калюжі».

Хвороба й неповносправність, що зумовлюють інакшість, – провідні тематичні домінанти інклюзивної літератури: Джоді Піколт «Крихка душа»; Деніел Кіз «Квіти для Елджернона»; Пол Коллінз «Навіть не помилка. Батьківська подорож у таємничу історію аутизму».

Концептуалізація теми смерті, трансгресії «твого» й «іншого» світів в інклюзивній літературі: Юстейн Гордер «У дзеркалі, у загадці»; Джон Грін «Провина зірок».

Епістолярний наратив як одна з креативних форм (з)розуміти іншого, зменшити дистанцію між Я та Іншим, а також між текстом і читачем: Гальфдан В. Фрайгов «Любий Габріелю»; Ерік-Емануель Шмітт «Оскар і Рожева Пані».

Імплікування тем інакшості як нерівності й дискримінації (етнічної, расової, гендерно-сексуальної) у проблемне поле інклюзивної літератури: Енджі Кім «Міракл-Крік», Делія Овенс «Там, де співають раки».

Перелік обраних текстів для аудиторного аналізу може доповнюватися чи варіюватися.

Література

1. Деркачова О., Ушневич С. Література та інклюзія. Брустури : Дискурс, 2020. 286 с.
2. Дибовська О. Поетика інклюзивного хронотопу українських літературних казок (на матеріалі твору «Зайчик-Нестрибайчик та його смілива мама» Оксани Драчківської). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія»*. 2020. № 45, Т. 1. С. 15–18. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2020.45-1.4>
3. Карначова С., Шаров С. Інклюзія і література: особливості процесу соціалізації, побудова комфортного суспільства. *Українські студії в європейському контексті*. 2021. № 3. С. 72–75.
4. Козлюк О. Виховання у дошкільників толерантного ставлення до людей з особливими освітніми потребами засобами інклюзивної літератури. *Іноватика у вихованні*. 2022. № 16. С. 161–170. <https://doi.org/10.35619/iiv.v1i16.506>
5. Осмоловська О. Інклюзивна література в контексті навчальних курсів та дослідницьких практик. *Бібліотечна планета*. 2019. № 3 (85). С. 18–20.
6. Осмоловська О. Інклюзивна література в сучасному європейському книговидаванні : навч. посіб. Київ : Видавничий центр «12», 2021. 184 с.
7. Тичініна А., Бінювський В. Інклюзивний роман Марка Геддона «Загадковий нічний інцидент із собакою» у контексті пост-постмодерністської поетики. *«Платон мені друг, але істина дорожча»: теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук* : зб. матеріалів Всеукраїнської молодіжної конференції (м. Чернівці, 2–3 березня 2023 р.). Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 91–93.
8. Ушневич С. Формування інклюзивної компетентності майбутніх педагогів засобами інклюзивної літератури. *Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи в контексті євроінтеграції* : зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Івано-Франківськ, 19–20 травня 2022 р.). Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. С. 142–145.

9. Andrews S. E. Using Inclusion Literature to Promote Positive Attitudes toward Disabilities. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*. 1998. Vol. 41, No. 6. P. 420–426. URL : <https://www.jstor.org/stable/40016767> (дата звернення: 12.12.2024).
10. Connor D. J., Bickens S., Bittman F. Combining Classic Literature with Creative Teaching for Essay Building in an Inclusive Urban High School Classroom. *TEACHING Exceptional Children Plus*. 2009. Vol. 5, Iss. 6. P. 1–25.
11. Derkachova O., Tytun O. Innovative Approaches to Literary Texts (Children Literature on Inclusion). *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2020. Vol. 7, No. 1. P. 102–111. <https://doi.org/10.15330/jpnu.7.1.102-111>
12. Derkachova O., Ushnevych S., Tytun O. Inclusive Space in the Literature for Children (on the base of the tale “Non-jumping Bunny and his Brave Mother” by Oksana Drachkovska). *Гірська школа Українських Карпат*. 2020. № 22. С. 182–188.
13. Gervay S. Butterflies: Youth Literature as a Powerful Tool in Understanding Disability. *Disability Studies Quarterly*. 2004. Vol. 24, No 1. <https://doi.org/10.18061/dsq.v24i1.844>
14. Hollander S. A. Inclusion Literature: Ideasfor Teachers and Teacher Educators. *Electronic Journal for Inclusive Education*. 2004. Vol. 1, No. 8. URL : <http://corescholar.libraries.wright.edu/ejie/vol1/iss8/3>. (дата звернення: 12.12.2024).
15. Kristanti F. Dignifying children through inclusive children’s literature. *Journal of Language and Literature*. 2016. Vol. 16, No. 1. P. 63–69. <https://doi.org/10.24071/joll.v16i1.152>
16. Powell J. A. Racing to justice: Transforming our conceptions of self and other to build an inclusive society. Bloomington : Indiana University Press, 2012. 336 p.
17. Ratcliffe P. Race ethnicity and difference: Imagining the inclusive society. Maidenhead : Open University Press, 2004. 190 p.
18. Tychinina A., Hurhish A. Prospects of using cultural-historical and multicultural approaches for the Formation of Cultural Competence in foreign literature lessons in secondary school. *Moderní aspekty vědy : Svazek XLIX mezinárodní kolektivní monografie. Česká republika : Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024. P. 125–136.*

Додаткова література

1. Аріщенко А. Інклюзивний освітній простір ЗВО України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 5. С. 381–389.
2. Гайдук С. «Вся інакшість – усередині»: проблема ненормативної тілесності у романі «(Не)помітні» Івана Байдака. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2022. Vol. 10, No. 2. P. 73–82. <https://doi.org/10.14746/sup.2022.10.2.5>
3. Головченко Н. Проблема вивчення сучасної інклюзивної літератури в аспекті підручникотворення. *Шкільна літературна освіта: традиції і новаторство. VIII Волошинські читання* : зб. тез всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. Т. Яценко. Київ : УОВЦ «Оріон», 2020. С. 209–218.
4. Головченко Н. Роль сучасної української літератури у формуванні толерантного суспільства. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новачії, досвід та перспективи* : збірник тез доповідей І Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Запоріжжя, 10 квітня 2020 р.) / за заг. ред. О. Пономаренко, Л. Сущенко. Запоріжжя : АА Тандем, 2020. С. 207–210.
5. Грицун Р. Інклюзивна біографія як історія подолання життєвих перешкод на шляху до успіху. *Збірник студентських наукових праць*. Рівне : РВЦ МEGY ім. акад. Степана Дем'янчука, 2020. Вип. 2 (14). С. 165–169.
6. Гургіш А., Тичініна А. Актуальність розвитку культурної компетенції на уроках англійської мови в середній школі. «Платон мені друг, але істина дорожча»: *теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук* : зб. матеріалів ІІ Міжнародної молодіжної конференції (м. Чернівці, 1 березня 2024 р.). Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. С. 215–216.
7. Деркачова О. Інклюзивна література як засіб виходу з екзистенційної кризи. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2021. № 5 (5). С. 253–263. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5\(5\)-253-263](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5(5)-253-263)
8. Жаркова Р. Досвід Іншого: як дитяча література стає інклюзивною. *Учитель початкової школи*. 2020. № 5–6. С. 3–4.

9. Інвалідність та суспільство : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Л. Байди, О. Красюкової-Еннс. Київ, 2012. 216 с.
10. Інклюзивна література. URL : <https://inclusivebooks.org/> (дата звернення: 13.01.2025).
11. Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат : матеріали І Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 8 квітня 2021 р.) / упор. З. Удич. Тернопіль : ТНПУ, 2021. 225 с.
12. Інклюзивна освіта: теорія та практика : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. С. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2014. Ч. 2. 184 с.
13. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 13.01.2025).
14. Лютий Т. Інший і Чужий у структурі людського Я (М. Бубер, Е. Левінас, Ю. Кристева). *Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство*. 2018. Т. 1. С. 20–28. <https://doi.org/10.18523/2617-16781141914>
15. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 13.01.2025).
16. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. М. Порошенко та ін. Київ, 2018. 252 с.
17. Петришина У. Повість О. Сайко «До сивих гір» як засіб інклюзивного виховання. *Українська література в просторі культури і цивілізації* : зб. наук. праць студентів, аспірантів і молодих вчених / відповід. ред. Н. Горбач; ред.-упоряд. В. Ніколаєнко. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2023. С. 92–94.
18. Порошенко М. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : Агентство «Україна», 2019. 300 с.
19. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 13.01.2025).

20. Пустовойтенко Т. Повість А. Бачинського «140 децибелів тиші» як інструмент розвитку інклюзії. *Українська література в просторі культури і цивілізації*: зб. наук. праць студентів, аспірантів і молодих вчених / відповід. ред. Н. Горбач; ред.-упоряд. В. Ніколаєнко. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. С. 120–122.
21. Чередник А. Образи людей з інвалідністю в художній літературі. *Вісник науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. «Інклюзивна освіта: теорія, методика, практика» (м. Умань, 22 березня 2017 р.). Умань : ФОП Жовтий О.О., 2017. С. 60–62.
22. Шаров С., Шарова Т. Художній простір на тему інклюзії як засіб соціалізації в суспільстві. *Пріоритетні напрямки розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 9–10 серпня 2019 р.). Одеса, 2019. С. 112–115.
23. De Boer A., Pijl S. J., Minnaert A. Attitudes of parents towards inclusive education: A review of the literature. *European Journal of Special Needs Education*. 2010. Vol. 25, Iss. 2. P. 165–181. <https://doi.org/10.1080/08856251003658694>
24. Disability Studies and Biblical Literature / ed. by C. R. Moss, J. Schipper. London : Springer, Palgrave Macmillan, 2011. 232 p.
25. Foa R. S. Creating an inclusive society: Evidence from social indicators and trends. *United Nations Department of Economic and Social Affairs*. 2015. <https://doi.org/10.17863/CAM.90316>
26. Hall A. Literature and disability. London, New York: Routledge, 2015. 184 p.
27. Lawrie G. et al. Moving towards inclusive learning and teaching: A synthesis of recent literature. *Teaching and Learning Inquiry*. 2017. Vol. 5, No. 1. P. 9–21. <https://doi.org/10.20343/teachlearninq.5.1.3>
28. Linton S. Disability studies/not disability studies. *Disability & Society*. 1998. Vol. 13, No. 4. P. 525–539.
29. Morris P. Imagining Inclusive Society in Nineteenth-Century Novels: The Code of Sincerity in the Public Sphere. Baltimore : JHU Press, 2004. 261 p.

30. Prater M.-A. Learning Disabilities in Children's and Adolescent Literature: How Are the Characters Portrayed? *Learning Disabilities Quarterly*. 2003. Vol. 26, Iss 1. P. 47–62. <https://doi.org/10.2307/1593684>
31. Singal N. Mapping the field of inclusive education: A review of the Indian literature. *International Journal of Inclusive Education*. 2005. Vol. 9, Iss. 4. P. 331–350. <https://doi.org/10.1080/13603110500138277>
32. Smith-D'Arezzo W.M., Moore-Thomas C. Children's Perceptions of Peers with Disabilities. *Teaching Exceptional Children Plus*. 2010. Vol. 6, Iss. 3. P. 2–16.
33. Teaching challenged and challenging topics in diverse and inclusive literature: addressing the taboo in the English classroom / ed. by R. S. Savitz, L. D. Roberts, J. DeHart. London, New York : Routledge, Taylor & Francis, 2023. 218 p.
34. Wamsler C., Restoy F. Emotional Intelligence and the Sustainable Development Goals: Supporting Peaceful, Just, and Inclusive Societies. *Peace, justice and strong institutions* / ed. by L. F. Walter et al. Cham : Springer, 2020. P. 1–11. https://doi.org/10.1007/978-3-319-71066-2_123-1
35. Winter E., O'Raw P. Literature Review of the Principles and Practices relating to Inclusive Education for Children with Special Educational Needs. Trim : National Council for Special Education, 2010. 100 p.

Тема 13
ПОЗАКЛАСНА РОБОТА
В СИСТЕМІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ

Основні поняття: позакласна робота, принципи позакласної роботи, форми позакласної роботи, позакласне читання, читацькі конференції, факультативні заняття, літературний гурток, літературний клуб, літературна вітання, літературний вечір, літературний турнір/гра, літературна вікторина, літературна газета, літературна екскурсія, тематичний предметний тиждень, олімпіада.

Позакласна робота з літератури в науково-методологічному дискурсі: Д. Білецький, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Л. Мірошніченко, В. Неділько, Г. Токмань, Ю. Холодна та ін. Визначення позакласної роботи: «застосування системи заходів (які проводяться в позаурочний час) із певною навчально-виховною метою, завданнями і науково-методичним забезпеченням» (Л. Мірошніченко); «Літературна позакласна робота – це різноманітні види літературної діяльності учнів освітньо-виховного характеру, які організовують і проводять у школі в позаурочний час» (Г. Токмань). Позакласна робота із зарубіжної літератури як складова цілісного творчого освітнього процесу та своєрідна форма наукової популяризації предмета. Два вагомі чинники змісту позакласної роботи: особистісний (врахування інтересів учнів та їх задоволення); обов'язковий (досягти кращого засвоєння вивченого на уроках матеріалу).

Позакласна робота як значущий елемент навчального та виховного процесів, одна з ключових форм організації дозвілля учнів. Навчально-виховні завдання позакласної та позашкільної роботи з літератури: закріплення, накопичення, поглиблення та застосування на практиці набутих знань; вироблення вмінь та навичок самоосвіти; формування наукового світогляду; виявлення

і поглиблення творчих здібностей та естетичних смаків учнів; формування стійкого інтересу до художнього слова; підвищення читацької культури; удосконалення розумового потенціалу; задоволення духовних потреб; раціональна організація дозвілля.

Організація й проведення позакласної роботи в позанавчальний час клубами/комітетами дитячого самоврядування, шкільним активом за допомогою педагога. Добровільність як ключовий принцип позакласної роботи. Відкритий, різноплановий, неформальний характер спілкування між учителем та учнем – важливий аспект успіху позакласної роботи. Позакласна робота як генератор нових підходів до викладання літератури, як передумова для живого діалогу, як експериментальна лабораторія творчих пошуків учителя літератури. Зародження й апробація сучасних інноваційних підходів у рамках позакласної роботи.

Позакласна робота як багатоваріативне явище. Планування та проведення позакласних заходів. Чинники, що впливають на специфіку та змістове наповнення позакласної роботи: взаємодія/взаємодоповнення видів мистецтва, різні види діяльності школярів, дослідження певної літературної теми чи проблеми, власні уподобання й рівень підготовки учнів. Ключові принципи організації позакласної роботи: зв'язок/синхронізація з іншими навчальними предметами; міжпредметна взаємодія української та зарубіжної літератур; активне застосування ігрових технологій для стимуляції фантазії, творчого підходу школярів; загальнодидактичні принципи: добровільність, доступність, індивідуальний підхід, врахування здібностей і нахилів. Основні загальнодидактичні принципи: принцип науковості, відповідність віковим можливостям учнів, принцип доступності, принцип наступності, принцип перспективності.

Різновекторність класифікацій. **Індивідуальна позакласна робота** (самостійна робота учня, що дає добрі практичні навички): науково-дослідні розвідки, збирання та опрацювання тематичного матеріалу; **групова** (учні практично однакового

віку зі спільними інтересами): гуртки, клуби; **масова** (залучення великої кількості учнів різного віку зі спільними зацікавленнями): олімпіади, літературні вечори, свята, екскурсії, експедиції. **Епізодичні** (олімпіада, ранок, вечір, конкурс, конференція, тиждень/день зарубіжної літератури, виставка), **систематичні** (гурток, шкільний журнал, газета, куточок зарубіжної літератури, літературознавчий лекторій, школа лектора) та **об'єднуючі** (клуби, товариства, шкільні музеї) форми позакласної роботи. **Періодичні форми** (наприклад, літературні свята) та **постійні форми** (такі як літературні об'єднання).

Головні засади позакласної роботи: не може бути автономною щодо навчального процесу; зобов'язана продовжувати, поглиблювати та вдосконалювати окремі аспекти навчальної діяльності; організація позакласної роботи включає взаємозв'язок усіх її форм у змістовому контексті; ефективність визначається тим, наскільки вчитель активно залучений до певних форм діяльності; добровільний характер є важливим та обов'язковим елементом у її організації.

Форми позакласної роботи

Позакласне читання. Позакласне читання як вид самостійного читання учнів, яке проводиться під керівництвом вчителя на основі рекомендованих списків текстів, запропонованих актуальними програмами. Мета – активізація читацького досвіду, формування інтересу до самостійного «спілкування з книгою». Принципи організації позакласного читання: національний вектор читацьких запитів дітей, гнучкий підхід до кожного учня, врахування читацьких інтересів, особливостей сприйняття творів, наявність необхідних умінь і навичок, систематична активізація читацького досвіду, стимуляція активності й ініціативності, урізноманітнення форм роботи. Взаємопов'язана специфіка класного і позакласного читання. Вагома роль позакласної роботи у формуванні читацьких компетентностей учнів.

Змістове наповнення позакласного читання. Принципи відбору текстів для позакласного читання: за персоналіями, проблемно-тематичне спрямування, жанрово-родова специфіка, взаємодоповнююче вивчення української та зарубіжної літератур. Основна мета уроків позакласного читання. Дієві форми проведення позакласного читання: урок-вікторина, урок-конференція, урок-диспут, урок-конкурс. Основні види робіт учнів: проведення анкетування; індивідуальне та колективне обговорення; «звіти» учнів на прочитані художні твори; регулярне ведення читацького щоденника; укладання каталогів карток з бібліографічними відомостями та короткими анотаціями; ведення альбому власних ілюстрацій до творів; ведення робочого зошита з позакласного читання; складання анотацій, післямов, передмов до книг; написання рецензій, відгуків, рефератів та творів на книгу; проведення засідань гуртка книголюбів. Характеристика шкільної і класної бібліотек. Керування позакласним читанням учнів. Вироблення навичок самостійного читання. Організація сімейного читання як одна із форм організації позакласного читання та фактор формування читача.

Читацькі конференції. Читацькі конференції як одна з найдавніших і найпоширеніших форм позакласної роботи. Спільне та відмінне між читацькою конференцією та уроками позакласного читання. Ключова специфіка учасників: у читацьких конференціях беруть участь небайдужі до читання учні, для яких можливість поспілкуватися у неформальній обстановці про улюблені твори чи письменників корисна й приємна.

Факультативні заняття. Факультатив як одна з дієвих форм поглиблення та розширення літературної освіти. Добровільний характер відвідування факультативних занять. Співвідношення з обов'язковими предметами/курсами. Специфіка факультативних занять: самостійна пізнавальна діяльність учнів під керівництвом учителя, яскраво виражений проблемно-

концептуальний підхід до поглибленого засвоєння кращих творів зарубіжних письменників. Профорієнтаційне значення факультативів. Трансформація факультативних занять в інші види діяльності (літературні гуртки, клуби тощо).

Літературний гурток. Визначення учнівського гуртка: об'єднання учнів, що поглиблено вивчають окремі питання літератури, мистецтва, науки, один з видів позакласної та позашкільної роботи; добровільне об'єднання учнів з метою спільного додаткового вивчення літератури в позаурочний час. Вчитель як ініціатор створення гуртка. Завдання гуртка: розширювати й поглиблювати світогляд учнів, задовольняти їхні інтереси і запити, розвивати творчі здібності, формувати/удосконалювати практичні уміння й навички. Читацькі гуртки, гуртки літературно-творчого спрямування: покликані створювати сприятливий ґрунт для розвитку творчих здібностей учнів, розширювати дослідницький досвід школярів, долучати їх до пошукової роботи, розвивати загальний літературознавчий потенціал. Гурткова робота – певна діяльність, яка передбачає заняття з обдарованими дітьми з метою поглиблення їхніх знань, умінь та навичок із різноманітних тем, що не увійшли до шкільних програм із зарубіжної літератури. Головна мета – орієнтуватися на створення сприятливого середовища для всебічного розвитку учнів з чітко вираженими філологічними нахилами. Заохочення і зацікавлення учнів поглибленим вивченням предмета. Систематичність проведення літературного гуртка. Зміст, види, форми та тематика літературного гуртка: врахування вікових особливостей учнів, рівень їх загального розвитку, інтереси й запити учнів, готовність до здійснення певної роботи, вагомість тем для навчання. Типологія найбільш поширених гурткових занять: вступне заняття, консультативно-підготовче заняття, семінарське заняття, поглиблене дослідження окремих тем, підсумкове заняття. Структурні елементи гуртка: вступні зауваги керівника

гуртка, доповіді членів гуртка, виконання учасниками гуртка різноманітних завдань, відповіді на запитання/дискусія, підсумок/завершальний етап засідання гуртка. Використання інших форм в межах літературного гуртка: виготовлення літературної газети, підготовка виставки, проведення диспуту, літературної гри, евристичної бесіди. Різновиди літературних гуртків: читацький, літературознавчий, перекладацький, драматичний, творчий, художнього слова, фольклорний, літературно-краєзнавчий тощо.

Літературний клуб. Шкільний клуб як один з ефективних видів організації учнівського дозвілля, що сприяє їхньому всебічному розвитку. Відмінність від гурткових занять: клуби охоплюють різними видами діяльності всіх учнів класу/школи, у більш масовому масштабі виявляють та розвивають їхні вроджені нахили й здібності. Шкільні клуби: самодіяльна й добровільна організація з радою/правлінням на чолі, яке обирається на загальних зборах клубу. Літературний клуб як об'єднання однодумців, учнів зі спільними поглядами та вподобаннями в літературі. Встановлення власної традиції в ритуалі вступу, формі проведення засідань, манері одягатися й поводитися. Клубним заходам властива: особлива атмосфера довіри, взаєморозуміння й поваги до особистої позиції і творчості кожного члена. Принципи організації роботи клубу: регулярне зібрання членів з метою обговорення книг; літературні читання класиків та сучасних авторів; тематичні зібрання; написання й читання власних текстів. Члени літературного гуртка як реалізатори клубної діяльності: готують і проводять чергові засідання клубу під керівництвом учителя, у них беруть участь менш активні члени; за відсутності у школі літературного гуртка всі члени клубу готують засідання. Масовий характер учасників клубної форми роботи.

Літературна вітальня. Визначення літературної вітальні: творчий захід, що проводиться для певного кола людей,

об'єднаний загальною тематикою та літературним завданням. Мета проведення літературної вітальні: створення якісного та позитивного творчого простору для реалізації спільної справи, для спілкування та розвитку. Головне завдання: самовираження, відкриття творчо обдарованих учнів, зміцнення/підвищення самооцінки та сприяння соціалізації учнів. Три головні цілі: комунікативна, когнітивна та морально-етична. Розробка сценарію як невід'ємна складова підготовки до проведення літературної вітальні. Різні форми діяльності: читання віршів, обговорення творів, бесіда із запрошеним автором, організація театральних постановок. Етапи підготовки літературної вітальні: вибір ключової ідеї; обрання ведучого, сценариста, декоратора, музичного оператора та інших відповідальних осіб; написання сценарію, вибір декорацій та музичного супроводу; збирання, складання та видача літературного матеріалу учасникам, виготовлення декорацій; репетиції та обговорення; проведення літературної вітальні.

Літературний вечір. Шкільний вечір як один з видів позакласної роботи, який допомагає всебічному розвитку учнів, розширює їхній світогляд, стимулює самостійність думки, прагнення до знань. Один із дієвих засобів організації розумного дозвілля учнів. Літературний вечір як самостійний вид позакласної роботи, присвячений важливим темам чи приурочений знаменній даті; найскладніша форма позакласної роботи, що являє собою об'єднаний літературною темою театралізований масовий захід. Типи літературних вечорів: творчість окремого письменника, окремий літературний текст, літературний матеріал певного історичного відтинку, література та інші види мистецтва, специфіка окремого жанру, літературно-краєзнавчі вечори. Залучення до участі як учнів, так і вчителів. Важливість етапу підготовки до проведення: написання сценарію, відповідного оформлення приміщення, виготовлення оголошення, виставки наочності (книг, портретів, плакатів),

підбір музичного супроводу тощо. Різноманітність тематики: вечір сатири/гумору, вечір ліричної поезії з музичним супроводом, святкування ювілею письменника чи виходу книги.

Літературний турнір/гра. Загальне визначення гри: «форма вільного самовияву учня, яка передбачає реальну відкритість, розгортається у вигляді змагання або у вигляді зображення/виконання/репрезентації якихось ситуацій, смислів станів». Головна мета: зацікавити скарбницею світової літератури, активізувати пізнавальні можливості учнів, розвивати логічне мислення, спонукати до читання. Умови проведення гри/турніру: повинна бути чітко і логічно сформульована мета; правила гри повинні бути доступними і зрозумілими; дидактичний матеріал потрібно підбирати відповідно програми класу та вікових можливостей учнів; процес гри не повинен втомлювати учнів; застосовувати різні форми; кожен учень повинен бути активним учасником процесу; обов'язкове закінчення гри/турніру. Тематичне різноманіття ігор/турнірів: «Найкращий знавець міфів», «Казковий дивосвіт», «Сторінками зарубіжної літератури», «Автори, твори, персонажі», «Упізнай мене» тощо.

Літературна вікторина. Вікторина як один з найпростіших видів змагань, який можна провести у межах літературних тижнів, вечорів, ранків, на засіданнях літературного гуртка. Вікторина – цікава й пізнавальна гра, що вибудовується з ряду запитань та відповідей на літературну та мистецьку тематику. Підбір запитань за віковими критеріями та рівнем знань учасників гри. Змагальний принцип: дає можливість виявити кращого учня/учнів. Основні принципи: врахування умов проведення вікторини, психологічних особливостей учнів, сформованості в них навичок відповідної роботи.

Літературна газета. Визначення літературної газети. Умови випуску газети. Мета видання – формування у школярів посиленого інтересу до предмета, навичок самостійного

читання, розширення світогляду. Методика підготовки газети: перші номери вчитель формує самостійно, аналізує з учнями зміст газети, запропоновані рубрики, вибирає актуальні питання; надає можливість учням проявити власну ініціативу, самостійність і лише проводить контроль їхньої діяльності; підчас роботи стимулює/заохочує тих учнів, хто бере активну участь у підготовці матеріалів; останній етап – випуски учнями газети самостійно.

Літературна екскурсія. Літературна екскурсія як поєднання кількох форм пізнавальної діяльності у процесі активного вивчення літератури. Загальні ознаки літературної екскурсії: протяжність у часі; наявність екскурсантів (учнів); наявність екскурсовода (вчителя, професійного екскурсовода); залучення різних видів мистецтв; цілеспрямованість показу об'єктів відповідно до тематики; рух учасників за визначеним маршрутом; активна діяльність учасників; діалогічна цілісність суб'єктів екскурсій. Основні завдання і принципи: створення позитивної мотивації для освітньої діяльності; розширення літературних знань, набутих у процесі навчання; формування відповідних компетентностей: культурної, громадянської, соціальної, лідерської; сприяння інтелектуальному зростанню учнів. Принципи класифікації літературних екскурсій: за характером (очні, заочні, віртуальні); за змістом (літературно-біографічні, історико-літературні, літературно-художні, літературно-краєзнавчі); за кількістю учасників (групові, індивідуальні); за місцем проведення (міські, замські), за способом пересування (пішохідні, виїзні); за часом тривалості (одна година, багатогодинні); за формою проведення (екскурсія-прогулянка, екскурсія-спостереження, екскурсії-літературні читання тощо).

Тематичний предметний тиждень. Типи предметних тижнів: настановчий, тематичний, підсумковий. Ключові завдання проведення тижня літератури: популяризація шкільного

предмета – зарубіжної літератури; стимулювання/формування інтересу учнів до читання творів зарубіжної літератури; поглиблення знань учнів із даного предмета; формування читацької культури учнів; виявлення літературно-обдарованих дітей; організація неформального учнівського спілкування, сприяння самоствердженню та самоорганізації школярів; розвиток самостійної творчої діяльності учнів; удосконалення професійної майстерності вчителів; обмін досвідом, поповнення методичної скарбнички вчителів літератури. Етапи підготовки тижня зарубіжної літератури: формулювання цілей; планування; проведення; підбиття підсумків, аналіз досягнутих результатів. Підготовка до проведення: створення оргкомітету; складання плану; визначення відповідального за проведення заходу; розподіл обов'язків; оголошення про проведення тижня; складання текстів вікторин тощо. Види заходів: проведення різних конкурсів, дня цікавої інформації, екскурсійного дня, дня інтелектуальних ігор, проведення тематичних вечорів/ранків. Святова дата, ювілей конкретного письменника чи популяризація читання творів зарубіжної літератури як основний зміст тематичного тижня.

Олімпіада. Олімпіада як змагання, що стимулює прагнення учнів до самовдосконалення/самоосвіти, сприяє поглибленню інтересу до зарубіжної літератури, формує навички самостійної роботи, наполегливість, уміння долати складнощі. Олімпіада – «змагання учнів у виконанні певних позакласних та позашкільних завдань загальноосвітнього характеру, що проводяться школами, вузами, позашкільними навчально-виховними закладами». Види олімпіад: шкільні, районні, обласні, всеукраїнські, міжнародні. Ключові умови проведення олімпіад: 1) масовий характер: всім учням дається можливість взяти активну участь; забезпечення масовості: проведення олімпіад у класах; 2) опосередкована допомога рідних (батьків, сестри, брата) у підготовці молодших школярів; 3) забезпечення

вчителів відповідними дидактичними матеріалами: до змісту завдань олімпіади, до завдань підготовчої роботи; 4) проведення олімпіади у відповідних умовах (режиму, сприятливої атмосфери), за яких кожен учасник має показати успішний результат (виконати хоча б одне завдання); 5) усім учасникам олімпіади висловлюється подяка (сертифікати, грамоти, нагороди); 6) поступовість у проходженні турів олімпіад відповідно до віку учня.

Література

1. Бондар С. Позакласні заходи із зарубіжної літератури: матеріали для проведення літературних вечорів : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. 108 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
3. Жила С. Екскурсія як форма вивчення літератури. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2023. Т. 177, № 21. С. 155–161. <https://doi.org/10.58407/visnik.232125>
4. Зінич Н. Уроки позакласного читання по зарубіжній літературі 5–6 класах : навч.-метод. посіб. Суха Маячка, 2021. 67 с. URL : <https://vseosvita.ua/library/uroky-pozaklasnoho-chytannia-po-zarubizhnii-literaturi-v-5-6-klasakh-navchalno-metodychnyi-posibnyk-730773.html> (дата звернення: 11.11.2024).
5. Ісаєва О. Організація позакласного читання у шкільному курсі зарубіжної літератури. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2003. № 5. С. 2–5.
6. Ісаєва О. Позакласна робота із зарубіжної літератури та проблема формування читача. *Зарубіжна література в навчальних закладах*. 1999. № 7. С. 8–14.
7. Ісаєва О. Позакласне читання як засіб формування читача. *Зарубіжна література в навчальних закладах*. 1999. № 8. С. 48–51.
8. Кудрицький А. Інтелектуальні ігри як форма активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках та в позакласній роботі. *Зарубіжна література*. 2007. № 48. С. 12–13.

9. Куцевол О. Специфіка та методика проведення літературних вечорів у школі. *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України*. 2000. № 8. С. 2–6.
10. Мірошніченко Л., Дишлюк Ю. Зарубіжна література. Позакласні заходи. 9–11 кл. : посіб. для вчителя. Харків : Ранок, 2004. 208 с.
11. Молнар А. Методичні рекомендації до позакласної роботи із зарубіжної літератури. *Зарубіжна література в навчальних закладах*. 1998. № 2. С. 42–43.
12. Нелеп Л. Тиждень зарубіжної літератури в школі : посібник. Покалів, 2020. 24 с. URL : <https://vseosvita.ua/library/tizden-zarubiznoi-literaturi-v-skoli-424376.html> (дата звернення: 11.11.2024).
13. Петрович О. Сучасні організаційні форми позакласної роботи з літературно обдарованими учнями. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 1. С. 32–35.
14. Позакласна робота із зарубіжної літератури / упоряд. Н. Жданова, І. Жеміоніс. Київ : Шкільний світ, 2009. 118 с.
15. Савченко З. Педагогічна практика зі світової літератури : навч.-метод. посіб. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. 96 с.
16. Середюк Г. Позакласна робота з української мови та літератури. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. 136 с.
17. Токмань Г. Методика навчання української літератури в середній школі : підручник. Київ : Академія, 2012. 312 с.
18. Ціко І. Навчально-методичне забезпечення самореалізації особистості на уроках зарубіжної літератури та в позаурочний час. *Зарубіжна література в школах України*. 2008. № 1. С. 12–16.

ДИДАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Уроки із позакласного читання для учнів 9-го класу

Розробниця: Юлія Ісапчук³

**«Я завжди писатиму у відповідь:
як один лист змінив двоє життів»
Кейтлін Аліфіренки, Мартіна Ганди, Ліз Велч**

Навчальна мета та компетентності

1) розвивати емоційний інтелект, формувати позитивне мислення, створювати ситуації успіху, навчати наполегливості та цілеспрямованості;

³ У розробці використано ідеї з учнівського воркшопу «Я завжди писатиму у відповідь: як один лист змінив двоє життів», проведеного 29.01.2024 р. на базі Чернівецького ліцею № 7, спільно з вчителькою зарубіжної літератури Діонісією Березницькою. Захід проходив у рамках навчального проєкту «Література африканського континенту в українському освітньому просторі» (серпень 2023 – серпень 2024) за сприяння стипендіальної програми Університету Індіани (США) для науковців-нерезидентів з України.

- 2) поглибити навички аналізувати й інтерпретувати підліткову літературу на рівні форми та змісту;
- 3) ознайомити із сучасною культурою Африки (Зімбабве) та США, виховувати толерантність і повагу до інших;
- 4) сприяти міжнаціональному діалогові через порівняння з українським контекстом.

Увідна інформація

Книжка К. Аліфіренки, М. Ганди, Л. Велч «Я завжди писатиму у відповідь: як один лист змінив двоє життів» («I Will Always Write Back: How One Letter Changed Two Lives», 2015) презентує сучасну та реальну історію дружби двох підлітків, що почалася зі шкільного домашнього завдання. Мова йде про Мартіна із Зімбабве та Кейтлін із США, які після 6 років неймовірного листування зустрілися і продовжували підтримувати один одного вже у дорослому віці. Читачі дізналися про їхні численні пригоди завдяки Ліз Велч, яка допомогла перетворити їх показову приватну історію у бестселер, що можна вважати мотиваційним епістолярним романом дорослішання або ініціації.

Хоча ця зворушлива оповідь про двох незнайомців почасти засвідчує клішований образ забезпеченої американської та вбогої африканської сімей, передусім вона демонструє дивовижну силу дружби та її вплив на формування цілісної особистості, здатної долати перешкоди й залишатися людиною. Доповнює книжку ненав'язливий історико-культурний і соціально-економічний контекст межі XX і XXI ст., що доцільно порівняти з українським тогоденням і сьогоденням.

Рекомендації щодо виконання завдань

Залежно від типу уроку, його методів і прийомів, а також комплексного опрацювання тексту, запропоновані різні види завдань і форми взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу: робота цілим класом, у групах, у парах, індивідуальна та з батьками / родичами.

Завдання 1. Поміркуймо перед читанням.

Розглянь книжку уважно. Яка назва? Хто автор(и)? Що зображено на книзі? Прочитай короткий текст та відгуки критиків позаду книжки.

а) Напиши перші десять асоціацій, що спали тобі на думку при виконанні цього завдання.

б) Розкажи про свої асоціації сусідові/сусідці за партою, спільно подумайте, про що мовиться у книзі.

в) Поділіться на групи з чотирьох учасників/учасниць і обговоріть парні ідеї так, щоб створити найкращу групову версію сюжету книжки.

г) Продемонструйте свої результати у класі і спробуйте прийти до єдиного варіанту розвитку подій у книжці.

Завдання 2. Прочитаймо і занотуймо свої враження.

Читай у комфортному темпі з ручкою або олівцем. Записуй усе, що вважаєш за потрібне під час читання. Ось приклад:

- а) персонажі, важливі для розвитку сюжету;
- б) місце дії, що повторюється або відіграє певну роль у книзі;
- в) художній прийом авторів, який впадає в око, або повторюється, або вказує на незвичайний стиль книжки;
- г) мотиви або теми, важливі для перебігу сюжету або усієї книжки.

Для нотаток радимо використовувати табличку:

Сторінка	Персонаж(і)	Що	Де	Коли	Твої думки
		відбувається?			

Завдання 3. Опишімо структуру книжки.

а) Зверни увагу на присвяту і подяки.

б) Поділіться на групи з чотирьох однокласників / однокласниць, поясніть назви частин і підберіть до кожної з них найвдалішу цитату з книжки:

1. Халло!
2. Підказки
3. Щедрість
4. Майбутнє
5. Мінливий світ
6. Американська мрія

в) Прокоментуй епілог. У чому полягає його доречність?
Яку кінцівку книжки ти очікував?

Завдання 4. Обговоримо персонажів.

а) Порівняй спосіб життя Кейтлін та Мартіна до листування.

б) Прослідкуй та поясни на прикладах з книжки поступові зміни у поведінці і мисленні Кейтлін під час листування з Мартіном.

в) Назви 5 ключових змін у житті Мартіна під час листування з Кейтлін.

г) Покажіть у парах зв'язок між основними персонажами книжки. Підберіть ключові слова, які б найкраще охарактеризували ці зв'язки.

Мартін

Кейтлін

Деймон

Воллес

мама
Кейтлін

мама
Мартіна

г) Спільно із сусідом/сусідкою за партою створіть чек-лист «Шлях Мартіна до успіху» (до 7–10 пунктів).

Завдання 5. Порівняймо школи.

а) Охарактеризуй систему освіти у США, її доступність та роль у житті людини. Де і як навчається Кейтлін? Наскільки важлива освіта для майбутнього дівчини? Про яку професію вона мріє і чому?

б) Охарактеризуй систему освіти у Зімбабве, її доступність та роль у житті людини. Де і як навчається Мартін? Наскільки важлива освіта для майбутнього хлопця? Про яку професію він мріє і чому?

Завдання 6. Перевіримо уважність.

а) Поясни взаємозв'язок між цими зображеннями і книжкою. Про що йде мова?

We have 14 overseas territories. The US has made up of 48 contiguous states, bounded by Canada and Mexico and the outlying islands of Alaska and Hawaii. None of the territories that encompass a great landmass, it is a net overpopulation (China) of 100 million people. These US islands stand apart from most other nations in that they are not on the opposite of some Douglas island. In 1959, the US was one of the last nations to acquire its islands and Hawaii, which is now our president's Bill Clinton and our Vice-president is Al Gore Jr. Finally, you a little better than this you said. *Patricia*

Завдання 7. Порівняймо життя на різних континентах.

а) Розпитай у батьків /родичів /знайомих про їхнє життя на межі XX–XXI ст. і порівняй із описами в книжці:

№ з/п	Аспект	США	Зімбабве	Україна
1	Політичний режим і безпека громадян			
2	Стан економіки і рівень безробіття			
3	Житло і побутові умови			

4	Купівля харчів та одягу			
5	Доступність та якість середньої освіти			
6	Перспективи для підлітків			
7	Музичні вподобання			
8	Смаколики			
9	Популярні напої			
10	Дозвілля і розваги			

б) Подумай про теперішню ситуацію в Україні. Що кардинально змінилося за останні 20 років? Наскільки життя сучасних підлітків в Україні, США та Зімбабве відрізняється від того, що змальовано в книжці?

Завдання 8. Поширимо враження від прочитаного.

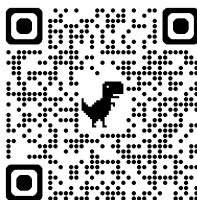
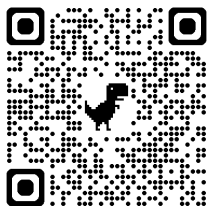
а) Напиши власну рецензію на цю книжку, орієнтуючись на пункти:

- Про що книжка?
- Які актуальні проблеми у ній порушуються?
- Наскільки правдоподібні перебіг подій і вчинки персонажів у книжці?
- Чи подобаються тобі основні персонажі книжки? Якщо так, то чому?
- Чи виникають труднощі при прочитання книжки? Якщо так, то які?
- Чи радиш ти прочитати книжку іншим? Якщо так, то кому?

б) Виберіть кілька найкращих рецензій і опублікуйте їх у соціальних мережах вашого навчального закладу.

в) Поділися своїми враженнями від прочитаного у класі. Спільно створіть (англомовний) допис на офіційній сторінці книжки: <https://www.facebook.com/iwillalwayswriteback> або напиши Кейтлін: https://www.instagram.com/caitlin_alifirenka/.

Для зручності використовуй QR-коди:

Завдання 9. Заповнимо анкету.

Письмово дай відповідь на запитання:

1. Чи знав/ла ти щось про літературу африканського континенту до прочитання цієї книжки? Якщо так, то що?
2. Які асоціації у тебе викликає поняття «Африка»?
3. Чи чув/ла ти щось про Зімбабве до прочитання цієї книжки? Якщо так, то що?
4. Які асоціації у тебе викликає поняття «США»?
5. Що тебе найбільше вразило в описі життя Мартіна?
6. Що тебе найбільше вразило в описі життя Кейтлін?
7. Що тобі найбільше запам'яталось після прочитання цієї книжки?
8. Як ти гадаєш, якісна освіта дає шанс сучасним підліткам на краще майбутнє?
9. Чи хотів/ла б ти відвідати Зімбабве? Поясни причину ствердної або заперечної відповіді.
10. Чи хотів/ла б ти листуватися з однолітками з інших країн? Якщо так, то з яких саме?

Завдання 10. Поміркуймо, а що далі?

а) Обговоріть у класі життя Кейтлін та Мартіна після публікації книжки. Подумайте, чи триває їхня дружба і досі?

б) Переглянь інтерв'ю Мартіна та Кейтлін (див. [6; 9]). Як створювалася ця книжка? Який існує зв'язок між Кейтлін та Україною? Як книжка впливає на життя інших людей?

в) Пошукай найцікавіші дописи на офіційній сторінці книжки у Facebook і розкажи про них у класі (див. [7]).

Література

1. Аліфіренка К., Ганда М., Велч Л. Я завжди писатиму у відповідь: як один лист змінив двоє життів / пер. з англ. О. Гординчук. Київ : Книголав, 2018 (2024). 368 с.
2. Ісапчук Ю. Вивчення літератури африканського континенту у ЗЗСО в аспекті мотиваційної літератури для підлітків. *«Платон мені друг, але істина дорожча»: теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук* : зб. матеріалів II Міжнародної молодіжної конференції (м. Чернівці, 1 березня 2024 р.). Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. С. 201–203.
3. Ісапчук Ю. Етнообраз американки-підлітка в книзі К. Аліфіренки, М. Ганди, Л. Велч «Я завжди писатиму у відповідь». *Художні феномени в історії та сучасності («Етноімагологічний вимір»)* : тези доповідей X Міжнародної наукової конференції (12 квітня, 2024 року, м. Харків, Україна). Харків : Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2024. С. 30.
4. Ісапчук Ю. Література африканського континенту : навч.-метод. посібник. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. 192 с.
5. Barnsley V. Everyday childhoods in contemporary African fiction. *Journal of the British Academy*. 2022. 10 (S. 2). P. 283–296. URL : <https://doi.org/10.5871/jba/010s2.283>.
6. Books&Books. Martin Ganda «I Will Always Write Back, How One Letter Changed Two Lives». 24 July 2020. URL : <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=gUcjYMHmP3g> (дата звернення: 23.08.2024).

7. I Will Always Write Back, How One Letter Changed Two Lives. URL : <https://www.facebook.com/iwillalwayswriteback> (дата звернення: 23.08.2024).
8. Marie's Bookshelves. Я завжди писатиму у відповідь. К. Аліфіренка, М. Ганда, Л. Велч. 5 серпня 2022 р. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=5u6GFW8d9zg> (дата звернення: 23.08.2024).
9. Martyn Yakub. Кейтлін Аліфіренка. Послання доброти. 25 жовтня 2020 р. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=Ele8goYe-0Y> (дата звернення: 23.08.2024).
10. YevaLib. Огляд на «Я завжди писатиму у відповідь». К. Аліфіренка та М. Ганда. 28 серпня 2021 р. URL : https://www.youtube.com/watch?v=-879eSr3V_Q (дата звернення: 23.08.2024).

Вивчення творчості Пауля Целана для учнів 11-го класу

Розробник: Петро Рихло⁴

І. «Фуга смерті» Пауля Целана

Вступ

«Фуга смерті» – найвідоміший вірш Пауля Целана (1920–1970) і один з найвидатніших віршів ХХ ст., який тематизує націонал-соціалістське переслідування євреїв. Він належить до найбільш вражаючих артикуляцій болючої теми Голокосту.

Концепція вірша виникла вже наприкінці 1944 р., коли Целан повернувся з румунського «трудового» табору у своє рідне місто Чернівці і прочитав у радянській пресі перші репортажі про страхіття німецьких концтаборів.

Уперше вірш опублікований в 1947 р. у румунському перекладі його друга Петре Соломона у бухарестській газеті «Contemporanul» під назвою «Tangoul morții» («Танго смерті»). Німецька версія, яка з'явилася роком пізніше в першій збірці поезії Целана «Der Sand aus den Urnen» («Пісок із урн», Відень: Sexl-Verlag), вже мала назву «Todesfuge». Оскільки ця збірка була невдовзі вилучена і знищена самим поетом через численні друкарські помилки, можна говорити про ширшу публікацію «Фуги смерті» тільки у 1952 р., після того, як вона була надрукована у другій збірці віршів Целана «Mohn und Gedächtnis» («Мак і пам'ять», Штутгарт: Deutsche Verlagsanstalt). Відтоді вірш багато разів передруковувався у численних антологіях і хрестоматіях, часто аналізувався у працях з історії німецької літератури й художньо адаптувався в образотворчому мистецтві та музиці. Його часто порівнюють зі знаменитою

⁴ Дидактичні матеріали підготовлені в рамках міжнародного методичного семінару для германістів у м. Клуж-Напока (Румунія, серпень 2010 р.) і адаптовані під вимоги програми з вивчення зарубіжної літератури для 11-го класу.

картиною Пабло Пікассо «Герніка» – не лише через його трагічну проблематику, а й через його наскрізь новаторське художнє втілення.

Рис. 1. Пабло Пікассо. «Герніка» (1937).

Полотно, олія, 349 см×776 см, Музей королеви Софії, Мадрид.

Вікно в літературу 1

Охарактеризуйте картину П. Пікассо. Що вас найбільше вражає в ній? Чи це реалістична картина, написана за міметичними принципами? Які риси сучасного мистецтва ви можете тут побачити?

Коментар

Фуга (лат. *fuga* = *втеча*) – музичний композиційний принцип, для якого характерне особливе розташування імітацій. Основною характеристикою фуги є контрапункт – одночасний розвиток двох або більше незалежних мелодій (пор. поліфонія) в модуляціях. Найвидатнішим представником цього жанру в німецькій музиці вважається Йоганн Себастьян Бах. Після нього фуга стала взірцем музичної досконалості та естетичної довершеності.

У багатьох нацистських концтаборах існували єврейські музичні оркестри, які грали жваві марші або так звані «танго

смерті». Таким чином, музичний елемент «Фуги смерті» Целана відсилає нас до реальних фактів збоченого повсякденного життя нацистських концтаборів.

Послухайте вірш в авторському виконанні та в українському перекладі. Джерелами для цього можуть бути такі компакт-диски: *Paul Celan. Ich hörte sagen. Autorenlesung. 2 CD (101 Min.)*, Der Hörverlag 2004; *Пауль Целан. Поезії в перекладах Петра Рихла. Музика українських композиторів*. Запис та музичне оформлення ПППФ «Продюсерський центр «Інтервал», 2020. Потім прочитайте вірш самостійно з урахуванням його особливого паратакситичного мовного ритму та єдиної моделі речення.

TODESFUGE

Schwarze Milch der Frühe wir trinken sie abends
wir trinken sie mittags und morgens wir trinken sie nachts
wir trinken und trinken
wir schaufeln ein Grab in den Lüften da liegt man nicht eng
Ein Mann wohnt im Haus der spielt mit den Schlangen der schreibt
der schreibt, wenn es dunkelt nach Deutschland dein goldenes Haar
Margarete
er schreibt es und tritt vor das Haus und es blitzen die Sterne
er pfeift seine Rüden herbei
er pfeift seine Juden hervor läßt schaufeln ein Grab in der Erde
er befiehlt uns spielt auf nun zum Tanz

Schwarze Milch der Frühe wir trinken dich nachts
wir trinken dich morgens und mittags wir trinken dich abends
wir trinken und trinken
Ein Mann wohnt im Haus der spielt mit den Schlangen der schreibt
der schreibt, wenn es dunkelt nach Deutschland dein goldenes Haar
Margarete
dein aschenes Haar Sulamith wir schaufeln ein Grab in den Lüften
da liegt man nicht eng

Er ruft stecht tiefer ins Erdreich ihr einen ihr andern singet und spielt
er greift nach dem Eisen im Gurt er schwingts seine Augen sind blau
stecht tiefer die Spaten ihr einen ihr andern spielt weiter zum Tanz
auf

Schwarze Milch der Frühe wir trinken dich nachts
wir trinken dich mittags und morgens wir trinken dich abends
wir trinken und trinken
ein Mann wohnt im Haus dein goldenes Haar Margarete
dein aschenes Haar Sulamith er spielt mit den Schlangen

Er ruft spielt süßer den Tod der Tod ist ein Meister aus Deutschland
er ruft streicht dunkler die Geigen dann steigt ihr als Rauch in die
Luft
dann habt ihr ein Grab in den Wolken da liegt man nicht eng

Schwarze Milch der Frühe wir trinken dich nachts
wir trinken dich mittags der Tod ist ein Meister aus Deutschland
wir trinken dich abends und morgens wir trinken und trinken
der Tod ist ein Meister aus Deutschland sein Auge ist blau
er trifft dich mit bleierner Kugel er trifft dich genau
ein Mann wohnt im Haus dein goldenes Haar Margarete
er hetzt seine Rüden auf uns er schenkt uns ein Grab in der Luft
er spielt mit den Schlangen und träumet der Tod ist ein Meister aus
Deutschland

dein goldenes Haar Margarete
dein aschenes Haar Sulamith

Джерело тексту: Paul Celan. Die Gedichte. Kommentierte Gesamtausgabe in einem Band / Hrsg. und komment. von Barbara Wiedemann. Frankfurt/M. : Suhrkamp, 2003. S. 40–41.

ФУГА СМЕРТІ

Чорне дійво світання ми п'ємо його вечорами
ми п'ємо його вдень і зрання ми п'ємо його уночі
ми п'ємо і п'ємо
ми копаєм могилу в повітрі там лежати нетісно
В цім домі живе чоловік він змії приручає він пише
він пише в Німеччину смерком твоя золотиста
коса Маргарито
він пише отак і виходить надвір і виблискують зорі
він посвистом псів своїх кличе
він свистить і скликає євреїв своїх і велить їм
копати могилу в землі
він наказує нам грайте хутко до танцю

Чорне дійво світання ми п'ємо тебе уночі
ми п'ємо тебе зрання і вдень ми п'ємо тебе вечорами
ми п'ємо і п'ємо
В цім домі живе чоловік він змії приручає він пише
він пише в Німеччину смерком твоя золотиста
коса Маргарито
Твоя попеляста коса Суламіт ми копаєм могилу в повітрі
там лежати не тісно

Він гукає ви перші копайте-но глибше ви другі співайте і грайте
він вийма з кобури залізяку він розмахує нею очі його голубі
глибше вганяйте лопати ви перші ви другі продовжуйте грати
до танцю

Чорне дійво світання ми п'ємо тебе уночі
ми п'ємо тебе вдень і зрання ми п'ємо тебе вечорами
ми п'ємо і п'ємо
в цім домі живе чоловік твоя золотиста коса Маргарито
твоя попеляста коса Суламіт він змії приручає

Він гукає смерть потребує ніжнішої гри
смерть це з Німеччини майстер
він гукає жагливіш водіте смичками тоді ви полинете димом
в повітря
тоді ви могилу дістанете в хмарах там лежати нетісно

Чорне дійво світання ми п'ємо тебе уночі
ми п'ємо тебе вдень смерть це з Німеччини майстер
ми п'ємо тебе вечорами і зрання ми п'ємо і п'ємо
смерть це з Німеччини майстер очі його голубі
він поцілить свинцевою кулею прямо в серце тобі
в цім домі живе чоловік твоя золотиста коса Маргарито
він спускає на нас своїх псів він дає нам могилу в повітрі
він змії приручає і марить смерть це з Німеччини майстер

твоя золотиста коса Маргарито
твоя попеляста коса Суламіт

Переклад з німецької Петра Рихла

Джерело тексту: Пауль Целан. Мак і пам'ять. Поезії /
упор., пер. з нім. та післям. П. Рихла. Чернівці : Книги – XXI,
2020. С. 62–65.

Вікно в літературу 2

1. Яка реальність зображена в «Фузі смерті» Целана? Обґрунтуйте свою відповідь цитатами.2. Як ви пояснюєте назву вірша? Чому, на вашу думку, Целан змінив назву вірша з «Танго смерті» на «Фугу смерті»?3. Які композиційні елементи фуги ви знаходите в тексті вірша?

Коментар

Концентраційні табори для цивільного населення (аббревіатура: KZ) були побудовані в епоху націонал-соціалізму між 1933 і 1945 роками в Німецькому Рейху та на окупованих територіях організаціями НСДАП. Вони служили вбивству мільйонів людей, придушенню політичних опонентів, експлуатації за допомогою примусової праці, медичним експериментам на людях та інтернуванню військовополонених. Сьогодні вважається, що приблизно шість мільйонів євреїв загинули під час німецького винищення євреїв, пізніше відомого під назвою Голокост або Шоа.

Рис. 2. Головний вхід до концтабору Аушвіц-Біркенау.

Вікно в літературу 3

Опишіть наведене вище фото, на якому видно головний вхід до концтабору Аушвіц-Біркенау. Зображену тут будівлю відразу можна впізнати як концтабір? Хіба вона не більше схожа на залізничний вокзал або заводський цех? Які особливості концтабору – на фото і взагалі?

Коментар

У листі до Інгеборг Бахман від 12 листопада 1959 року Целан підкреслював, що «Фуга смерті» була для нього «епітафією і могилою», адже його мати також мала «тільки цю могилу», а в іншому листі до Вальтера Єнса від 19 травня 1961 року він писав: «Могила в повітрі» [...], тобто в *цьому* вірші, це, на Бога, ні запозичення, ані метафора».

Вікно в літературу 4

1. Які суб'єкти вірша тут зіставляються? Як вони описані в тексті? Якими репліками вони характеризуються у тексті вірша?
2. Назвіть найважливіші лейтмотиви вірша. За якими принципами вони нанизуються разом? Які смислові та символічні нашарування приховують такі образи, як «Чорне молоко світання», «Могила в повітрі», «Смерть – це з Німеччини майстер», «Він змій приручає»?
3. Чи є у вірші інші міжкультурні алюзії, ремінісценції, цитати?

Коментар

В історії німецької культури не бракувало спроб поєднати Схід Захід, юдаїзм і християнство, Суламіт і Марію. До нацистської епохи ці спроби принципово характеризувалися гуманістичним характером і гармонійними тенденціями. Від драми Лессінга «Натан Мудрий» до «Західно-Східного дивана» Гете та «Єврейських балад» Ельзи Ласкер-Шюлер тема зустрічі та перехресного збагачення обох розрізнених світів хвилювала найбільших німецьких письменників і митців.

Рис. 3. Фрідріх Овербек. Італія та Німеччина (1828)
(Нова пінакотека, Мюнхен, 94,4 см×104,1 см).

Вікно в літературу 5

Охарактеризуйте картину Фрідріха Овербека «Італія і Німеччина», яка спочатку називалася «Суламїт і Марія». Що хотів сказати художник цією картиною? Яку ідею тут символізують дві жіночі постаті?

Вступ

Маргарита і Суламїф – це не тільки типові німецькі та єврейські жіночі імена – вони мають багаті алегоричні та символічні конотації в літературній та культурній історії. Обидві – перш за все улюблені і дуже затребувані дівчата – і в «Фаусті» Гете, і в «Пісні над піснями» Старого Заповіту. У вірші Целана вони символізують два народи, історичні долі яких перепліталися століттями, але які були жорстоко розділені божевільними расовими теоріями націонал-соціалістів.

Рис. 4. Ансельм Кіфер. Твоя золотиста коса Маргарито, 1981, 130×170 см, олія, акрил, емульсія, деревне вугілля, солома.

Вікно в літературу 6

Опишіть картину Альсельма Кіфера «Твоя золотиста коса Маргарито». Що тут стосується контексту «Фуги смерті» Целана? Якою ви уявляєте Маргариту з вірша? Яких ще золотокосих жінок ви пам'ятаєте в історії німецької літератури?

Вступ

У старозавітній «Пісні над піснями» Суламіф характеризується так: «Вернися, вернись, Суламітко! Вернися, вернися, – нехай ми на тебе надивимось!» «Чого вам дивитися на Суламітку, немов би на танець військовий?» «Хороші які стали ноги твої в черевичках, князівно моя! Заокруглення стегон твоїх – мов намисто, руками мистецькими виточене! Твоє лоно – немов круглоточена чаша, в якій не забракне вина запашного! Твій живіт – сніп пшениці, оточений тими лілями! Два перса твої – немов двоє сарняток близнят! Твоя шия – як башта із кости слонової, твої очі – озерця в Шешбоні при брамі того Бат-Рабіму, в тебе ніс – немов башта ливанська, що дивиться *все* в бік Дамаску! Голівка твоя на тобі – мов Кармел, а коса на голівці твоїй – немов пурпур, – полонений цар тими кучерями!

«Яка ти прекрасна й приємна яка, кохання в розкошах! Став подібний до пальми твій стан, твої ж перса – до грон виноградних!» (Пісня над піснями, 7, 1-8).

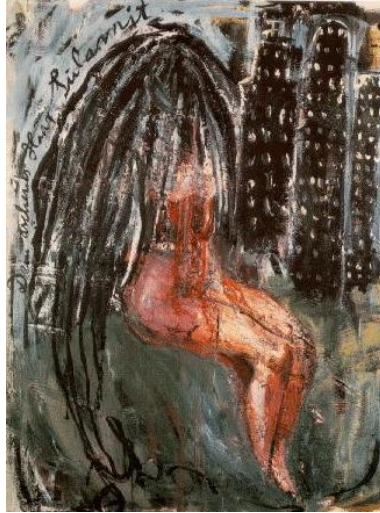

Рис. 5. Ансельм Кіфер. «Твоє попелясте волосся», Sulamit, 1981, 170 x 130 см, олія, акрил, емульсія на полотні.

Вікно в літературу 7

Охарактеризуйте картину Ансельма Кіфера «Твоя попеляста коса, Суламїт». Які риси зображеної жіночої оголеної натури відносяться до контексту «Фуги смерті» Целана? Як тлумачити рядок Целана «Твоя попеляста коса Суламїт»?

Коментар

«Писати вірші після Аушвіца – це варварство». Цей вислів Теодора Адорно довгий час вважався спекулятивним гаслом для всіх літературних спроб наблизитися до цієї страшної теми. Однак Пауль Целан наважився написати вірш про Голокост, який суттєво релятивує ці слова філософа. Для цього, однак,

Йому довелося здійснити докорінний перегляд традиційних поетичних ладів і затвердити нові поетологічні принципи, які докорінно змінили уявлення про поезію. Про сміливу піонерську роботу Целана в галузі німецької поезії свідчить, наприклад, порівняння його «Фуги смерті» з тематично пов'язаним віршем «ВІН» його друга дитинства Іммануеля Вайсгласа.

ER

Wir heben Gräber in die Luft und siedeln
Mit Weib und Kind an dem gebotnen Ort.
Wir schaufeln fleißig, und die andern fiedeln,
Man schafft ein Grab und fährt im Tanzen fort.

ER will, daß über diese Därme dreister,
Der Bogen strenge wie sein Antlitz streicht:
Spielt sanft vom Tod, er ist ein deutscher Meister,
der durch die Lande als ein Nebel schleicht.

Und wenn die Dämmerung blutig quillt am Abend,
Öffn'n ich nachzehrend den verbissnen Mund,
Ein Haus für alle in die Lüfte grabend;
Breit wie ein Sarg, schmal wie die Todesstund.

ER spielt im Haus mit Schlangen, dräut und dichtet,
In Deutschland dämmert es wie Gretchens Haar.
Das Grab in Wolken wird nicht eng gerichtet:
Da weit der Tod ein deutscher Meister war.

Джерело тексту: Immanuel Weißglas. Aschenzeit.
Gesammelte Gedichte / Nachwort von T. Buck. Aachen : Rimbaud
Verlag, 1994. S.107.

ВІН

Ми в небесах копаємо могили,
Щоб поховати там своїх дітей, жінок.
Ми вивертаємо небесні брили,
А скрипки приграють нам у танок.

ВІН хоче, щоб співав смичок вихлястий
Душі його нетлінної пеан:
Ніжніше грайте, смерть – німецький майстер,
Що з краю в край мандрує, мов туман.

Коли криваво світяться стожари,
Й несила уст зіспраглих розтулить,
Я спільний дім для всіх копаю в хмарах
Завширшки в гріб, завдовжки в смертну мить.

ВІН – повелитель змій, поет і мрійник.
На коси Гретхен впала мла нічна...
Німецький майстер – щирий благодійник:
Могила в хмарах буде нетісна.

Переклад з німецької Петра Рихла

Джерело тексту: Загублена арфа. Антологія німецькомовної поезії Буковини / концепція видання, пер., передм., бібл. довідки П. Рихла. 2-ге доп. вид. Чернівці : Книги – ХХІ, 2008. С. 420–421.

Вікно в літературу 8

1. Що ви можете сказати про метричну структуру «Фуги смерті»? Як тут організовані окремі образні комплекси і блоки віршів (строф)? Чому у вірші немає розділових знаків?
2. Що спадає на думку при порівнянні живописних і метричних властивостей «Фуги смерті» Целана і «ВІН» Вайсгласа? У чому тут схожість і відмінність?

II. «Псалом» Пауля Целана

Вступ

Вірш Пауля Целана «Псалом» входить до його збірки віршів «Die Niemandrose» / «Нічийна троянда», яка була опублікована в 1963 році видавництвом S. Fischer Verlag і містила 53 вірші, написані між 1959 і 1963 роками. Саме на цей період припадає т. зв. «афера Голль», в ході якої Целан був безпідставно звинувачений Клер Голль, вдовою німецько-французького поета Івана Голля, в плагіаті його творчості, що стало трагічним зламом для всього життя поета. Ця афера частково кидає свою болісну тінь на багато віршів збірки. «Псалом» є єдиним віршем усієї збірки, який містить заголовне слово «Niemandrose» і в такий спосіб встановлює тісний зв'язок між віршами збірки і традицією псалмів. Целан пояснив цей титул збірки своєму синові Еріку французькою як «La Rose de Personne» або «La rose Nulle». Вірш «Псалом» продовжує тему єврейської катастрофи, яка вже розглядалася на прикладі «Фуги смерті», але на цей раз в її містичній формі.

Вікно в літературу 1

1. Послухайте вірш у читанні автора та в українському перекладі. Джерелами для цього можуть бути такі компакт-диски: *Paul Celan. Ich hörte sagen. Autorenlesung*. 2 CD (101 Min.), Der Hörverlag 2004 та *Пауль Целан. Поезії в перекладах Петра Рихла. Музика українських композиторів*. Запис та музичне оформлення ПППФ «Продюсерський центр «Інтервал», 2020.
2. Потім самостійно прочитайте вірш і выпишіть з нього ключові слова.

PSALM

Niemand knetet uns wieder aus Erde und Lehm,
niemand bespricht unsern Staub.
Niemand.

Gelobt seist du, Niemand.
Dir zulieb wollen
wir blühen.
Dir entgegen.

Ein Nichts
waren wir sind wir, werden
wir bleiben, blühend:
die Nichts-, die
Niemandrose.

Mit
dem Griffel seelenhell,
dem Staubfaden himmelswüst,
der Krone rot
vom Purpurwort, das wir sangen
über, o über
dem Dorn.

Джерело тексту: Paul Celan. Die Gedichte. Kommentierte Gesamtausgabe in einem Band / Hrsg. und komment. von B. Wiedemann. Frankfurt/M. : Suhrkamp, 2003. S. 132–133.

ПСАЛОМ

Ніхто нас не виліпить знову із глини земної,
ніхто не оплаче наш прах.
Ніхто.

Будь славен навіки, Ніхто.
Задля Тебе
ми квітнем.
Супроти Тебе.

Ніщо
ми були, є і будем,
квітуючи:
троянда-Ніщо, Нічийна
троянда.

З маточкою
світлої душі,
тичинкою небесної пустелі,
келихом, що палає
від пурпурових слів, які ми співали
понад, о понад
терням.

Джерело тексту: Пауль Целан. Нічийна троянда. Поезії /
упор., пер. з нім. та післям. П. Рихла. Чернівці : Книги – ХХІ,
2015. С. 38–39.

Коментар

Псалом (гр. *psalmoi* – пісня арфи) – літургійний жанр єврейської поезії, що виник у біблійні часи. Книга Псалмів (Псалтир) є невід’ємною частиною Старого Заповіту. Авторами багатьох псалмів є Давид, Соломон, Мойсей та інші старозавітні царі і пророки. Пізніше Псалтир був прийнятий християнством як основа для богослужіння. Характерним для псалмової поезії було чергування плачу про зло, заподіяне людині, що молиться,

і пов'язаного з ним прославлення Бога, як це має місце, наприклад, у 13-му псалмі:

«Доки, Господи, будеш мене забувати назавжди, доки будеш ховати від мене обличчя Своє? Як довго я буду складати в душі своїй болі, у серці своїм – щодня смуток? Як довго мій ворог підноситись буде над мене? Зглянься, озвися до мене, о Господи, Боже мій! Просвітли мої очі, щоб на смерть не заснув я! Щоб мій неприятель не сказав: «Я його переміг!» Щоб мої вороги не раділи, як я захитаюсь! Я надію на милість Твою покладаю, моє серце радіє спасінням Твоїм! Я буду співати Господеві, бо він добродійство для мене вчинив...» (Кн. Псалмів, 14, 1-6).

До цієї форми зверталися багато поетів більш пізніх часів, створюючи на основі псалмів віршовані парафрази, варіації і пародії. Наприклад, Розу Ауслендер називають «останньою псалмісткою німецької поезії». У найдовшому вірші Целана «Engführung» / «Стретта», який розглядається як аналог «Фуги смерті», ми також читаємо:

Chöre, damals, die
Psalmen. Ho, ho-
sianna.

Also
stehen noch Tempel. Ein
Stern
hat wohl noch Licht.
Nichts,
nichts ist verloren.

Джерело тексту: Paul Celan. Die Gedichte. Kommentierte Gesamtausgabe in einem Band / Hrsg. und komment. von B. Wiedemann. Frankfurt/M. : Suhrkamp, 2003. S. 117.

Хорові співи, тоді, ті
псалми, О, о-
санна

Отже,
стоять ще храми.
Зірка
ще ясно сяє.
Нічого,
нічого не втрачено.

Переклад з німецької Петра Рихла

Джерело тексту: Пауль Целан. Мовні грати. Поезії / упор., пер. з нім. та післям. П. Рихла. Чернівці: Книги – ХХІ, 2020. С. 106–107.

У своєму вірші «Псалом» поет дотримується традиції псалмічної поезії, але видозмінює її настільки радикально, що тут правильніше було б говорити про її повне заперечення, про певний «антипсалом».

Вікно в літературу 2

1. Чому цей вірш Пауля Целана має назву «Псалом»? Які характерні риси псалму ви знаходите тут?
2. У чому полягає радикальна трансформація псалмової традиції в поемі Целана? В якому напрямі вона рухається?
3. Чи знаєте ви інших німецьких поетів, які відображають традицію Псалмів у своїх віршах?

Коментар

Перша строфа вірша нагадує про біблійну історію створення світу і натякає на створення першої людини (Адама), якого

Творець замісив зі шматка глини за своїм образом і подобі. Порівняйте цитату з Біблії:

«І створив Господь Бог людину з пороку земного. І дихання життя вдихнув у ніздрі її – і стала людина живою душею» (Книга Буття 2, 7).

Вікно в літературу 3

1. Які старозавітні конотації викликає у вас перша строфа вірша?
2. Розкрийте етимологічне походження слова «ніхто». Хто такий «Ніхто» у цьому вірші? Які асоціації виникають у вас із цим словом і чому? Аргументуйте свою думку.
3. Постарайтеся більш детально окреслити ліричних протагоністів «ми» і «ніхто» у вірші. Який кореляційний зв'язок існує між ними?

Коментар

У другій строфі Целанового вірша «Ніхто» уславлюється формулою хвали Господу («Будь славен навіки»). Колективне «ми» хотіло б пізнати його любов, тобто розквітнути «задля нього» або «супроти нього». Дослідники Целана наголошують: тоді як «Dir zulieb» можна чітко розуміти як «у / з любові до Тебе», то «Dir entgegen» має не тільки значення напрямку руху – «Тобі назустріч», але може означати «супроти Тебе». В останньому значенні це слово буде протиставлене вислову «Тобі назустріч». Отже, паралелізм у відносинах «Ми-Ти» набирає напруженого протистояння. Цвітіння відбувається у зворотному напрямку і набуває протилежного значення.

Вікно в літературу 4

1. Яка мета зміни «Ніхто» з підмета в першій строфі на кличний відмінок у другій строфі?
2. Які почуття виражає колективне «ми» стосовно «ніхто»? Ці почуття гармонійні чи суперечливі?
3. Що означає дієслово «квітнути» в цьому контексті?

Коментар

Оскільки до старозавітного єврейського Бога звертаються вже не як до Господа, а як до «Ніхто», то колективне «ми», тобто вся єврейська релігійна громада і ширше – весь єврейський народ як такий – також має порівнянну назву «ніщо», в якій виражається негативний паралелізм «Ніхто» / «Ніщо». Містичне поняття «ніщо», отже, охоплює жертв Голокосту. Єврейський народ як релігійну громаду в єврейській містиці (Кабалі) часто порівнюють з трояндою («Шошана»). Але оскільки Творець тут названий «Ніхто», Його обраний народ називається «ніщо», то й троянда «нічийна». «Ніщо» тут бере на себе ту самохарактеристику, яка належить Господу: «ми були, є, будем». Бог євреїв уживає цей вислів майже буквально у своєму зверненні до Мойсея на горі Хорив, коли говорить: «Я той, хто я є». Завдяки структурі гебрайської системи дієслів ці слова також можна перекласти як «Я був тим, ким був» або навіть «Я буду тим, ким буду». З іншого боку, новотвір «Нічийна троянда» також викликає подальші асоціації з поетичною епітафією Райнера Марії Рільке, яку викарбувано на його могилі в Рароні: «Трояндо, о чиста розбіжносте, втіхо / бути нічийним сном під стількома / повіками». Ці різноманітні інтертекстуальні відсилання утворюють заплутану павутину алегорій і символів, що надає віршеві глибшого культурно-історичного виміру.

Вікно в літературу 5

1. Чому збірне «ми» в третій строфі називає себе «нічийної трояндою»?
2. Чи можете ви придумати якісь інші асоціації з термінами «ніщо» і «нічийна троянда»?
3. Як тут проявляється принцип заперечення?

Коментар

З часів своєї юності Целан був пристрасним прихильником і знавцем квітів. Будучи старшокласником у Чернівцях, він був власником «Маленької книжечки квітів» Роберта Коха та Фріца Кределя, що вийшла друком у видавництві «Інзель» 1933 р. і містила 58 кольорових зображень квітів. У цьому виданні, яке він пізніше подарував своїй коханій Рут Крафт (Лакнер), Целан додав до німецьких назв також назви відповідних квітів чотирма мовами. Під час перебування в румунському трудовому таборі Табарешти, «серед пейзажу, в якому немає навіть найменшої квітки», він написав для Рут у своєму маленькому записнику кілька віршів про квіти.

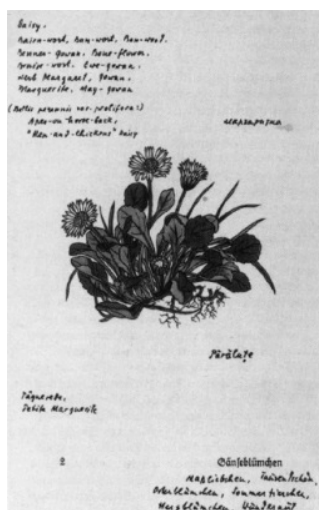

Рис. 1. Сторінка з книги «Das kleine Blumenbuch»
видавництва Insel-Verlag

Вікно в літературу 6

1. Що могло б надихнути Целана на особливий інтерес до квітів?
2. Про що свідчать рукописні записи в «Книзі квітів»?

Коментар

У четвертій строфі нічийна троянда описана дуже точно як містична квітка, використовуючи специфічні ботанічні терміни. «Маточка», «тичинка» і «корона» («келих») – це репродуктивні органи квітки. Але оскільки Творець мертвий або відсутній, то і гарантія Творця щодо розмноження Його народу стала сумнівною. Це означає, що у єврейського народу вже немає жодних перспектив на життя, іншими словами, його більше немає. Репродуктивні органи цієї містичної троянди також оснащені метафоричними епітетами: «маточка світлої душі», «тичинка небесної пустелі», келих / корона, «що палає / від пурпурових слів, які ми співали / понад, о понад / терням». Це створює додаткові конотації біблійного та онтологічного характеру (такі кореневі слова, як душа, небо, пустеля, корона, терня, вказують на подальші асоціативні зв'язки біблійного походження: людина як «вінець творіння», корона як уособлення виходу Бога із себе самого в єврейському містицизмі (Сефірот) або як терновий вінець, яким був увінчаний Ісус, коли йшов на Голгофу). Крім того, тут існують також поетологічні алюзії: нім. «Griffel», або стилос, – це не тільки квітковий орган, а й стародавній інструмент для письма, яким у давнину писали на восковій табличці. У цьому випадку він насамперед асоціюється з «пурпуровим словом», що написано кров'ю серця поета. Все це, своєю чергою, утворює дуже густу міжтекстуальну мережу ремінісценцій, які свідчать про те, як поет зміг розкрити найглибші пласти людського буття за допомогою дуже малої кількості слів. Однак найважливішим висновком цього вірша є те, що після Аушвіца Бога можна уявити лише у запереченні. Він існує, але незбагнений у своєму існуванні, його ім'я не можна промовляти, а тому його можна назвати «Ніким». Уславленню Бога і його творіння протистоїть в цьому псалмі «порожня трансцендентність» (Гуго Фрідріх), з якою людина пов'язана через свою душу і в яку вона може зануритися через молитву.

Цьому містичному, відсутньому, анонівному Богу протистоїть знищений, а отже, і відсутній єврейський народ, анонімне «ніщо». Без постійної «*unio mystica*» між Богом і Його обраним народом буття євреїв неможливе. Але якщо містичне буття Бога залежить від інтенсивності та загальної кількості людських контактів із ним, то він не має подальшої перспективи існування з огляду на мільйони жертв, убитих у газових камерах. Ця аж ніяк не благочестива целанівська ідея насправді є квінтесенцією вірша «Псалом», що перетворює його на свою протилежність.

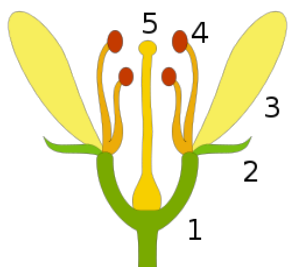

Рис. 2. Схематичне зображення квітки з верхньою зав'яззю:

1. Основа / квітколоплід. 2. Чашолистки. 3. Пелюстки.
4. Тичинки. 5. Плодолистик.

Вікно в літературу 7

1. Погляньте на схематичне зображення квітки, про яке йшлося вище, і порівняйте його елементи з ботанічними термінами, використаними у вірші Целана. Які елементи квітки відсутні у Целана і чому?
2. У рукописному варіанті вірша досі наявний метафоричний образ «*Königswort*» («королівське слово»). Як ви пояснюєте зміну цього образу на «*Purpurwort*» («пурпурове слово»)?
3. Які асоціації у вас асоціюються із заключним словом «терня»?
4. До якої міри структуру поезії Целана можна охарактеризувати як парадоксальну?

ПІДГОТОВКА ДО ОЛІМПІАДИ:

ОРІЄНТОВНІ ЗАВДАННЯ

8 клас

Варіант 1

Тестові завдання

1. Книга Екклезіяста входить до біблійного циклу...
 - а) Пророки;
 - б) Закон;
 - в) Послання;
 - г) Писання.
2. Першим словом, що почув Мухаммед від ангела Джибріла, було...
 - а) Люби!
 - б) Служи!
 - в) Читай!
 - г) Слухай!
3. Яджурведа – це збірка...
 - а) гімнів;
 - б) пісень;
 - в) описів ритуалів та правил жертвоприношення;
 - г) заклинань.
4. Якого з названих циклів давньогрецьких міфів не існує?
 - а) про Вавилонську вежу;
 - б) про аргонавтів;
 - в) фіванський;
 - г) троянський.

5. Геру, Афіну й Афродіту на весіллі Пелея та Фетіди посварила...
- а) Аврора;
 - б) Еріда;
 - в) Геба;
 - г) Геката.
6. Едіпове ім'я означає...
- а) косоокий;
 - б) кривобокий;
 - в) опухлоногий;
 - г) батьковбивець.
7. Скелі, що «завмерли» під час проходження корабля аргонавтів, – це...
- а) Альпи;
 - б) Сімплегаді;
 - в) Анди;
 - г) Гімалаї.
8. Відчуття, коли трагічний конфлікт просвітлює глядача, очищує душу, згідно з античною поетикою, – це...
- а) медитація;
 - б) гармонія;
 - в) пафос;
 - г) катарсис.
9. Скільки днів, згідно з троянським циклом міфів, Фетіда, нерейди і греки оплакували Ахілла?
- а) 3;
 - б) 7;
 - в) 17;
 - г) 30.
10. У давньогрецькому театрі перипетія, що спричиняла кризовий момент у дії або долі персонажа, мала назву...
- а) конфлікт;
 - б) поразка;
 - в) біда;
 - г) катастрофа.

11. Текстам якого із названих авторів властивий епічний об'єктивізм?
- а) Гомер;
 - б) Есхіл;
 - в) Вергілій;
 - г) Тіртей.
12. У середньовічній Західній Європі мовою міжнародного спілкування була...
- а) англійська;
 - б) грецька;
 - в) латина;
 - г) фарсі.
13. Хто наснився Енею, розповідаючи про небезпеку?
- а) Гектор;
 - б) Ахілл;
 - в) Одиссей;
 - г) Паріс.
14. Данте став одним із лідерів партії...
- а) Білих гібелінів;
 - б) Чорних гібелінів;
 - в) Білих гвельфів;
 - г) Чорних гвельфів.
15. Термін «Відродження» увів до широкого обігу...
- а) Данте Аліґ'єрі;
 - б) Джовані Бокаччо;
 - в) Вільям Шекспір;
 - г) Джорджо Вазарі.

Завдання на послідовність

1. Установіть послідовність написання творів.
- а) «Божественна комедія»;
 - б) «Пісня про Роланда»;
 - в) «Рубаят»;
 - г) «Печаль на яшмовому ґанку»;
 - г) «Сумні елегії».

2. Розташуйте послідовно пісні «Іліади».

- а) Подвиги Агамемнона;
- б) Моровиця. Гнів;
- в) Вкуп Гекторового тіла;
- г) Битва богів;
- г) Зустріч Гектора з Андромахою.

Завдання на відповідність

1. Між автором та датами його життя.

а) Лі Бо;	1) (70–19 рр. до н.е.);
б) Ду Фу;	2) (65–8 рр. до н.е.);
в) Данте Аліг'єрі;	3) (701–762);
г) Вергілій;	4) (1265–1321);
г) Гораций;	5) (712–770).

2. Між жанром та твором.

а) елегія;	1) «Божественна комедія»;
б) трагедія;	2) «В своїх очах вона
несе кохання...»;
в) героїчний епос;	3) «Прометей закутий»;
г) сонет;	4) «Пісня про Роланда»;
г) поема;	5) «Добре вмирати тому...».

Варіант 2

Тестові завдання

1. Яка з наведених ведичних книг є зібранням магичних формул і заклинань?

- а) «Рігведа»;
- б) «Самаведа»;
- в) «Яджурведа»;
- г) «Атхарваведа».

2. Назвіть укладача антології давньоіндійської літератури, перекладача «Рігведи» із санскриту.

- а) А. Кримський;
- б) П. Ріттер;
- в) П. Грабовський;
- г) П. Куліш.

3. У 1581 р. в Острозі надруковано перше видання Біблії церковнослов'янською мовою...

- а) Михайлом Васильовичем;
- б) Іваном Пулюєм;
- в) Іваном Федоровим;
- г) Іваном Нечуй-Левицьким.

4. Яким століття датується початок формування елліністичної культури?

- а) II ст. до н.е.;
- б) III ст. до н.е.;
- в) IV ст. до н.е.;
- г) V ст. до н.е.

5. Цар Едіп – герой давньогрецьких міфів...

- а) троянського циклу;
- б) про аргонавтів;
- в) фіванського циклу;
- г) про подвиги Геракла.

6. Міфологія – це...

- а) сукупність міфів;
- б) збірник оповідань про героїв;
- в) наука, яка вивчає міфи;
- г) наука про стародавніх героїв.

7. «Християнином до Христа» вважався...

- а) Горацій;
- б) Данте Аліґ'єрі;
- в) Вергілій;
- г) Есхіл.

8. Визначте автора твору, персонаж якого виголосив: «Не думайте, що то з сваволі й гордощів мовчу я, – в грудях серце розривається, коли погляну на оцю ганьбу свою!»

- а) Гомер;
- б) Вергілій;
- в) Данте;
- г) Есхіл.

9. Назвіть автора поетичних рядків

«Мій пам'ятник стоїть триваліший від міді.

Піднісся він чолом над царські піраміди.

Його не сточить дощ уїдливи́й, гризький,

Не звалить налітний північний буревій...» (пер. М. Зерова).

- а) Есхіл;
- б) Вергілій;
- в) Горацій;
- г) Овідій.

10. Цей автор заснував поетично-музичну школу для заможних та знатних дівчат, відому як «Дім Муз».

- а) Гомер;
- б) Тірте́й;
- в) Сапфо;
- г) Есхіл.

11. У «Пісні про Роланда» послом франків до Сарагоси та зрадником свого народу був...

- а) Олів'єр;
- б) Турпін;
- в) Роланд;
- г) Ганелон.

12. Назви якої з вказаних частин «Пісні про Роланда» не існує?

- а) Народження Роланда;
- б) Зрада Ганелона;
- в) Смерть Роланда;
- г) Помста за Роланда.

13. Хто є автором поезій «Пісня про хліб і шовк», «При місяці згадую брата», «Весняний краєвид»?

- а) Лі Бо;
- б) Ду Фу;
- в) Омар Хаям;
- г) Гафіз.

14. Який з наведених поетичних фрагментів є прикладом рубаїв?

- а) «Як той, хто, врятувавшись від пригоди задиханий, на берег вийде з моря і дивиться здаля на бурні води, так дух мій, утікаючи від горя, оглянувся, щоб зміряти дорогу, де смерть чатує в пильності суворій» (пер. Є. Дроб'язка);
- б) «Моє пробудження благословили шквали. Мов корок, танцював я на морських валах, що їх візничими утоплених прозвали, і десять діб вогнів не бачив по ночах» (пер. В. Ткаченко);
- в) «Хіба у всесвіті найкращий твір – не ми? В очах у розуму зіниця й зір – не ми? Це коло всесвіту скидається на перстень, а камінь, що горить ясніш од зір, – це ми» (пер. В. Мисика);
- г) «Всі барви й кольори, всі аромати й тони зливаються в можуть єдиного єства. І зрівноважують їх вимір і права взаємного зв'язку невидимі закони» (пер. Д. Павличка).

15. Вкажіть, хто приєднав до назви твору Данте «Комедія» прикметник «божественна».

- а) Петрарка;
- б) Шекспір;
- в) Рабле;
- г) Боккаччо.

Завдання на послідовність

1. Установіть послідовність написання творів.

- а) «Енеїда»;
- б) «Пісня про Роланда»;
- в) «Прометей закутий»;
- г) «Іліада»;
- г) «До Мельпомени».

2. Установіть послідовність подій у «Пісні про Роланда».

- а) битва в Ронсевальській ущелині;
- б) Карл Великий вирішує завоювати Сарагосу;
- в) вибір посланця до Марсілія;
- г) король їде на допомогу Роландові;
- г) зрада Ганелона.

Завдання на відповідність

1. Установіть сюжетну відповідність.

а) покровителем троянців у троянській війні був;	1) Андромаха;
б) покровителькою ахейців у троянській війні була;	2) Паріс;
в) герой, чий зухвалий вчинок спричинився до загибелі Трої;	3) Афіна;
г) Патрокл загинув від руки;	4) Гектор;
г) дружиною Гектора була;	5) Аполлон.

2. Між автором і фрагментом тексту.

- а) Ду Фу; 1)

У кого кожний день в запасі півкоржа.
У кого свій садок і хата не чужа,
хто в рабстві не родивсь і сам рабів не має,
у того світлий зір і радісна душа?

(пер. В. Мусика);

- б) Тіртеї; 2)

У Піднебесній, по Китаю всьому,
Є тисяч десять міст, мабуть;
Але чи є хоча б одне, в якому
Не славилася б воїнів можуть?

(пер. Я. Шекери);

в) Горацій; 3)

На яшмових сходах біліє холодна роса.
Промокли панчохи. Пливають мовчазні небеса.
Дивлюсь крізь фіранку на місяць осінній
печальний –
На тихій воді він тремтить і повільно згаса.
(пер. Л. Первомайського);

г) Лі Бо; 4)

Добре вмирати тому, хто, боронячи рідну країну,
Поміж хоробрих бійців падає в перших рядах.
Гірше ж немає нічого, як місто своє і родючі
Ниви покинуть і йти жебракувати в світи...
(пер. Г. Кочура);

г) Омар 5)

Хаям;

Я перший положив на італійську міру
Еллади давній спів. Так не таїсь від миру,
І лавром, що зростив святий дельфійський гай,
О, Мельпомено, ти чоло моє звінчай.
(пер. М. Зерова).

Варіант 3

Тестові завдання

1. Узагальнене поняття, що є одним з основних елементів систематизації літературного матеріалу.

- а) літературний жанр;
- б) літературний напрям;
- в) літературний рід;
- г) літературний процес.

2. Санскритом називається...

- а) тайнопис давньоіндійських мудреців, винайдений з метою нерозголошення таємних знань;
- б) давньоіндійська літературна мова;
- в) мова стародавньої індійської релігійної літератури;
- г) мова давньоіндійських богів.

3. Бог грози, переможець земних ворогів, скоритель небесних демонів, громовик, що посилає дощ, індійський Зевс...

- а) Агні;
- б) Індра;
- в) Варуна;
- г) Врітра.

4. Ведичний бог смерті, повелитель пекла і верховний суддя загробного царства.

- а) Агні;
- б) Індра;
- в) Яма;
- г) Ушас.

5. Згідно з уявленнями мусульман, на небі існує першотекст Корану – «Матір Книги», яка...

- а) продиктована мусульманським священнописцям самим Богом;
- б) продиктована учням Мухаммеда;
- в) написана пророком Мухаммедом, відредагована й удосконалена його послідовниками;
- г) через посередництво Мухаммеда потрапила на землю як «слово і голос» Аллаха.

6. Перша книга П'ятикнижжя розповідає про...

- а) діяння апостолів;
- б) початок світобудови;
- в) давні хроніки;
- г) необхідність вивчення закону.

7. Коли зірки спалахували в небі, Каїн...

- а) милувався ними;
- б) кидав каміння;
- в) давав їм назви;
- г) рахував їх.

8. До якої частини «Старого Завіту» входить «Книга Приповістей Соломонових»?

- а) П'ятикнижжя Мойсееве;
- б) Книги історичні;
- в) Книги навчально-поетичні;
- г) Книги пророцькі.

9. Син царя Пелея й морської богині Фетіди – ...

- а) Менелай;
- б) Ахілл;
- в) Паріс;
- г) Гектор.

10. У Давній Греції рапсодами називали...

- а) акомпаніаторів;
- б) авторів пісень;
- в) виконавців пісень;
- г) авторів-виконавців пісень.

11. Класик античної літератури, поет-воїн, який став одним зі співців звятиги, свободи та відданості вітчизні.

- а) Алкман;
- б) Тіртеї;
- в) Артілох;
- г) Гесіод.

12. Назвіть автора поетичних рядків

«Добре вмирати тому, хто, боронячи рідну країну,
Поміж хоробрих бійців падає в перших рядах.
Гірше ж немає нічого, як місто своє і родючі
Ниви покинуть і йти жебракувати в світі,
З матір'ю милою, з батьком старим на чужині блукати,
Взявши з собою діток дрібних і жінку смутну» (*пер. Г. Кочура*).

- а) Есхіл;
- б) Овідій;
- в) Сапфо;
- г) Тіртеї.

13. Ліричний жанр, який вільною віршованою формою виражає почуття та роздуми над глибокими проблемами життя.

- а) сколія;
- б) елегія;
- в) пісня;
- г) гімн.

14. Вкажіть, де народилася перша поетеса античного світу Сапфо.

- а) місто Афіни;
- б) острів Сицилія;
- в) острів Лесбос;
- г) острів Крит.

15. Яка із перелічених картин світу сформувалася у середньовічній Європі?

- а) Антропоцентрична;
- б) Теоцентрична;
- в) Логоцентрична;
- г) Космоцентрична.

Завдання на послідовність

1. Розташуйте послідовно книги «Старого Завіту».

- а) Притчі Соломона;
- б) Пісня над піснями;
- в) П'ятикнижжя Мойсея;
- г) Книга Псалмів;
- г) Книга Ісуса Навина.

2. Установіть послідовність подвигів Геракла.

- а) битва з Лорнейською гідрою;
- б) очищення Авгієвих стаєнь;
- в) пояс Іпполіти;
- г) знищення Немейського лева;
- г) упіймання Керинейської лані.

Завдання на відповідність

1. Між персонажем та давньогрецькими міфами.

а) Авгій;	1) фіванський цикл міфів;
б) Агамемнон;	2) троянський цикл міфів;
в) Гефест;	3) міфи про аргонавтів;
г) Ясон;	4) міфи про Прометея;
г) Едіп;	5) міфи про Геракла.

2. Між релігіями та священними книгами.

а) зороастризм;	1) «Коран»;
б) юдаїзм;	2) «Авеста»;
в) християнство;	3) «Веди»;
г) індуїзм;	4) «Біблія»;
г) іслам;	5) «Тора».

9 клас

Варіант 1

Тестові завдання

1. Укажіть, які риси властиві епосі Просвітництва.
 - а) складна метафоричність, алегоризм, емблематичність;
 - б) ідея розуму як головного закону людського співжиття;
 - в) правдивість у відтворенні типових характерів у типових обставинах;
 - г) ідеї національно-визвольної боротьби та індивідуалізму.
2. Епос – це...
 - а) літературний рід, у якому навколишня дійсність зображується шляхом передачі почуттів, настроїв, переживань, емоцій ліричного героя чи автора;
 - б) літературний рід, що зображує дійсність безпосередньо через висловлювання та дію самих персонажів;
 - в) жанр середньовічної поезії, пісня на тему лицарського кохання;
 - г) один із основних родів художньої літератури, в якому прихована позиція автора, розповідаються події «як про щось стороннє».
3. Вкажіть, у творчості якого письменника найраніше виявилися ознаки Відродження.
 - а) В. Шекспіра;
 - б) Данте;
 - в) Ф. Рабле;
 - г) М. Сервантеса.
4. Структура англійського (шекспірівського) сонету – це...
 - а) два катрени і два терцети;
 - б) три двовірші і один терцет;
 - в) два двовірші і два терцети;
 - г) три катрени і двовірш.

5. Роман Сервантеса «Дон Кіхот» є...
- а) лицарським романом;
 - б) історичним романом;
 - в) пародією на лицарський роман;
 - г) пародією на історичний роман.
6. Гамлетівська проблема «бути чи не бути» є основою ліричного сюжету сонета В. Шекспіра...
- а) № 66;
 - б) № 130;
 - в) № 116;
 - г) № 140.
7. Возвеличення любові, що освітлює життя й дарує щастя людині, – така тема твору ...
- а) «Травнева пісня»;
 - б) «Прометей»;
 - в) «Вільшаний король»;
 - г) «Фауст».
8. Засудження тиранії та самодержавства, уславлення самопожертви та сили духу у боротьбі з деспотичною владою – така ідея твору...
- а) «Травнева пісня»;
 - б) «Мандри Гуллівера»;
 - в) «Вільшаний король»;
 - г) «Прометей».
9. У висловлюваннях митців «Образи звичайного життя постають у внутрішньому романтичному царстві духів, і письменник зображує їх у томі світлі, яким вони там висвітлені, неначе в якомусь чужому й химерному вбранні» (Е. Т. А. Гофман); «Поезія – це дзеркало, яке дивовижно перетворює те, що спотворено» (П. Б. Шеллі) йдеться про таку особливість романтизму, як...
- а) велика сила творчої уяви;
 - б) наслідування природи;
 - в) раціональне впорядкування дійсності;
 - г) орієнтація на античне мистецтво.

10. У казці-притчі Антуана де Сент-Екзюпері «Маленький принц» криниця, з якої п'ють герої, символізує...
- а) істину, що відкривається людям;
 - б) правду, яку неможливо приховати;
 - в) рідний дім, до якого завжди повертаєшся;
 - г) вічне життя.
11. Просвітники – класицисти проголошували, що особистою справою кожного громадянина має бути...
- а) боротьба за щастя всіх на землі;
 - б) служіння свободі й становленню «царства розуму» на землі;
 - в) участь в революційній перебудові суспільства;
 - г) боротьба за гендерну рівність.
12. Головний герой романтизму...
- а) пристосовується до реальної дійсності;
 - б) спирається на розум і досвід;
 - в) заперечує почуття і відчуття;
 - г) не сприймає буденність, вирізняється з-поміж свого оточення.
13. Як ліліпути називали Гуллівера?
- а) небожитель;
 - б) людина-хмарочос;
 - в) людина-вежа;
 - г) людина-гора.
14. Дж. Байрон у своїй творчості звернувся до зображення образу гетьмана...
- а) Богдана Хмельницького;
 - б) Михайла Дорошенка;
 - в) Івана Мазепи;
 - г) Петра Сагайдачного.
15. Вкажіть, яким НЕ є байронічний герой.
- а) розчарований бунтівник – індивідуаліст;
 - б) прагматичний стратег, що покладається лише на свій розум і холодний розрахунок;
 - в) страдалець, що кидає виклик і людям, і Богу, і трагічно переживає розлад зі світом та власну роздвоєність;
 - г) одинак, якого не розуміє його оточення.

Завдання на послідовність

1. Установіть послідовність знайомства маленького принца з героями.
 - а) знайомство з п'яницею, який пив, щоб заглушити свою совість;
 - б) зустріч з шаноблюбцем, усе життя якого йшло на те, щоб змусити навколишніх віддавати йому пошесті;
 - в) знайомство з ліхтарником, робота якого полягала в тому, щоб запалювати і гасити ліхтар на крихітній планеті;
 - г) зустріч із королем, який віддавав накази, які не могли не виконуватися;
 - г) зустріч із ділком, який невідомо для чого рахував зірки.
2. Установіть послідовність написання творів, де діють такі герої.
 - а) маленький принц;
 - б) Ромео Монтеккі;
 - в) Санчо Панса;
 - г) Чайльд Гарольд;
 - г) Лемюель Гуллівер.

Завдання на відповідність

1. Між літературним напрямом та естетично-стильовою домінантою.

а) класицизм;	1) спрямованість до образів і форм античного мистецтва як класичних ідеальних зразків; нормативна поетика;
б) романтизм;	2) безмежна віра в розум людини, критика релігійного мракобісся, надія на гармонізацію суспільства через освіту людей;
в) просвітницький реалізм;	3) відмова від раціоналізму й віри в загальноновизнані авторитети, специфічне бачення світу як хаосу; використання всього попереднього культурного запасу, повному осмисленого;

- г) постмодернізм; 4) проголошення домінантою «людської природи» почуття, а не розуму;
г) сентименталізм; 5) естетичний тип світогляду; відкрита суб'єктивність; прагнення не відтворювати, а перетворювати дійсність.

2. Між рядками поетичного твору та автором.

- а) 1) Ф. Шиллер;

Троянд багато зустрічав я всюди,
Та на її обличчі не стрічав,
І дише так вона, як дишать люди, –
А не конвалії між диких трав
(пер. Д. Паламарчука);

- б) 2) Г. Гайне;

Любов моя, ти світлий чар!
Ти злото ранніх нагірних хмар
Твій подив свіжим лугам, полям,
Благословення траві й квіткам...
(пер. М. Зерова);

- в) 3) В. Шекспір;

Радість – всесвіту пружина,
Радість – творчості душа,
Дивна космосу машина
Нею живиться й руша
(пер. М. Лукаша);

- г) 4) Дж. Байрон;

На півночі кедр одинокий
В холодній стоїть вишині,
І, сніжною млою повитий,
Дрімає і мріє вві сні
(пер. М. Рильського);

г)

5) Й. В. Гете.

Мій дух як ніч. О, грай скоріш!

Я ще вчуваю арфи глас,

Нехай воркує жалібніш

І тішить слух в останній час

(пер. В. Самійленка);

Варіант 2

Тестові завдання

1. Укажіть, яке слово в епоху Просвітництва стало ключовим у назвах наукових і навіть художніх творів.

- а) кохання;
- б) мистецтво;
- в) почуття;
- г) розум.

2. Ліричний жанр, хвалебний вірш, який присвячено уславленню важливих історичних подій, видатних осіб або будь-якого предмета (явища) – це...

- а) епітафія;
- б) ода;
- в) епіталама;
- г) гімн.

3. Представниками доби Просвітництва є...

- а) Мольєр, Корнель, Расін, Ларошфуко;
- б) Байрон, Гайне, Міцкевич, Петєфі;
- в) Вольтєр, Свіфт, Дідро, Руссо, Дефо;
- г) Шекспір, Петрарка, Сервантєс, Данте.

4. Укажіть, що потрібно було для того, щоб отримати нагороду або високу посаду в Ліліпутії.

- а) вміння орієнтуватися в політиці й економіці;
- б) потрібно було вище за всіх стрибнути на канаті;
- в) потрібно було краще за всіх виступити в парламенті;
- г) потрібно було приготувати найсмачнішу страву.

5. Укажіть, що прихопив із собою Гюлівер на згадку про Ліліпутію.

- а) кілька овець і корів;
- б) кілька ліліпутів;
- в) кілька книг і картин;
- г) імператора.

6. «Зимнім сні», «барвисті квіти», «пташині хори», «любов ясна», «свіжим лугам», «дівча ясне», «гарячим чуттям» – це...

- а) порівняння;
- б) метафори;
- в) епітети;
- г) гіперболи.

7. Ідея твору Й. В. Гете «Травнева пісня».

- а) возвеличення любові, що освітлює життя й дарує щастя людині;
- б) засудження зради;
- в) звеличення мистецтва як єдиного способу пізнати себе і світ;
- г) ушляхення людського розуму.

8. Твір Й. В. Гете «Прометей» написаний у формі...

- а) полілогу Прометея з Зевсом та іншими богами;
- б) діалогу з Зевсом;
- в) монологу-роздуму Прометея;
- г) розповіді відстороненого оповідача.

9. Визначте ідею твору Ф. Шиллера «До радості».

- а) прохання не забувати, що людина і природа – єдине ціле;
- б) пам'ятати, що добро завжди протистоїть злу та перемагає його;
- в) заклик пам'ятати історичне минуле, щоб мати майбутнє;
- г) заклик до єднання в ім'я миру, дружби та свободи.

10. Класицизм, бароко, сентименталізм, романтизм, реалізм – це...

- а) літературні напрями і водночас художні методи (стилі);
- б) літературні напрями і водночас жанри;
- в) літературні роди і види;
- г) віршові розміри.

11. Митці Відродження відтворювали...
- а) приховані пристрасті й бажання людини;
 - б) суперечливість людини;
 - в) ідеал гармонійної людини в гармонійному світі;
 - г) прагнення земної слави.
12. Розв'язка ліричного сюжету англійського сонета міститься у...
- а) дистихові;
 - б) першому катрені;
 - в) другому катрені;
 - г) третьому катрені.
13. Змальовуючи образ коханої Смаглявої Леді у сонеті № 130, В. Шекспір...
- а) заперечує кохання;
 - б) руйнує літературні штампи;
 - в) переоцінює жіночу красу;
 - г) використовує літературні штампи.
14. Укажіть, хто з перелічених митців НЕ є представником стилю бароко.
- а) Дж. Мілтон;
 - б) Ж. Расін;
 - в) Караваджо;
 - г) Рембрандт.
15. Укажіть, хто з просвітників став автором сатиричного, соціально-фантастичного роману, створеного у формі подорожі.
- а) Й. В. Гете;
 - б) Ф. Шиллер;
 - в) Вольтер;
 - г) Дж. Свіфт.

Завдання на послідовність

1. Установіть послідовність подій твору «Гобсек».
 - а) граф де Ресто передає своє майно Гобсеку;
 - б) графиня де Ресто спалює документи свого чоловіка;
 - в) Дервіль за допомогою Гобсека стає власником нотаріальної контори;
 - г) Дервіль оглядає склад із зіпсованими продуктами;
 - г) графиня де Ресто продає коштовності Гобсеку.
2. Установіть послідовність написання творів, з яких наведено цитати.
 - а) «Найголовнішого не побачиш очима» (*пер. А. Жаловського*);
 - б) «Сумніших оповідей не знайдете, / Ніж про любов Ромео і Джульєтти» (*пер. І. Стешенко*);
 - в) «...обачність велить нам діяти добром там, де можна уникнути зла...» (*пер. М. Лукаша*);
 - г) «Золото — ось духовна суть усього теперішнього суспільства» (*пер. В. Шовкуна*);
 - г) «Радість — всесвіту пружина, / Радість — творчості душа, / Дивна космосу машина / Нею живиться й руша» (*пер. М. Лукаша*).

Завдання на відповідність

1. Між уривком та жанром цитованого твору.
 - а)

1) сонет;

Обніміться, мільйони,
Поцілуйтесь, мов брати!
Вічний Отче дай нам згоди,
Ласки дай і охорони!

(*пер. М. Лукаша*);

б)

2) поема;

І голосу її рівнять не треба
До музики, милішої мені,
Не знаю про ходу богинь із неба,
А кроки милої – цілком земні.

І все ж вона – найкраща поміж тими,
Що славлені похвалами пустими
(пер. Д. Паламарчука);

в)

3) казка-притча;

<...>Лицарі живі
Тепер сиділи на траві
Біля монарха недалеко
З його конем, бо небезпека
Гуртує всіх, людей, тварин,
І всі є друзі, як один.
Під вічним дубом і собі
Мазепа стелиться в журбі
І сам він був, як дуб-титан,
Землі козацької гетьман
(пер. О. Веретенченка);

г)

4) ода;

Пан Журден. Всього, чого зможу: я ж страх
як хочу зробитися вченим! Така лють мене
бере, тільки-но згадаю, що батько з матір'ю
не вчили мене різних наук у дитинстві.

Учитель філософії. Ваші міркування дуже
розумні; nam, sine doetrina, vita est quasi
mortis imago. Вам це зрозуміло, бо ви,
звичайно, знаєте латину?

Пан Журден. Атож, а ви, проте, поясніть
мені так, ніби я її зовсім не знаю. А що ж
воно означає?

Учитель філософії. Це означає: «Без науки життя майже подібне до смерті».

Пан Журден. Тай мудра ж ота латина!

Учитель філософії. Ви маєте якісь основи, якісь початкові наукові знання?

Пан Журден. Ну, звичайно! Я вмію читати й писати

(пер. І. Стешенко);

г)

5) комедія.

– Прощай, – відповів лис. – Ось моя таємниця. Вона дуже проста: лише серце добре бачить. Найголовнішого не побачиш очима.

– Найголовнішого не побачиш очима, – повторив маленький принц, аби краще запам'ятати.

– Твоя троянда дорога тобі тому, що ти присвятив їй стільки часу.

– Моя троянда дорога мені... – повторив маленький принц, аби краще запам'ятати.

– Люди забули цю істину, – мовив лис, – але ти не забувай. Ти назавжди береш на себе відповідальність за тих, кого приручив. Ти відповідаєш за свою троянду.

– Я відповідаю за свою троянду, – повторив маленький принц, аби краще запам'ятати

(пер. А. Жаловського);

2. Між літературним образом твору та автором.

а) Чайльд Гарольд;

1) М. де Сервантес Сааведра;

б) Санчо Панса;

2) А. де Сент-Екзюпері;

в) Лис;

3) В. Шекспір;

г) Дервіль;

4) Дж. Байрон;

г) Смаглява леді;

5) О. де Бальзак.

Варіант 3

Тестові завдання

1. Укажіть, про яку епоху писав Вольтер: «Усе рухалось, вирувало, було охоплено думкою».
 - а) XVIII ст.;
 - б) XVII ст.;
 - в) XIX ст.;
 - г) XVI ст.
2. Різновид твору, що характеризується сукупністю певних змістових та формальних особистостей – це...
 - а) напрям;
 - б) стиль;
 - в) рід;
 - г) жанр.
3. Основоположники просвітницького роману – ...
 - а) Ж.-Ж. Руссо, Вольтер;
 - б) Ф. Шиллер, Й. В. Гете;
 - в) Дж. Свіфт, Д. Дефо;
 - г) Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо.
4. Укажіть, що ліліпути знайшли в кишені Гуллівера: «У правій кишені знайдено тільки великий шмат цупкого полотна, який міг би правити за килим для парадної зали палацу...».
 - а) простирadlo;
 - б) вітрило;
 - в) носову хустину;
 - г) панчоxу.
5. Укажіть, хто вплинув на формування світогляду Г. Гайне.
 - а) Фрідріх II;
 - б) Наполеон;
 - в) Вольтер;
 - г) Й. В. Гете.

6. Укажіть, якій ідейно-естетичній добі (літературному напрямку) притаманна віра у всепереможну перетворюючу силу людського розуму.

- а) реалізму;
- б) бароко;
- в) Просвітництву;
- г) романтизму.

7. Укажіть, поезії яких років увійшли до збірки «Книга пісень» Г. Гайне.

- а) 1810–1820 рр.;
- б) 1789–1815 рр.;
- в) 1830–1840 рр.;
- г) 1840–1850 рр.

8. Укажіть, як герой ставиться до Англії у першій частині твору (Байрон «Паломництво Чайльд Гарольда»).

- а) він палко любить свою Батьківщину, хоче служити їй;
- б) Англія сприймається ним як «тюрма», «могила»;
- в) в Англії він знаходить приклад гармонійного життя;
- г) Англія – добрий і затишний «старий світ».

9. У XIX ст. на розвиток реалізму найбільше вплинули...

- а) релігія;
- б) різні види мистецтва;
- в) фольклор;
- г) наука і філософія .

10. О. де Бальзак «Гобсек». З'ясуйте, у чому виявилася «доброта» Гобсека відносно Дервіля.

- а) Гобсек позичив Дервілю гроші під тринадцять відсотків;
- б) дав Дервілю безвідсоткову позику;
- в) подарував Дервілю гроші на купівлю адвокатської контори;
- г) подарував Дервілю адвокатську контору.

11. Зіставлення внутрішніх переживань поета з явищами природи у літературознавстві називають...

- а) аллюзією;
- б) психологічним паралелізмом;
- в) синтаксичним паралелізмом;
- г) олюдненням.

12. Хто вплинув на формування штюрмерських ідей у Й. В. Гете?

- а) Лессінг;
- б) Готтшед;
- в) Бюргер;
- г) Гердер.

13. Феномени туризму, альпінізму і пікніка оформлюються в епоху...

- а) романтизму;
- б) класицизму;
- в) Просвітництва;
- г) реалізму.

14. Дружба Й. В. Гете й Ф. Шиллера сприяла розробленню ними програми...

- а) «ваймарського класицизму»;
- б) «ваймарського реалізму»;
- в) «штюрмерського класицизму»;
- г) «штюрмерського реалізму».

15. Дж. Свіфт «Мандри Гуллівера». Назвіть причину нескінченної ворожнечі між партіями країни.

- а) представники якої партії вищі;
- б) з якого кінця треба розбивати яйце;
- в) з якого боку треба їсти сосиску;
- г) на якому боці слід спати.

Завдання на послідовність

1. Установіть послідовність частин «Книги пісень» Г. Гайне.
 - а) «Ліричне інтермецо»;
 - б) «Північне море»;
 - в) «Юнацькі страждання»;
 - г) «Знову на Батьківщині»;
 - г) «З подорожі на Гарц».

2. Установіть послідовність відвідування Чайльд Гарольдом місць подорожі.
 - а) Іспанія;
 - б) Італія;
 - в) Греція, Албанія;
 - г) Португалія;
 - г) Бельгія.

Завдання на відповідність

1. Між назвою та визначенням жанру.
 - а) ліричний жанр, тверда строфічна форма, що складається із чотирьох строф обсягом 14 рядків (двох катренів та двох терцетів), об'єднаних певним типом римування; 1) трагедія;
 - б) невеликий за обсягом епічний твір про незвичайну життєву подію з несподіваним фіналом, сконденсованою та яскраво вималюваною дією; притаманна динамічна інтрига та гостра несподівана розв'язка; 2) сонет;
 - в) драматичний твір, що ґрунтується на гострому, непримиренному конфлікті особистості, яка прагне максимально втілити свої творчі потенції, і об'єктивною неможливістю їх реалізації; 3) притча;

- г) короткий фольклорний або літературний 4) гімн;
розповідний твір повчального характеру,
орієнтований переважно на алегоричну форму
доведення змісту етичних цінностей буття;
г) урочистий ліричний музичний твір програмного 5) новела.
звучання;

2. Між твором і його ідеєю.

а) Дж. Свіфт
«Мандри Гуллівера»;	1) уславлення самопожертви та сили
духу у боротьбі з деспотичною владою,
засудження тиранії та самодержавства;
б) Ф. Шиллер
«До радості»;	2) уславлення кохання й щастя;
в) Й. В. Гете
«Вільшаний король»;	3) необхідність єднання людей різних
країн і націй в ім'я миру, дружби,
свободи й радості на землі;
г) Й. В. Гете
«Травнева пісня»;	4) небезпека втручання людини у
таємничий світ природи;
г) Й. В. Гете
«Прометей»;	5) критика англійської дійсності,
політики того часу, суспільних вад.

10 клас

Варіант 1

Тестові завдання

1. Короткий відеоролик за мотивами книги – це...
 - а) букспойлер;
 - б) буктрейлер;
 - в) буксиквел;
 - г) букколаж.
2. Який із видів літературних контактів не належить до сфери перекладу?
 - а) переспів;
 - б) переробка;
 - в) пародіювання;
 - г) адаптація.
3. Дружина Одиссея (Пенелопа) постає символом жіночої...
 - а) розбещеності;
 - б) сварливості;
 - в) хитрості;
 - г) вірності.
4. Виберіть поняття, якого НЕ існує в літературознавстві.
 - а) «гомерівський каталог»;
 - б) «гомерівський епос»;
 - в) «гомерівське питання»;
 - г) «гомерівська лірика».
5. Митці Відродження відтворювали...
 - а) суперечливість людського Я;
 - б) приховані пристрасті й бажання людини;
 - в) прагнення земної слави;
 - г) ідеал гармонійної людини в гармонійному світі.

6. У «Божественній комедії» героя в пеклі супроводжує...
- а) Вергілій;
 - б) Беатріче;
 - в) Матильда;
 - г) Овідій.
7. Для третього періоду творчості В. Шекспіра характерне...
- а) поєднання ознак історичного роману та драми в одному жанрі;
 - б) зосередження на сонетах;
 - в) поєднання рис трагедій та комедій в одному жанрі;
 - г) зосередження на історичних хроніках.
8. Гамлет був студентом...
- а) Оксфордського університету;
 - б) Віттенберзького університету;
 - в) Сорбонського університету;
 - г) Болонського університету.
9. Суперсила Цинобера полягала у...
- а) вмінні передбачати майбутнє;
 - б) надзвичайній фізичній силі;
 - в) здібності присвоювати чужі досягнення;
 - г) здатності перетворюватися на різних істот.
10. Ставлення романтиків до людини.
- а) людина – це текст;
 - б) людина – істота природна й соціальна істота;
 - в) людина – частина середовища, виразних його типових якостей;
 - г) людина – найвища цінність, їй властива «внутрішня безкінечність».
11. Імпульсом до написання поетичної збірки «Листя трави» В. Вітмена слугувала...
- а) подорож на південь США;
 - б) смерть коханої;
 - в) участь у Громадянській війні між Півднем та Північчю;
 - г) реакція на скасування рабства.

12. Історичний роман, філософський роман, політичний роман, родинно-побутовий роман – це...

- а) стилі роману;
- б) роди роману;
- в) типи роману;
- г) жанрові різновиди роману.

13. Принцип «чоловіки, жінки і речі» використовує...

- а) В. Вітмен;
- б) В. Шекспір;
- в) Е. Т. А. Гофман;
- г) О. де Бальзак.

14. У передмові до «Людської комедії» О. де Бальзак, кажучи: «Самим істориком повинно бути французьке суспільство, мені залишається тільки бути його секретарем», визначив провідну ознаку реалізму –

- а) детермінований психологізм;
- б) зображення пригнобленого становища людей певних професій;
- в) орієнтація на інтуїцію;
- г) увага до проблем соціуму, взаємодії людини і оточення.

15. Після скількох років шлюбу Нора вирішує залишити Гельмера?

- а) сім;
- б) вісім;
- в) дев'ять;
- г) десять.

Завдання на послідовність

1. Визначте послідовність перебування душ грішників у «Божественній комедії» Данте, починаючи від першого кола пекла.

- а) Люцифер;
- б) Аристотель та Гомер;
- в) Фрідріх II;
- г) Юда та Брут;
- г) закохані Франческа та Паоло.

2. Визначте хронологію ключових подій у житті Е. Т. А. Гофмана.
- а) зміна частини свого імені;
 - б) розлучення батьків;
 - в) написання повісті «Крихітка Цахес на прізвисько Цинобер»;
 - г) створення опери «Ундина»;
 - г) перебування у Познані.

Завдання на відповідність

1. Між автором та персонажем.
1) Гомер;	а) Беатріче;
2) Е. Т. А. Гофман;	б) Розенкранц;
3) В. Шекспір;	в) Гільденстерн;
4) Данте;	г) Кандіда;
	г) Поліфем.
2. Між терміном та його визначенням.
а) дифірамб;	1) жанр, в якому у фіналі головний герой гине, зважаючи на непереможні життєві конфлікти;
б) символ;	2) гімн, присвячений давньогрецькому богові Діонісію;
в) терцина;	3) багатозначне відтворення художньої дійсності;
г) трагедія;	4) двопланове зображення художньої дійсності
г) алегорія;	5) строфа, що складається з трьох рядків та специфічною схемою римування.

Варіант 2

Тестові завдання

1. Для того, щоб твір відбувся, потрібен...
- а) автор;
 - б) письменник;
 - в) перекладач;
 - г) читач;

2. Виберіть рядок, де НЕ вказані поети-перекладачі.
- а) М. Лукаш, П. Рихло;
 - б) М. Рильський, Г. Кочур;
 - в) Б. Тен, М. Бажан;
 - г) С. Жадан, Д. Паламарчук.
3. У який період розвитку давньогрецької літератури з'являється роман як жанр?
- а) класичний;
 - б) архаїчний;
 - в) римський;
 - г) елліністичний;
4. Виберіть рядок, де зазначений давньоримський автор.
- а) Гомер;
 - б) Овідій;
 - в) Сапфо;
 - г) Тіртей.
5. Зародження театру пов'язано з культом...
- а) Діоніса;
 - б) Зевса;
 - в) Афродіти;
 - г) Аполлона.
6. Визначальною рисою нового типу героя у період Ренесансу є...
- а) приреченість;
 - б) роздвоєна свідомість;
 - в) благоговійне світовідчуття;
 - г) енергійність.
7. «Божественна комедія» Данте складається...
- а) зі ста пісень;
 - б) з чотирьох кантиків;
 - в) з дев'яноста терцин;
 - г) з трьох епіграфів.

8. Шекспірівський театр вирізнявся...
- а) круглою сценою;
 - б) акторською імпровізацією;
 - в) відсутністю партеру;
 - г) наявністю хору.
9. Хто з авторів мав беззаперечну підтримку з боку влади...
- а) Гомер;
 - б) Данте;
 - в) В. Шекспір;
 - г) Е. Т. А. Гофман.
10. Етапи розвитку німецького романтизму називають відповідно до
- а) міст-центрів розвитку культури;
 - б) представників доби;
 - в) художніх текстів доби;
 - г) правителів Німеччини.
11. Універсальною мистецькою особистістю називають...
- а) В. Вітмена;
 - б) В. Шекспіра;
 - в) Е. Т. А. Гофмана;
 - г) О. де Бальзака.
12. Хто з перерахованих авторів видозмінив своє прізвище?
- а) Г. Ібсен;
 - б) Е. Т. А. Гофман;
 - в) О. де Бальзак;
 - г) В. Вітмен.
13. Спільним для реалізму та романтизму є...
- а) типізація персонажів;
 - б) чіткий поділ на жанри;
 - в) домінування епічного над ліричним;
 - г) критика суспільства.

14. У збірці «Листя трави» В. Вітмен розкриває ідеї...
- а) трансценденталізму;
 - б) антропоцентризму;
 - в) аболіціонізму;
 - г) креаціонізму.
15. Аналітична композиція «нової драми» полягає у...
- а) трьохрівневій структурі;
 - б) відкритому фіналі;
 - в) поетичній мові;
 - г) прямій експозиції.

Завдання на послідовність

1. Розташуйте грішників дантівського Пекла у порядку зростання їх провини.
- а) порушники шлюбної вірності;
 - б) ошуканці;
 - в) єретики;
 - г) скнари;
 - г) нехристияни;
2. Визначте хронологію подій у трагедії В. Шекспіра «Гамлет».
- а) вбивство Полонія;
 - б) розмова Гамлета з привидам;
 - в) помста Лаерта;
 - г) постановка п'єси мандрівних акторів;
 - г) доручення Гільденстерну та Розенкранцу.

Завдання на відповідність

1. Між періодом/школою та його/її домінантою.
а) німецький романтизм;	1) верлібр;
б) Стародавня Греція;	2) двосвіт;
в) американський романтизм;	3) антропоцентризм;
г) європейський Ренесанс;	4) фатум.

2. Між літературним жанром та автором.

а) байка;	1) Аристофан;
б) трагедія;	2) Езоп;
в) комедія;	3) Есхіл;
г) поема;	4) М. Метерлінк;
г) драма-фесрія;	5) Данте.

Варіант 3

Тестові завдання

1. Процес читання як комунікації складається з трьох компонентів – це...

- а) оригінал–текст–твір;
- б) твір–письменник–реципієнт;
- в) текст–автор–читач;
- г) автор–переклад–читач.

2. Виберіть хибне твердження про художній переклад.

- а) вторинний текст;
- б) належить двом культурам;
- в) здійснює діалог між автором і читачем;
- г) сприяє пізнанню двох культур.

3. Епічні поеми Гомера «Іліада» та «Одіссея» належать до ... періоду античної літератури.

- а) класичного;
- б) архаїчного;
- в) римського;
- г) елліністичного.

4. Виберіть правильний ряд персонажів, які допомагали Одіссею.

- а) Гермес, Афінa, Евріклея, Пенелопа;
- б) Цирцея, Пенелопа, Афінa, Евріклея;
- в) Телемах, Посейдон, Гермес, Каліпсо;
- г) Філотій, Евмей, Цирцея, Лаерт.

5. Вид якого мистецтва досягнув найбільшого апогею в добу Відродження?

- а) музичне;
- б) образотворче;
- в) словесне;
- г) театральне.

6. Праосновою шекспірівської трагедії «Гамлет» вважається...

- а) переказ Саксона Граматика;
- б) почута історія з уст колег драматурга;
- в) епізод з «Божественної комедії» Данте;
- г) переробка однойменної п'єси К. Марло.

7. «Божественна комедія» Данте належить до жанру «поема» завдяки...

- а) епічному та ліричному елементам;
- б) гепі-енду;
- в) віршованій мові;
- г) трьохрівневій структурі.

8. На розвиток американського романтизму безпосередньо вплинули...

- а) події Громадянської війни;
- б) результати Американської революції;
- в) битва під Ватерлоо;
- г) перебіг Англо-американської війни.

9. Людей, схожих на Бальтазара, Е. Т. А. Гофман називає...

- а) ентузіастами;
- б) невдахами;
- в) філістерами;
- г) бідолахами.

10. Зазначте представників німецького романтизму.

- а) Й. В. Гете, Ф. Шиллер;
- б) О. де Бальзак, Ф. Стендаль;
- в) Е. Т. А. Гофман, Г. Гайне;
- г) В. Вітмен, Е. А. По.

11. Розкрийте значення поняття «мімезис», на якому ґрунтується реалізм.

- а) наслідування;
- б) уява;
- в) перетворення;
- г) повторення.

12. Ключовим жанром реалізму є...

- а) поезія;
- б) драма;
- в) комедія;
- г) роман.

13. Дружнє ставлення Гобсека до Дервіля проявилась у тому, що лихвар...

- а) дав адвокату безпроцентну позику;
- б) позичив адвокатові гроші під тринадцять відсотків;
- в) подарував адвокатові гроші на купівлю адвокатської контори;
- г) анулював попередні векселі адвоката.

14. Засновником якої поезії в американській літературі вважається В. Вітмен?

- а) утопічної;
- б) урбаністичної;
- в) романтичної;
- г) сатиричної.

15. «Нова драма» демонструє...

- а) соціальний тип героя;
- б) внутрішню дію;
- в) конкретну дійсність;
- г) персональні трагедії.

Завдання на послідовність

1. Установіть поетапність формування романтизму.
 - а) ранній американський;
 - б) фольклорний;
 - в) ранній німецький;
 - г) берлінський;
 - г) зрілий американський.
2. Визначте хронологію подій у життєписі Г. Ібсена.
 - а) прем'єра п'єси «Богатирський курган»;
 - б) посада керівника «Норвезького театру»;
 - в) одруження;
 - г) фінансовий крах батька;
 - г) розрив із національною романтикою у драматургії.

Завдання на відповідність

1. Між терміном і його значенням.

1) антропоцентризм;	а) філософське вчення про те, що лежить за межами досвіду і неможливо пізнати, зважаючи на досвід;
2) трансценденталізм;	б) світоглядна позиція про ідеальний соціум;
3) утопізм;	в) світоглядна позиція про всеохопність людиною багатьох вмінь або знань;
4) універсалізм;	г) світоглядна позиція про соціальну цінність людини.
2. Між автором та течією/напрямом/періодом.

1) брати Ґрімм;	а) античність;
2) Сапфо;	б) Ренесанс;
3) Боккаччо;	в) романтизм;
4) Г. Гауптман;	г) реалізм;
5) О. де Бальзак;	г) «нова драма».

11 клас

Варіант 1

Тестові завдання

1. Творчість Й. В. Гете поділяється на періоди...
 - а) франкфуртський і штюрмерський;
 - б) штюрмерський і ваймарський;
 - в) дрезденський і штюрмерський;
 - г) штюрмерський і берлінський.
2. Попередня робота Й. В. Гете над поемою «Фауст» отримала назву...
 - а) «Пролог на небі»;
 - б) «Пролог в театрі»;
 - в) «Прафауст»;
 - г) «Пролог у пеклі».
3. «Батьками» модерністської прози називають...
 - а) Ф. Кафку, А. Камю, Т. Манна;
 - б) Т. Манна, Й. В. Гете, Г. Белля;
 - в) Ф. Кафку, М. Пруста, Дж. Джойса;
 - г) Й. В. Гете, М. Пруста, Дж. Джойса.
4. У творчості Ф. Кафки поєднуються елементи трьох напрямів...
 - а) символізму, експресіонізму, неоромантизму;
 - б) експресіонізму, сюрреалізму, екзистенціалізму;
 - в) авангардизму, сюрреалізму, експресіонізму;
 - г) абстракціонізму, екзистенціалізму, сюрреалізму.
5. Вислів «Є два людські гріхи, з яких витікає решта, – нетерпіння й лінощі душі. Через своє нетерпіння людей вигнано з раю, а через лінощі вони не можуть туди повернутися» належить...
 - а) Дж. Джойсу;
 - б) О. Вайлду;
 - в) Ф. Кафці;
 - г) А. Рембо.

6. У оповіданні «Перевтілення» перетворення людини на комаху – це...

- а) безпідставне явище, фатальна несподіванка;
- б) закономірність, спосіб самозахисту від зла;
- в) прийом розкриття нікчемної сутності людини;
- г) фізіологічне явище.

7. Український перекладач, якому Жуль Верн надав виняткове право перекладати свої твори, –

- а) І. Франко;
- б) А. Кримський;
- в) Марко Вовчок;
- г) Б. Тен.

8. Який текст НЕ зараховують до творчості Дж. Джойса?

- а) «У пошуках втраченого часу»;
- б) «Дублінці»;
- в) «Улісс»;
- г) «Джакомо Джойс».

9. Засновником «філософії життя», що вплинула на формування модернізму, був...

- а) З. Фройд;
- б) Ф. Ніцше;
- в) А. Шопенгауер;
- г) Г. В. Ф. Гегель.

10. Поєднання непокєднуваних ознак в одному образі, наділення образів не властивими їм рисами або поєднання жахливого та смішного у фантастичній формі – це...

- а) пародія;
- б) алегорія;
- в) сатира;
- г) гротеск.

11. Пізнання іншої культури за допомогою знання своєї, а своєї – через іншу шляхом інтерпретації й адаптації цих культур одна щодо одної в умовах смислового незбігу більшої частини обох – це...

- а) культурна глобалізація;
- б) мультикультуралізм;
- в) діалог культур;
- г) інтертекстуальність.

12. Назвіть український журнал, у якому здійснюються переклади, дослідження і популяризація творів зарубіжних літераторів.

- а) «Березіль»;
- б) «Всесвіт»;
- в) «Дзвін»;
- г) «Дніпро».

13. Яку з літературних премій було засновано найраніше?

- а) Пулітцерівську;
- б) Букерівську;
- в) Нобелівську;
- г) Премію Франца Кафки.

14. У якому місті познайомилися Й. В. Гете та Ф. Шиллер?

- а) Ваймар;
- б) Відень;
- в) Берлін;
- г) Кьольн.

15. Яке авторське визначення жанру надав «Фаусту» Й. В. Гете?

- а) Поема;
- б) Роман;
- в) Епопея;
- г) Трагедія.

Завдання на послідовність

1. Установіть послідовність виникнення літературних премій.
 - а) Нобелівська премія;
 - б) Премія Франца Кафки;
 - в) Пулітцерівська премія;
 - г) Премія імені Сервантеса;
 - г) Букерівська премія.
2. Розташуйте в хронологічній послідовності тексти Й. В. Гете.
 - а) «Римські елегії»;
 - б) «Страждання юного Вертера»;
 - в) «Трилогія пристрасі»;
 - г) «Літа науки Вільгельма Майстера»;
 - г) «Гетц фон Берліхінген».

Завдання на відповідність

1. Між персонажами і предметами («Перевтілення» Ф. Кафки).

1) Грегор;	а) газети;
2) Грета;	б) скрипка;
3) мати;	в) відро з водою;
4) батько;	г) портрет дами в хуторах;
	г) кашкет з монограмою;
	д) крамниця;
	е) фото лейтенанта.
2. Між поетичним уривком та портретом його автора.

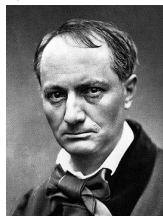
1)	а)
Буває, моряки піймають альбатроса, Як заманеться їм розваги та забав. І дивиться на них король блакиті скося – Він їхній корабель здалека проводжав (пер. Д. Павличка);	

2)

Найперше – музика у слові!
Бери ж із розмірів такий,
Що плине, млистий і легкий,
А не тяжить, немов закови

(пер. Г. Кочура);

б)

3)

Забгавши кулачки собі в кишені драні,
Накинувши своє обшарпане вбрання,
Я, Музо, раб твій, брів під небом навмання
І марив – о-ля-ля! – про чарівні романи!

(пер. Вс. Ткаченка);

в)

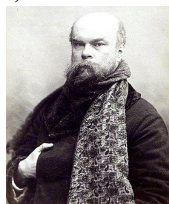

4)

Ось дерево звелось. О виростання!
О спів Орфея! Співу повен слух
І змовкло все, та плине крізь мовчання
новий початок, знак новий і рух

(пер. М. Бажана);

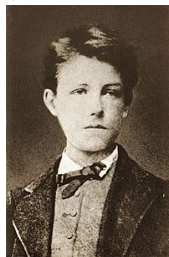
г)

5)

г)

Варіант 2

1. У якій частині «Фауста» Й. В. Гете відобразив свої погляди на мистецтво та поезію?
 - а) Присвята;
 - б) Пролог у театрі;
 - в) Пролог на небі;
 - г) Друга частина.
2. Підґрунтям раннього модернізму в літературі була творчість представників...
 - а) античності;
 - б) Просвітництва;
 - в) реалізму;
 - г) романтизму.
3. Засіб зображення психіки людини безпосередньо, як складного та плинного процесу. Хто з літераторів використовував цей художній прийом?
 - а) Й. В. Гете;
 - б) Ф. Шиллер;
 - в) Е. Т. А. Гофман;
 - г) Дж. Джойс.
4. Хто з модерністів був автором трьох незавершених романів?
 - а) Дж. Джойс;
 - б) М. Пруст;
 - в) Ф. Кафка;
 - г) Ш. Бодлер.
5. Професія Грегора Замзи –
 - а) юрист;
 - б) фрілансер;
 - в) менеджер;
 - г) комівояжер.

6. Визначте, який модерністський напрямок бере початок із наведеної нижче картини

- а) експресіонізм;
 - б) імпресіонізм;
 - в) футуризм;
 - г) символізм.
7. Оберіть літераторів, яких вважали «поетами нервів», «цінителями непомітних відчуттів».
- а) брати Грімм;
 - б) брати Джеймс;
 - в) брати Гонкур;
 - г) брати Манн.
8. Укажіть, перекладачем чиїх творів був Ш. Бодлер.
- а) Е. А. По;
 - б) О. Вайлда;
 - в) Г. Флобера;
 - г) Е. Золя.
9. В. Гюго прихильно називав А. Рембо...
- а) Гомером-дитиною;
 - б) Шекспіром-дитиною;
 - в) Мілтоном-дитиною;
 - г) Гюго-дитиною.

10. Вплив на читача не через аргументацію або логічну систему висновків, а за допомогою навіювання йому певного настрою, що найчастіше реалізується за допомогою звукопису, натяку, використання символу й асоціації. Визначте, про який літературний прийом йдеться.

- а) алітерація;
- б) катарсис;
- в) градація;
- г) сугестія.

11. Укажіть, у переддень якого свята зав'язуються сюжетні події драми-феєрії «Блакитний птах» М. Метерлінка.

- а) Великодня;
- б) Вознесіння;
- в) Різдва;
- г) Благовіщення.

12. Зазначте, прихильником якого тексту Й. В. Гете був Наполеон Бонапарт.

- а) «Фауст»;
- б) «Страждання молодого Вертера»;
- в) «Римські елегії»;
- г) «Учень чаклуна».

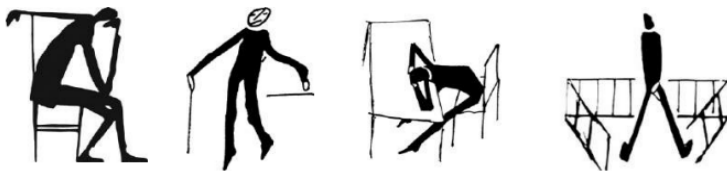
13. Укажіть, хто здійснив перший повний переклад «Фауста» українською мовою.

- а) І. Франко;
- б) М. Рильський;
- в) Г. Кочур;
- г) М. Лукаш.

14. Зазначте, що Фауст вирішив спорудити на подарований імператором, заболоченій місцині морського берега.

- а) замок;
- б) будинок;
- в) греблю;
- г) млин.

15. Оберіть письменника-модерніста, якому належать малюнки

- а) Ф. Кафка;
- б) Дж. Джойс;
- в) М. Пруст;
- г) М. Брод.

Завдання на послідовність

1. Установіть послідовність художніх образів у поезії
П. Верлена «Осіння пісня».

а)

б)

в)

г)

г)

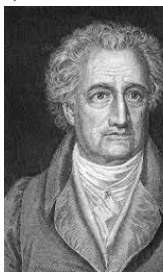
2. Систематизуйте у хронологічній послідовності діяльність українських перекладачів світової літератури.

- а) Б. Тен;
- б) А. Перепадя;
- в) М. Стріха;
- г) І. Франко;
- ґ) М. Лукаш.

Завдання на відповідність

1. Між зображенням та словесною асоціацією.

а)

б)

в)

г)

ґ)

Микола Зеров

- 1) Дж. Байрон, П. Беранже, Ш. Бодлер, Й. В. Гете, Г. Лонгфелло, А. Міцкевич, Ф. Петрарка, В. Шекспір, Ф. Шиллер;
- 2) Лотта, Вільгельм Майстер;
- 3) Беатріче;
- 4) М. Брод;
- 5) авангардизм.

2. Між письменником і країною.

а) Р. М. Рільке;	1) Франція;
б) Ф. Кафка;	2) Ірландія;
в) Дж. Джойс;	3) Німеччина;
г) М. Пруст;	4) Австрія;
ґ) Б. Брехт;	5) Чехія.

Варіант 3

1. Західноєвропейська література початку XX ст. характеризується...
 - а) застоєм в літературному процесі;
 - б) різноманіттям стилів і напрямків;
 - в) пануванням традиції романтизму;
 - г) пануванням традиції постмодернізму.
2. Герої творів Ф. Кафки часто опиняються у ситуаціях, які...
 - а) підштовхують їх до активних дій, що увінчуються врешті-решт перемогою героїв;
 - б) спонукають їх якомога швидше укласти між собою шлюб;
 - в) здаються абсурдними й безвихідними;
 - г) провокують їх ставати злочинцями мимоволі.
3. Роман «На Сваннову сторону» є частиною роману-епопеї, що написана...
 - а) Дж. Джойсом;
 - б) М. Прустом;
 - в) Р. Олдінгтоном;
 - г) М. Фрішем.
4. Дослідники творчості Ф. Кафки сходяться на думці, що...
 - а) у його творах значною мірою знайшли вираження події власного складного життя;
 - б) чимало сюжетів Кафка запозичив з античної літератури
 - в) його твори відбивають прагнення чеського народу до незалежності;
 - г) його твори позначені романтичною традицією.
5. Смак тістечка «мадлен» мав особливе значення для одного з письменників, кого саме?
 - а) Ж.-П. Сартра;
 - б) М. Пруста;
 - в) А. Камю;
 - г) С. Бекетта.

6. Яке твердження про Ф. Кафку правильне?
- а) писав німецькою і все життя провів у Відні;
 - б) писав німецькою і жив у чеськомовному культурному просторі;
 - в) писав свої твори чеською мовою і перекладав на німецьку;
 - г) писав чеською мовою, але спілкувався з друзями німецькою.
7. Модернізм, що приходить на зміну реалізму та натуралізму наприкінці ХІХ ст., декларує...
- а) продовження і розвиток традиції критичного реалізму;
 - б) пріоритет релігійних цінностей перед мистецькими;
 - в) відмову від зображення «життя у формах життя»;
 - г) необхідність нести мистецтво у маси.
8. Проголошуючи «найперше – музика у слові», П. Верлен висловлював своє уявлення про...
- а) необхідність використовувати фонетичні ресурси мови, орієнтуватися на звучання поезії, а не на її зміст;
 - б) необхідність читати поезії під музичний супровід;
 - в) вичерпаність мовних можливостей французької мови;
 - г) необхідність класти поетичні твори на музику.
9. Сугестія – це...
- а) співзвучність закінчень слів у віршових рядках, яка охоплює останній наголошений голосний і наступні за ним звуки;
 - б) засіб відтворення звуками людської мови крику тварин, співу пташок, звучання предметів;
 - в) одна з провідних галузей літературознавства, яка аналізує новонароджені мистецькі явища, виконує щодо них прогностичну функцію, а також роль кваліфікованого посередника між письменником і читачем;
 - г) вплив на читача не через аргументацію або логічну систему висновків, а за допомогою навіювання йому певного настрою, що найчастіше реалізується за допомогою звукопису, натяку, використання символу й асоціації.

10. «Голосівки» А. Рембо – це твір, побудований на..
- а) асоціаціях звукових та кольорових;
 - б) асоціаціях звукових та запахових;
 - в) асоціаціях звукових та тактильних;
 - г) асоціаціях тактильних та кольорових.
11. Хто із названих письменників був лауреатом Нобелівської премії?
- а) Г. Ібсен;
 - б) М. Метерлінк;
 - в) П. Верлен;
 - г) О. Вайлд.
12. Уявна подорож дітей у драмі «Блакитний птах» триває у реальному часі...
- а) один місяць;
 - б) одну ніч;
 - в) один рік;
 - г) три ночі.
13. У «Пролозі на небесах» в трагедії Й. В. Гете «Фауст» сперечаються...
- а) Бог і Мефістофель;
 - б) Бог і Фауст;
 - в) Бог і Маргарита;
 - г) Бог і Вагнер.
14. Експресіоністичну поезію називають...
- а) літературою малої вітчизни;
 - б) формальним виродженням натуралізму;
 - в) лірикою великого міста;
 - г) продовженням традиції класицизму.
15. Вкажіть, яку жанрову поетичну форму розробляв Г. Аполлінер.
- а) акровірші;
 - б) поезокліпи;
 - в) каліграми;
 - г) каталоги.

Завдання на послідовність

1. Установіть послідовність подій у творі «Блакитний птах».
 - а) Тільтіль подарував сусідці для хворої онуки свою сіру горличку.
 - б) Тільтіль і Мітіль у ніч перед Різдвом виглядають у вікно і спостерігають за веселощами дітей з багатої сім'ї.
 - в) Зустріч дітей із своїми померлими Дідусем з Бабусею, братами і сестрами.
 - г) Прихід до дитячої кімнати старої сусідки, яка перетворюється на Фею, її розповідь про хвору онуку, прохання знайти Блакитного птаха.
 - г) Коли дівчинка одужала, блакитний птах вирвався з її рук і полетів геть.
2. Систематизуйте у хронологічній послідовності написання творів.
 - а) «Блакитний птах»;
 - б) «Фауст»;
 - в) «Перевтілення»;
 - г) «Улісс»;
 - г) «Ромео і Джульєтта».

Завдання на відповідність

1. Між поетичним уривком та роками життя його автора.

а)	1)
Як буду змушений гукнути:	1875–1926
«Спинися, мить! Прекрасна ти!» –	
Тоді закуй мене у пута,	
Тоді я рад на згубу йти.	
Тоді хай дзвін на вмерле дзвонить,	
Тоді хай послух твій мине,	
Годинник стане, стрілку зронить,	
І безвік поглине мене	

(пер. М. Лукаша);

б)

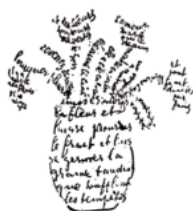
Поете! Князю хмар твоя подібна сила,
Між блискавок ти свій у грозовій імлі;
Але під шал образ перешкоджають крила
Тобі, вигнанцеві, ступати по землі

(пер. І. Драча);

2)

1821–1867

в)

3)

1880–1918

г)

Неголосні
Млосні пісні
Струн осінніх
Серце тобі
Топлять в журбі,
В голосіннях

(пер. Г. Кочура);

4)

1749–1832

г)

Згаси мій зір – я все ж тебе знайду,
Замкни мій слух – я все ж тебе почую,
Я і без ніг до тебе домандрую,
Без уст тобі обітницю складу.
Відлوميш руки – я тоді тебе
Впіймаю серцем. Наче між долонь,
А спиниш серце – мозок запульсує;
Коли ж ти вкинеш в мозок мій огонь,
Тебе в крові палючій понесу я

(пер. М. Бажана);

5)

1844–1896

2. Між напрямом та його естетично-стильовою домінантою.

а) просвітницький реалізм;	1) спрямованість до образів і форм античного мистецтва як класичних ідеальних зразків; нормативна поетика;
б) романтизм;	2) перетворення конкретного художнього образу на багатозначний символ;
в) класицизм;	3) принцип безпосередньої фіксації вражень, спостережень, співпереживань;
г) імпресіонізм;	4) безмежна віра в розум людини, критика релігійного мракобісся, надія на гармонізацію суспільства через освіту людей;
г) символізм;	5) естетичний тип світогляду; відкрита суб'єктивність; прагнення не відтворювати, а перетворювати дійсність.

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Юлія Ісапчук (y.isapchuk@chnu.edu.ua)

кандидатка філологічних наук, асистентка кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Альона Тичініна (a.tychinina@chnu.edu.ua)

кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Алла Сажина (a.sazhyna@chnu.edu.ua)

кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Наталія Нікоряк (n.nikoriak@chnu.edu.ua)

кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Катерина Калинич (k.kalynych@chnu.edu.ua)

докторка філософії (PhD), асистентка кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Петро Рихло (p.rychlo@chnu.edu.ua)

доктор філологічних наук, професор кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Роман Дзык (r.dzyk@chnu.edu.ua)

кандидат філологічних наук, завідувач кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Галина Іванчук (gvivanchuk@gmail.com)

учителька вищої кваліфікаційної категорії, учителька-методистка, заступниця директора з навчально-виховної роботи, учителька української мови і літератури Чернівецького філософсько-правового ліцею № 2.

Навчальне видання

Ісапчук Юлія Вікторівна
Тичініна Альона Романівна
Сажина Алла Володимирівна
Нікоряк Наталія Валеріанівна
Калинич Катерина Федорівна
Рихло Петро Васильович
Дзик Роман Анатолійович
Іванчук Галина Василівна

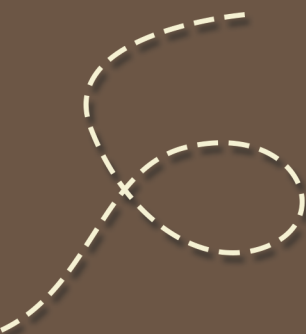
**МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ
ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Навчальний посібник

Комп'ютерний набір і верстка	Ю. Ісапчук, Р. Дзик
Літературне редагування	О. Колодій
Дизайн обкладинки	А. Сажина
Технічне редагування	Ю. Віщак

Підписано до друку 11.03.2025. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Друк різнографічний. Умов.-друк. арк. 17,7.
Обл.-вид. арк. 18,1. Тираж 50. Зам. Н-018.
Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету.
58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.
e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002.

978-966-423-944-5